

สถานการณ์และองค์ความรู้เกี่ยวกับการ การอบรมเลี้ยงดูเด็กในประเทศไทย

โดย
กุศล สุนทรธาดา
อุไรวรรณ คูนิงสุขเกษม
กาญจนา ตังชลทิพย์
สุริย์พร พันพึ้ง

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

ได้รับทุนสนับสนุนจาก

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ตุลาคม 2541

สถานการณ์และองค์ความรู้เกี่ยวกับ การอบรมเลี้ยงดูเด็กในประเทศไทย

โดย

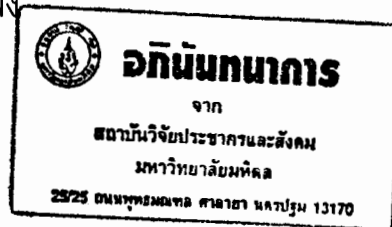
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กุศล สุนทรธาดา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุไรวรรณ คิ่งสุขเกษม

อาจารย์กาญจนา ตั้งชลทิพย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรีย์พร พันพื้ง

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม
มหาวิทยาลัยมหิดล

เอกสารทางวิชาการหมายเลข 229

ตุลาคม 2541

ISBN 974-661-917-9

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข

และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สถานการณ์และองค์ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในประเทศไทย
Child-Care Situations in Thailand : A Synthesis Report

ผู้เขียน : กุศล สุนทรธาดา (Kusol Soonthorndhada)
[Authors] อุไรวรรณ คณิงสุขเกษม (Uraiwan Kanungsukkasem)
สุรีย์พร พันพื้ง (Sureeporn Punpueng)
กาญจนา ตั้งชลทิพย์ (Kanchana Tangchonlatip)

Cataloging in Publication Data

สถานการณ์และองค์ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในประเทศไทย/กุศล สุนทรธาดา
[และคนอื่น ๆ].—

(มหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันวิจัยประชากรและสังคม เอกสารทางวิชาการ; หมายเลข
229)

ISBN 974-661-917-9

1. เด็ก-ไทย-การดูแล-วิจัย I. กุศล สุนทรธาดา ... [และคนอื่น ๆ] II. มหาวิทยาลัย
มหิดล. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม III. ชื่อชุด
HQ 769 ส179 2542

พิมพ์ครั้งแรก: มกราคม 2542

จำนวนพิมพ์: 500 เล่ม

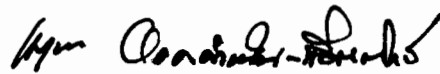
จัดพิมพ์โดย: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170
โทรศัพท์ (662) 441-0201-4 (662) 441-9666
โทรสาร (662) 441-9333
E-mail: directpr@mahidol.ac.th

เอกสารทางวิชาการหมายเลข 229

ISBN 974-661-917-9

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มีความยินดีที่คณาจารย์ของสถาบันฯ ได้มีโอกาสร่วมสนับสนุนองค์ความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับการทบทวนสถานการณ์ และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กในประเทศไทย ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อสรุปองค์ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ ปัญหาของการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย และสังเคราะห์ องค์ความรู้เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะด้านการศึกษาวิจัย และการพัฒนาเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กและพัฒนาการของเด็กไทยในอนาคต ซึ่งครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้ ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงประชากร เศรษฐกิจ สังคม ต่อเด็กวัย 0-5 ปี บทบาทของครอบครัวและสถานบริการเลี้ยงดูเด็กในด้านการสนับสนุนพัฒนาการ การเรียนรู้และการอบรมเลี้ยงดูเด็ก นโยบาย แผนงาน และมาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะจากการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่มีอยู่และจากผู้ทรงคุณวุฒิในการประชุมเพื่อเสนอผลการศึกษาและการระดมความคิดกับผู้ใช้ข้อมูลและหน่วยงานต่าง ๆ ที่ทำงานด้านเด็ก

งานศึกษาชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์แก่หน่วยงาน นักวิชาการและผู้สนใจที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก รวมทั้งนักวิจัยที่มีความสนใจเกี่ยวกับประเด็นการศึกษาวิจัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.เบญจา ยอดดำเนิน-แอ็ดติง)

ผู้อำนวยการสถาบันฯ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณทีมงานทุกท่าน ที่ได้ทำงานกันด้วยความขยันขันแข็งในการรวบรวมเอกสารจำนวนมากจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งยังจะต้องนำมาจัดหมวดหมู่ ทำการสรุป และนำมาสังเคราะห์อย่างเป็นระบบ ขอขอบพระคุณ อาจารย์ศิริพันธ์ กิตติสุขสถิตย์ ที่กรุณาให้คำปรึกษาและได้ให้ข้อคิดเห็นในช่วงแรกของการเริ่มต้นโครงการ ก่อนที่จะเดินทางไปศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก ณ มหาวิทยาลัยดันดี (Dundee) ประเทศอังกฤษ ขอขอบพระคุณ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุขที่ได้ให้ทุนสนับสนุนการศึกษาในครั้งนี้ รวมทั้งนายแพทย์สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์ คุณแพทย์จันทร์ ประดับมุข และคุณนวลอนันต์ ดันดีเกตุ ที่ได้อำนวยความสะดวกในการจัดประชุมระดมสมองหาผู้วิจารณ์งานสังเคราะห์ชิ้นนี้ด้วย และขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่สนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติม

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณ คุณสร้อยบุญ ทรายทอง ผู้ช่วยนักวิจัย และคุณสมหญิง สุวรรณวัฒน์ ที่กรุณาพิมพ์ต้นฉบับ รวมทั้งคุณสมชาย ทรัพย์ยอดแก้ว ที่ได้ช่วยออกแบบปก และดำเนินการด้านเทคนิคต่าง ๆ จนเอกสารฉบับนี้สำเร็จออกมาเป็นรูปเล่มอย่างสมบูรณ์

กุศล สุนทรธาดาและคณะ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

สถานการณ์และองค์ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กในประเทศไทย

งานศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อสำรวจ ประมวลและสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย ที่อยู่ในรูปของงานวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสารเชิงนโยบาย บทความและเอกสารสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจาย แล้วนำมาจัดหมวดหมู่ เพื่อนำเสนอให้เห็นภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์การเลี้ยงดูเด็กไทย โดยเน้นเด็กอายุ 0-5 ปี วิธีการศึกษาวิจัย ข้อค้นพบที่น่าสนใจ และชี้ให้เห็นถึงประเด็นหรือมุมมองที่มีการศึกษาวิจัยไว้แล้วจำนวนมากและที่ยังขาดไป รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะในด้านการปรับปรุงนโยบายการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประเด็นและวิธีการวิจัยที่ควรทำ การศึกษาวิจัยต่อไปแก่องค์กรทุนและนักวิจัยที่สนใจ

ผลการสังเคราะห์ พบว่า การที่ขนาดครัวเรือนที่เล็กลง ครอบครัวเปลี่ยนจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว การอพยพย้ายถิ่น การที่สตรีมีโอกาสร่วมในตลาดแรงงานเพิ่มขึ้น เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้สถาบันครอบครัวลดบทบาทของการอบรมเลี้ยงดูเด็กลงไป ทำให้เด็กจำนวนมากไม่ได้รับการเลี้ยงดูให้มีพัฒนาการทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาอย่างเหมาะสมตามวัย ในขณะที่สถานเลี้ยงดูเด็กได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น แต่สถานเลี้ยงดูเด็กก็ยังคงประสบปัญหาด้านคุณภาพของบุคลากรที่มีประสบการณ์ในด้านเตรียมความพร้อมแก่เด็กวัยก่อนเรียนและการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน ทำให้การเตรียมความพร้อมด้าน สติปัญญา จิตใจ อารมณ์และสังคมของเด็กยังมีข้อบกพร่องอยู่ นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว ยังก่อให้เกิดการกระจายของสื่อต่าง ๆ มากมาย ซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กทั้งทางด้านบวกและด้านลบ

สำหรับปัจจัยสนับสนุนในด้านการพัฒนาเด็กไทยนั้น ได้มีการกำหนดแนวทางไว้ค่อนข้างชัดเจน ทั้งในระดับนโยบาย แผนระดับชาติ และแผนปฏิบัติการ แต่การผลักดันนโยบายและแผนงานระดับชาติไปสู่การปฏิบัติยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม องค์การเอกชนก็มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้การบริหารงานด้านการพัฒนาเด็กเป็นไปอย่างมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น แต่มีขาดความต่อเนื่องและพลัง ด้วยข้อจำกัดด้านบุคลากรและงบประมาณ

จากการสำรวจเอกสาร 150 ชิ้น พบว่า งานศึกษาวิจัยส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นภาพตัดขวาง (crosssection) โดยใช้การสำรวจด้วยแบบสอบถามหรือแบบทดสอบ และวางกรอบการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยไว้เฉพาะปัจจัยนำเข้า (input) และกระบวนการในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก (process) หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง มีงานศึกษาน้อยชิ้นที่จะดูผลลัพธ์ (output) หรือผลกระทบ (impact) ของการเลี้ยงดูเด็ก เนื่องจากความยากในการวัดและต้องใช้เวลาศึกษานาน ทำให้เกิดความยากลำบากในการที่จะประเมินหรือเข้าใจการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยได้ตลอดกระบวนการในลักษณะที่เป็นภาพรวม ขาดงานศึกษาวิจัยที่เชื่อมโยงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว เด็กและผลต่อพัฒนาการของเด็ก รวมทั้งยังขาดงานวิจัยเชิงคุณภาพที่

ผสมผสานกับเชิงปริมาณ เพื่อให้เข้าใจกระบวนการอบรมเลี้ยงดูเด็กและพัฒนาการของเด็กในลักษณะที่ลุ่มลึกและตลอดช่วงวัยของเด็ก ข้อมูลที่มีอยู่จึงมักเกิดประโยชน์ในระยะสั้น ขาดการนำไปใช้ในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติอย่างจริงจัง การศึกษาในระดับพื้นที่มีมาก แต่ศึกษาในระดับประเทศมีอยู่น้อยทำให้ยากต่อการเข้าใจภาพรวมและสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาได้อย่างกว้างขวาง

งานศึกษาวิจัยด้านการเลี้ยงดูเด็กที่เกี่ยวกับพัฒนาการด้านร่างกาย หรือสุขภาพกายของเด็กมีเป็นจำนวนมาก ซึ่งมักเน้นเด็กทารกและเด็กปฐมวัยมากกว่าวัยอื่น ทำให้มองขนาดของปัญหาได้ชัดเจนและเชื่อถือได้มากเพราะมีการนำระเบียบวิธีวิจัยทางระบาดวิทยามาใช้มากขึ้น ทำให้สามารถมองเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาและสามารถนำมาใช้ในการกำหนดนโยบาย และวางแผนพัฒนาระบบสาธารณสุขได้ตรงเป้าหมายขึ้น ส่วนงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านจิตใจหรือสุขภาพจิตยังมีอยู่น้อย ส่วนใหญ่เก็บข้อมูลจากเด็กที่มีปัญหาสุขภาพจิตที่ไปรับบริการในโรงพยาบาลและสถานบริการสุขภาพจิต ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เล็กยังขาดการสำรวจ/ศึกษาปัญหาสุขภาพจิตของเด็กในชุมชน ซึ่งนับวันจะเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ งานศึกษาทางด้านการเลี้ยงดูเด็กที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางด้านสังคมและอารมณ์ยังมีอยู่น้อยมาก

สำหรับงานศึกษาการเลี้ยงดูเด็กที่เกี่ยวกับพัฒนาการด้านทักษะและสติปัญญา ก็ยังมีไม่มาก ส่วนใหญ่เน้นการทดสอบกระบวนการเรียนการสอนและสำรวจเจตคติต่าง ๆ มากกว่าการประเมินผลสัมฤทธิ์หรือผลกระทบของกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่มีต่อพัฒนาการด้านสติปัญญา นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกณฑ์การวัดและเครื่องมือที่ยังต้องปรับปรุงเพราะขาดเครื่องมือที่เป็นเกณฑ์มาตรฐานของเด็กไทย ทำให้การนำงานวิจัยมาสังเคราะห์ร่วมกันเพื่อหาข้อสรุปได้ยาก จะมีบ้างก็เป็นการประเมินผลการเลี้ยงดูเด็กในสถานเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของบางหน่วยงาน ซึ่งได้ข้อสรุปว่าเด็กที่ได้รับการเตรียมความพร้อมในสถานเลี้ยงดูเด็กยังมีพัฒนาการด้านทักษะสติปัญญาที่ยังต่ำกว่าเกณฑ์มาก ซึ่งงานที่มีอยู่ก็ไม่ได้สะท้อนภาพรวมของพัฒนาการของเด็กวัยก่อนเรียนทั้งหมด

งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับระบบสนับสนุนด้านนโยบาย กฎหมายและแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนยังมีอยู่น้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นงานศึกษาประเภทติดตามและประเมินผล นโยบาย กฎหมาย หรือแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน รวมทั้งการประเมินผลการดำเนินงาน การบังคับใช้กฎหมาย ยังขาดงานศึกษาวิจัยในหลายด้าน โดยเฉพาะการลงทุนในเด็กของภาครัฐและเอกชน การประเมินผล กระทบของกฎหมายและการดำเนินการตามแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน การสร้างระบบฐานข้อมูลเพื่อเป็นเครื่องบ่งชี้พัฒนาการของเด็กยังมีอยู่น้อย และส่วนใหญ่ดำเนินการโดยหน่วยงานที่รับผิดชอบ ซึ่งมีขอบเขตของงานจำกัด ทำให้ขาดข้อมูลและงานวิจัยที่จะนำไปใช้ในการกำหนดหรือพัฒนานโยบายด้านเด็กระดับชาติ

นอกจากนี้ยังให้ข้อเสนอแนะในด้านการพัฒนานโยบาย การปรับปรุงการดำเนินงานของภาครัฐในด้านเด็ก และข้อเสนอแนะในด้านการวิจัยอีกมากมาย โดยเฉพาะงานวิจัยที่ครอบคลุมทั้งปัจจัยนำเข้าในการอบรมเลี้ยงดูเด็กทั้งในครอบครัว และสถานเลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนกระบวนการ/วิธีการอบรมเลี้ยงดู รวมทั้งผลที่เกิดขึ้นต่อตัวเด็กทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

Child-care Situations in Thailand : A Synthesis Report

This reports aims at synchronizing the state of knowledge of child care situation in Thailand. The analysis is basically derived from the existing documents such as research reports, theses, the government white papers and academic articles. It was revealed that changes in child care patterns are associated with demographic factors. The most outstanding factor is change in family structure from the extended family to the nuclear family. An increase in labour force participation of women affects their domestic role and this results in child development physically, emotionally and socially.

The emergence of child care centres dose not help to mitigate child development problems due to the inadequate experience of personnel in stimulating child development. A lack of qualified personnel and the participation from parents and community become problematic. Moreover, the influence of the media affects the development of children in both negative and positive ways.

Based on 150 research studies, it is obvious that the main points of research concentrate on the input factors of child rearing process. While the studies on output factors and the impacts are limited in numbers due to the complicated process of research design and assessment. The need of intensive research to investigate the interaction between family and child development is a priority. An endeavour to combine the qualitative research with the quantitative research will be the alternative to improve the quality of data for programme implementation. There is a need for research at the national level to provide useful information for action.

Epidemiological research in physical development with a strong emphasis on the preschool children is quite useful and more reliable to understanding the magnitude of the problems while research in emotional and mental development is quite limited. The only existing studies focus on the children with mental health problems who seek treatment at the Government hospitals and the mental counseling units are available but not sufficient. This research should be expanded in size in order to cover the whole population.

Research with an emphasis on skill and intellectual development is also important. The previous research studies concentrate on the assessment of the learning process and attitude test rather than the evaluation of the effectiveness of the teaching process. Those studies do not reflect a sharp and clear direction for the effective resolution due to the improper standardized tools used for measurement. Research in policies for implementation, law and plans for children and youth are rare. Most studies focus on evaluation and monitoring the effectiveness of law, policies and plans for child development. Research in child investment, policy evaluation, data system for indicators of child development should be a priority. Insofar, research in those components have been carried out by the small institutions and cannot be applied effectively for the national programmes.

คำนำ	
กิตติกรรมประกาศ	
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	
Abstract	
บทที่ 1 บทนำ	1
<i>กุศล สุนทรธาดา และคณะ</i>	
1.1 ความสำคัญและความจำเป็นในการทบทวนงานศึกษาวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.3 กรอบในการประมวลองค์ความรู้	4
1.4 คำจำกัดความ	6
1.5 แนวทางการนำเสนอบททบทวน	8
บทที่ 2 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคมต่อเด็กวัย 0-5 ปี	9
<i>กาญจนา ตั้งชลทิพย์ และสุรียพร พันพึ้ง</i>	
2.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากรและผลกระทบต่อเด็ก	9
2.2 การเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์และยุคของเทคโนโลยีการสื่อสาร	17
2.3 ยุคโลกาภิวัตน์ในด้านการสื่อสารและผลกระทบต่อการพัฒนาเด็ก ...	19
2.4 สรุป	26
บทที่ 3 การอบรมเลี้ยงดูเด็กในบริบทของสังคมไทย	29
<i>กุศล สุนทรธาดา และอุไรวรรณ คณิงสุขเกษม</i>	
3.1 แนวคิดในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในสังคมไทย	30
3.2 วิธีการและรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย	40
3.3 บทบาทของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย	46
3.4 บทบาทของสถานบริการเลี้ยงดูเด็ก/โรงเรียนที่มีต่อ พัฒนาการของเด็ก	66
3.5 ปัญหาของการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย	80
3.6 ผลที่เกิดขึ้นจากแนวคิด วิธีการและกระบวนการเลี้ยงดูเด็ก ของสังคมไทย	84
3.7 สรุป	90

บทที่ 4 ทบทวนนโยบาย แผนงาน และมาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับการพัฒนาเด็ก	95
<i>กุศล สุนทรธาดา</i>	
4.1 นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก.....	95
4.2 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก.....	100
4.3 แผนระดับชาติและแผนปฏิบัติการ	102
4.4 องค์กรหรือหน่วยงานที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก และเยาวชน	108
4.5 ระบบสนับสนุนด้านตุลาการ	115
4.6 ระบบสนับสนุนด้านงบประมาณ	116
4.7 สรุป	120
บทที่ 5 สรุป สังเคราะห์องค์ความรู้ และข้อเสนอแนะ	125
<i>กุศล สุนทรธาดา และคณะ</i>	
5.1 สรุปสถานการณ์และองค์ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดู เด็กไทย	125
5.2 ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้	131
5.3 ข้อเสนอแนะ	134
เอกสารอ้างอิง	145
ภาคผนวก 1	161

1.1 ความสำคัญและความจำเป็นในการทบทวนงานศึกษาวิจัย

งานศึกษาวิจัยที่มีอยู่ในปัจจุบัน มีอยู่มากแต่ค่อนข้างกระจัดกระจาย ทำให้ภาพของปัญหาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กและพัฒนาการของเด็กยังไม่ชัดเจนพอที่จะนำไปสู่การกำหนดนโยบายในระดับชาติ และแผนปฏิบัติการเพื่อสนองตอบต่อการเสริมสร้างพัฒนาการของเด็กอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม

ดังนั้น สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข และคณะนักวิจัยของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม จึงมีความเห็นพ้องต้องกันว่าน่าจะได้มีการประมวลองค์ความรู้ที่มีเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก และนโยบายที่มีผลกระทบต่อ การเลี้ยงดูเด็กและพัฒนาการของเด็กรวมทั้งการผลักดันชุดโครงการวิจัยที่น่าจะทำในอนาคตเพื่อให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการผลักดันเรื่องนี้อย่างมีพลัง เริ่มโดยคณะวิจัยของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล จะเป็นผู้ทบทวนงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเลี้ยงดูเด็ก สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุขจะเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ซึ่งเป็นผู้ใช้ข้อมูล (เช่น หน่วยงานนโยบาย หน่วยงานปฏิบัติ องค์กรเอกชน และภาคเอกชน) และเป็นผู้หาทุนมาสนับสนุนโครงการวิจัย และสนับสนุนการจัดการประชุมสัมมนาเพื่อระดมสมองในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

การพัฒนาคุณภาพของประชากรหรือคนจำเป็นต้องเน้นที่การอบรมเลี้ยงดูเด็ก เพราะถ้าเด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดูถูกต้องเหมาะสมก็จะเป็นการวางรากฐานของชีวิตที่มั่นคง การที่จะพัฒนาคนให้มีคุณภาพได้นั้น จำเป็นต้องเริ่มกันตั้งแต่ระยะต้นของชีวิต โดยเฉพาะช่วงวัย 0-5 ปี ซึ่งเป็นวัยรากฐานแห่งการพัฒนาความเจริญเติบโตในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านสมองซึ่งจะเจริญเติบโตได้ถึงร้อยละ 80 ของผู้ใหญ่ ผลการอบรมเลี้ยงดูและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เด็กได้รับในระยะต้นของชีวิตนี้จะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการวางรากฐานชีวิตของเด็กต่อไป เด็กจึงสมควรได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสมมาแต่แรกเพื่อช่วยส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สติปัญญา คุณธรรม

บุคลิกภาพ และสังคม อันจะเป็นรากฐานสำคัญให้เด็กมีพัฒนาการในขั้นต่อไปได้อย่างมั่นคง หากเด็กไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมมาตั้งแต่วัยต้นของชีวิต เด็กก็อาจมี ปัญหาต่างๆ ที่ยากจะแก้ไขได้อีก ดั้งนั้นการพัฒนากการอบรมเลี้ยงดู

สถาบันที่มีส่วนพัฒนาเด็กในวัยนี้ที่สำคัญและใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุดคือ สถาบันครอบครัว ซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ ญาติ และบุคคลอื่นที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน บุคคลเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการเลี้ยงดูเด็กอย่างมาก เนื่องจากเป็นผู้ตอบสนองความต้องการพื้นฐานและให้การอบรมเลี้ยงดูเด็กมา ตั้งแต่แรกเกิดอย่างใกล้ชิด โดยการให้ความรัก ความเอื้ออาทร ดูแลเอาใจใส่เด็ก อบรมเด็กให้รู้จักกฎเกณฑ์ ค่านิยม และแบบของความประพฤติ ตลอดจนเตรียมตัวเด็กให้ออกไปเผชิญกับสิ่งแวดล้อมนอกบ้าน (สุริยา วีรวงศ์ อ่างใน สมศรี กิจชนะพานิชย์, 2539) สังคมไทยแต่โบราณซึ่งมีลักษณะครอบครัวเป็นแบบขยาย มีปู่ย่าตายายอยู่ร่วมกัน เด็กไทยได้รับการเลี้ยงดูให้ความอบอุ่นทางจิตใจเป็นอย่างมาก ทำให้คนไทยมีบุคลิกภาพประจำชาติเป็นคนใจดี มีเมตตา ยิ้มแย้มแจ่มใส

แต่ปัจจุบันสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปมาก ลักษณะครอบครัวขยายแต่เดิมก็เปลี่ยนเป็นแบบครอบครัวเดี่ยวที่มีขนาดเล็ก ทำให้การพึ่งพาญาติพี่น้องในครอบครัวเดียวกันให้ช่วยดูแลลูกทำได้น้อยลงไปด้วย ประกอบกับภาวะกดดันที่ทำให้พ่อแม่ต้องดิ้นรนในการประกอบอาชีพมากขึ้น โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในสังคมเมือง ทำให้เด็กได้รับการดูแลเอาใจใส่จากพ่อแม่ลดลงไปด้วย พ่อแม่บางคนจึงส่งลูกกลับไปอยู่กับ ปู่ ย่า ตายาย หรือญาติคนอื่นในชนบท พ่อแม่บางคนก็จ้างพี่เลี้ยงให้อยู่ดูแลเด็กในบ้านหรือนำเด็กไปฝากเลี้ยงที่บ้านของพี่เลี้ยง หรือที่ศูนย์รับเลี้ยงเด็กกลางวัน หรือที่ศูนย์พัฒนาเด็ก นอกจากนั้นเด็กจำนวนหนึ่งถูกส่งเข้าโรงเรียนอนุบาลหรือเข้าเรียนชั้นเด็กเล็กหรือชั้นเตรียมประถมศึกษาเมื่ออายุถึงเกณฑ์ที่จะเข้าเรียนได้ ดังนั้นรูปแบบการเลี้ยงดูเด็กในปัจจุบันจึงมีความหลากหลายมากขึ้นกว่าในอดีต (Richter et al., 1992, ปิยวรรณ โกมลวิษณุ 2536, สิริลักษณ์ ไหลสกุล 2537, สมศรี กิจชนะพานิชย์ 2539) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อความรัก ความอบอุ่นที่เด็กพึงได้รับ นอกจากนี้การขาดการเตรียมตัวเพื่อเป็นพ่อแม่ที่ดี การขาดผู้ดูแลเด็กหรือครูที่มีคุณภาพส่งผลกระทบต่อพัฒนาการและคุณภาพชีวิตของเด็กเป็นอย่างมาก

ขณะเดียวกันสังคมไทยเป็นสังคมที่เปิดรับวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะผ่านสื่อต่างๆ แต่ยังมีขาดกลไกทางสังคมที่ทำหน้าที่ควบคุมกำกับการและให้ความรู้แก่เด็ก นอกจากนี้การศึกษาของพ่อแม่ของเด็กก็เป็นปัจจัยทางสังคมอีกประการหนึ่งเพราะปัญหาของเด็กหลายเรื่อง เช่น การอบรมเลี้ยงดูที่ไม่ถูกต้องแก่เด็ก การดูแลสุขภาพที่ผิดๆ มีส่วนมาจากความต้อการศึกษาและความไม่รู้ของพ่อแม่ ดังนั้นการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลแก่ประชาชนในบางพื้นที่จึงเป็นสิ่งจำเป็น ความก้าวหน้าของระบบข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้เด็กและเยาวชนมีโอกาสที่จะเพิ่มพูนความรู้ เพื่อพัฒนาตนเอง และเป็นการเปิดโลกทรรศน์ให้กว้างขวางขึ้น แต่เด็กและเยาวชนยังไม่รู้จักเลือกรับข้อมูลสารสนเทศที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน รวมทั้งอาจก่อให้เกิดปัญหาความเสมอภาคของโอกาสที่จะได้รับการพัฒนาตามวัย ขณะเดียวกันเด็กก็รับเอาค่านิยมและวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาด้วย ส่งผลต่อการทำลายวัฒนธรรมอันดีงามของไทย และหันไปรับเอาวัฒนธรรมใหม่มาแทนที่ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เน้นบริโภคนิยม ซึ่งส่งผลต่อค่านิยมและพฤติกรรมทางเพศของเด็กและเยาวชน ตลอดจนก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิในพื้นฐานของเด็กในรูปแบบต่างๆ

นอกจากนี้ในด้านการพัฒนาเด็กในประเทศไทย ยังได้รับการสนับสนุนในด้านนโยบายและมาตรการต่างๆ ของภาครัฐและการดำเนินงานของภาคเอกชน รวมทั้งมีแผนงานพัฒนาเด็กและเยาวชนตลอดมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 25 - 25) และยังมีกลไกต่างๆ จะสนับสนุนการดำเนินงานในด้านนี้ ทั้งทางด้านการเมือง นิติบัญญัติ การบริหาร ตุลาการ และงบประมาณแต่ นโยบายที่ผ่านมายังขาดวิสัยทัศน์และความคิดที่เป็นรูปธรรม ขาดการประสานแผนและการดำเนินงาน ขาดการระดมทรัพยากรทุนและประชาชน ตลอดจนขาดการศึกษาวิจัยที่สนองต่อการแก้ไขปัญหาที่เป็นรูปธรรม

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในประเทศไทยเพื่อการพัฒนา นโยบาย มาตรการ และแผนปฏิบัติงาน รวมทั้งประเด็นงานศึกษาวิจัยโดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1.2.1 เพื่อทบทวนองค์ความรู้ และสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางประชากร เศรษฐกิจและสังคม การอบรมเลี้ยงดูเด็ก โดยครอบครัว ชุมชน สถานเลี้ยงดูเด็กหรือโรงเรียนที่มีต่อพัฒนาการเด็ก รวมทั้งนโยบาย แผนงาน รวมทั้งมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และการพัฒนาการเด็กที่ดำเนินการอยู่.

1.2.2 เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ สร้างความเข้าใจร่วมกันและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างนักวิจัย ผู้ปฏิบัติงานหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

1.2.3 เพื่อหาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประเด็นการวิจัย เพื่อนำไปกำหนดชุดงานวิจัยที่อาจจะมีขึ้นในอนาคต และเพื่อหาข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย มาตรการและโครงการใหม่ๆ ที่เหมาะสมในอนาคต

1.3 กรอบในการประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับการดูแลเลี้ยงดูเด็กวัย 0-5 ปีในประเทศไทย

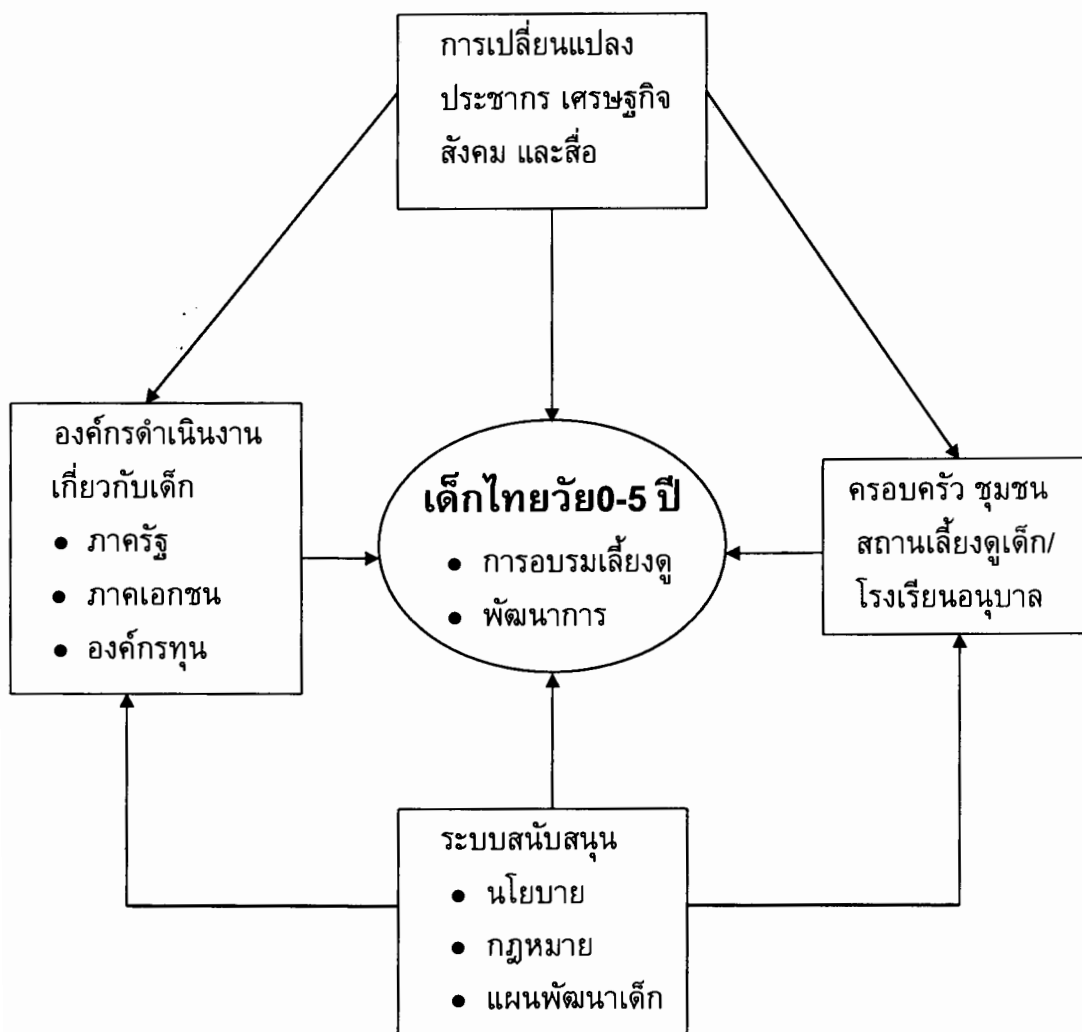
กรอบของการประมวลความรู้มีสามส่วน **ส่วนแรก** เป็นการทบทวนผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางประชากร เศรษฐกิจ สังคม ที่มีต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก รวมทั้งบทบาทของสื่อที่มีต่อพัฒนาการเด็กและการอบรมเลี้ยงดูเด็กในสังคมไทย **ส่วนที่สอง** เป็นการทบทวนงานศึกษาวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับบทบาทของครอบครัว ชุมชน สถานเลี้ยงดูเด็ก หรือโรงเรียนอนุบาล **ส่วนที่สาม** เป็นการทบทวนองค์ความรู้ด้านนโยบาย มาตรการและแผนงานต่างๆ ของรัฐที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เพื่อนำไปสู่ประเด็นการวิจัยที่ควรศึกษาเพิ่มเติมต่อไป รวมทั้งหาข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงนโยบาย และมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก (ดูภาพที่ 1)

1.3.1 การเปลี่ยนแปลงทางประชากร เศรษฐกิจ-สังคม

การเปลี่ยนแปลงทางประชากร เศรษฐกิจ สังคม (รวมทั้งสื่อ) และวัฒนธรรมต่อครอบครัวของเด็กต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็กและพัฒนาการของเด็กในประเด็นที่ว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นอุปสรรคหรือเอื้อต่อการดำเนินวิถีชีวิตของการเป็นสามี ภรรยา การเป็นพ่อแม่ในครอบครัวไทยหรือไม่ อย่างไร และสภาวะการณ์เช่นนี้ส่งผลต่อการตัดสินใจมีลูกและการอบรมเลี้ยงดูเด็กและตัวเด็กอย่างไร

ภาพที่ 1

กรอบแนวความคิดในการทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

1.3.2 บทบาทของครอบครัว ชุมชน โรงเรียน และสถานเลี้ยงดูเด็ก

ขอบเขตในการทบทวนองค์ความรู้ในส่วนนี้ ครอบคลุมประเด็นหลักๆ ดังนี้

- บทบาทของครอบครัวและชุมชน (เช่น ความรู้ของสมาชิกในครอบครัว/ชุมชน ในการเลี้ยงดูเด็ก วิธีการเลี้ยงดูเด็กของครอบครัว/ชุมชนและบุคลากร)

- บทบาทของสถานเลี้ยงดูเด็ก/โรงเรียน (เช่น รูปแบบการเรียนการสอนที่มีผลต่อพัฒนาการของเด็ก และรูปแบบที่เหมาะสมของสถานรับเลี้ยงเด็ก ปริมาณ และคุณภาพของสถานรับเลี้ยงเด็ก)

1.3.3 นโยบาย แผนงาน และมาตรการต่าง ๆ ของรัฐบาล

ขอบเขตของการทบทวนองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย แผนงาน และมาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กและพัฒนาการของเด็ก ซึ่งจะครอบคลุมประเด็นต่อไปนี้

- นโยบาย แผนงาน มาตรการ ภาครัฐในการให้บริการแก่เด็กด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านสุขภาพอนามัย ครอบครัว และสวัสดิการสังคม เป็นต้น

- นโยบาย แผนงาน มาตรการ ภาครัฐที่สนับสนุนการพัฒนาเด็กด้านกระบวนการเรียนรู้และการเลี้ยงดูเด็ก

- ผลกระทบของนโยบาย แผนงาน และมาตรการต่าง ๆ ของภาครัฐที่มีต่อการเลี้ยงดูเด็กและพัฒนาการของเด็กในด้านต่างๆ ในสถาบันครอบครัว และชุมชน โรงเรียน และสถานเลี้ยงดูเด็ก เพื่อนำไปใช้ในการปรับเปลี่ยนนโยบายและมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเลี้ยงดูเด็ก

1.3.4 บทบาทของภาครัฐและองค์กรเอกชน ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในสังคมไทย

โดยมีขอบเขตของการทบทวนองค์ความรู้ดังต่อไปนี้

บทบาทของภาครัฐและองค์กรเอกชน ในการกำหนดนโยบายในการให้บริการแก่เด็กและการพัฒนาครอบครัว รวมทั้งบทบาทขององค์กรทุนวิจัย

1.4 คำจำกัดความ

เด็ก ในการทบทวนงานวิจัยนี้หมายถึง เด็กวัยก่อนเรียนอายุ 0-5 ปี เพราะเด็กในวัยนี้เป็นช่วงวิกฤตของชีวิต เด็กในช่วงอายุ 5 ปีแรก เป็นระยะสำคัญในการวางรากฐานของการเจริญเติบโตทั้งทางร่างกายจิตใจ ความคิด-สติปัญญา และบุคลิกภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2526 : 1 ; คณะกรรมการพัฒนาการ

ศึกษาอบรมและเลี้ยงดูเด็ก, 2535 : 1) มีผู้ให้ความหมายการอบรมเลี้ยงดูเด็กไว้หลาย ความหมายคือ

การเลี้ยงดูบุตร (Child-rearing) หมายถึง การที่บิดามารดาหรือผู้ดูแลเด็ก ปฏิบัติต่อเด็กและเรียกร้องให้เด็กปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นไปในทำนองต่างๆ กัน ซึ่งเป็นการปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในชีวิตเด็ก ทำให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัว และเลียนแบบการกระทำต่างๆ ของผู้อบรมเลี้ยงดู ประสบการณ์เหล่านี้จะมีผลต่อพฤติกรรมของเด็กทั้งในปัจจุบันและอนาคต (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2520 : 21 ; Sears, 1957 : 14, Watson, 1973 : 300 อ้างใน กุณฑลลี กรวิญญูภาพ, 2529)

การอบรมเลี้ยงดูเด็ก หมายถึง ลักษณะวิธีการต่างๆ ที่ผู้เลี้ยงดู ใช้ในการเลี้ยงดูเด็ก ดูแลเด็ก อบรมสั่งสอนเด็กและการมีปฏิสัมพันธ์เด็ก รวมทั้งการปฏิบัติตัวของผู้เลี้ยงดู ความคิดเห็นของผู้ใหญ่เกี่ยวกับเด็กตลอดจน สื่อ กิจกรรม และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์ด้วย (สมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2534 : การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย)

การอบรมเลี้ยงดูเด็กมีองค์ประกอบหลายส่วน ส่วนสำคัญยิ่งส่วนหนึ่งคือ สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกลักษณะของพฤติกรรมหลายต่อหลายอย่างของบุคคล และในการอบรมเลี้ยงดูเด็กนี้มักจะสัมพันธ์กับขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และค่านิยม อันเป็นกฎเกณฑ์ทางพฤติกรรมของบุคคลในสังคมขณะนั้นๆ ความคิดเห็นหรือความเชื่อของแต่ละบุคคลในสังคมหนึ่งๆ จะสอดคล้องสัมพันธ์กับสถานการณ์ในสังคมนั้น และในขณะนั้นๆ ด้วย ในการอบรมต่างๆ ของเด็ก โดยเฉพาะถ้าคนมีความเชื่อเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างไร ก็จะมีพฤติกรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กสอดคล้องไปตามความเชื่อนั้นๆ จากพฤติกรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กนี้ บิดามารดาก็จะถ่ายทอดความคิดและแนวทางปฏิบัติให้แก่เด็กได้กระทำตามต่อไป ทำให้เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวที่มีหลักปรัชญาและความเชื่อในการอบรมเลี้ยงดูต่างกัน มีจิตลักษณะและพฤติกรรมแตกต่างกันไปด้วย จะพบว่าในทุกสังคม-วัฒนธรรม มีความเชื่อแตกต่างกันออกไปตามพื้นฐานสังคม-วัฒนธรรมของตน ในสังคมไทยของเราก็เช่นกัน มีความเชื่อที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนของแม่และการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งได้แสดงให้เห็นในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติต่อๆ กันมา ความเชื่อเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กนี้ ในอดีตและปัจจุบันอาจแตกต่างกันตามความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม -

วัฒนธรรมและยังให้เกิดการตระหนักและการยอมรับเรื่องนี้ต่างกันไป (มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2534 : พัฒนาการเด็กและการเลี้ยงดู)

1.5 แนวทางการนำเสนอบทบทวน

ในการเสนอบทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับการดูแลเลี้ยงดูเด็กนั้นแบ่งออกเป็น 5 บท
คือ

- บทแรก** เป็นการเสนอความสำคัญและความจำเป็นของการทบทวนวัตถุประสงค์
ประสงค์ของการทบทวน วิธีการทบทวน รวมทั้งคำจำกัดความและ
แนวทางในการนำเสนอบทบทวนส่วนต่างๆ
- บทที่สอง** เสนอผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางประชากร เศรษฐกิจ-
สังคมและสื่อต่าง ๆ ที่มีต่อเด็กในวัย 0-5 ปี และผลกระทบที่มีต่อการ
เลี้ยงดูเด็กไทย
- บทที่สาม** เสนอข้อค้นพบที่เกี่ยวกับบทบาทของครอบครัวในการเลี้ยงดูบุตร
ในด้านต่างๆ ของครอบครัวทั้งในชนบทและในเมือง รวมทั้งบทบาท
ของสถานบริการเลี้ยงดูเด็กหรือโรงเรียนอนุบาลที่มีต่อพัฒนาการ
ของเด็ก
- บทที่สี่** เสนอบทบาทของภาครัฐในรูปแบบของนโยบาย มาตรการและแผนงาน
ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก รวมทั้งบทบาทของภาคเอกชน
ในการพัฒนาเด็ก
- บทที่ห้า** เป็นการสังเคราะห์ข้อค้นพบจากงานวิจัยต่างๆ เพื่อเสนอภาพของ
ปัญหา และแนวทางแก้ไข รวมทั้งข้อเสนอแนะในด้านนโยบายและ
การดำเนินงานวิจัยที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางประชากร เศรษฐกิจ-สังคมต่อเด็กวัย 0-5 ปี

นับตั้งแต่ประเทศไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 1 เมื่อปี พ.ศ.2504 เป็นต้นมา ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ส่งผลต่อเนื่องมายังประชาชนผู้อยู่ในสังคมทุกกลุ่มตั้งแต่เด็กทารก จนถึงผู้สูงอายุ ผลกระทบที่มีต่อเด็กนั้นนับเป็นผลกระทบที่สำคัญ เนื่องจากเด็กโดยเฉพาะเด็กในช่วงอายุ 0-5 ปี นั้นถือเป็นช่วงอายุที่สำคัญที่สุดในการเป็นพื้นฐานของการพัฒนาร่างกายและสติปัญญาของเด็กต่อไปในอนาคต มีผลงานวิชาการและบทความมากมายที่ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงต่อเด็ก โดยมีการนำเสนอในเชิงบวก และเชิงลบ

ในบทนี้จึงเป็นการนำเสนอให้เห็นถึงผลของการเปลี่ยนแปลงทางประชากร เศรษฐกิจ สังคม และสื่อที่มีต่อครอบครัวและตัวเด็กในประเด็นต่างๆ โดยเก็บรวบรวมจากเอกสารและผลงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากรและผลกระทบต่อเด็ก

ในช่วงเวลา 30 ปีที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากรขึ้นในสังคมไทยอย่างค่อนข้างชัดเจน การเปลี่ยนแปลงทางประชากรนี้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวไทย และนำมาซึ่งผลกระทบต่อเด็กที่เป็นสมาชิกคนสำคัญที่สุดของครอบครัว ผลกระทบนี้มีทั้งส่วนที่กระทบต่อเด็กโดยตรงและโดยอ้อม โดยผ่านมายังสถาบันครอบครัวก่อน สิ่งที่จะกล่าวต่อไปจะเป็นการชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากรที่สัมพันธ์และส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวและเด็กว่ามีผลกระทบเชิงบวกและเชิงลบอย่างไร

2.1.1 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร

นับตั้งแต่การสำรวจสำมะโนประชากรครั้งแรกในปี พ.ศ.2503 และมีการสำรวจในอีกทุกๆ 10 ปี ผลจากการสำรวจได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทาง

ด้านจำนวนประชากรไทย ที่เพิ่มขึ้นจาก 26.6 ล้านคน ในการสำรวจครั้งแรก (เมื่อปี พ.ศ.2503) เป็น 56 ล้านคน ในปี พ.ศ.2533 ซึ่งเป็นเวลาอีก 30 ปีต่อมา และมีการคาดประมาณว่าจำนวนประชากรไทยจะเพิ่มขึ้นเป็น 62 ล้านคนในปี พ.ศ.2543 อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจำนวนประชากรจะเพิ่มขึ้น แต่สัดส่วนของการเพิ่มประชากรจะลดลง คือ ลดลงจากร้อยละต่อปี ในปี พ.ศ.2503 เป็นร้อยละ 1.1 ต่อปีในปี พ.ศ.2543 ทั้งนี้เนื่องจาก อัตราเจริญพันธุ์รวบยอดหรือจำนวนบุตร โดยเฉลี่ยที่สตรีคนหนึ่งจะมีได้ลดลงด้วยเจริญพันธุ์ จะลดลงจาก 6.4 ในช่วงปี พ.ศ.2503-2508 เหลือประมาณเพียง 2.0 ในช่วงปี พ.ศ.2538-2543 (เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2539) การเปลี่ยนแปลงด้านประชากรดังกล่าวได้เป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุประชากรไทย ที่พบว่า จำนวนประชากรเด็กที่มีอายุ 0-4 ปี ได้ลดลงจาก 5.5 ล้านคน ในปี พ.ศ.2533 เป็น 5.2 ล้านคนในปี พ.ศ.2543 หรือจากร้อยละ 10.6 ในปี พ.ศ.2533 เป็นร้อยละ 9.8 ในปี พ.ศ.2543 นอกจากนี้ผลของการเปลี่ยนแปลงทางประชากรด้านอื่นๆ เช่น อายุไขเฉลี่ยของคนไทยที่เพิ่มขึ้น อัตราตายที่ลดลง ปัจจัยเหล่านี้ได้ส่งผลทำให้โครงสร้างปิระมิดประชากรของไทยเปลี่ยนแปลงไป คือฐานประชากรเด็กอายุ 0-4 ปีจะแคบลง ในขณะที่ฐานประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปจะกว้างขึ้น ซึ่งมีผลทำให้อัตราส่วนภาระการเลี้ยงดูเด็กมีแนวโน้มลดลงตามมาด้วย โดยลดลงจากร้อยละ 82.7 ในปี พ.ศ. 2503 เป็นร้อยละ 41.5 ในปี พ.ศ. 2543 (สยช, 2537 ข) ทำให้จำนวนบุตรโดยเฉลี่ยที่สตรีจะมีได้ลดลงตามมาประกอบกับได้มีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงลักษณะครอบครัวไทยจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ผลที่ตามมาคือขนาดครอบครัวจะเล็กลงดังจะเห็นได้จากการคาดประมาณของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ขนาดครอบครัวไทยลดลงจาก 4.36 คนต่อครัวเรือนในปี พ.ศ. 2533 เป็น 3.40 คนต่อครัวเรือน ในปี พ.ศ. 2558 ฉะนั้นครอบครัวหนึ่งๆ จึงประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกเพียง 1-2 คนเท่านั้น นอกจากนี้การที่จำนวนเด็กลดลงทำให้ความสามารถในการออมของครอบครัวเพิ่มสูงขึ้น ฉะนั้นการลงทุนเพื่อเด็กในครอบครัวก็จะสูงขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านสาธารณสุข การศึกษา หรือแม้แต่การบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยต่างๆ นอกจากนี้เด็กมีแนวโน้มจะได้รับบริการจากภาครัฐ ได้ครอบคลุมและมีคุณภาพมากขึ้น (สยช, 2537 ข)

2.1.2 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว

สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้แบ่งครัวเรือนโดยอาศัยลักษณะของหัวหน้าครัวเรือนเป็นหลัก ออกเป็น 2 ประเภทคือ **ครัวเรือนประเภทครอบครัว** ที่เป็นครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนอย่างน้อย 2 คน และมีความสัมพันธ์ทางสายเลือดหรือสมรสกับ

หัวหน้าครอบครัว และ*ครัวเรือนที่ไม่ใช่ประเภทครอบครัว* เป็นครัวเรือนซึ่งสมาชิกทุกคนในครัวเรือนไม่มีความสัมพันธ์ฉันท์ญาติกับหัวหน้าครัวเรือน ซึ่ง มัทนา พนานิรามัย (2534) เคยเสนอเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านครอบครัวไทยไว้ว่า ในอนาคตครัวเรือนที่ไม่ใช่ประเภทครอบครัวมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ครัวเรือนประเภทครอบครัวจะมีแนวโน้มลดลง ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ทำให้ความเป็นเมือง และการศึกษาของคนในสังคมก็สูงขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นนอกจากมีผลกระทบทำให้อายุแรกสมรสของคนในสังคมสูงขึ้น (คือแต่งงานช้าลง) ยังมีผลต่ออัตราเพิ่มของผู้ไม่เคยสมรสเลยด้วย ประกอบกับมีการเพิ่มขึ้นของอัตราการหย่าร้าง ปัจจัยเหล่านี้จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนไม่มีคู่หรืออยู่คนเดียว นอกจากนี้ที่เคยกล่าวไว้ข้างต้นถึงแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น การที่โครงสร้างครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากนี้เองทำให้สวัสดิภาพของคนในครอบครัวทั้งเด็กและผู้สูงอายุได้รับผลกระทบด้วยความสัมพันธ์และบริการที่เคยได้รับจากครอบครัวจะลดลง โดยเฉพาะเรื่องของการเลี้ยงดูและดูแลเด็กและผู้สูงอายุ ซึ่งในอดีตเคยเป็นบริการที่ครอบครัวมีให้ แต่สภาพการณ์ที่เปลี่ยนไปทำให้ครอบครัวไม่สามารถตอบสนองบริการในจุดนี้ได้จึงกลายเป็นปัญหาของสังคม และในอนาคตจะต้องพึ่งบริการนี้จากสถาบันอื่นๆ มากขึ้น

นอกจากนี้ธรรมาภรณ์ การพิศิษฐ์ (2533) ได้เคยชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวที่เปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ประกอบกับการมีชีวิตในสังคมสมัยใหม่ ได้ทำให้ความสัมพันธ์ในสถาบันครอบครัวลดน้อยลง หน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูลูกโดยเฉพาะของครัวเรือนที่มีรายได้ระดับปานกลางขึ้นไปจะกลายเป็นหน้าที่ของสถานเลี้ยงดูเด็ก โรงเรียนและ สื่อมวลชน แต่ในส่วนของครอบครัวที่ยากจน พ่อแม่จะไม่มีเวลาดูแลลูก และบางครั้งจะให้ลูกช่วยทำงานเพื่อยังชีพ ทำให้เด็กขาดการใช้ชีวิตช่วงวัยเด็กอย่างสมบูรณ์ (children without childhood)

การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างครอบครัวที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ได้กลายเป็นประเด็นปัญหาในการให้คำนิยามของคำว่า “ครอบครัว” เนื่องจากมีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น แม้กระทั่งองค์การสหประชาชาติที่กำหนดให้ปี พ.ศ. 2537 เป็นปีครอบครัวสากล ก็ได้พยายามให้ความหมายของครอบครัว แต่ปรากฏว่าไม่สามารถให้คำนิยามที่เป็นที่ยอมรับทั่วกันได้ เนื่องจากความหลากหลายของโครงสร้างครอบครัว ครอบครัวในความหมายทางวิชาการจึงไม่เพียงหมายถึงครอบครัวเดี่ยว หรือครอบครัวขยายเท่านั้นแต่จะยังมีครอบครัวซึ่งมีเพียงปู่ย่าตายาย กับหลาน เพราะพ่อแม่ต้องไปทำงานที่อื่น มีครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่คนเดียวกับลูกๆ หรือครอบครัวที่มีเพียงพ่ออยู่กับน้องๆ ตามลำพังโดยไม่มีผู้ใหญ่อยู่ด้วยหรือ

ปู่ย่าตายายอยู่เองตามลำพัง ตลอดจนไปถึงคนสมัยใหม่ที่มีครอบครัวที่หญิงคบหญิงหรือชายคบชาย อยู่กันเป็นครอบครัว เป็นต้น (สายสุรี จุติกุล, 2539)

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในสถาบันครอบครัวอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ คือ การที่อัตราหย่าร้างในครอบครัวสูงขึ้นโดยเฉพาะในสังคมเมือง เมื่อพิจารณาจากสัดส่วนการหย่าร้างของผู้ที่จดทะเบียนสมรสในเขตกรุงเทพมหานครกับผู้ที่จดทะเบียนหย่าในกรุงเทพมหานคร ระหว่างปี พ.ศ.2524-2532 พบว่าได้เพิ่มขึ้นจาก 4.6 : 1 ในปี 2524 เป็น 3.9 : 1 ในปี 2532 (อรุณรุ่ง บุญชนันดพงศ์, 2535) หรือการศึกษาของ นิตยา พิริยะธรรมวงศ์ (2533) ที่ศึกษาภาวะการหย่าร้างจากทะเบียนหย่า พบว่า แนวโน้มอัตราการหย่าร้างของประชากรไทยเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ สาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดอัตราหย่าร้างที่สูงขึ้นที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด คือ การเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตสมรสและสถาบันครอบครัว อันเป็นผลมาจากพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในทางเศรษฐกิจมากขึ้น เนื่องจากได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้น ตลอดจนการเข้าสู่อาชีพในภาคอุตสาหกรรมและการบริการ (อรุณรุ่ง บุญชนันดพงศ์, 2535)

ผลของการหย่าร้างต่อเด็ก โดยเฉพาะในเด็กวัยก่อนเรียนนั้น พบว่ามีผลกระทบรุนแรงต่อเด็กเล็กทั้งสภาพร่างกายและจิตใจเพราะเด็กจะขาดความรักความอบอุ่นในวัยที่ต้องการอย่างมาก นอกจากนี้ยังพบถึงผลกระทบต่อจำนวนเด็กที่ถูกทอดทิ้งจากครอบครัวด้วย (สยามรัฐ, 13 กุมภาพันธ์, 2536 : 4) เด็กที่ถูกทอดทิ้งจะได้ผลกระทบทั้งร่างกายและจิตใจเช่นเดียวกับเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่แตกแยก แต่เด็กที่ถูกทอดทิ้งอาจจะได้รับผลกระทบมากกว่าเนื่องจากผู้ที่ดูแลไม่ใช่พ่อหรือแม่หรือญาติ จำนวนเด็กถูกทอดทิ้ง และเด็กกำพร้าได้เพิ่มขึ้นอย่างมาก โดย ปี พ.ศ. 2533 ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงสิงหาคม มีเด็กกำพร้าอยู่ในสถานสงเคราะห์ของภาครัฐและเอกชน ประมาณ 1,673 คน (สยช., 2533) ปี พ.ศ. 2535 มีเด็กอายุ 0-18 ปี ที่อยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อน 5 แห่ง สถานสงเคราะห์ 14 แห่ง และหน่วยสงเคราะห์เด็กอ่อน 3 แห่ง ของกรมประชาสงเคราะห์ถึง 1,525 คน ในจำนวนนี้เป็นเด็กอ่อน (อายุ 0-5 ปี) ถึง 646 คน ซึ่งตัวเลขเหล่านี้ยังไม่ได้รวมเด็กที่อยู่ในความดูแลขององค์กรเอกชน (สยช., 2538)

สาเหตุของการที่เด็กถูกทอดทิ้งส่วนหนึ่งมาจากการที่ครอบครัวแตกแยก หรือพ่อ-แม่หย่าร้างกันดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น นอกจากนี้ยังมีสาเหตุจากปัจจัยอื่นๆ อีกเช่น การมีบุตรโดยพ่อ-แม่ไม่พร้อมหรือไม่ได้ตั้งใจ ซึ่งอาจจะเป็นผลมาจากการท้องนอกสมรสหรือในสมรสก็ตาม หรือสาเหตุจากการที่ครอบครัวยากจน ส่วนเด็กที่เป็น

เด็กกำพร้ามักเป็นเด็กที่พ่อแม่เสียชีวิตด้วยสาเหตุใดก็ตาม (ที่รวมการเสียชีวิตจากโรคเอดส์ด้วย ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป)

เด็กถูกทอดทิ้งและเด็กกำพร้าเหล่านี้ นอกจากจะต้องประสบกับปัญหาทางร่างกายคือได้รับสารอาหารไม่เพียงพอแล้ว ยังพบปัญหาทางจิตใจคือการขาดความรัก ความอบอุ่น โดยเฉพาะในวัยเด็กที่เป็นวัยที่กำลังเจริญเติบโตและพัฒนา เด็กเหล่านี้มีโอกาสจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีร่างกายและจิตใจที่ไม่สมบูรณ์ และมีแนวโน้มที่จะกระทำ ความผิดในสังคม และกลายเป็นเด็กที่อยู่ในภาวะยากลำบากรูปแบบอื่นๆ ได้โดยง่าย

โรงพยาบาลของรัฐเป็นองค์กรแรกที่ดูแลเด็กถูกทอดทิ้งและเด็กกำพร้า จนกว่าจะมีผู้มาขอไปอุปการะ หรือจนกว่าจะประกอบอาชีพเลี้ยงตัวได้ กรมประชาสงเคราะห์ดูแลสถานสงเคราะห์เด็ก 24 แห่ง และอีก 14 แห่งดูแลโดยองค์กรเอกชน เช่น โครงการหมู่บ้านเด็กของมูลนิธิเด็ก สหทัยมูลนิธิ และมูลนิธิโสสะ เป็นต้น ซึ่งในขณะนี้มีเพียงมูลนิธิโสสะ เท่านั้นที่รับดูแลเด็กแบบถาวร คือไม่มีการคืนเด็กไปสู่ครอบครัวเดิมหรือครอบครัวบุญธรรม ในรอบปี พ.ศ.2532 มีเด็กอ่อน (อายุ 0-5 ปี) ในความดูแลของกรมประชาสงเคราะห์ จำนวน 667 รายที่ได้รับความอุปการะแบบครอบครัวชั่วคราว (ฝากเลี้ยงตามบ้าน) และ 1,100 รายที่ได้รับการจดทะเบียนเป็นบุตรบุญธรรม (สยข., 2538) อุปสรรคหนึ่งในการดำเนินงานในเรื่องนี้ คือ ความล่าช้าในขั้นตอนการขอเด็กเป็นบุตรบุญธรรม และการที่ผู้ปกครองเองก็ไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการติดตามผล เนื่องจากเกรงว่า เด็กจะรู้ว่าตนเป็นบุตรบุญธรรม

2.1.3 การย้ายถิ่นและความเป็นเมือง

ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา การอพยพย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมืองได้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อันเป็นผลมาจากการขยายตัวในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการที่ทำให้เกิดความต้องการแรงงานมากขึ้น จึงมีการดูดซับแรงงานจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการที่เป็นชุมชนเมืองเพิ่มมากขึ้น ซึ่งพบว่าระหว่างปี พ.ศ. 2508-2513 มีสัดส่วนผู้ที่ย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมืองต่อประชากรทั้งประเทศ ร้อยละ 12 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 15 ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2518-2523 และเพิ่มขึ้นเป็นมากกว่าร้อยละ 18 ระหว่างปี พ.ศ. 2528-2533 มีการคาดประมาณว่าในปี พ.ศ. 2533 ประเทศไทยมีประชากรอาศัยอยู่ในเมืองประมาณ 18 ล้านคน หรือร้อยละ 32 ของประชากรทั้งหมด จะเพิ่มเป็น 25 ล้านคน หรือร้อยละ 39 ในปี พ.ศ. 2543 โดยครึ่งหนึ่งของประชากรเมืองอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังพบว่า ความจำเป็นทางเศรษฐกิจและความต้องการแรงงานหญิง โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมที่ต้องการความละเอียดได้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะมีผลต่อการอพยพเข้ามาหาแรงงานของผู้หญิงมากขึ้น โดย

จากการสำรวจการย้ายถิ่นในระดับชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2535 พบว่าร้อยละ 22 ของผู้หญิงได้ย้ายถิ่นภายใน 2 ปี ที่ผ่านมา ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น จะพบว่ามីอัตรส่วนซึ่งค่อนข้างสูง (Chamrathirong, Aphichat et al., 1995)

ลักษณะของการย้ายถิ่นจะมีหลายลักษณะ แต่การย้ายถิ่นของครอบครัวที่มีลูกนั้นจะพอสะท้อนให้เห็นภาพได้ 2 ลักษณะคือ ลักษณะที่หนึ่ง พ่อแม่ที่มีลูกจะย้ายมาเพียงลำพังและทิ้งภาระการเลี้ยงดูลูกแก่ครอบครัวในชนบท ส่วนลักษณะที่สองนั้นพ่อแม่ที่มีลูกจะนำลูกมาอยู่กับตนเอง เด็กในครอบครัวของผู้ย้ายถิ่นลักษณะแรกนั้นมักถูกทอดทิ้งให้อยู่กับญาติโดยไม่ได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ ในขณะที่เด็กในครอบครัวผู้ย้ายถิ่นลักษณะที่สอง ต้องตามพ่อแม่มาอาศัยอยู่ในเมืองซึ่งที่อยู่อาศัยที่พำนักอยู่นั้นมักจะเป็นที่อยู่สถานประกอบการหรือชุมชนแออัด เนื่องจากลักษณะงานส่วนใหญ่ที่ผู้ย้ายถิ่นมีโอกาสจะทำคือ อาชีพที่ใช้แรงงาน ฉะนั้นเด็กที่เติบโตมากับญาติในชนบทหรือในสถานประกอบการหรือชุมชนแออัดจึงได้รับผลกระทบจากการย้ายถิ่นของพ่อ-แม่เท่าๆ กัน

มีการศึกษาพบว่ามียุคอายุต่ำกว่า 5 ปีจำนวนไม่น้อยเป็นบุตรของแม่ที่ทำงานในเมือง และต้องแยกอยู่กับมารดาตนเอง เด็กเหล่านี้ต้องไปอยู่กับญาติในชนบทซึ่งเป็นถิ่นเดิมของแม่ (มีทนา พานิชรัมย์, 2534) ผลกระทบนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องการเลี้ยงดูบุตรและต่อปัญหาสังคมอื่นๆ ที่ตามมา

ผลกระทบของการย้ายถิ่นที่มีต่อเด็ก มีหลายประการคือ

1) เด็กที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่กับญาติในชนบท

มีเด็กจำนวนไม่น้อยที่พ่อแม่ให้ญาติที่อยู่ในชนบทเป็นผู้เลี้ยงดู ผลกระทบที่เห็นได้ชัด คือหากเด็กถูกทิ้งหลังคลอดก็จะมีโอกาสได้กินนมแม่ นอกจากนี้ยังไม่ได้รับความอบอุ่นจากพ่อแม่ จึงขาดโอกาสที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูก ซึ่งผลกระทบนี้อาจส่งผลถึงบุคลิกภาพเด็กในอนาคต ดังที่อาจารย์ใหญ่ในโรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดพิษณุโลกได้พูดถึงเด็กในชนบทว่าเด็กที่ดูแล้วรับผิดชอบอยู่ซึ่งไม่ได้อยู่กับพ่อแม่จะเป็นเด็กที่เหงา และเริ่มเป็นเด็กก้าวร้าว บางคนโตขึ้นก็จะสูบบุหรี่ กินเหล้า ซึ่งเข้าใจว่าสาเหตุเนื่องมาจากเด็กขาดพ่อและแม่และเหงาจึงหาทางออกส่วนญาติผู้ใหญ่ที่เด็กอยู่ด้วยก็มักเป็นคนแก่ที่อายุมากทำงานไม่ไหว เมื่อต้องมาดูแลหลานที่กำลังโตและชนกก็ไม่ค่อยได้ใกล้ชิดกันจึงทำให้เกิดปัญหาตามมา อาทิเช่น ปัญหา

การแต่งงานและมีลูกก่อนวัยอันควร ซึ่งผลกระทบที่ต่อเนื่องมาคือกระทบถึงเด็กที่เกิดมาจากความไม่พร้อมของพ่อแม่ เป็นต้น (มดิชน, 22 พฤศจิกายน, 2537)

2) เด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง

จากการสำรวจแรงงานทั่วราชอาณาจักรในปี พ.ศ. 2529 พบว่ามีเด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง อายุต่ำกว่า 15 ปี จำนวน 12,480 คน และในปี พ.ศ. 2532 มีจำนวนประมาณ 30,000 คน (สยช., 2533) และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในปัจจุบันถ้าใครอาศัยหรือผ่านเข้ามาในกรุงเทพฯ และปริมณฑลคงจะปฏิเสธไม่ได้เนื่องจากมีการก่อสร้างโดยเฉพาะถนนและทางด่วนในเกือบทุกพื้นที่

เด็กลูกกรรมกรก่อสร้างมักประสบกับปัญหาการขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพราะต้องเร่ร่อนตามพ่อแม่ไปอยู่ตามสถานที่ก่อสร้างต่าง ๆ นอกจากนี้เด็กต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เช่นที่อยู่อาศัยที่สกปรก อับและชื้น และเต็มไปด้วยฝุ่นละอองจากการก่อสร้าง อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นอันตรายต่อชีวิต เช่น กรณีของเด็กหญิง สร้อยเพชร บุญน้อยที่ตกลงไปในรูเสาเข็มเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2528 และแน่นอนที่สุด เด็กเหล่านี้จะประสบปัญหาทุพโภชนาการ ดังมีการศึกษาของร้อยเอกหญิงวรรณวิมล ลิ้มวงศ์ทอง (2535) ที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของการเลี้ยงดูกับภาวะโภชนาการของเด็กก่อนวัยเรียนที่เป็นลูกของกรรมกรก่อสร้างในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยพบว่าเด็กวัยก่อนเรียนที่ศึกษามีภาวะโภชนาการอยู่ในระดับขาดสารอาหาร โดยเฉพาะสารอาหารระดับ 1 โดยจะมากกว่าเด็กที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเสียอีก

3) เด็กในชุมชนแออัด

“ชุมชนแออัด” หมายถึง บริเวณที่พักอาศัยที่มีประชาชนอยู่อย่างแออัดผิดสุขลักษณะ หรือไม่ได้มาตรฐาน ที่อยู่อาศัยเก่าชำรุดทรุดโทรมและสกปรก ทำให้ไม่ปลอดภัยในสุขภาพอนามัยของผู้อยู่อาศัย ในปี พ.ศ. 2531 พบว่ามีจำนวนชุมชนแออัดในกรุงเทพ-มหานคร นนทบุรี สมุทรปราการ และปทุมธานี 1,500 แห่ง โดยมีบ้าน 173,770 หลัง และประชากร 1.32 ล้านคน (สยช., 2538) นิยามของชุมชนแออัดที่แตกต่างกันคือคน แตกต่างกันด้วย

เด็กในชุมชนแออัดส่วนมากมีภาวะโภชนาการต่ำกว่ามาตรฐาน เป็นที่น่าประหลาดใจว่าภาวะเด็กอ่อนขาดสารอาหารในชุมชนแออัดไม่ได้มีแนวโน้มลดลงเลย ทั้ง ๆ ที่ภาวะทุพโภชนาการในชนบทได้ลดลงอย่างมาก ส่วนหนึ่งมาจากการที่

พ่อแม่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการที่แม่ได้รับสารอาหารไม่เพียงพอในขณะตั้งครรภ์ เด็กมีโอกาสที่จะเจ็บป่วยได้ง่าย เนื่องจากอยู่ในที่ที่มีอากาศถ่ายเทไม่เพียงพอ และในบ้านที่แวดล้อมไปด้วยขยะและน้ำเสีย ซึ่งเป็นบ่อเกิดของกลิ่นและแมลงนำเชื้อโรคนานาชนิด นอกจากนี้เด็กมักจะขาดความรัก ความเอาใจใส่จากพ่อแม่ เนื่องจากพ่อแม่ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการทำมาหากิน (วัลลภ ดั่งคณานุรักษ์, 2535) มีงานศึกษาของ ร่มเย็น ทังสุขบุตร (2531) ที่ศึกษาการเลี้ยงดูบุตรของผู้ใช้แรงงานในสถานประกอบการอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดสมุทรปราการ พบว่าที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงานมีสภาพที่เสี่ยงต่อสุขภาพและความปลอดภัยของผู้อาศัยโดยเฉพาะเด็กเล็ก เช่น ที่พักเป็นเรือนยกพื้นสูง สภาพพื้นที่ภายในคับแคบ บรรยากาศร้อน อากาศไม่ถ่ายเท สำหรับการเลี้ยงดูพบว่าบางครั้งให้บุตรรับประทานอาหารที่ย่อยยากหรือให้อาหารนอกจากนมเร็วเกินไป นอกจากนี้การให้วัคซีนก็มักไม่ครบเนื่องจากครอบครัวต้องกลับไปเยี่ยมภูมิลำเนาเดิม

2.1.4 การเข้ามามีส่วนร่วมในแรงงานเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิง

ในอดีตที่ผ่านมาของสังคมไทย ผู้หญิงมีบทบาทในเชิงเศรษฐกิจมาตลอด โดยเป็นแรงงานสำคัญในภาคเกษตรกรรม แต่บทบาทดังกล่าวมักไม่ค่อยได้รับความสนใจมากนัก เนื่องจากเป็นแรงงานที่ช่วยในการผลิตของครัวเรือน ในปัจจุบันการเข้ามามีส่วนร่วมในแรงงานของผู้หญิงเริ่มเด่นชัด และทวีความสำคัญมากขึ้นบทบาทของผู้หญิงไม่ใช่เป็นเพียงแรงงานในครอบครัวเท่านั้นแต่จะเป็นแรงงานที่เป็นกำลังสำคัญในการช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ การที่ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในแรงงานเชิงเศรษฐกิจมากขึ้นเป็นผลมาจากหลายๆ ปัจจัยด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นสาเหตุการพัฒนาเศรษฐกิจโดยการมุ่งเน้นการพัฒนา อ.ส. และบริการ ส่งผลให้มีงานสำหรับผู้หญิงในตลาดแรงงานเพิ่มมากขึ้น และการที่ผู้หญิงได้รับการศึกษามากขึ้น ทำให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในตลาดแรงงานมากขึ้นตามมา โดยเฉพาะในแรงงานที่ต้องการความสามารถเฉพาะ หรือแรงงานในวิชาชีพต่างๆ หรือปัจจัยในระดับประเทศที่ต้องการแรงงานเพิ่มขึ้นเพื่อช่วยในการผลิตทั้งในภาคอุตสาหกรรมและการบริการต่างๆ อีกทั้งปัจจัยในครอบครัวที่บีบบังคับให้ผู้หญิงต้องเข้ามามีส่วนร่วมในตลาดแรงงานเพื่อช่วยแบกรับค่าใช้จ่ายของครัวเรือน ปัจจัยเหล่านี้ได้ผลักดันให้ผู้หญิงเข้าสู่ตลาดแรงงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มีตัวเลขที่แสดงถึงการเพิ่มขึ้นในการมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานของผู้หญิง โดยเป็นข้อมูลที่ได้จากการสำรวจสถานะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน เมื่อปี พ.ศ. 2531 ที่พบว่าผู้หญิงถึงร้อยละ 82 ที่มีส่วนร่วมในแรงงานโดยเป็นการรวมการทำงานใน

ครัวเรือนซึ่งไม่ได้รับค่าจ้างให้เป็นส่วนหนึ่งของการทำงานด้วย (เครี ริคเตอร์ และ นภาพรณ ะหวานนท์, 2538) หรือจากตัวอย่างจากรายงานผลการสำรวจแรงงานทั่วราชอาณาจักร ของ สำนักงานสถิติแห่งชาติ (ซึ่งไม่ได้รับการดำเนินงานในครัวเรือนไว้เป็นส่วนหนึ่งของการสำรวจ) พบว่าอัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของสตรีได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 62.5 เป็นร้อยละ 67.4 สำหรับรายงานผลการสำรวจแรงงานรอบที่ 1 (กุมภาพันธ์) ระหว่างปี พ.ศ. 2526 และ 2535 และเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 68.3 เป็นร้อยละ 71.6 สำหรับรายงานผลการสำรวจแรงงาน รอบที่ 3 (สิงหาคม) ในช่วงระหว่างปี 2526 และ 2535 เช่นกัน (เกื้อ วงศ์บุญสิน , 2539)

การเข้ามามีส่วนร่วมในตลาดแรงงานของผู้หญิง ได้ก่อให้เกิดผลกระทบ อย่างมากมายต่อสถาบันครอบครัว จากเดิมที่หน้าที่ของผู้หญิงมักถูกกำหนดให้เป็นผู้รับผิดชอบดูแลด้านความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะการดูแลบุตรหลาน บทบาท เหล่านี้เมื่ออยู่ในสังคมเกษตรกรรม ผู้หญิงสามารถรับผิดชอบได้โดยไม่ก่อให้เกิดปัญหาใดๆ เพราะในสังคม เกษตรกรรมนั้น ผู้หญิงจึงสามารถทำหน้าที่ในการดูแลครอบครัวไปพร้อมๆ กับการช่วยเหลือครอบครัวด้านแรงงาน ผู้หญิงสามารถเลี้ยงดูบุตรเองได้ในขณะช่วยเหลืองาน ในไร่นา หรือในงานเกษตรกรรมอื่นๆ แต่เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนไป ทำให้บทบาทของผู้หญิง ในแรงงานเริ่มเปลี่ยนเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมบ้าง ในการบริการต่างๆ บ้าง หรือใน ตลาดแรงงานอื่นๆ ที่ไม่สามารถนำบุตรไปเลี้ยงดูเองได้ในขณะทำงาน หน้าที่การเลี้ยงดูบุตร จึงเริ่มมีปัญหาและเริ่มเป็นปัญหาสำคัญของครอบครัว (Richter et al, 1992)

2.2 การเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์และยุคของเทคโนโลยีการสื่อสาร

เป็นที่ยอมรับแล้วว่ายุคสมัยนี้เป็นยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ซึ่งเป็นยุคของการสื่อสารที่ไร้พรมแดน อันมีผลทำให้คนในวัฒนธรรมต่างๆ ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ไปสู่กันได้อย่างง่ายดายโดยผ่านเทคโนโลยีการสื่อสาร ข่าวสาร ต่างๆ สามารถถ่ายทอดและส่งถึงกันได้อย่างรวดเร็ว ไม่เพียงเฉพาะการติดต่อสื่อสารกันภายในประเทศหรือ จากศูนย์กลางในกรุงเทพมหานครลงไปถึงชนบทเท่านั้น แต่จะสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ข้ามประเทศ และข้ามทวีปทีเดียว ในสังคมยุคนี้บทบาทของสื่อต่างๆ จึงทวีความสำคัญมากขึ้น

กาญจนา แก้วเทพ (2539, ข) ได้ตั้งข้อสังเกตถึงความแตกต่างระหว่างสังคม สมัยก่อนและสังคมสมัยใหม่ว่า สังคมสมัยใหม่สื่อมวลชนได้เพิ่มบทบาททั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพอย่างมาก ทั้งต่อชีวิตและต่อสถาบันต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งหมายความว่า

สื่อมวลชนได้เพิ่มอิทธิพลต่อสังคมมากขึ้นนั่นเอง นักวิชาการได้ขนานนามวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันว่า “วัฒนธรรมแบบมีสื่อเป็นตัวกลาง” (วัฒนธรรมของสื่อมวลชนนั้นเป็นวัฒนธรรมของ ชนชั้นกลางเป็นหลัก) และเสนอต่อถึงการเข้าแทนที่ของสื่อมวลชนในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลซึ่งอาจขยายความได้ว่า ในปัจจุบันกำลังมีการย้ายจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในลักษณะ face-to-face relationship ไปเป็นความสัมพันธ์แบบผ่านสื่อเป็นตัวกลาง (mass-mediated relationship) มากขึ้นและความสัมพันธ์ของคนไทยเริ่มเป็นไปตามลักษณะดังกล่าวมากขึ้น ทุกที่ ตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายๆ เช่น พ่อ แม่ ที่แยกอยู่กับลูก อาจติดต่อกันและกันได้โดยทางตัวหนังสือผ่านจดหมาย โทรเลข เครื่องโทรสาร หรือการติดต่อกันทาง internet และยังสามารถติดต่อกันทางเสียงจากโทรศัพท์ หรือการติดต่อกันด้วยการส่งทั้งเสียงและภาพ ด้วยโทรศัพท์ที่มีภาพประกอบ

นอกจากนี้บทบาทของสื่อที่ผ่านมาจากวิทยุ โทรทัศน์ วีดิทัศน์ ก็สามารถไปถึงประชากรในพื้นที่ต่างๆ ได้อย่างทั่วถึง สิ่งที่คุณในกรุงเทพมหานครได้รับรู้ คนในชนบทที่ห่างไกลก็มีโอกาสที่จะรับรู้ข้อมูลข่าวสารเดียวกันได้เช่นกัน ดังนั้นหากคนในกรุงเทพมหานครได้รับอิทธิพลมาจากคนในประเทศตะวันตกอย่างไรก็จะมี การถ่ายทอดไปยังประชากรในส่วนอื่นๆ ของประเทศในลักษณะเดียวกัน อิทธิพลของการโฆษณาที่ถูกผลิตขึ้นเพื่อหวังผลประโยชน์ในการขายสินค้าในตลาด จึงเป็นประเด็นที่นักวิชาการเริ่มให้ความสนใจว่ามีบทบาทต่อพฤติกรรมกรรมการบริโภคของคนในสังคม พฤติกรรมการเลียนแบบก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งซึ่งสนับสนุนให้ระบบบริโภคนิยมมีอิทธิพลต่อคนในสังคมอย่างรวดเร็ว มีการเลียนแบบในการบริโภคหรือเสพอาหารที่เหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นสบู่ แป้ง เครื่องสำอาง ยาสีฟัน ผงซักฟอก น้ำยาปรับผ้านุ่มล้วนได้รับการบริโภคตามอิทธิพลของโฆษณาที่ออกมาตามสื่อต่างๆ ทั้งสิ้น ซึ่งผลที่ตามมาคือมีการบริโภคหรือใช้ในสิ่งที่ไม่ มีประโยชน์ หรือไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด เช่น การใช้น้ำมัน หอยหรือเครื่องปรุงต่างๆ ในการประกอบอาหารที่แท้จริงแล้วอาจไม่จำเป็นต้องปรุงอาหารด้วยเครื่องปรุงเหล่านั้นเลยก็ได้ แต่ด้วยอิทธิพลของการโฆษณาทำให้เกิดความต้องการเลียนแบบและผู้บริโภคเกิดความรู้สึกว่าจะช่วยปรุงรสชาติของอาหารให้ดีขึ้น หรือตัวอย่างของเครื่องใช้สำหรับเด็กไม่ว่าจะเป็นสบู่ หรือยาสระผม ที่มีการโฆษณาจนทำให้ผู้บริโภคมีความรู้สึกว่าจะเด็กจำเป็นต้องมีเครื่องใช้ที่แตกต่างจากเครื่องใช้ของผู้ใหญ่ แนวคิดเหล่านี้จะช่วยสนับสนุนให้สินค้าขายดี เป็นต้น

อิทธิพลหรือบทบาทของสื่อที่มาในรูปแบบต่างๆ นั้น สื่อที่นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชนเห็นว่า มีอิทธิพลและสามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด คือ สื่อวิทยุ และโทรทัศน์ (กาญจนา แก้วเทพ, 2539 ข) และสื่อที่จะมีอิทธิพลสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายโดยเฉพาะเด็กเล็กๆ ได้ดีที่สุดในขณะนี้ คือ สื่อทางโทรทัศน์ เนื่องจากเป็นสื่อที่ออกมาในลักษณะของรูปภาพและเสียงที่สามารถดึงดูดความสนใจเด็กเล็กซึ่งมีสมาธิและให้ความสนใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่นาน อิทธิพลของโฆษณาจึงเข้าถึงเด็กเล็กได้ค่อนข้างง่าย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าในยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งเป็นยุคของอิทธิพลข่าวสารข้อมูลสื่อต่างๆ ตลอดจนเนื้อหาที่แฝงมาในสื่อจะเข้ามามีบทบาทในการกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคมค่อนข้างมาก ฉะนั้นบทบาทของสื่อจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจและสำคัญที่จะต้องได้รับการพิจารณาและศึกษาถึงอิทธิพลที่มีต่อเด็ก ที่สะท้อนให้เห็นเช่นในรูปของการเลี้ยงดูของพ่อแม่ ลักษณะบริโภคนิสัยของเด็ก ตลอดจนการเลียนแบบของเด็ก อันเป็นผลมาจากการรับรู้ที่ผ่านทางสื่อ ซึ่งประเด็นนี้จะถูกนำมาพิจารณาและกล่าวถึงอีกในภายหลัง เมื่อมีการพูดถึงในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบของสื่อ

จากการฉายภาพให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางประชากรเศรษฐกิจและสังคมและการก้าวไปสู่โลกในยุคของข้อมูลข่าวสารในโลกที่ไร้พรมแดน ในยุคปัจจุบันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่เกิดขึ้นต่อสถาบันครอบครัว ซึ่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวได้ส่งผลกระทบต่อมายัง "เด็ก" ซึ่งเป็นสมาชิกของครอบครัวเป็นอันมาก อย่างไรก็ตามรายงานนี้จะนำเสนอเฉพาะผลกระทบที่มีต่อเด็กที่มีช่วงอายุระหว่าง 0-5 ปี เท่านั้น เนื่องจากช่วงวัยนี้เป็นวัยที่สำคัญที่สุดในการที่จะพัฒนาเด็กให้มีพัฒนาการที่เหมาะสมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติ-ปัญญา ตลอดจนคุณธรรม และจริยธรรมเพื่อให้สามารถเติบโตใหญ่เป็นประชากรที่มีคุณภาพในอนาคต

2.3 ยุคโลกาภิวัตน์ในด้านการสื่อสารและผลกระทบต่อการพัฒนาเด็ก

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า ปัจจุบันเป็นยุคของข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีการสื่อสาร ซึ่งประสิทธิภาพของเทคโนโลยีการสื่อสารได้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก กาญจนา แก้วเทพ (2539 ก) ได้เคยวิเคราะห์เกี่ยวกับวัฒนธรรมในสังคมไทยว่า วัฒนธรรมไทยเริ่มพัฒนาไปสู่ความเป็นวัฒนธรรมของฆราวาสมากขึ้น โดยสถาบันทางศาสนาจะลดความสำคัญต่อคนในสังคมลง และสถาบันที่เข้ามาแทนที่คือ **สถาบันสื่อมวลชน** โดยเข้ามามีบทบาทในชีวิตของคนในสังคมมากขึ้น ยิ่งเมื่อมีความก้าวหน้าทาง

เทคโนโลยีของการสื่อสาร โอกาสที่อิทธิพลของสื่อต่อคนในสังคมก็ยิ่งมากขึ้นตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพัฒนาการของลัทธิบริโภคนิยมที่มีผลต่อพฤติกรรมกรรมการบริโภคของคนไทยนั้นมักได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นอย่างมากมายในสังคม อิทธิพลของสื่อที่มีผลต่อเด็กและการเลี้ยงดูเด็กมีทั้งโดยตรงและทางอ้อม รวมทั้งสามารถส่งผลกระทบต่อทั้งผลทางบวกและผลทางลบ ดังนั้นผลกระทบของสื่อที่มีต่อตัวเด็กและพัฒนาการของเด็ก จึงได้รับความสนใจมากขึ้น

2.3.1 อิทธิพลของสื่อที่มีต่อเด็กโดยตรง

การสื่อสารทุกประเภทถ้ารู้จักใช้ให้ถูกวิธีและเหมาะสมกับความ ต้องการ ก็จะเป็นประโยชน์ในเชิงสร้างสรรค์และย่อมมีผลต่อพัฒนาการของเด็ก พ่อแม่หรือครูจะมีบทบาทอย่างมากต่อการสื่อสารกับเด็กในวัยทารกถึงอายุ 3 ขวบ และเมื่อเด็กอายุ 4-5 ขวบ จะขยายความต้องการสื่อสารกับบุคคลอื่นๆ มากขึ้น รวมถึงสื่อมวลชนต่างๆ ด้วย สิ่งหนึ่งที่นักการศึกษา ครู ผู้ปกครอง ตั้งข้อสังเกตและข้อคิดเห็นเกี่ยวกับสื่อที่ตรงกันคือ สื่อมวลชนในปัจจุบันมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างการเรียนรู้ ปลูกฝังความประพฤติ อุปนิสัยของเด็กและปัจจุบันมีเด็กจำนวนมากโดยเฉพาะเด็กที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครใช้เวลากับการดูโทรทัศน์หรืออ่านหนังสือมากกว่าเวลาที่อยู่ใกล้ชิดกับพ่อแม่ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2534)

มีงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่ศึกษาถึงอิทธิพลของสื่อที่มีผลกระทบต่อเด็ก แต่ส่วนใหญ่จะเป็นผลกระทบต่อเด็กในวัยเรียนแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเหตุผลที่ว่า เด็กในวัยเรียนเริ่มสนใจและเรียนรู้ที่จะรับสาระจากสื่อต่างๆ ได้มากกว่าเด็กในวัยก่อนเรียน ซึ่งถ้าเป็นเด็กทารกก็แทบจะไม่ให้ความสนใจเลย อย่างไรก็ตามแม้ว่างานวิจัยเหล่านั้นจะศึกษาถึงอิทธิพลของสื่อต่อเด็กในวัยเรียน แต่เด็กวัยก่อนเรียนที่มีอายุช่วง 3 - 5 ปี ก็เริ่มให้ความสนใจในรายการที่เสนอในสื่อโทรทัศน์ หรือวิทยุ หรือแม้แต่ภาพในหนังสือบ้างแล้วเช่นกัน จึงขอกกล่าวถึงงานวิจัยเหล่านั้นเพื่อให้เห็นอิทธิพลของสื่อทั้งต่อพฤติกรรมและการเรียนรู้ของเด็ก

สื่อที่สามารถเข้าถึงเด็กในวัยก่อนเรียนที่ดีที่สุดคือ “โทรทัศน์” ทั้งนี้เพราะโทรทัศน์จะมีภาพและเสียง ซึ่งเป็นสื่อที่เด็กในวัยนี้มีศักยภาพจะรับได้ดี ซึ่งอิทธิพลของโทรทัศน์สามารถส่งผลได้แม้แต่ในเด็กวัย 2 ขวบ (นิดดา หงษ์วิวัฒน์, 2539) สื่อทางโทรทัศน์สามารถส่งผลกระทบต่อทั้งผลทางบวกและทางลบต่อเด็ก ผลกระทบทางบวกคือช่วยเสริมสร้างการสังสรรค์ของเด็กเพราะเวลาดูโทรทัศน์เด็กมีโอกาสดูอยู่ร่วมกับสมาชิกอื่นๆ ในครอบครัวรวมทั้งเพื่อนๆ (สุกัญญา ตีระวนิช และนนทริกา คุ่มไพโรจน์,

2528) นอกจากนี้รายการในโทรทัศน์บางรายการก็มีการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ เช่น สารคดี ภาพยนตร์การ์ตูนที่เน้นจริยธรรม แต่ก็จำเป็นที่ผู้เลี้ยงดูเด็กต้องเป็นผู้ที่เลือกสรรเนื้อหารายการ รวมทั้งแบ่งเวลาที่เหมาะสมแก่เด็กในการดู ทั้งนี้เนื่องจากการพุดถึงผลทางลบของการติดโทรทัศน์ไว้คือ ทำให้เด็กเป็นเด็กเก็บตัวไม่สนใจคนรอบตัว มีพัฒนาการทั้งทางด้านทักษะและสติปัญญาต่ำลง(นิตดา หงษ์วิวัฒน์, 2539) หรือหากเด็กได้รับการชมแต่รายการที่มีความรุนแรงก็อาจมีแนวโน้มว่าจะชอบแสดงออกในการยอมรับหรือใช้วิธีการรุนแรงในการแก้ปัญหา (นันทวัน สุชาโต, 2521 ; ธีระ ชัยยุทธยรรยง, 2521) ทั้งนี้เพราะเด็กจะมีการเลียนแบบสิ่งที่เห็นในโทรทัศน์ (สมพงษ์ แดงดาต, 2519) โดยผู้ที่เป็นแม่ส่วนใหญ่ (โดยเฉพาะที่มีลูกชาย) มักกังวลว่าเด็กจะเลียนแบบลักษณะผาดโผนจากในหนัง (สุกัญญา ตีระวนิช และนันทริกา คุ่มไพโรจน์, 2528) กาญจนา แก้วเทพ (2539 ก.) เคยเสนอไว้ว่า ปัจจุบันสื่อมวลชนจำนวนไม่น้อยเลือกที่จะเสนอเรื่องของเพศและความรุนแรง โดยได้ยกตัวอย่างว่า ในกรณีของไทยก็มีข้อค้นพบว่าเด็กไทยนั่งดูการ์ตูนทางโทรทัศน์ที่มีภาพคนจะทำร้ายกันวันละ 50 ครั้ง

นอกจากนี้ม้งานวิจัยที่พุดถึงบทบาทอิทธิพลของสื่อต่อเด็กในกรุงเทพมหานคร ของ สุกัญญา ตีระวนิช และนันทริกา คุ่มไพโรจน์ (2528) ที่สำรวจจากเด็กในวัยเรียน อายุ 5-14 ปี โดยเปรียบเทียบโรงเรียน 3 ระดับคือ ระดับที่มีชื่อเสียงมาก ระดับที่มีชื่อเสียงปานกลาง และระดับไม่ค่อยมีชื่อเสียง และพบว่า เด็กคนหนึ่งสามารถเข้าถึงสื่อได้หลายชนิด แต่สื่อที่เด็กชอบมากที่สุดคือ โทรทัศน์ รองลงมาคือหนังสือพิมพ์รายวันและวิทยุ รายการที่เด็กชอบขึ้นอยู่กับระดับชั้นเรียน เพศ และสถานะ โรงเรียน นอกจากนี้ยังเสนอว่าสาระที่เด็กเลือกรับมีโอกาสส่งผลกระทบต่อทัศนคติ โดยอิทธิพลของสาระต่อเด็กนี้ อาจเกิดขึ้นได้จับใจต่อเด็กที่มีปัญหาหรือเกิดขึ้นในระยะยาวสำหรับเด็กทั่วๆ ไปในเชิงสะสม บิดามารดาเด็กจะแนะนำเด็กในการเลือกรายการโทรทัศน์ หรือเนื้อหาในหนังสือพิมพ์รายวัน แต่การดูว่าจะเกิดขึ้นเมื่อเด็กดูรายการโทรทัศน์ หรืออ่านการ์ตูนเรื่องที่บิดามารดาเห็นว่าไม่สมควร และได้เสนอว่าบางครั้งบิดามารดายังไม่ตระหนักถึงอิทธิพลของสื่อบางประเภทซึ่งอาจรุนแรงมากกว่าโทรทัศน์หรือหนังสือพิมพ์

สื่อบางประเภทที่อาจมีการแสดงออกถึงความรุนแรงที่มีอยู่ในปัจจุบันก็คือ เกมส์คอมพิวเตอร์ต่างๆ มีการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของความชอบหนังสือการ์ตูน รายการโทรทัศน์และเกมส์คอมพิวเตอร์กับพฤติกรรมก้าวร้าวของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในกรุงเทพมหานคร ก็พบว่านักเรียนชอบเล่นเกมส์คอมพิวเตอร์มากมีแนวโน้มมี

พฤติกรรมก้าวร้าวมาก ซึ่งอธิบายถึงสาเหตุว่าเป็นเพราะเกมส์คอมพิวเตอร์มักมีเนื้อหารุนแรง (เพชรชมพู เทพพิพิธ, 2533)

การศึกษาของ จิตติมา ทิพย์โสภณ (2523) ที่สำรวจความคิดเห็นของผู้ปกครองในกรุงเทพมหานคร ต่ออิทธิพลของรายการและโฆษณาทางโทรทัศน์ที่มีผลต่อการเรียนรู้และความประพฤติของเยาวชน พบว่า ผู้ปกครองทุกเพศ วัย การศึกษา และอาชีพ มีความเห็นว่า โทรทัศน์มีบทบาทต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ และความประพฤติของเยาวชน และเชื่อว่ารายการโทรทัศน์มีส่วนทำให้เยาวชนชอบประพฤติตนแปลกๆ แต่ก็ช่วยทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ด้วยเช่นกัน

2.3.2 อิทธิพลของสื่อต่อพ่อแม่ซึ่งมีผลต่อการเลี้ยงดูเด็ก

นอกจากนี้ สื่อยังมีอิทธิพลทางอ้อม คือ มีอิทธิพลต่อพ่อแม่ ซึ่งทำหน้าที่อบรม เลี้ยงดูเด็ก ซึ่งก็เป็นประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2536) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับสภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนที่อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 0-3 ปี ด้วยการสัมภาษณ์บิดามารดาของเด็กที่มีบุตรอยู่ในช่วงอายุ 0-3 ปี จาก 4 ภาค ได้เสนอว่าในสังคมเมืองที่เด็กมีโอกาสรับสื่อต่างๆ ได้มากกว่า ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ วีดีโอ หรือเกมส์กด เด็กเหล่านี้จะมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป คือมีพฤติกรรมกินอาหารที่ไม่มีประโยชน์ และมีโอกาสสวมแว่นสายตาตั้งแต่อายุน้อยๆ อันเป็นผลมาจากการใช้สายตาในการดูโทรทัศน์ และวีดีโอ นอกจากนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของสื่อในการให้ความรู้แก่พ่อแม่ในเรื่องต่างๆ เพราะพ่อแม่โดยเฉพาะแม่จะเปิดรับสื่อที่ให้ความรู้ด้านอาหารและโภชนาการมาก จึงเสนอว่าควรมีการใช้สื่อ-มวลชนโดยเฉพาะวิทยุและโทรทัศน์เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความรู้ ทั้งนี้จะช่วยยกสำนึกของแม่ในเรื่องอาหารและโภชนาการของลูกให้สูงขึ้นด้วย (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2536) อย่างไรก็ตามข้อสรุปดังกล่าวจะต่างจากผลการศึกษาของ ทวีศักดิ์ เศวตเศรณี (2529) ที่พบผลการวิจัยว่าอิทธิพลของการโฆษณาและการตลาดไม่มีอิทธิพลต่อการใช้ผลิตภัณฑ์หรือชนิดผลิตภัณฑ์นมของประชากรในชุมชนที่มีฐานะเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ หรืองานของศิริกุลชยานนท์ ที่กล่าวถึงผลของสื่อ เช่นโทรทัศน์และวารสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพเด็กว่ามีผลน้อยต่อการเลี้ยงดูของพ่อแม่ในครอบครัวชนบท เนื่องจากพ่อแม่ในชนบทไม่ค่อยมีเวลาดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ หรืออ่านหนังสือพิมพ์ (Sirikulchayanonta, 2534)

อย่างไรก็ตามพบว่ายังมีหน่วยงานหรือผู้ที่ยังเห็นความสัมพันธ์ของอิทธิพลของสื่อและการเลี้ยงดูเด็ก และมีการใช้สื่อในโครงการพัฒนาโภชนาการของเด็ก

โดยเน้นเรื่องการใช้สื่อเพื่อปรับพฤติกรรมโภชนาการของเด็กในจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของสถาบันวิจัยโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดลใน “โครงการแมร์กลู” ที่ดำเนินการระหว่างปี พ.ศ. 2531-2534 โดยโครงการมีจุดมุ่งหมายในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโภชนาการในระดับกว้างที่จะครอบคลุมประชาชนทั้งอำเภอ โดยเลือกดำเนินโครงการที่อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ สื่อที่ใช้ในโครงการจะมีสื่อที่ผ่านทางนักจัดรายการวิทยุในพื้นที่ ซึ่งทางโครงการจะสนับสนุนเนื้อหาที่จะใช้ในการออกรายการ หรือสื่อในรูปแบบของโปสเตอร์ เพลงพื้นบ้าน และให้มีการประชาสัมพันธ์การส่งเสริมด้วยการจัดประกวดการทำอาหารที่มีวิตามินเอสูง หรือประกวดหมู่บ้านที่สามารถปลูกผักดองที่มีผลงดงาม เป็นต้น ซึ่งพบว่าในช่วงที่ดำเนินโครงการนั้น ได้มีการตื่นตัวของประชากรในพื้นที่โครงการได้เห็นความสำคัญของการบริโภคอาหารที่ถูกหลักโภชนาการ แต่อย่างไรก็ตามมีข้อวิพากษ์วิจารณ์ถึงความคงอยู่ของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหลังจากการสิ้นสุดโครงการแล้ว ทางสถาบันวิจัยโภชนาการจึงดำเนินโครงการเพื่อศึกษาวิจัยถึงความยั่งยืนของโครงการซึ่งขณะนี้อยู่ในระหว่างการดำเนินโครงการ (สุทธิลักษณ์ สมิตะศิริ, 2538)

นอกจากนี้ในปัจจุบันมีการใช้สื่อเพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านการเลี้ยงดูเด็กออกมาหลายรูปแบบ ที่พบมากคือสื่อในรูปแบบของสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ จะเห็นได้ว่ามีความพยายามทั้งของภาครัฐและเอกชนพยายาม เผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับเด็กในรูปแบบของแผ่นพับ เอกสาร วารสารต่าง ๆ และเราสามารถหาอ่านนิตยสารที่เน้นเรื่องเนื้อหาที่เกี่ยวกับแม่และเด็กได้หลายฉบับตามแผงหนังสือ แต่นิตยสารเหล่านี้มีราคาค่อนข้างแพง แม่ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี หรือระดับปานกลางเท่านั้นที่จะสามารถหาซื้อได้ อย่างไรก็ตามแม้ว่าเอกสารเผยแพร่ความรู้ดังกล่าวจะค่อนข้างจำกัดอยู่กับกลุ่มคนเพียงบางกลุ่มก็ตาม แต่ก็มีรูปแบบอื่นของการเผยแพร่ความรู้ที่มีการใช้ เช่น การเขียนเป็นเกร็ดความรู้สั้น ๆ ลงในหนังสือพิมพ์รายวัน ของคณะกรรมการเผยแพร่ความรู้และผลงานทางวิชาการผ่านสื่อมวลชน ของมหาวิทยาลัยมหิดล ลงในหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ หรือการออกเป็นสโปดวิทยุสั้น ๆ หรือแม้แต่เป็นรายการทางวิทยุ รายการโทรทัศน์เกี่ยวกับแม่และเด็กโดยเฉพาะของนิตยสารรักลูก เหล่านี้จะเป็นการให้ความรู้ที่ไปสู่คนทุกระดับได้โดยไม่จำกัด โดยสื่อต่าง ๆ เหล่านี้จะนำความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดู อบรม เด็กตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กทุกปัญหาไม่ว่าเป็นเรื่องของสุขภาพกาย ใจ พัฒนาการของเด็ก นอกจากนี้ยังเผยแพร่ความรู้ใหม่ ๆ จากผลการศึกษามาทางสื่อมวลชน สื่อที่ออกมาจึงอยู่ในรูปของทั้งตัวหนังสือ เสียง และภาพ

อิทธิพลของสื่อต่าง ๆ ข้างต้น จะมีผลต่อแม่หรือผู้เลี้ยงเด็กในการรับเอาความรู้มาใช้ในการดูแลบุตรของตนเอง ดังจะเห็นได้จากคำถามต่าง ๆ ที่ส่งมาถามทั้งจากทางจดหมายหรือการออกอากาศ สะท้อนให้เห็นว่า แม่ในยุคนี้ได้ให้ความสนใจในการเลี้ยงดูลูกอย่างมีคุณภาพ แต่มีคำถามที่เกิดขึ้นคือแม่ที่ได้ประโยชน์นี้เป็นแม่กลุ่มที่อยู่ในฐานะเศรษฐกิจและสังคมใด ประโยชน์จากความรู้เหล่านี้สามารถไปถึงแม่ที่อยู่ในชนบทหรือแม่ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำหรือไม่ หรือเมื่อได้รับสื่อแล้วจะรับเอาประโยชน์ที่ได้รับมาใช้ในการเลี้ยงดูบุตรหลานหรือไม่ ซึ่งคำถามเหล่านี้ยังต้องการคำตอบจากการศึกษาวิจัยอยู่

มีการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของการให้สุขศึกษา การประชาสัมพันธ์ และการสื่อสารในเรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ พบว่าสื่อที่ประชากรกลุ่มตัวอย่างในเขตเมืองและชนบทในจังหวัดสงขลาและนครราชสีมาได้รับมากที่สุดมาจากบุคลากรทางการแพทย์ และสาธารณสุข ข่าวสารที่ได้รับจากสื่อที่เป็นตัวอักษรนั้นจะมีอัตราค่อนข้างไม่สูงนัก คือเพียงประมาณร้อยละ 15-40 (Vong-Ek et al., 1994) ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า สื่อที่ออกมาในรูปแบบของแผ่นพับ โปสเตอร์ นิตยสาร ไม่มีอิทธิพลต่อผู้ได้รับเท่ากับสื่อจากตัวบุคคล เป็นเพราะสื่อไม่ถึงผู้รับ ผู้รับไม่เข้าใจ (อ่านไม่ออก) ซึ่งในกรณีของการศึกษาชิ้นนี้เป็นเรื่องความรู้เฉพาะเรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ซึ่งการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เป็นโครงการรณรงค์ของ กระทรวงสาธารณสุข ที่บุคลากรทางการแพทย์ และสาธารณสุขต้องนำมาเป็นแผนดำเนินการ จึงมีแผนปฏิบัติงานที่ต้องให้ความรู้และประชาสัมพันธ์ให้เห็นความสำคัญของการให้นมแม่แก่ลูกให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด อิทธิพลของบุคลากรทางการแพทย์จึงเด่นชัดมากที่สุด

นอกจากนี้ อิทธิพลของสื่อ ยังก่อให้เกิดผลกระทบทางอ้อมด้านลบต่อเด็ก ในหลายด้าน เช่น การลวงละเมิดทางเพศต่อเด็ก การแพร่ระบาดของโรคเอดส์ ซึ่งมีผลต่อพัฒนาการของเด็กอย่างมาก การละเมิดทางเพศของเด็ก ได้กลายมาเป็นปัญหาที่เด่นชัดและชี้ถึงภาวะความเสื่อมในสังคมไทยยุคโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะในช่วงปี 3 ปีที่ผ่านมา เช่น พระภิกษุดังรูปหนึ่งบังคับเด็กหญิงร่วมเพศกับตน ตำรวจรถไฟบังคับเด็กเร่ร่อนให้ร่วมเพศให้ชม การชำมขืนเด็กในโรงเรียน และพ่อชำมขืนลูก (มติชน, 3 มกราคม 2539 ; ไทยรัฐ, 11 กรกฎาคม 2539) โดยผู้ที่กระทำการละเมิดทางเพศ มักเป็นคนใกล้ชิดหรือคนที่เด็กไว้วางใจ เช่น พ่อ พระ ครู และตำรวจ เป็นต้น เนื่องจากเด็กไม่มีกำลังขัดขืน เด็กจำนวนมากที่จำข่มขืนไม่ได้ เด็กจำนวนไม่น้อยที่ไม่รู้ว่าตัวเองถูกข่มขืน และมีเด็กจำนวนไม่น้อยอีกเช่นกันที่ไม่กล้าเอ่ยปากเรื่องที่ตนเองถูกข่มขืนกับใคร เนื่องจากถูกขู่ หรือก็พบว่าบางครั้งที่เด็ก ถูกข่มขืนโดยคนในครอบครัว

แต่แม่ของเด็กไม่กล้าทำอะไร เนื่องจากต้องการปกป้องคนในครอบครัว (สยามรัฐ, 3 กันยายน 2538)

จากสถิติของศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก ในระหว่างปี พ.ศ. 2526-2529 มีเด็กถูกข่มขืน 89 ราย ระหว่างปี พ.ศ. 2529-2530 มีเด็กอายุไม่เกิน 16 ปี ถูกข่มขืนและกระทำอนาจาร รวมทั้งสิ้นเกือบ 60 ราย และในปี พ.ศ. 2530 กรมตำรวจรายงานว่า มีผู้ถูกข่มขืน 136 คน และในกลุ่มนี้มีเด็กอายุ 1-4 ปี ที่ถูกข่มขืน 9 คน (สยช., 2533) และพบว่าเด็กที่ถูกข่มขืนที่อายุน้อยที่สุดที่มีการรายงานคือเด็กอายุ 8 เดือน (Archavanitkul, Kritaya and Wanna Jarusomboon, 1997)

เด็กที่ถูกข่มขืนถ้าไม่เสียชีวิตจากการข่มขืนหรือฆ่าจากผู้ข่มขืน มักจะกลายเป็นเด็กที่มีปมด้อยไปตลอดชีวิต บางคนไม่สามารถมีชีวิตอยู่ในสังคมได้เด็กจะมีปัญหาทางอารมณ์และอาจเกิดอาการกลัวเพศตรงข้ามอย่างรุนแรง และบางคนก็อาจก้าวสู่อาชืพบบริการทางเพศเมื่อเติบโตขึ้น (Archavanitkul, Kritaya and Wanna Jarusomboon, 1997) ซึ่งสาเหตุของการข่มขืนนั้นกตยาและวรรณาก็ได้นำเสนอไว้ในบทความเดียวกันว่า เป็นเรื่องของสังคมที่ชายเป็นใหญ่ ที่ผู้ชายถูกสอนไม่ให้มีความรับผิดชอบทางเพศ นอกจากนี้การที่เด็กมักถูกข่มขืนโดยคนในครอบครัวนั้นเป็นผลกระทบมาจากความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ผูกพันน้อยลง โดยเฉพาะครอบครัวที่พ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้านและมีเวลาอยู่ใกล้ชิดกับลูกน้อยลง และทั้งสองจะไม่เห็นด้วยกับการที่สรุปว่า ผู้ที่กระทำการข่มขืนมักเป็นผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตใจแต่เห็นว่าผู้ข่มขืนจะเป็นผู้ที่มีสติสัมปชัญญะครบถ้วน

ผลกระทบของการแพร่กระจายของโรคเอดส์ต่อเด็กนั้น อาจเกิดขึ้นโดยผลกระทบต่อเด็กโดยตรง คือ การเกิดโรคเอดส์ในเด็ก โดยเด็กมักได้รับการถ่ายทอดเชื้อจากแม่ ที่ติดเชื้อ HIV ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงติดเชื้อ คือ สามีที่ได้รับเชื้อ HIV จากการมีเพศสัมพันธ์กับหญิงบริการทางเพศ หรือหญิงอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาของตน พฤติกรรมทางเพศนอกสมรสของผู้เป็นสามี จึงเป็นสาเหตุหลักที่น่าเชื่อ HIV มาสู่ภรรยาและบุตรของตนและแม้ว่าจะมีงานวิจัยที่แสดงว่า โอกาสที่ทารกในครรภ์จะติดเชื้อ HIV จากมารดานั้นมีเพียงร้อยละ 1 เท่านั้น แต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการแพร่กระจายของโรคนี้ คือ จำนวนเด็กที่ติดเชื้อจากมารดา มีถึงร้อยละ 5.4 ของจำนวนผู้ติดเชื้อทั้งหมด และมีเด็กที่เสียชีวิตจากเอดส์แล้วถึงร้อยละ 6.3 จากจำนวนผู้ที่เสียชีวิตจากโรคเอดส์ทั้งหมด ซึ่งอัตราส่วนร้อยละนี้เป็นจำนวนรวมระหว่างเดือนกันยายน 2527 ถึงวันที่ 31 ตุลาคม 2539 (กองระบาดวิทยา, 2539) ตัวเลขนี้เป็นตัวเลข

ที่เป็นทางการจากกระทรวงสาธารณสุข (ซึ่งตัวเลขจะเพิ่มขึ้นมากกว่านี้ ถ้าเป็นตัวเลขที่ไม่เป็นทางการจากหน่วยงานเอกชนต่าง ๆ)

ผลของการแพร่กระจายโรคเอดส์นี้ นอกจากจะเป็นการกระทบต่อเด็กที่ทำให้เด็กเสียชีวิตโดยตรงแล้ว ยังได้ส่งผลกระทบต่อเด็กทางอ้อมอีกด้วย คือ เด็กบางส่วนต้องกลายเป็นเด็กกำพร้า เนื่องมาจากพ่อแม่ต้องเสียชีวิตลงเพราะโรคเอดส์ ซึ่งเด็กที่ประสบกับการที่พ่อแม่ต้องเสียชีวิตนั้น ทางเลือกหนึ่ง que เด็กสามารถทำได้ในสังคมไทย คือ การไปอยู่กับปู่ย่า ตายาย หรือญาติอื่น ๆ แต่ถ้าญาติใกล้ชิดของเด็กไม่สามารถรับภาระเลี้ยงดูเด็กได้ ชุมชนก็อาจต้องเข้ามาแบกรับภาระในการเลี้ยงเด็กเหล่านี้แทน และยังสามารถคาดประมาณว่าในปี พ.ศ. 2543 จะมีจำนวนเด็กและทารกที่จะเสียชีวิตจำนวนมากกว่าสองแสนคน และมีเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี จำนวนถึง 350,000 คนที่จะกลายเป็นเด็กกำพร้าเพราะพ่อแม่เสียชีวิต และเมื่อถึงปี พ.ศ. 2543 จะมีเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ถึงเกือบร้อยละ 7 ที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ ในจำนวนนี้ร้อยละ 0.6 จะกลายเป็นเด็กกำพร้าเนื่องจากแม่เสียชีวิตไปก่อน และที่เหลืออีกร้อยละ 6 จะกลายเป็นเด็กกำพร้าหรือเด็กจะเสียชีวิตด้วยโรคเอดส์เอง แต่หากมีการหยุดการแพร่ระบาดของเชื้อ HIV ได้อย่างสิ้นเชิงภายในสิ้นปี พ.ศ. 2537 อัตราการตายของเด็กที่ต้องเสียชีวิตด้วยโรคเอดส์หรือเป็นกำพร้า เพราะพ่อแม่เสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ ก็จะลดลงมาก (วาทินี บุญชะลักซี่ และฟิลิป เกสต์, 2537)

2.4 สรุป

การเปลี่ยนแปลงทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคม ได้ส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวไทยค่อนข้างมาก ซึ่งผลกระทบต่อครอบครัวได้ต่อเนื่องมายังเด็กที่เป็นสมาชิกของครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผลกระทบนี้เป็นผลกระทบที่มีทั้งต่อเด็กโดยตรง และต่อเด็กในทางอ้อม โดยผ่านมาจากพ่อแม่ของเด็ก

การลดลงของขนาดครอบครัว อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรที่มีอัตราการเจริญพันธุ์รวมยอดของสตรีลดลง ประกอบกับแนวโน้มการเป็นครอบครัวเดี่ยว จะมีผลกระทบทำให้ประชากรเด็กลดลงตามมา การลดลงของประชากรเด็กในครอบครัวในยุคสมัยที่มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้พ่อและแม่มีศักยภาพและความสามารถที่จะตอบสนองความต้องการของเด็ก ตลอดจนทุ่มเททรัพยากรเพื่อพัฒนาเด็กในทุก ๆ ด้านได้ นอกจากนี้ภาครัฐบาลก็มีแนวโน้มที่จะ

สามารถสนับสนุนให้เกิดการบริการที่ครอบคลุมและมีคุณภาพแก่เด็กได้มากขึ้นด้วยเช่นกัน เหล่านี้นับเป็นผลกระทบทางบวกที่มีต่อเด็ก

อย่างไรก็ตามผลจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น ได้ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรโดยเฉพาะประชากรวัยเด็กลดลง และทำให้โครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนไปจากการเป็นครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว นอกจากนี้สถาบันครอบครัวยังถูกลดบทบาทในการเลี้ยงดูเด็กลงเนื่องจากสตรีเข้ามามีส่วนร่วมในแรงงานเชิงเศรษฐกิจมากขึ้น โดยเฉพาะความต้องการแรงงานสตรีในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ซึ่งได้ก่อให้เกิดการย้ายถิ่นเพื่อเข้ามาเป็นแรงงานในเขตเมือง กรุงเทพฯ และปริมณฑลมากขึ้น ซึ่งส่งผลมายังสถาบันครอบครัวโดยตรง พ่อแม่ต้องออกไปทำงาน ทำให้ไม่มีเวลาเลี้ยงดูลูก บางที่ต้องปล่อยภาระการเลี้ยงดูแก่บุคคลอื่น เช่น ย่า ยาย หรือผู้เลี้ยงดูรูปแบบอื่น บางที่เด็กอาจต้องอพยพตามพ่อแม่มาจะอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมกับการเติบโตและพัฒนาการของเด็ก เช่น ต้องอยู่ในสถานก่อสร้าง โรงงาน หรือชุมชนแออัด เป็นต้น นอกจากนี้ความกดดันจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจอาจส่งผลกระทบต่อเด็กโดยตรงที่ได้รับจากพ่อแม่ เกิดเป็นปัญหาเด็กถูกทอดทิ้งจากครอบครัว เด็กถูกล่วงละเมิดทางเพศ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงโลกในยุคโลกาภิวัตน์ มีผลต่อครอบครัวและเด็กอย่างมากมาจากการเข้ามาของลัทธิบริโภคนิยมซึ่งเข้ามาสู่สังคมไทยอย่างรวดเร็วและแทรกซึมไปเกือบทุกส่วนของสังคม เป็นผลเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีต่าง ๆ โดยเฉพาะเทคโนโลยีการสื่อสารที่ผ่านมาทางสื่อต่าง ๆ และได้ส่งผลกระทบต่อเด็กในเกือบทุกด้านไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก การพัฒนาทางร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ซึ่งผลกระทบนี้มีทั้งด้านบวกและด้านลบเช่นเดียวกับผลกระทบอื่น ๆ ผลกระทบทางบวก ซึ่งประโยชน์จะตกแก่เด็กจะได้แก่ การส่งผ่านความรู้ที่เป็นประโยชน์ในด้านเลี้ยงดูมาสู่พ่อแม่และส่งผลต่อพัฒนาการเด็กด้านต่าง ๆ มาทางสื่อต่าง ๆ ส่วนผลกระทบทางลบนั้นอาจเป็นผลกระทบโดยตรงต่อเด็กที่อาจไม่มีศักยภาพพอที่จะเลือกรับสื่อที่มีคุณค่าโดยเฉพาะในสภาพการณ์ที่ครอบครัวถูกจำกัดบทบาทลงไป โอกาสที่อิทธิพลทางลบจะกระทบต่อเด็กจึงมีมากและอาจเป็นผลกระทบทางอ้อม ซึ่งเป็นผลกระทบของลัทธิบริโภคนิยมที่ก่อให้เกิดปัญหาที่เริ่มต้นจากผู้ใหญ่และส่งผลกระทบต่อมายังเด็ก เช่น การเกิดเด็กที่ถูกทอดทิ้งจากพ่อแม่ เด็กถูกล่วงละเมิดทางเพศ และการแพร่กระจายของโรคเอดส์มาสู่เด็กโดยตรง เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับสื่อ ซึ่งมีผลกระทบต่อเด็กและ พัฒนาการของเด็กในวัย 0-5 ปีนั้น ยังมีอยู่น้อยมาก งานวิจัยส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในกลุ่ม เด็กวัยเรียนมากที่สุด รองลงมาคือวัยรุ่น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความยากลำบากในการ ศึกษาเกี่ยวกับเด็กในกลุ่มนี้ และผลกระทบในเชิงบุคลิกภาพยังไม่ชัดเจนเหมือนในกลุ่มเด็กโต ซึ่งการศึกษาผลกระทบของสื่อกับกลุ่มเด็กวัย 0-5 ปี คงจะใช้การวิจัยแบบสำรวจธรรมดา คงไม่ได้ เพราะเด็กยังสามารถตอบแบบสำรวจได้ อาจต้องใช้การวิจัยในรูปแบบของการ สังเกต และการเล่นควบคู่กันไป

นอกจากนี้ เรายังขาดข้อมูล และงานวิจัยเกี่ยวกับพ่อแม่ของเด็ก โดยเฉพาะพ่อแม่ที่มีลูกในวัยเด็กว่าเขาขาดความพร้อมในการเป็นพ่อแม่อย่างไร ขาดความรู้ในการ เป็นพ่อแม่และการเลี้ยงดูลูกหรือไม่ เขาต้องการคำปรึกษาหารือมากน้อยเพียงใด งาน วิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารภายในครอบครัว ในขณะที่เรามุ่งงานศึกษาเรื่องสื่อจากภายนอก ครอบครัวอยู่พอสมควร

ความนำ

เด็กวัย 0-5 ปี เป็นวัยสำคัญที่สุดของการสร้างรากฐานชีวิตจิตใจของมนุษย์ เพราะร่างกายเติบโตได้เร็ว โดยเฉพาะสมองเจริญเติบโตสูงสุดในช่วงนี้เท่านั้น เด็กมีความรู้สึกรับรู้สัมผัส ทั้งรูป รส กลิ่น เสียง กายสัมผัส และการเลียนแบบอย่างตั้งแต่วัยแรกเกิด เด็กเล็ก ๆ เรียนรู้จากประสบการณ์การเลี้ยงดูและผัสสะในจิตใจ การเลี้ยงดูเด็กในวัยนี้มีส่งผลทั้งที่เป็นคุณและโทษแก่ชีวิตได้ในระยะยาว

เด็กในวัยแรกเริ่มจะมีชีวิตรอดและเติบโตได้ก็ด้วยการพึ่งพาพ่อแม่และผู้ใหญ่ที่ช่วยเลี้ยงดู ปกป้องจากอันตราย หากผู้ใหญ่ให้ความรักเอาใจใส่ใกล้ชิด อบรมเลี้ยงดูโดยเข้าใจเด็ก พร้อมจะตอบสนองความต้องการพื้นฐานที่เปลี่ยนแปลงตามวัยได้อย่างเหมาะสม ให้สมดุลย์กันทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญา และสังคมแล้ว เด็กก็จะเติบโตแข็งแรง แจ่มใส มีความมั่นคงทางใจ รู้ภาษา ใฝ่รู้ และใฝ่ดี พร้อมทั้งจะพัฒนาตนเองในขั้นต่อไปให้เป็นคนเก่ง และคนดีอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขและมีประโยชน์ และเมื่อเด็กอายุ 2-5 ปีก็ควรได้โอกาสในการเตรียมความพร้อมสำหรับการเรียนรู้ขั้นต่อไป จากศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หรือโรงเรียนอนุบาลที่ได้มาตรฐาน เพื่อเป็นการเสริมให้เด็กมีประสบการณ์เรียนรู้หลากหลายยิ่งขึ้น แต่ครอบครัวก็ยังต้องเป็นหลักในการดูแลเด็กวัยนี้อยู่ด้วย (นิตยา คชภักดี, ม.ป.ป.) ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นนี้ พ่อแม่ ครอบครัว หรือผู้เลี้ยงดูเด็กคนอื่นทั้งที่เป็นญาติ หรือผู้รับจ้างเลี้ยงเด็ก ตลอดจนศูนย์รับเลี้ยงเด็กกลางวัน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และโรงเรียนอนุบาลจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการเลี้ยงดูเด็กวัย 0-5 ปี ในมีพัฒนาการที่เหมาะสมในทุกด้าน

ดังนั้น การทบทวนเรื่องการเลี้ยงดูเด็กในขณะนี้จึงได้แบ่งการทบทวนออกเป็น 2 ส่วน โดยส่วนแรกเกี่ยวข้องกับแนวคิดในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในสังคมไทย ประเด็นต่อมาจะพูดถึงวิธีการและรูปแบบในการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย บทบาทครอบครัว

บทบาทสถานบริการเลี้ยงดูเด็ก และผลที่เกิดขึ้นจากแนวคิด วิธีการและกระบวนการ
อบรมเลี้ยงดูเด็กไทย

3.1 แนวคิดในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในสังคมไทย

ทศนา แชมมณี และคณะ (2536) ได้สังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก
จากงานศึกษาวิจัยต่างๆ ในสังคมไทยเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเด็กไทย โดยจำแนก
แนวคิดการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยเป็น 4 แนวคิด คือ

3.1.1 แนวคิดทางพุทธศาสนา

จากการสังเคราะห์แนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนา พบว่ามี
แนวคิดที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเด็กไทย ได้แก่

3.1.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์

พระพุทธศาสนาได้วางหลักการพัฒนามนุษย์ไว้อย่างชัดเจน
ว่ามนุษย์ที่คลอดออกมาแล้วนั้นเป็นสภาวะการรวมตัวของขันธ์ 5 คือ รูป(กาย) เวทนา
(รู้สึก) สัญญา (ความจำได้หมายรู้) สังขาร (ความคิด) และวิญญาณ (ความรู้) หรือเป็นการ
รวมกันของรูปและนาม (ปิ่น มุกข์กัณฑ์, 2514 อ้างใน ทศนา แชมมณี และคณะ, 2536)
ดังนั้นการพัฒนามนุษย์จึงต้องพัฒนารูป (ร่างกาย พฤติกรรม และการทำงานของ
อวัยวะ) กับนาม (อารมณ์ จิตใจ) ไปพร้อมกัน ด้วยหลักการดังกล่าวในการเลี้ยงดูเด็กจึง
ต้องพิจารณาองค์รวมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา บุคลิกภาพ และสังคม โดยมี
คุณธรรม/ศีลเป็นแกนนำในการพัฒนาทุกด้าน หลักการของพุทธศาสนานั้นยอมรับใน
ศักยภาพของมนุษย์ว่าทุกคนสามารถพัฒนาได้ แม้ว่าคนจะมีความแตกต่างกันโดย
กำเนิด นอกจากนี้หลักธรรมะว่าด้วยทศ 6 ยังแสดงให้เห็นการพัฒนามนุษย์ตามนัยแห่ง
พุทธศาสนา มิได้มุ่งพัฒนาบุคคลแต่ละคนเพียงอย่างเดียว แต่ยังเน้นความสัมพันธ์
หน้าที่ แนวปฏิบัติ และความรับผิดชอบที่คนในสังคมมีต่อกัน เช่น หน้าที่ของบิดา
มารดาที่มีต่อบุตร และหน้าที่ของบุตรต่อบิดามารดา เป็นต้น

3.1.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาสติปัญญา

หลักพระพุทธศาสนาได้อธิบายถึงการพิจารณาด้านความ
พร้อมและความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยให้ความสำคัญกับปัญญาที่เกิดจากการ
ศึกษาเล่าเรียนและการเรียนรู้ ปัญญาที่เกิดจากการพิจารณาหาเหตุผล และปัญญาที่

เกิดจากการฝึกหัดอบรมและลงมือปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ ในกระบวนการพัฒนาปัญญา พระพุทธศาสนายึดหลักของการสร้างศรัทธาคู่กับปัญญา ซึ่งตรงกับหลักสากลที่เน้นแรงจูงใจใฝ่รู้

กระบวนการพัฒนาปัญญาต้องอาศัยปัจจัยทั้งภายในและภายนอก กระบวนการพัฒนาปัญญาที่มีความสำคัญและเหมาะสมกับการดำรงชีวิต คือ กระบวนการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจสี่ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค และหลักธรรมเรื่องพหุสูตร 5 (ฟัง/อ่านมาก จับประเด็น ท่อง/พูดจนคล่อง พิจารณาจนชัดเจน เข้าใจลึกซึ้งด้วยปัญญา) จะเห็นได้ว่ากระบวนการพัฒนาปัญญาโดยหลักพุทธศาสนา เพื่อการพัฒนาเด็กนั้นมีอยู่ และตรงกับหลักสากล

3.1.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาคุณธรรม

การอบรมเลี้ยงดูเด็กโดยใช้หลักของศีล สมาธิ ปัญญา ควบคู่ไปกับวิธีการอื่นๆ เป็นการพัฒนาคุณธรรมตามหลักไตรสิกขา กระบวนการพัฒนาคุณธรรมดังกล่าว มุ่งเน้นให้เด็กเติบโตขึ้นเป็นบุตรที่ดี เป็นศิษย์ที่ดี เป็นพลเมืองที่ดี และเป็นมนุษยชาติเต็ม กระบวนการสอนที่พระพุทธเจ้า ทรงใช้อย่างได้ผลมี 4 ขั้นตอน คือ การชี้ให้ชัด การชักชวนให้ปฏิบัติ การเฝ้าใจให้กล้าหาญ (กล้าพูด กล้าทำในสิ่งที่ดี) การปลุกใจให้ร่าเริง (มีความสุขกับความดีที่ได้ทำไป)

3.1.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการกัลยาณมิตร

การเลี้ยงดูบุตรตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา ถือว่าบทบาทของ พ่อ แม่ ครู และผู้เลี้ยงดูมีความสำคัญมากโดยเฉพาะพ่อ แม่ มิใช่เป็นเพียงการเลี้ยงดูให้เติบโตเท่านั้น แต่พ่อแม่ต้องเลี้ยงดูด้วยรัก ถนอมชี้แนะและช่วยเหลือด้วยลักษณะของกัลยาณมิตร 7 ประการซึ่งได้ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก

3.1.2 แนวคิดทางวัฒนธรรมไทย

แนวคิดทางวัฒนธรรมที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาเด็กมี 8 แนวคิด (รายละเอียดดู สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ 2534 : 51-80 ที่ได้รวบรวมจากวรรณคดีและเพลงพื้นบ้านตลอดจนงานเขียนและงานวิจัยต่างๆ) ดังนี้

3.1.2.1 การสำนึกความเป็นไทย

โดยยึดสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์เป็นรากฐานความมั่นคงของชาติ

3.1.2.2 ความประพฤติของเด็กไทย

โดยยึดแนวปฏิบัติตามลักษณะของสมบัติผู้ดี วัฒนธรรมไทย ถือเอาความสงบ ความเรียบร้อย และความสำรวมในการแสดงกิริยา วาจาเป็นหลักใหญ่ ซึ่งตรงกับหลักพุทธศาสนาที่ว่า “เป็นผู้ประพฤติดีทั้งกาย วาจา ใจ” คือมีกิริยา วาจา อ่อนหวานนุ่มนวล สุภาพเรียบร้อย มีความซื่อสัตย์สุจริต

3.1.2.3 การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรมเป็นพื้นฐาน

ค่านิยมที่เป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตที่让孩子ได้รับรู้ ได้แก่ การอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นพวก การช่วยเหลือเกื้อกูลและเอื้อเฟื้อแบ่งปัน การเคารพผู้ใหญ่ การทำบุญด้วยหวังผลให้ร่มเย็นเป็นสุข ความผูกพันต่อบรรพบุรุษ การกินอยู่ที่เรียบง่าย เป็นต้น

คุณธรรมและจริยธรรมที่ปรากฏชัดในวิธีการสั่งสอนอบรมเด็ก ได้แก่ คุณธรรมตามหลักศาสนา เช่น มีเมตตา กรุณา ขยัน อดทน และคุณธรรมจริยธรรมทั่วไปเช่น ความสุภาพ เชื่อฟัง รู้จักกาลเทศะ ประหยัด ซื่อสัตย์ และสะอาด

3.1.2.4 การอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยรักและถนอม

ในวิถีการดำเนินชีวิตแบบไทย พ่อแม่เลี้ยงดูเด็กด้วยวิธีธรรมชาติ เด็กอ่อนจะได้กินนมแม่ มีการสัมผัสทางกาย เช่น การโอบอุ้ม การจุมพิต ลูบหลัง ให้นอนหนุนดัก เเทกล้อม อาบน้ำแต่งตัวให้ ป้อนข้าว เวลานอนก็นอนกับพ่อแม่ นอกจากนี้ยังมีการสัมผัสทางวาจา ท่าทาง เช่น การหยอกล้อ เล่านิทาน หัวเราะ ร้องเพลงให้ฟัง ตักเตือนเมื่อโตขึ้น เด็กก็ยังอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ คอยระวังไม่ให้เกิดอันตราย ความใกล้ชิดทำให้เด็กรู้สึกปลอดภัย ได้เรียนรู้ทางสังคม การปรับตัว ได้เรียนรู้จากพฤติกรรมและความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ ได้รับรู้ถึงความรู้สึกรักและห่วงใย ความผูกพันระหว่างลูกกับพ่อแม่มีความลึกซึ้ง ลูกจึงมีความกตัญญูต่อพ่อแม่ ทดแทนพระคุณพ่อแม่โดยการดูแลยามแก่เฒ่า

3.1.2.5 วัฒนธรรมท้องถิ่น

วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กไทย ได้แก่ วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย ศิลปะ ดนตรี-นาฏศิลป์ เครื่องเล่นและการละเล่นต่างๆ เป็นต้น โดย

เฉพาะการเล่นเป็นกิจกรรมที่เด็กชอบ และได้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันเป็นเนื่องนิจ การเล่นของเด็กได้รับการวิเคราะห์แล้วว่าก่อให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาการ การแสดงออก (ทางร่างกาย ภาษา พฤติกรรม ความคิด อารมณ์ และความสัมพันธ์ของเด็กกับผู้อื่น การปรับตัว สุนทรียภาพ การผจญภัย คุณธรรม และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Reschly, 1982 อ้างใน สุขุม อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2534 ; 316)

3.1.2.6 วัฒนธรรมด้านภาษา

เนื่องจากคนไทยเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน จึงมักมีการสอดแทรกภาษาไว้ในการเล่นต่างๆ เช่น บทสนทนาโต้ตอบ (เล่นงูกินหาง) คำคล้องจอง (เล่นรีรีข้าวสาร) และนิทานพื้นบ้านซึ่งสะท้อนความคิดความเชื่อ และวิธีการดำเนินชีวิตของคนไทยในอดีต เด็กไทยได้รับการปลูกฝังให้เห็นคุณค่าของภาษาไทยเพื่อจรรโลงวัฒนธรรมการเล่นต่าง ๆ ไว้

3.1.2.7 สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและจิตวิญญาณ

เด็กไทยเติบโตขึ้นท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ เด็กได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ เด็กได้ฝึกสังเกต เกิดความรู้ความเข้าใจจากการทดลองสัมผัสสัมพันธ์ ทำให้เด็กสามารถปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี เพราะวิถีวัฒนธรรมไทยผูกพันกับธรรมชาติและขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งมีผลต่อพัฒนาการทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา บุคลิกภาพและสังคมของเด็กอยู่มาก การได้ใกล้ชิดและมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางด้านจิตวิญญาณที่ผู้ใหญ่จัดไว้ในวิถีชีวิตไทย ช่วยให้เด็กได้เรียนรู้การปรับตัวและค่านิยมต่างๆ ในการดำเนินชีวิต

3.1.2.8 วงศาคณาญาติ

สังคมไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงจากลักษณะของครอบครัวขยาย เป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น แต่ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติยังมีอยู่มาก นอกจากพ่อแม่ซึ่งมีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ญาติผู้ใหญ่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา พี่ ยังมีส่วนในการอบรมเลี้ยงดู โดยเฉพาะย่า/ยาย เป็นผู้เลี้ยงดูเด็กอย่างใกล้ชิด เมื่อแม่มีความจำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้าน พี่หึงหญิงและชายมักจะได้รับมอบหมายให้ดูแลน้อง (Richter et al, 1992) เด็กได้กิน นอน เล่นและออกกำลังกาย ช่วยทำงานบ้าน ร่วมกับผู้ใหญ่เสมอ นอกจากนี้เพื่อนบ้านที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ก็อาจได้รับความไว้วางใจให้ดูแลลูกแทน ทำให้เด็กได้เรียนรู้วิถีชีวิตในสังคม

3.1.3 แนวคิดทางการศึกษาปฐมวัย

จากอดีตมาจนถึงปัจจุบันได้มีทฤษฎีหลายทฤษฎีที่พยายามอธิบายถึงพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็ก แต่ยังไม่มียุทธวิธีใดที่สามารถอธิบายพัฒนาการของเด็กได้ครอบคลุมทุกด้าน แต่ทฤษฎีและหลักการทางการศึกษาปฐมวัยต่างๆ ล้วนกล่าวตรงกันว่าพัฒนาการเด็กนั้นควรให้ครบทุกด้าน ทฤษฎีต่างๆ จัดแบ่งพัฒนาการของเด็กเหมือนกันบ้างต่างกันบ้าง แต่ส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกัน คือ แบ่งเป็นพัฒนาการทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม บางทฤษฎีมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพ ทางจิตใจ และคุณธรรมเพิ่มขึ้น ทฤษฎีได้ให้ข้อความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กว่า เด็กแต่ละคนมีพัฒนาการไปตามลำดับขั้นของพัฒนาการ โดยพัฒนาการในขั้นต้นจะเป็นพื้นฐานของพัฒนาการขั้นต่อไป แต่พัฒนาการของเด็กจะช้าหรือเร็วแตกต่างกันไปตามปัจจัยต่างๆ เช่น กรรมพันธุ์ สภาพแวดล้อมและการอบรมเลี้ยงดูภายหลังคลอด ซึ่งครอบคลุมการเลี้ยงดูทางร่างกายและประสบการณ์ต่างๆ และปฏิสัมพันธ์ของเด็กกับสิ่งแวดล้อม หากเด็กไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐานต่างๆ อย่างเหมาะสม พัฒนาการในขั้นนั้นๆ ก็จะชะงักงัน ไม่สามารถพัฒนาสู่ขั้นต่อไปได้ และอาจก่อให้เกิดปัญหาที่ยุ่งยาก ซับซ้อนต่อไปในอนาคต พัฒนาการในช่วง 1 ปีแรกของชีวิตซึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็วและเป็นฐานของพัฒนาการขั้นต่อไป

การศึกษาวิจัยในประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทย (Bee, 1985 ; จรรยาสุวรรณหัตถ, 2531) ยังพบว่า เด็กปฐมวัยไม่ว่าชนชาติใดและในวัฒนธรรมแบบใดจะมีธรรมชาติ ความต้องการพื้นฐานและพัฒนาการในทำนองเดียวกันทั้งสิ้น เพราะเด็กเล็กยังไม่สามารถรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมในสังคมที่ตนอยู่ได้มากนัก ความต้องการและพฤติกรรมที่แสดงออก จึงเป็นไปตามธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งเป็นสากล แต่เมื่อเด็กเจริญเติบโตขึ้นได้รับการถ่ายทอด ค่านิยม และการขัดเกลาทางสังคม จึงทำให้มีพัฒนาการที่แตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมที่เด็กอยู่ สำหรับแนวคิดทางการศึกษาปฐมวัย โดยเฉพาะการศึกษาสำหรับเด็ก 0-6 ปี ที่ได้รับการกลั่นกรองว่าเหมาะสมจะเป็นแนวทางในการพัฒนาเด็กไทย ได้แก่

3.1.3.1 แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการศึกษา ได้แก่

3.1.3.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์

โดยมีหลักสำคัญของเป้าหมายการศึกษา คือ เพื่อพัฒนาเอกลักษณ์บุคคล ซึ่งเป็นการสร้างมนุษย์ที่มีศักยภาพในการพัฒนาอย่างไม่สิ้นสุด โดยการทำให้แต่ละคนขยายการเรียนรู้จากภายในตัวให้สมดุลกับการเรียนรู้จากภายนอก

3.1.3.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กโดยครอบครัว

Pestalozzi (อ้างใน ทิศนา แคมมณี และคณะ, 2536 ; 57)

เป็นนักการศึกษาที่ให้ความสำคัญอย่างมากแก่ครอบครัว ความรักของแม่เป็นพลังสำคัญในการเจริญเติบโตของเด็ก ความสัมพันธ์ที่อบอุ่นกลมเกลียวกันในครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับเด็กในการพัฒนาความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานของชีวิตที่มั่นคงต่อไป พ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูหลักในครอบครัวมีความสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก เพราะโดยความสัมพันธ์จะเป็นผู้ที่สามารถตอบสนองความต้องการทุกด้านของเด็กได้ดีที่สุด

พ่อแม่ต้องรู้ว่าการอบรมเลี้ยงดูเด็กต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องพัฒนาการของเด็ก วิธีสังเกตเด็ก วิธีการป้องกันปัญหา วิธีอบรม บ่มนิสัย การจัดสิ่งแวดล้อมในบ้านให้เกิดการเรียนรู้ ตลอดจนวิธีการสื่อสารและปฏิบัติต่อเด็กเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อเด็ก ตลอดจนวิธีการสื่อสารและปฏิบัติเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อเด็ก พ่อแม่และผู้เลี้ยงดูอาจจะหาความรู้ในการเลี้ยงดูเด็กจากบุคลากรที่ให้บริการเรื่องเด็ก และจากสื่อมวลชนทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นสิ่งพิมพ์ วิทยุ หรือโทรทัศน์ อย่างไรก็ตามในปัจจุบันครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูเด็กได้โดยลำพัง ดังนั้นการใช้บริการจากหน่วยงานที่จัดบริการพื้นฐานสำหรับเด็กจึงช่วยให้ครอบครัวทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น หน่วยงานสนับสนุนครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูเด็กมีหลายหน่วยงาน เช่น หน่วยงานด้านอนามัยสาธารณสุข ด้านการศึกษา ด้านพัฒนา ชุมชน ด้านเกษตร หรือเรียกว่า 4 กระทรวงหลัก หน่วยงานเหล่านี้นอกจากจะมีหน้าที่ในการให้บริการพื้นฐานแก่เด็กโดยตรงแล้ว ยังมีหน้าที่สร้างจิตสำนึกแก่พ่อแม่ในการะการเลี้ยงดูเด็ก และให้ความรู้เสริมศักยภาพในการเลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนติดตามความก้าวหน้าด้านคุณภาพของการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วย ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยก็ได้นำแนวคิดนี้มาใช้ในการพัฒนาเด็กและครอบครัว โดยมีหน่วยงานต่างๆ ร่วมกันทำ

3.1.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาปฐมวัย ประกอบไปด้วย 4 แนวคิดหลัก ได้แก่

3.1.3.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการ

แนวคิดนี้มองว่าคนเราจะมีพัฒนาการสมวัยก็ต่อเมื่อความต้องการทุกด้านได้รับการตอบสนอง โดยเฉลี่ยคนในระดับเดียวกันจะมีระดับวุฒิภาวะระดับประสบการณ์ และระดับพัฒนาการในด้านต่างๆ ที่ใกล้เคียงกัน ความบกพร่องที่เกิดขึ้นกับพัฒนาการด้านใดด้านหนึ่งหากทิ้งไว้จะส่งผลกระทบต่อกันทั้งทางตรงและทางอ้อม อย่างไรก็ตามการมีพัฒนาการด้านใดด้านหนึ่งสมวัยไม่ได้แสดงว่าคนนั้นจะมีพัฒนาการด้านอื่นสมวัยไปด้วย พัฒนาการแต่ละด้านเป็นไปตามลำดับขั้นตอนของพัฒนาการของแต่ละคน โดยขั้นตอนที่พัฒนาไปแล้วจะเป็นพื้นฐานของขั้นตอนที่ซับซ้อนขึ้นต่อไป

พัฒนาการในแต่ละด้านของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะแรกของชีวิตแม้จะมีลักษณะร่วมกันหลายประการ แต่ในการพัฒนาแต่ละด้านก็มีทฤษฎีเฉพาะที่อธิบายไว้โดยละเอียดในแต่ละด้าน ทฤษฎีที่สามารถนำมาใช้เกี่ยวกับการศึกษาของเด็กไทย ได้แก่ ทฤษฎีพัฒนาการทางร่างกายของกิเซลล์ (Gesell, 1941) ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ (Piaget, 1954) และ บรูเนอร์ (Bruner, 1966) ทฤษฎีพัฒนาการทางจิตใจและอารมณ์ของออสซูเบล (Ausubel) ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม สังคม และบุคลิกภาพของโคลเบอร์ก (Kohlberg) ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมและบุคลิกภาพของฟรอยด์ (Freud) และอีริกสัน (Erikson, 1950) แอดเลอร์ (Adler) และ ดิวอี้ (Dewey) เป็นต้น (อ้างใน ทิศนา แชมมณี และคณะ, 2536)

3.1.3.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการ และความต้องการของเด็กปฐมวัย

โดยนักจิตวิทยาแบ่งพัฒนาการและความต้องการของเด็กปฐมวัยเป็น 4 ด้านใหญ่ๆ คือ

- ก. พัฒนาการและความต้องการด้านร่างกาย มี 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ พัฒนาการทางสุขภาพและพัฒนาการเคลื่อนไหว
- ข. พัฒนาการและความต้องการด้านจิตใจและอารมณ์
- ค. พัฒนาการและความต้องการด้านสังคม

- ง. พัฒนาการและความต้องการด้านสติปัญญา ซึ่งได้แก่ การเรียนรู้และการปรับตัวโดยทั่วไป ตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ขวบ พัฒนาการด้านการฟังและการพูด การอ่านและการเขียน

3.1.3.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้

การเรียนรู้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ต่างๆ ที่บุคคลได้รับ นักจิตวิทยาและนักการศึกษาจำนวนมากได้พยายามศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของมนุษย์ โดยอาศัยทฤษฎีของนักคิดสำคัญๆ หลายคน ทฤษฎีพฤติกรรมนิยม (Behavioral Theories) ของสกินเนอร์ (Skinner) ทฤษฎีปัญญานิยม (Cognitive Theories) ของเพียเจต์ (Piaget, 1964) และบรุนเนอร์ (Bruner, 1966) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social-Learning Theory) ของแบนดูรา (Bandura, 1963) และทฤษฎีมานุษยนิยม (Humanistic Theory) ของโรเจอร์ส (Rogers) และสไตเนอร์ (Stiener)

อย่างไรก็ตามแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้นอาจจะมองได้เป็น 4 แนว คือ แนวคิดด้านวุฒิภาวะ ด้านพฤติกรรม ด้านความสัมพันธ์ และปฏิสัมพันธ์ ซึ่งแนวคิดสุดท้ายถือว่าครอบคลุมปัจจัยในด้านการเรียนรู้และพัฒนาการมากที่สุด เพราะเอาแนวคิดทางสังคมวิทยามาเป็นพื้นฐานของทฤษฎีด้วย

3.1.3.2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการเล่นของเด็กปฐมวัย

นักการศึกษาเด็กปฐมวัย เช่นโฟรเบล (Froebel) เชื่อว่าการที่เด็กมีความสัมพันธ์กับโลกรอบตัวด้วยการรับรู้สิ่งภายนอก และการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดออกมาซึ่งมีทั้งที่สอดคล้อง และขัดแย้ง การเล่นเป็นการจำลองสภาพการณ์จริงในชีวิต ชีวิตที่สมดุลของคนมีพื้นฐานมาจากการเล่นในวัยเด็ก และแม้แต่กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เด็กจะรู้สึกสนุกสนานเป็นอิสระ และได้รับการตอบสนองทั้งทางร่างกายและจิตใจ ไวโกตสกี (Vygotsky, 1978) เชื่อว่าการเล่นเป็นประสบการณ์ที่ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยในการที่เด็กจะได้สังเกตทดลอง ค้นคว้า และแก้ปัญหา ซึ่งเป็นพื้นฐานที่เด็กจะได้พัฒนาทักษะในการคิดจินตนาการซึ่งเป็นองค์ประกอบในการพัฒนาทางปัญญา

3.1.4 แนวคิดด้านความต้องการพื้นฐานและบริการสำหรับเด็ก

นักวิชาการและผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับเด็กทั้งเป็นหมู่คณะและส่วนบุคคล ได้ศึกษาวิเคราะห์และเสนอแนะความต้องการพื้นฐานของเด็กไว้ ทั้งที่เป็นหลักการของสากล หลักทางการแพทย์ และที่พยายามบูรณาการส่วนที่เป็นไทยและสากลไว้ด้วยกัน ใน “ปฏิญญาเพื่อเด็ก พ.ศ. 2533” (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2534) ซึ่งได้คำนึงถึงความต้องการพื้นฐานของเด็กทุกคนโดยใช่และกำหนด “สภาวะความต้องการพื้นฐานและบริการสำหรับเด็กและเยาวชน (สพด.)” (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2536) เสมือนแนวทางสำหรับพ่อแม่ ผู้เลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเด็กและเยาวชน จะได้เข้าใจและนำไปแก้ปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมทางสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาเด็กต่อไป เกณฑ์ดังกล่าวครอบคลุมความต้องการของเด็กปฐมวัย ซึ่งจะนำมากล่าวในที่นี้เพียง 5 ด้านดังต่อไปนี้

1. ความต้องการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย ได้แก่ ความต้องการด้านอาหาร การติดตามเฝ้าระวังด้านการเจริญเติบโตและการพัฒนาการ การได้รับภูมิคุ้มกันโรค การได้รับการรักษาพยาบาล การให้บริการดูแลเด็ก รวมทั้งที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม โดยบิดาควรมีส่วนร่วมกับมารดาดูแลมารดาและเด็กปฐมวัยอย่างใกล้ชิด
2. ความต้องการด้านความแข็งแรงของร่างกาย รวมทั้งการพักผ่อนและนันทนาการ
3. ความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาด้านสติปัญญา จิตใจ อารมณ์ สังคมให้สอดคล้องกับศักยภาพของเด็ก โดยเด็กในแต่ละวัยจะมีความต้องการแตกต่างกันไป กล่าวคือเด็ก 0-1 ปี ต้องการความรัก การเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิด ต้องการสัมผัสอย่างอ่อนโยน เพราะอยู่ในวัยของการเรียนรู้ การสื่อสารกับผู้อื่น เด็กวัย 1-3 ปี ต้องการดูแลอย่างใกล้ชิด เพราะต้องการเล่นปีนป่ายและออกกำลังกาย เด็กวัย 3-6 ปี เป็นวัยที่เรียนรู้เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว เด็กวัยนี้จึงชอบเล่นเป็นกลุ่มมากกว่าเล่นคนเดียว ต้องการตัวแบบด้านสังคมและจริยธรรมเพื่อการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม
4. ความต้องการด้านการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อเตรียมความพร้อม ความคิด ความริเริ่ม และสามารถสร้างแบบแผนชีวิตที่พึงงามได้
5. ความต้องการด้านวัฒนธรรม ภาษา เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งศีลธรรมและศาสนา เด็กจะเรียนรู้วัฒนธรรมและภาษา จากสภาพแวดล้อม

รอบตัวรวมทั้งจากสื่อมวลชน โดยเฉพาะโทรทัศน์ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมของเด็กทั้งทางบวกและทางลบ

สรุป

ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในบริบทของสังคมไทย อาศัยแนวคิดหลัก 4 แนวคิด คือ

ก. แนวคิดทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้พูดถึงเรื่องของการพัฒนามนุษย์ทั้งรูปและนาม การพัฒนาสติปัญญา (หลักอริยสัจ 4 และหลักพหุสูตร) การพัฒนาคุณธรรม (คือ สมภาสิ ปัญญา คุณธรรม 9 ประการ) กัลยาณมิตร (บทบาทของพ่อแม่ ครูและผู้ดูแลเด็ก)

ข. แนวคิดทางวัฒนธรรม ที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนาเด็ก ได้แก่การสำนึกในความเป็นไทย ความประพฤติดของเด็ไทย ค่านิยมและคุณธรรมพื้นฐานการให้ความรักและทะนุถนอม วัฒนธรรมท้องถิ่น ภาษา สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และจิตวิญญาณรวมทั้งระบบวงศาคุณาญาติ

ค. แนวคิดทางการศึกษาปฐมวัย ซึ่งประกอบไปด้วยแนวคิดที่จะๆ ไปเกี่ยวกับการศึกษาได้แก่ การพัฒนามนุษย์ การพัฒนาเด็กโดยครอบครัวและส่วนที่เป็นแนวคิดเฉพาะการศึกษาของเด็กปฐมวัย (0-6ปี) ได้แก่ พัฒนาการของเด็ก พัฒนาการและความต้องการของเด็ก การเรียนรู้และการเล่นของปฐมวัย

ง. แนวคิดด้านความต้องการพื้นฐานและความต้องการสำหรับเด็ก โดยแนวคิดนี้นอกจากจะได้รวมเอาแนวคิดข้างต้นทั้ง 3 แนวคิดไว้แล้ว ยังรวมเอาแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กทางด้านการแพทย์และสิทธิทางด้านการเมืองการปกครองไว้ด้วย ซึ่งครอบคลุมความต้องการพื้นฐานสำหรับเด็กปฐมวัย คือ ความต้องการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย ด้านความแข็งแรงของร่างกาย การพักผ่อนและนันทนาการ พัฒนาการด้านสติปัญญา จิตใจ อารมณ์ สังคม ความต้องการด้านการศึกษาและด้านวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตามการเลี้ยงดูเด็กในสังคมไทย โดยเฉพาะเด็กในวัย 0-5 ปี ในปัจจุบัน จะเน้นแนวคิดทางการศึกษาปฐมวัยและความต้องการพื้นฐานสำหรับเด็กมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับสมัยก่อนซึ่งใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในการเลี้ยงดูเด็กมากกว่า

3.2 วิธีการและรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย

3.2.1 วิธีการเลี้ยงดูเด็กไทยนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

เนื่องจากครอบครัวไทยในอดีตเป็นครอบครัวขยาย เด็กจึงแวดล้อมไปด้วยพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และลูกพี่-ลูกน้อง แต่ในการเลี้ยงดูทารกผู้ที่มีบทบาทในการเลี้ยงดูที่สำคัญ คือ แม่ เด็กจึงได้สัมผัสแม่ ได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างทะนุถนอมใกล้ชิด เวลานอนแม่ก็ร้องเพลงขับกล่อม แม่ดูแลทุกสุขทุกข์ก้าว เวลาที่แม่ต้องออกไปทำงานในไร่นา/สวน ปู่ย่า ตายาย หรือพี่น้องก็จะดูแลเอาใจใส่ทะนุถนอมเช่นเดียวกับแม่ ทั้งในด้านความเป็นอยู่ และการอบรมสั่งสอน ทั้งในทางตรงและทางอ้อม โดยวัตถุประสงค์ของการอบรมสั่งสอน คือให้ 1) เด็กเป็นคนว่านอนสอนง่าย 2) ให้สำรวมกาย วาจา ใจ 3) ให้มีความกตัญญู 4) ให้เติบโตเป็นเจ้าคนนายคน 5) ให้เด็กชายมีความกล้าหาญ อดทน และเด็กหญิงเป็นแม่บ้าน/กุลสตรี และ 6) ให้ตั้งใจใฝ่หาวิชาความรู้ การอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยในอดีตนั้นมีความเชื่อ ทศนคติ ประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง พ่อแม่และผู้ใหญ่ให้ความสำคัญแก่เด็กทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยลักษณะการปฏิบัติตัวของแม่และการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยในอดีตตามวิถีชีวิตไทย มีทั้งที่เอื้ออำนวยต่อพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็ก เช่น เมื่อเริ่มตั้งครรภ์แม้อีกยังทำงานปกติ ไม่นอนมากเกินไปพอครรภ์โตก็ทำงานเบาลง ทำบุญไปวัด ทำจิตใจให้สบาย พอหลังคลอดก็อยู่ไฟ จึงช่วยให้เด็กได้นอนใกล้แม่และได้กินนมแม่ ส่วนพ่อก็หาฟืนมาก่อไฟ พอเด็กโตขึ้นก็มีการทำขวัญเด็ก ตั้งชื่อ โคนจุก เป็นต้น ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ดี และสร้างความสบายใจให้แก่ทุกคน แต่ก็มีกรปฏิบัติตัวของแม่และการอบรมเลี้ยงดูที่เป็นโทษหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาด้านต่างๆ ของเด็ก เช่น ความเชื่อว่ายในระยยะอยู่ไฟแม่ควรกินข้าวกับเกลือหรือ ควรรับประทานอาหารประเภทปัง ย่าง หรืออาหารแห้งหรือต้มยาตองเหล้าเพื่อบำรุงกำลัง ซึ่งตามหลักโภชนาการแล้วถือว่ามีผลเสียต่อร่างกายของแม่และลูกมากกว่าผลดี

นอกจากนี้การเลี้ยงดูเด็กในสมัยก่อนให้วิธี “การเล่น” ของเด็กมีบทบาทต่อพัฒนาการของเด็กทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม เพราะเด็กจะได้เล่นกับพี่น้อง พ่อแม่หรือคนในบ้านหรือเด็ก ๆ ในละแวกเดียวกันเป็นการเล่นง่ายๆ ไม่มีกติกาซับซ้อน เด็กมีอิสระในการเล่นเกิดความสนุกสนาน ช่วยการออกกำลังกายฝึกทักษะไหวพริบ ความจำ การตัดสินใจ เป็นต้น ถ้าจะมีอุปกรณ์ประกอบก็เป็นวัสดุหาง่ายในท้องถิ่น อุปกรณ์บางอย่างเป็นสิ่งทีพ่อแม่หรือผู้ใหญ่ทำให้เด็ก เช่น ม้าก้านกล้วย ตะกร้อสานจากใบตองหรือใบมะพร้าว ตุ๊กตาจากดินเหนียว เป็นต้น ทำให้เด็กได้ใกล้ชิด

กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว การเรียนรู้จึงเป็นไปตามธรรมชาติไม่มีแบบแผนที่เป็นทางการ

สำหรับค่านิยม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่พยายามปลูกฝังให้เด็กก็มีหลายอย่าง ค่านิยมทางวัฒนธรรม เช่น สอนให้เชื่อฟังและเคารพผู้ใหญ่ ใจเย็น ขยัน รักความสะอาด (สนิท สมัครงการ, 2519 อ้างใน สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2534) จริยธรรมและวัฒนธรรมที่ปลูกฝัง ได้แก่ ความรับผิดชอบและความเป็นระเบียบ ความขยันอดทน การประหยัด ความซื่อสัตย์ ความมีเหตุมีผล ความเชื่อในกฎแห่งกรรม การประพฤติตามจรรยาบรรณ และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (2527) ได้กำหนดค่านิยมพื้นฐานของคนไทยไว้ 5 ประการ ได้แก่ 1) การพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร และรับผิดชอบ 2) ประหยัดและอดออม 3) ความมีระเบียบวินัย และเคารพกฎหมาย 4) การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา 5) ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซึ่งค่านิยมพื้นฐานดังกล่าวก็เป็นผลมาจาก ค่านิยม จริยธรรมและวัฒนธรรมไทยที่เคยปลูกฝังกันมาตั้งแต่อดีต

แต่ในทางปฏิบัติ ค่านิยมของสังคมไทยที่ผู้ใหญ่มักประพฤติปฏิบัติให้เด็กเห็นกันอยู่เสมอ (รัชนิกร เศรษฐรัฐ, 2523 : 112-121) ได้แก่ค่านิยมความมั่งคั่งร่ำรวย (มีเงินนับเป็นน้องมีทองนับเป็นพี่ ซึ่งทำให้คนไทยมีลักษณะวัตถุนิยม) ค่านิยมผู้มีอำนาจบารมี (คนไทยมักนิยมไปห้อมล้อมหรือคอยรับใช้ผู้มีอำนาจ/คนใหญ่คนโตเพื่อตนเองจะได้อาศัยบารมีด้วย) ค่านิยมการเคารพผู้อาวุโส (คนไทยมักจะให้ผู้อาวุโสเป็นผู้ตัดสินใจ ถูกสอนให้เชื่อว่า “เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด” แม้มีข้อโต้แย้ง ก็จะได้แย้งอย่างนอบน้อมแบบบัวไม่ให้ช้ำน้ำไม่ให้ขุ่นหรือแบบเกรงใจ) ค่านิยมยกย่องผู้รู้/อาจารย์ (ผู้รู้มักจะได้รับยกย่องว่าเป็นปูชนียบุคคล ผลของค่านิยมนี้ทำให้คนไทยเกิดการชวนขวยเรียนสูง ๆ เพื่อให้ได้ปริญญาหรือดีกรีต่อท้าย) ค่านิยมยึดตัวบุคคลเป็นหลัก (จนดูเหมือนคนไทยนั้นมุ่งสนใจบุคคลคือตนเองมากเกินไปจนทำให้ขาดน้ำใจที่จะรับผิดชอบต่อส่วนรวม) ค่านิยมความสนุกสนานร่าเริง (แม้ว่าจะเน้นเรื่องความขยันขันแข็งในการทำงาน และการออมทรัพย์ให้มากขึ้นกว่าเดิม แต่การใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเพื่อความสนุกสนานของคนไทยก็ล้าหน้าประเทศต่าง ๆ คนไทยมีนิสัยขี้เล่นเข้าทำนอง “ทำงานเป็นเล่น ทำเล่นเป็นงาน” จนบางครั้งขาดความตั้งใจในการปฏิบัติงาน) ค่านิยมใจเย็นและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (เพราะเคยมีเวลาเหลือเฟือ จึงทำให้คนไทยเป็นคนไม่ตรงต่อเวลา และความอุดมสมบูรณ์ทำให้คนไทยจนบางครั้งเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มากจนกระทั่งไปหวังประโยชน์ส่วนตัวของคนอื่น เข้าทำนองเป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ “สอดรู้สอดเห็น”) ความเชื่อเรื่องบุญบาป กฎแห่งกรรม และทางสายกลาง (ซึ่งทำให้คนไทยเป็นคนเรื่อย ๆ ไม่ยีนดี

ยีนร้าย การเชื่อในบุญบาปและกฎแห่งกรรม ทำให้คนไทยเป็นคนชอบทำบุญ เพราะเชื่อว่าผลบุญจะช่วยล้างบาปได้) ค่านิยมดังกล่าวทำให้คนไทยมีลักษณะที่เกรงใจ ไม่ตรงต่อเวลา ให้อภัยง่าย ยิ้มเสมอ ขาดความกระตือรือร้น ชอบสบาย ชอบสนุก สอดรู้สอดเห็น ตัวใครตัวมันพวกใครพวกมัน เชื่อโชคกลาง กินพริ้วเพรื่อ ชอบต่อรองและอื่นๆ ซึ่งผู้ใหญ่มักปฏิบัติให้เด็กเห็น ซึ่งบางเรื่องขัดแย้งกับคำสั่งสอน ทำให้เด็กเกิดความสับสน อย่างไรก็ตามค่านิยมดังกล่าวถ้าใช้เกณฑ์คุณสมบัติของคนที่มีคุณภาพดีของ Batten ผู้รู้ชาวอังกฤษซึ่งวัดจากคุณสมบัติ 2 อย่างคือคุณสมบัติพื้นฐาน (เช่น ความรับผิดชอบ ความเสมอต้นเสมอปลาย ความเชื่อมั่นในตนเอง การพึ่งตนเองและความซื่อสัตย์) และระดับความเป็นผู้ใหญ่ (maturity) ซึ่งได้แก่ เป็นผู้รู้จักคิดอย่างมีจุดหมายปลายทางความสามารถ ในการคิดการณ์ภายนอกได้ สามารถทำกิจกรรมที่ยุ่งยากซับซ้อนได้ เข้าใจและยินดีรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและมีความชำนาญที่จะทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ ก็นับว่าคนไทยมีคุณภาพที่อยู่ในระดับต่ำกว่าเกณฑ์

ในปัจจุบัน ครอบครัวได้มีการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น (คือมีครอบครัวเดี่ยวประมาณ 2 ใน 3 ในปี 2537) ประกอบกับการอพยพย้ายถิ่นของแรงงานมากขึ้นโดยเฉพาะสตรี แม้ว่าเด็กจะได้รับการเลี้ยงดูจากแม่มากที่สุด แต่ก็เฉพาะในช่วงขวบปีแรก ถ้าแม่/สตรีนั้นต้องออกไปทำงานนอกบ้านลูกก็ได้รับการดูแลจากแม่น้อยลง ภาระการดูแลบุตรก็จะตกเป็นของผู้อื่น เช่น ย่า-ยาย ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน ผู้ช่วยแม่บ้าน หรือเอาไปจ้างผู้อื่นเลี้ยงนอกร้าน (Richter et., al., 1992) โดยรูปแบบของผู้เลี้ยงดูจะแตกต่างกันไปตามอายุของเด็ก เขตที่อยู่อาศัย ลักษณะของครอบครัว การย้ายถิ่นของพ่อแม่ การทำงาน การศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว โดยเฉพาะเด็กในวัยตั้งแต่ 2 ขวบครึ่งขึ้นไป มักจะได้รับการอบรมเลี้ยงดู โดยสถานบริการเลี้ยงดูเด็ก แต่การจัดบริการก็ยังไม่สามารถทำได้ทั่วถึงและต่อเนื่อง มีเด็กในวัย 3-5 ปี ประมาณ 3 ใน 4 ที่ได้รับบริการเตรียมความพร้อม ในจำนวนดังกล่าวก็ยังมีปัญหาคุณภาพของการจัดประสบการณ์ให้เด็กอยู่มาก เนื่องจากการจัดประสบการณ์ให้เด็กส่วนใหญ่อิงทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กและการศึกษาปฐมวัยที่มาจากต่างประเทศ ซึ่งทฤษฎีและหลักการเหล่านั้นย่อมพัฒนามาจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศเหล่านั้น ประเทศไทยเรายังไม่มีทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กที่ตั้งอยู่บนฐานข้อมูลที่มาจากเด็กไทยและมาจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย ประเทศไทยเรายืมทฤษฎีและหลักการของประเทศอื่นมาใช้ ซึ่งบางส่วนอาจมีความเหมาะสมในแง่ที่เป็นสากลหรือธรรมชาติของเด็กทั่วไปไม่ว่าจะอยู่แห่งหนใด แต่เนื่องจากสิ่งแวดล้อมและสังคมเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อชีวิต

มนุษยศาสตร์และหลักการของประเทศอื่นก็อาจจะยังขาดส่วนที่มีความเหมาะสมกับเด็กไทยของเรา นอกจากนั้นยังพบว่าได้มีการวิจัยจำนวนมากที่นำหลักการแนวคิด และแนวปฏิบัติต่างๆ เข้ามาทดลองใช้ในการพัฒนาเด็ก แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า หลักการและแนวคิดทั้งหลายที่นำมาใช้ ส่วนใหญ่มักดำเนินการตามแนวคิดจากต่างประเทศเช่นกัน เรายังขาดแนวคิดหลักการและวิธีการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสังคมไทย ซึ่งย่อมมีความเหมาะสมกับสังคมไทยมากกว่าหลักการและวิธีการที่รับมาจากประเทศอื่นหรือสังคมอื่น แต่ทั้งนี้คงไม่ได้หมายความว่า ไม่มีความจำเป็นที่เราจะต้องให้ความสนใจในวิทยาการและความก้าวหน้าใหม่ๆ ทางด้านการพัฒนาเด็ก ความก้าวหน้าของความรู้เป็นสิ่งจำเป็นที่เราควรติดตามใช้ประโยชน์เพื่อก้าวไปให้ทันการเปลี่ยนแปลงในโลกนี้

3.2.2 รูปแบบหรือลักษณะการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย

จากงานวิจัยเรื่องการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย (สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2534 อ้างใน ทิศนา แคมมณี, 2535) มีด้วยกัน 10 แบบ คือ

3.2.2.1 แบบให้อิสระเชิงควบคุม โดยเมื่ออยู่บ้านผู้ใหญ่จะให้อิสระกับเด็กในการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเอง เช่น ให้กินข้าวเอง อาบน้ำเองเล่นเอง เป็นต้น เพื่อให้เด็กช่วยตนเองและเป็นการลดภาระของผู้ใหญ่ โดยผู้ใหญ่จะควบคุมดูแลอยู่ห่างๆ เพื่อความปลอดภัยแก่เด็ก แต่ความอิสระจะน้อยลงเมื่อเด็กไปอยู่ที่ศูนย์เด็ก เพราะเด็กต้องปฏิบัติตามตารางที่ศูนย์กำหนด เช่น จะเล่นเมื่อถึงเวลาเล่น จะกิน/นอนเมื่อถึงเวลา เด็กจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตแบบใหม่ที่ต่างจากวิถีชีวิตที่บ้าน

3.2.2.3 แบบควบคุมเชิงละเอียด การเลี้ยงดูแบบนี้ผู้ใหญ่จะคอยควบคุมดูแลให้เด็กได้กินอยู่หลับนอน โดยอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ แต่ไม่เป็นการควบคุมตลอดกระบวนการ ถ้าพฤติกรรมใดที่บอกเด็กหรือห้ามเด็กแล้วเด็กนั่งเฉยหรือยังทำอยู่ผู้ใหญ่บางครั้งก็ยังเฉยปล่อยเด็กทำไป บางครั้งก็เข้มงวดขึ้นกับอารมณ์ของผู้ใหญ่ ทำให้เด็กสับสน แต่เมื่อเด็กไป โรงเรียน/ศูนย์เด็กแล้ว เด็กจะได้รับการควบคุมตลอดกระบวนการมากกว่าอยู่ที่บ้าน

3.2.2.4 แบบยอมรับแบบไม่แสดงออก ผู้ใหญ่ให้การยอมรับเด็กโดยไม่แสดงออกอย่างชัดเจนทางพฤติกรรม เมื่อเด็กยังเล็กจนอายุได้ประมาณ 3 ขวบ ผู้ใหญ่จะแสดงความรักโดยการกอดรัดจับ แต่เมื่อโตขึ้นการสัมผัสทางกายจะลดน้อยลง การแสดงความรัก และการยอมรับจะเปลี่ยนจากการสัมผัสและสัมผัสทางกายเป็นการแสดงออกทางวาจาและการกระทำ เมื่อเด็กมีพฤติกรรมในทางที่ดีเป็นที่พอใจของผู้ใหญ่

ผู้ใหญ่มักไม่ให้การชมเชย บางทีการเฉยหรือนิ่งของผู้ใหญ่ถือว่าการแสดงการยอมรับเด็ก แต่ถ้ามการกระทำไม่เป็นที่พอใจ ผู้ใหญ่จะดักเตือน ดุ ว่า หรือสั่งสอน สภาพการณ์นี้เริ่มเปลี่ยนแปลงเมื่อเด็กไปศูนย์เด็ก ถ้าครูหรือผู้ดูแลเด็กจะให้คำชมเชย หรือยกย่องทางวาจามากขึ้น เมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่น่าพึงพอใจ

3.2.2.4 การเป็นแบบอย่าง เด็กเรียนรู้จากการเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ซึ่งมีทั้งพฤติกรรมทางบวก เช่น การแสดงความมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ และพระสงฆ์ การช่วยเหลือกันในหมู่เพื่อนบ้าน ส่วนพฤติกรรมทางลบก็มี เช่น การพูดไม่จริงหรือหลอกกันเห็นเป็นเรื่องสนุก การด่าทอทะเลาะวิวาท นอกจากนี้ยังมีพฤติกรรมที่ยังตัดสินใจไม่ได้ว่าถ้าเด็กเลียนแบบแล้วจะให้คุณหรือโทษอย่างไร เช่น การบนบานศาลกล่าวและการเชื่อถือโชคกลาง เป็นต้น

3.2.2.5 แบบให้เด็กสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม พาไปร่วมกิจกรรมต่างๆ เด็กเกิดการเรียนรู้ตามธรรมชาติ เด็กได้เรียนรู้จากการสัมผัสและสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทั้งที่เป็นบุคคล สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางจิตวิญญาณและสภาพแวดล้อมทางวัตถุ เป็นต้น เด็กได้สัมผัสประสบการณ์ต่างๆ จากการทำกิจวัตรประจำวัน การสังเกตและเรียนรู้บทบาทของตนในครอบครัว การเรียนรู้โดยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและการทำมาหากิน การเรียนรู้จากการเล่นจากเพื่อนเล่น และจากการเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ การเรียนรู้ของเด็กเป็นไปตามธรรมชาติ

3.2.2.6 แบบใช้พฤติกรรมทางวาจามากและแสดงเหตุผลน้อย ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ผู้ใหญ่มักใช้พฤติกรรมทางวาจาโดยการบอก การออกคำสั่ง การห้าม การดักเตือน การหลอก การขู่และดุด่า พ่อแม่ผู้ดูแลเด็กและครูที่โรงเรียนใช้พฤติกรรมทางวาจามากเหมือนกัน วิธีการพูดของผู้ใหญ่มีการชี้แจงเหตุผลน้อย

3.2.2.7 แบบใช้อำนาจในการอบรมเลี้ยงดู ผู้ใหญ่ใช้อำนาจทั้งทางวาจาและท่าทางเมื่อเด็กทำสิ่งใดที่ผู้ใหญ่ไม่พอใจ ผู้ใหญ่จะดุด่าหรือลงโทษเด็กด้วยการตี หรือตรางวัล การใช้อำนาจของผู้ใหญ่ขึ้นอยู่กับอารมณ์ ถ้าผู้ใหญ่อารมณ์ไม่ดีจะใช้อำนาจมากและรุนแรงกว่าเวลาอารมณ์ดี เด็กเล็กจะได้รับโทษน้อยและรุนแรงน้อยกว่าเด็กโต ครูหรือผู้ดูแลเด็กในศูนย์เด็กก็ใช้อำนาจเช่นเดียวกัน เมื่อออกคำสั่งแล้วคาดหวังว่าเด็กต้องปฏิบัติตาม ส่วนใหญ่เด็กสามารถรับคำสั่งและเชื่อฟังดี

3.2.2.8 แบบไม่คงเส้นคงวา ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กผู้ใหญ่แสดงพฤติกรรมทั้งทางวาจาและการกระทำไม่คงเส้นคงวา ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้ใหญ่ ถ้าผู้ใหญ่อารมณ์ดีก็จะแสดงออกอย่างหนึ่ง แต่ถ้าอารมณ์ไม่ดีก็จะแสดงออกอีกแบบหนึ่ง พ่อ

เมื่ออบรมสั่งสอนเด็กโดยใช้อารมณ์ค่อนข้างมาก ไม่ค่อยสนใจสาเหตุของพฤติกรรมที่เป็นปัญหาเหล่านั้น

3.2.2.9 แบบมีผู้ดูแลเด็กหลายคน ครอบครัวในชนบทยังมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย นอกจากพ่อแม่มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กแล้ว ยังมีญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ด้วย เช่น ยาย หรือ ป้า ที่มีส่วนในการอบรมเลี้ยงดู พี่ก็มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูน้อง นอกจากนั้นบางครั้งเพื่อนบ้านก็ให้ความช่วยเหลือในเรื่องนี้ด้วย

3.2.2.10 การเลี้ยงดูแบบสนองความต้องการของเด็กตามวัยวุฒิภาวะลำดับที่ของบุตรและเพศของเด็ก ลักษณะการเลี้ยงดูของพ่อแม่จะแตกต่างกันไปตามตัวแปร ดังกล่าว เช่น วัยเด็กพ่อแม่เลี้ยงดูอย่างใกล้ชิดเน้นการสัมผัสทางกาย พอโตมากขึ้นก็เปลี่ยนเป็นการอบรมเลี้ยงดูแบบคำพูด/วาจาแสดงความห่วงใยแทน การสัมผัสทางกายจะลดลงไปหรือแทบไม่มีเลย บางครอบครัวเลี้ยงเด็กชายและเด็กหญิงต่างกัน เด็กชายเน้นปลูกฝังให้เข้มแข็ง อดทน ถ้าเป็นพี่ก็ต้องดูแลน้องๆ ส่วนเด็กหญิงเน้นเรื่องกิจกรรมารยาท สอนให้ทำงานบ้าน บางครอบครัวเลี้ยงลูกคนสุดท้ายแบบตามใจเป็นต้น

อย่างไรก็ตามการอบรมเลี้ยงดูเด็กในแต่ละครอบครัวอาจจะมีหลายแบบผสมผสานกันไป บางครั้งพ่อแม่สอนเด็กอย่างหนึ่ง แต่ในทางปฏิบัติเด็กเห็นอีกอย่างหนึ่ง ทำให้เด็กมีโอกาสพัฒนาไปอย่างมีความขัดแย้ง อันนำไปสู่พฤติกรรมก้าวร้าวของเด็ก แม้ว่าในปัจจุบันจะมีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กมากมายก็ตาม แต่ก็เป็นการยากที่จะบอกว่าการเลี้ยงดูแบบใดดีที่สุด นอกจากนั้นการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยก็ได้เปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับ ปัจจุบันสื่อมวลชนมีอิทธิพลอย่างมาก การก้าวร้าวของวัฒนธรรมต่างชาติไม่ว่าจะเป็นการกิน การอยู่ การเลี้ยงดูบุตร ได้เข้ามาครอบงำวิถีวัฒนธรรมไทย ตลอดจนความบีบคั้นทางเศรษฐกิจทำให้วิถีชีวิตและวิธีการเลี้ยงดูบุตรเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ซึ่งเป็นผลมาจากการย้ายถิ่นที่อยู่ของพ่อแม่เข้ามาอยู่ในเมือง ทำให้มีการแยกกันอยู่ระหว่างพ่อแม่และเด็ก (ซึ่งมักถูกทิ้งให้อยู่กับยาย-ย่า/ปู่-ตา) การออกมาทำงานนอกบ้านของสตรีทำให้ครอบครัวที่ไม่มีผู้เลี้ยงดูเด็กที่บ้าน ส่งเด็กออกมาอยู่ตามสถานบริการเลี้ยงดูเด็กมากขึ้น แม้แต่เด็กที่อยู่กับพ่อ-แม่ เมื่อโตพอช่วยตัวเองได้ในช่วงอายุ 1-3 ปี ก็มักจะถูกพ่อแม่ปล่อยปละละเลย โดยเด็กจะมีเวลาอยู่กับสื่อ โดยเฉพาะโทรทัศน์ มากกว่าเวลาที่อยู่กับพ่อแม่ ซึ่งเห็นได้ชัดในสังคมเมืองและกำลังขยายเข้าสู่ชนบทอย่างรวดเร็ว ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและพัฒนาการของเด็ก

ดังนั้นการพัฒนาเด็กไทยในอนาคตให้มีคุณภาพจำเป็นต้องอาศัยหลักการหรือวิธีการต่างๆ ที่สามารถผสมผสานความรู้ตามหลักสากล (หลักการศึกษ

ปฐมวัย) กับวิถีชีวิตแบบไทย และระบบการให้คุณค่าของสังคมไทยเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสม (ทีศนา แคมมณี และคณะ 2534 ; 120-124) ดังนั้นหลักการพัฒนาเด็กไทยในปฐมวัยควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไทย อาศัยหลักการศึกษাপฐมวัย สนองความต้องการพื้นฐานของเด็ก และมีลักษณะของเด็กไทยที่พึงปรารถนา (เช่น มีทักษะในการดำรงชีวิต ยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ เป็นต้น)

นอกจากนี้ในแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544) ยังได้กำหนดลักษณะของเด็กไทยที่พึงประสงค์ไว้ 10 ประการ (ดูภาคผนวก) เพื่อเพิ่มศักยภาพและสร้างความเสมอภาคทางโอกาสให้กับเด็กและเยาวชนให้แก่เด็กทุกกลุ่ม ทั้งกลุ่มภาวะยากลำบาก กลุ่มปกติทั่วไป และกลุ่มปัญญาเลิศ เพื่อเตรียมความพร้อมให้เด็กและเยาวชนได้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2540 : 3)

ที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยก็มีหลายประการได้แก่ 1) การมีสายใยผูกพันกับสมาชิกในครอบครัว 2) มีสุขภาพดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ 3) มีวัฒนธรรมที่ดีงาม เข้าใจหลักการที่ถูกต้องของศาสนา รู้คุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น 4) รู้จักคิด ไม่มกมาย 5) ดำเนินชีวิตเรียบง่าย รับผิดชอบในการรักษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อม 6) รับผิดชอบต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม 7) มีวินัย รับผิดชอบต่อตนเองและสังคม 8) รู้จักปรับเปลี่ยนความคิดและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง 9) เข้าใจ และเลื่อมใสการปกครองระบอบประชาธิปไตย 10) มีความสามารถในการสื่อสารมากกว่า 1 ภาษา และรู้จักใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น ซึ่งแนวคิดต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นจะสามารถนำมาใช้พัฒนาอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย เพื่อให้ได้เด็กไทยตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ดังกล่าวเพียงไร ก็ขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติของพ่อ-แม่ และผู้ที่เกี่ยวข้องในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

3.3 บทบาทของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย

3.3.1 บทบาทครอบครัวต่อการเลี้ยงดูเด็กและผู้เลี้ยงดูเด็กในครอบครัว

ความสำคัญของสภาพแวดล้อมในครอบครัวได้ถูกยกขึ้นมาเป็นประเด็นสำคัญในเรื่องของการเลี้ยงดูเด็ก ม.ร.ว.จันทรินทร์ เกษมสันต์ ได้ชี้ให้เห็นว่า สภาพแวดล้อมในครอบครัวมีผลต่อพัฒนาการทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และอุปนิสัย เนื่องจากครอบครัวเป็นแหล่งที่ให้ความรัก ความเอาใจใส่ และวิธีการอบรมเลี้ยงดูแก่เด็ก (ม.ร.ว.จันทรินทร์ เกษมสันต์, 2531 อ้างใน ศิริลักษณ์ ไหลสกุล, 2537) ซึ่ง

ก็สอดคล้องกับที่ สุชา จันทน์โอม (2538) กล่าวถึงความสำคัญของครอบครัวต่อพัฒนาการของเด็กไว้ว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุด และเป็นสถาบันอันดับแรกที่จะสร้างเด็กให้เป็นบุคคลที่สามารถดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุขได้มากน้อยเพียงใด เนื่องจากเป็นสิ่งแวดล้อมที่เด็กได้รู้จักใกล้ชิดมากที่สุดและนานที่สุด ฉะนั้นเด็กจะเจริญเติบโตและมีพัฒนาการได้มากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติของพ่อแม่และครอบครัวเป็นสำคัญ ถ้าเด็กได้รับการเตรียมตัวจากครอบครัวดี คือ ได้รับอาหารและการทะนุบำรุงต่าง ๆ อย่างถูกต้อง ได้รับความรักเอาใจใส่อย่างพอเพียง มีความรู้สึกอบอุ่นมั่นคงปลอดภัย ได้รับการอบรมสั่งสอนให้รู้จักช่วยตนเอง เมื่อถึงวัยที่เด็กต้องออกจากบ้านไปเข้าโรงเรียนและสังคมนอกบ้าน จะช่วยให้เด็กปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ได้ง่ายขึ้น ซึ่งเด็กจะทำได้ดีเพียงไรขึ้นอยู่กับทัศนคติที่ครอบครัวสร้างให้แก่เด็ก เด็กจะเข้าใจพฤติกรรมที่ผู้อื่นแสดงต่อตนในแง่ใด ก็ขึ้นอยู่กับว่าครอบครัวจะช่วยตีความหมายของพฤติกรรมของคนอื่น ๆ ให้เด็กเข้าใจว่าเป็นอย่างไร ดังนั้นครอบครัวจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อพัฒนาการแรกเริ่มของเด็กและในวัยต่อ ๆ ไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยเด็กตอนต้นหรือวัยก่อนเข้าเรียน ซึ่งเป็นวัยเลียนแบบ ทางครอบครัวจึงมีอิทธิพลในการสร้างบุคลิกภาพให้แก่เด็ก เนื่องจากครอบครัวเป็นโลกของเด็ก เป็นที่ที่เด็กได้รับความรู้ในการปรับตัวในเข้ากับสภาพการณ์ต่าง ๆ ก่อนถึงวัยเข้าเรียน บ้านเป็นสถานที่ที่เด็กในวัยต้นใช้เป็นที่ทดลองและใช้ความสามารถของตนจนเกิดความพอใจ ดังนั้นเด็กจะเจริญเติบโตได้มากน้อยเพียงไร ก็ขึ้นอยู่กับบทบาทของครอบครัวเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตามหญิงและชายอาจให้ความหมายของการเลี้ยงดูเด็กแตกต่างกันไป จากการศึกษาของ อุไรวรรณ คณิงสุขเกษม และคณะ, (2540) พบว่า พ่อคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมให้ความหมายของการเลี้ยงดูลูกที่ค่อนข้างเป็นนามธรรม คือ การให้ความใกล้ชิด ความรักและความอบอุ่น ส่วนแม่/สตรีคนงานให้ความหมายการดูแลลูกในลักษณะที่เป็นรูปธรรม คือ การดูแลให้อาหาร ดูแลเรื่องความสะอาดและสุขภาพร่างกายเป็นส่วนใหญ่

แม้ว่าปัจจุบันสถาบันครอบครัวจะได้รับผลกระทบอย่างมากจากการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ จากสังคมเกษตรเป็นสังคมอุตสาหกรรมและพานิชยกรรมที่ต้องการแรงงานจำนวนมากในการผลิต ซึ่งก่อให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่กรุงเทพและเขตเมืองอื่น ๆ ในอัตราที่สูงมาก และทำให้ผู้หญิงที่แต่เดิมไม่ได้ทำงานนอกบ้าน ต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น แต่ผู้เลี้ยงดูเด็กส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นแม่เหมือนเช่นในอดีต

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในรายละเอียดแล้ว ก็จะพบว่ารูปแบบของผู้เลี้ยงดูเด็กต่างจากในอดีตซึ่งมารดาไม่ได้ออกไปทำงานนอกบ้าน เด็กก็จะได้รับการดูแลจากมารดา แต่ปัจจุบันรูปแบบของผู้เลี้ยงดูแตกต่างออกไปตามอายุของเด็ก เขตที่อยู่อาศัย (เมือง/ชนบท) ตามลักษณะของครอบครัว การย้ายถิ่นของพ่อแม่ การทำงานและระดับการศึกษาของแม่ รวมทั้งฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว จากรายงานการวิจัยของ ริชเตอร์ (Richter et. al., 1992; เกริกศักดิ์ บุญญาพงศ์, 2530 อุไรวรรณ คิ่งสุขเกษม และคณะ, 2540) พบว่า มารดาที่มีบุตรวัย 0-2 ปี มักดูแลบุตรด้วยตนเองมากกว่ามารดาที่มีบุตรที่อายุมากกว่า ซึ่งมักจะให้ญาติมาดูแลแทนแม่ หรือไปจ้างเลี้ยงหรือจ้างคนมาเลี้ยงที่บ้าน แต่พอเด็กอายุ 3 ขวบครึ่ง ศูนย์เด็กเล็กในชุมชน/หมู่บ้านจะเป็นผู้ดูแลหลัก มีเพียงร้อยละ 15-20 ที่ยังเลี้ยงดูที่บ้าน พอเด็กอายุ 5 ปีขึ้นไป โรงเรียนจะเป็นผู้ดูแลหลัก

รายงานการวิจัยเชิงมานุษยวิทยาของ สุมณ อมรวิวัฒน์ และคณะ (2534) ที่เก็บข้อมูลในชนบท 4 ภาคของประเทศไทย การศึกษาในเขตชนบทจังหวัดเชียงใหม่ของ ประยงค์ ลิ้มตระกูล (2521) การวิจัยเชิงคุณภาพของชุดิมา ศิริกุลชยานนท์ (Sirikulchaya-nonta, 2534) ที่เก็บข้อมูลในเขตชนบทและเมืองของจังหวัดสระบุรี และการวิจัยเชิงคุณภาพของศิริลักษณ์ ไหลสกุล (2537) ที่เก็บข้อมูลในหมู่บ้านชนบทของจังหวัดนครปฐม ให้ผลสอดคล้องกันว่าถ้าเป็นครอบครัวเดี่ยวที่อยู่กันพร้อมหน้าพ่อแม่ลูก เด็กจะมีแม่เป็นผู้เลี้ยงดูหลัก แม่ที่ทำการเกษตรมักพาลูกไปไร่นาด้วย แต่แม่ที่ทำการเกษตรหรือทำงานอื่นนอกบ้านบางคนก็ฝากลูกไว้กับ ยาย ย่า หรือญาติพี่น้องคนอื่นที่อยู่บ้านใกล้เคียงหรือฝากเลี้ยงที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ส่วนพ่อช่วยดูแลลูกบ้างในยามว่าง ซึ่งส่วนมากเป็นการเล่นด้วยหรือพาไปเที่ยวมากกว่าอย่างอื่น แต่ถ้าแม่ไม่อยู่บ้านและไม่มีญาติพี่น้องที่บ้าน พ่อก็จะทำหน้าที่ทุกอย่างแทนแม่ และพี่ที่โตพอช่วยงานได้ก็มีหน้าที่ช่วยเลี้ยงน้องด้วย แต่หากเป็นครอบครัวขยาย เด็กมักได้รับการเลี้ยงดูจากแม่และยายเป็นหลัก ส่วนญาติอื่นๆ ที่อยู่ในครอบครัวก็มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูด้วย และสำหรับครอบครัวที่มีการย้ายถิ่นออกไปทำงานที่อื่น ประเภทของผู้เลี้ยงดูเด็กก็ขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นผู้ย้ายถิ่น จากการศึกษาครอบครัวแรงงานย้ายถิ่นจากหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าครอบครัวที่มีการย้ายถิ่นออกไปทำงานที่อื่น เด็กจะไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ เด็กบางคนก็อยู่กับแม่ เพราะพ่อไปทำงานต่างถิ่น และเด็กบางคนก็มี ยาย ย่า น้า หรือป้าเป็นผู้เลี้ยงดูหลักแทนแม่และพ่อที่ออกไปทำงานต่างถิ่นทั้งคู่ (สมศรี กิจชนะพาณิชย์ และคณะ 2539)

สำหรับการเลี้ยงดูบุตรของพ่อ มีงานศึกษาไม่มากนักที่ศึกษาบทบาท การเลี้ยงดูบุตรของพ่อ งานส่วนใหญ่ได้ข้อสรุปตรงกันว่าพ่อไทยใช้เวลาในการเลี้ยงดู บุตรไม่มากนัก (ประมาณ 6 ชั่วโมงต่อสัปดาห์) โดยส่วนใหญ่จะช่วยแม่เป็นครั้งคราว หรือดูแลแทนตอนแม่ไม่อยู่บ้าน (Richter, et.al., 1992; รติพร ถึงฝั่ง, 2541; อุไรวรรณ คณิงสุขเกษม และคณะ, 2540) มีงานที่ศึกษาเกี่ยวกับแบบแผนการเลี้ยงดูบุตรของแม่- พ่อที่เป็นคนงานในโรงงานอุตสาหกรรม (อุไรวรรณ คณิงสุขเกษม และคณะ, 2540) พบ ว่าพ่อส่วนใหญ่มีความเชื่อและทัศนคติที่เหมาะสมต่อความต้องการพื้นฐานและการ ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์และจิตใจ แต่ทัศนคติต่อการเลี้ยงดูเด็กไม่- พัฒนาการทางสังคม ความมีระเบียบวินัยและจริยธรรมยังไม่เหมาะสม การเลี้ยงดูลูก ของพ่อคนงานส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้เลี้ยงดูลูกเป็นประจำ แต่กิจกรรมที่ทำให้ลูกก็ครอบคลุม พัฒนาการของเด็กทั้งทางด้านร่างกาย การส่งเสริมสติปัญญา อารมณ์ และการอยู่ร่วม กับผู้อื่นในสังคม การดูแลให้มีจิตใจเข้มแข็งในศีลธรรม-ประเพณี ส่วนพ่อที่ดูแลลูกเป็น ประจำโดยเฉพาะลูกที่อายุเกิน 3 ขวบ ซึ่งมีไม่มากนักส่วนใหญ่จะให้การดูแลด้านร่างกาย (อาหาร ความสะอาดของร่างกาย การเล่น และการออกกำลังกาย) และอารมณ์ นอกจากนี้มี พฤติกรรมหลายอย่างของพ่อที่เป็นแบบอย่างไม่ดีแก่ลูก เช่น สูบบุหรี่ กินเหล้า ใช้จ่าย ฟุ่มเฟือย เล่นการพนัน นอกใจภรรยา พุดจาไม่เหมาะสมและชอบสังสรรค์กับเพื่อนนอก บ้าน อย่างไรก็ตามจากการศึกษาบทบาทพ่อของรติพร ถึงฝั่ง (2541) พบว่า การเลี้ยงดู ของพ่อในชนบททั่วประเทศ มีผลต่อพัฒนาการโดยรวมของบุตรอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

สำหรับครอบครัวที่อยู่ในเมือง ซาลีมาต น้อยสัมฤทธิ์ (2537) ทำการ ศึกษาเรื่องผู้ดูแลบุตรของสตรีในเขตเมืองของประเทศไทยโดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจ ทัศนคติเกี่ยวกับบุตร พ.ศ.2531 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติที่เก็บข้อมูลจากครัวเรือน ส่วนบุคคลที่ตกเป็นตัวอย่างทั่วราชอาณาจักรและได้ข้อค้นพบที่สอดคล้องกับการศึกษา ของเกริกศักดิ์ บุญญาพงศ์ (2530) ที่จังหวัดเชียงใหม่ และการศึกษาของ Richter et al. (1992) ที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งแสดงว่าผู้หญิงในเมืองส่วนใหญ่เป็นผู้เลี้ยงดูลูกด้วย ตนเอง นอกนั้นให้บุคคลอื่นที่เป็นญาติดูแลมากกว่าผู้อื่นที่ไม่ใช่ญาติที่บ้านของตนเอง หรือที่บ้านของผู้เลี้ยงที่พ่อแม่สามารถไปรับลูกหลังเลิกงานได้ทุกวันหรือทุกอาทิตย์ หรือ ที่บ้านญาติที่ต่างจังหวัด ซึ่งแม่ที่ทำงานโรงงานอุตสาหกรรมหรือบริการหรือค้าขายที่มี รายได้น้อยมักส่งลูกกลับไปอยู่บ้านเดิมที่ต่างจังหวัด เพราะพ่อแม่ต้องทำงานไม่มีใครดู แลลูก ไม่มีเงินจ้างคนเลี้ยง และอยากให้ญาติเลี้ยงมากกว่าให้คนอื่นเลี้ยง ส่วนพ่อก็มี ส่วนในการช่วยดูแลลูกบ้างในเรื่องที่ไม่ได้ใช้เวลามากนัก เช่น เล่นกับลูกหรือพาไป เที่ยว และพ่อที่มีการศึกษาสูงก็มักมีส่วนในการช่วยเลี้ยงดูลูกมากขึ้น

เมื่อจำแนกผู้เลี้ยงดูเด็กตามปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมของแม่แล้วพบว่า แม่ที่ครอบครัวมีการศึกษาดำและรายได้ต่ำมักดูแลลูกเองมากกว่าครอบครัวที่มีการศึกษาและรายได้ปานกลางและสูง ซึ่งแม่ที่มีการศึกษาระดับมัธยมมีรายได้ปานกลางมักให้ญาติช่วยเลี้ยงลูกมากกว่าแม่ที่มีการศึกษาสูงและรายได้สูง มักให้คนอื่นที่ไม่ใช่ญาติมาเลี้ยงลูกที่บ้านมากกว่า (Richter et al., 1992, ซาลีมาต น้อยสัมฤทธิ์, 2536)

3.3.2 การเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวและพัฒนาการของเด็กด้านต่าง ๆ

การที่เด็กจะมีการเจริญเติบโตได้อย่างเหมาะสมนั้น จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทุกด้านอย่างครอบคลุม ทั้งทางด้านร่างกาย คุณธรรม สติปัญญาบุคลิกภาพ และสังคม ในข้อเท็จจริงแล้วพัฒนาการทุกด้านมีความสัมพันธ์กันและส่งผลกระทบต่อ กันและกัน ดังนั้นการเลี้ยงดูของครอบครัวย่อมส่งผลต่อพัฒนาการของเด็กในทุก ๆ ด้าน อย่างไรก็ตาม การทบทวนบทบาทของครอบครัวที่มีผลต่อพัฒนาการของเด็กในด้านต่าง ๆ จะจำแนกพัฒนาการของเด็กออกเป็นด้าน ๆ เพื่อความชัดเจนและความสะดวกในการเข้าใจและสื่อความหมาย

3.3.2.1 การเลี้ยงดูกับพัฒนาการด้านร่างกายของเด็ก

3.3.2.1.1. โภชนาการ

อาหารการกินเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ร่างกายของเด็กเจริญเติบโต หากเด็กได้รับสารอาหารไม่เพียงพอหรือไม่เหมาะสมจะมีผลเสียต่อสุขภาพและพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างมาก ทั้งต่อความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกายและต่อพัฒนาการทางสมองและการเรียนรู้ของเด็ก (คณะอนุกรรมการการศึกษาแนวทางการพัฒนาเด็กอายุ 0-5 ปี, 2535) ซึ่งสภาวะโภชนาการของเด็กวัย 0-5 ปีนี้ขึ้นอยู่กับ การเลี้ยงดูของแม่หรือผู้เลี้ยงดูหลักคนอื่นเป็นสำคัญ เนื่องด้วยเป็นวัยที่ยังไม่สามารถช่วยตนเองได้มากนัก

ข้อมูลจากกองโภชนาการ กรมอนามัยแสดงว่า ในปี 2535 ประเทศไทยมีเด็กอายุ 0-5 ปี ที่อยู่ในภาวะทุพโภชนาการระดับ 1 ร้อยละ 15 ระดับ 2 ร้อยละ 0.7 และระดับ 3 ร้อยละ 0.01 ของเด็กในกลุ่มอายุเดียวกัน และข้อมูลจากการสำรวจ จปฐ. ปี 2535 ระบุว่าเด็กที่ขาดสารอาหารส่วนใหญ่เป็นเด็กที่อยู่ในชนบท และร้อยละ 46 ของหมู่บ้านทั่วประเทศยังมีปัญหาทุพโภชนาการอยู่ นอกจากนี้ยังพบว่าทารกแรกเกิดมีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานจำนวนมาก เนื่องจากมารดาในระหว่างตั้งครรภ์ได้รับสารอาหารไม่ครบถ้วนและไม่เพียงพอ กล่าวคือมีทารกแรกเกิดน้ำหนักต่ำ

กว่า 2,500 กรัม ร้อยละ 12 และน้ำหนักระหว่าง 2,501-3,000 กรัม ร้อยละ 3.8 ของทารกแรกเกิดทั้งหมด (คณะอนุกรรมการการศึกษาแนวทางการพัฒนาเด็กอายุ (0-5 ปี, 2535) สถิติต่างๆ เหล่านี้เป็นเครื่องชี้ว่าครอบครัวไทยจำนวนหนึ่งเลี้ยงดูเด็กอย่างไม่ถูกหลักโภชนาการ โดยเฉพาะครอบครัวที่อยู่ในชนบท จำนวนมากมีการเลี้ยงลูกที่ไม่ถูกหลักโภชนาการ อันสืบเนื่องการปฏิบัติตามความเชื่อที่สืบทอดกันมาบางอย่าง การไม่มีความรู้เรื่องโภชนาการ พฤติกรรมการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป และการย้ายถิ่นของแม่

มีงานวิจัยหลายชิ้นที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการกินของคนในภาคเหนือตอนบนและตอนล่าง ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคอีสานตอนบนและตอนล่าง และภาคใต้ พบว่า แม่ในเกือบทุกภาคโดยเฉพาะในภาคเหนือและภาคตะวันออก ฉะนั้นเหนือขาดความรู้ที่ถูกต้อง และยังคงมีความเชื่อและถือปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้สูงอายุ ซึ่งก่อให้เกิดภาวะทุพโภชนาการในเด็กได้ เช่น การอดอาหารประเภทโปรตีน วิตามิน เกลือแร่ ขณะตั้งครรภ์ และให้นมลูก การบีบหัวน้ำนมทิ้งไม่ใช้เลี้ยงทารกแรกเกิด เพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กท้องเสียหรือการให้อาหารเสริมแก่ทารกเร็วเกินไป (ยิ่งยง เทาประเสริฐ และคณะ 2529 ; จินดนา หย่างอารี, 2529; สุภาวดี จันทวานิช และคณะ, 2529; ชูเกียรติ มณีธร และคณะ, 2529; ทราย วิริยะพานิช และคณะ, 2529; เครือวัลย์ หุดานวัตร และคณะ, 2529; วัฒนา ประทุมสิทธิ์ และคณะ 2529; Sirikulchayanonta, (1991) การศึกษาของพิมลพรรณ อิศรภักดี (2532) ที่ชนบทจังหวัดศรีสะเกษ ก็พบว่าแม่บางส่วนยังคงเลี้ยงดูลูกตามแบบอย่างที่เคยได้รับการเลี้ยงดูมา ซึ่งมีบางอย่างที่ไม่ก่อให้เกิดผลดีแก่ทารก เช่น ให้อาหารประเภทคาร์โบไฮเดรต (ข้าวต้ม) เร็วเกินไป แต่ให้อาหารโปรตีน และผักซึ่งว่าที่ควรจะให้ นอกจากนี้ยังพบว่า มารดาในกลุ่มที่เคยไปทำงานในเมืองหรือเคยไปทำงานรับจ้างในกรุงเทพฯ และมารดาที่ได้รับฟังวิทยุ และดูโทรทัศน์ โดยเฉพาะแม่รุ่นใหม่ที่ได้รับการรู้และมีความเชื่อในวิทยาการแผนใหม่ สามารถปฏิบัติได้ถูกต้อง แม้ว่าจะไม่ครบถ้วน เพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจของครอบครัว

ส่วนการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่นั้นถึงแม้เด็กทารกในชนบทส่วนใหญ่จะได้กินนมแม่นานจนถึงอายุ 1-2 ปี ยกเว้นเด็กที่แม่ต้องไปทำงานต่างถิ่น ซึ่งทำให้ลูกต้องหย่านมก่อนถึงวัยอันควร เด็กบางคนในภาคตะวันออกเหนือได้กินนมแม่เพียงเดือนเดียวเท่านั้นเพราะแม่ต้องไปทำงานที่อื่น แต่แม่ที่ให้ลูกกินนมตนเองเพียงอย่างเดียวในช่วง 3 เดือนแรกหลังคลอดก็มีเพียงประมาณร้อยละ 60 (คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาและเลี้ยงดูเด็ก, 2535) เนื่องจากแม่มักนิยมให้เด็กกินนมผสมหรือนมช้นหวานควบคู่ไปกับการกินนมแม่ การนิยมใช้นมช้นหวานก็เนื่องจากมีราคาถูกและเข้าใจว่ามีคุณค่าดี

เหมาะกับการเลี้ยงทารก (มานพ ชูนิล, 2529 ; Sirikulchayanonta, 1991 ; สมศรี กิจชนะพานิชย์ และคณะ, 2539)

การให้อาหารเสริมแก่ทารก อาจกล่าวได้ว่าแม่หรือผู้เลี้ยงดูหลักในชนบทบางส่วนยังปฏิบัติไม่ค่อยถูกต้องในเรื่องการให้อาหารเสริมทั้งระยะเวลา ปริมาณ และประเภทของอาหารเสริม แม่บางคนในภาคกลางให้ลูกกินกล้วยครูดหรือข้าวบดกับกล้วยครูดตั้งแต่อายุได้เพียง 3-7 วัน และแม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือบางคนให้ลูกกินข้าวย่ำตั้งแต่ 2-3 วันหลังคลอด เพื่อจะได้อิ่มท้องและไม่อแง บางครอบครัวก็ให้เด็กกินอาหารเสริมสำเร็จรูปตามคำแนะนำของญาติ เพื่อนบ้าน หรือคำโฆษณา (พิมลพรรณ อิศรภักดี, 2532 ; Sirikulchayanonta, 1991 ; สมศรี กิจชนะพานิชย์ และคณะ, 2539) แต่เด็กชนบทมักได้รับอาหารพวกโปรตีน เช่น เนื้อสัตว์ ไข่ และปลาชุกินไปและไม่เพียงพอ และเด็กบางคนไม่เคยได้รับผักหรือได้รับน้อยเกินไป เนื่องจากผู้เลี้ยงคิดว่าเด็กไม่ชอบจึงไม่พยายามให้กิน (พิมลพรรณ อิศรภักดี, 2532 ; สุนน อมรวีวัฒน์ และคณะ, 2534 ; นิตยา สอนสุขน, 2536) และเมื่อเด็กอายุประมาณ 2-3 ขวบกินอาหารกินอาหารทั้ง 3 มื้อได้เหมือนผู้ใหญ่ แม่ก็มักให้หย่านมทุกประเภทเพราะคิดว่าไม่มีความจำเป็นต้องตมึนมอีกต่อไปแล้ว (Sirikulchayanonta, 1991)

อนึ่งมีงานวิจัยในชนบทภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่แสดงว่าพฤติกรรมการบริโภคขนมของเด็กเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เด็กได้กินขนมไทยๆ ซึ่งมีสารอาหารที่มีประโยชน์และไม่เจือสารสังเคราะห์ สารปรุงแต่งรสหรือสีมาเป็นกินลูกอม เยลลี่ ขนมถุงกรุบกรอบ และขนมกึ่งสำเร็จรูป ซึ่งพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ก็มีส่วนทำให้เด็กเกิดภาวะทุพโภชนาการเพราะบริโภคขนมจนอิ่มทำให้เมื่อถึงเวลาอาหารก็ไม่หิวเท่าที่ควร จึงกินอาหารหลักได้น้อย และยังทำให้เด็กฟันผุได้ด้วย เพราะอาหารเหล่านี้มีเนื้อละเอียด เกาะติดตามซอกฟันได้ง่าย (Sirikulchayanonta 1991 ; สิริลักษณ์ ไหลสกุล 2537 ; สมศรี กิจชนะพานิชย์ และคณะ, 2539)

ส่วนครอบครัวที่อยู่ในเมืองมีการดูแลเรื่องโภชนาการของเด็กที่แตกต่างกว่าและค่อนข้างหลากหลายมากกว่าครอบครัวในชนบท ตามฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา อาชีพ และความรู้ทางโภชนาการ ดังนี้

การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในกรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ๆ มีแนวโน้มที่จะลดลงเรื่อยๆ ทั้งนี้เพราะเหตุผลทางเศรษฐกิจและสังคมที่แม่ส่วนใหญ่ต้องทำงานนอกบ้าน และอิทธิพลของการโฆษณานมผสมทางโทรทัศน์และสื่อมวลชนอื่นๆ ทำให้แม่เลี้ยงลูกด้วยนมผสมมากขึ้น แม่ที่อยู่ในเขตเมืองให้ลูกกินนมตนเองในช่วง 3 เดือนแรกหลังคลอดน้อยกว่าแม่ในชนบท ร้อยละ 20 เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ควบคู่กับนม

ผสม และอีกร้อยละ 20 เลี้ยงลูกด้วยนมผสมอย่างเดียว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะแม่ที่อยู่ในเขตเมืองมีภาระที่ต้องออกนอกบ้านเสมอ จึงไม่สามารถให้นมลูกกินได้ และเมื่อลูกอายุมากกว่า 3 เดือนก็ปรากฏว่าแม่ในเขตเมืองลดการให้ลูกกินนมตนเองลงอย่างมาก โดยให้ลูกกินแต่นมผสมหรือนมชั้หวาน ซึ่งให้แก่ทารกที่อายุมากกว่า 3 เดือนในเขตเมืองถึงร้อยละ 77 มากกว่าในเขตชนบทที่ให้เพียงร้อยละ 12 (40 ปีของการพัฒนาเด็กและเยาวชนไทย, 2531 อ้างในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2536) อย่างไรก็ตามระยะเวลาของการให้นมลูกของแม่ในเขตเมืองมีความแตกต่างกันมากตามภาวะการทำงานของแม่ ตั้งแต่ไม่เคยให้เลย ให้เป็นเวลา 1 เดือนขึ้นไปจนถึง 2 ปี ซึ่งแม่ในเมืองที่ให้ลูกกินนมแม่ได้นานๆ คือแม่ที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้าน เช่น ในครอบครัวของผู้ย้ายถิ่นมาใช้แรงงานในกรุงเทพฯ ซึ่งมีแบบแผนการเลี้ยงดูเด็กทางโภชนาการที่คล้ายกับครอบครัวในชนบท แม่บ้านในครอบครัวเหล่านั้นมักไม่ได้ทำงานอื่นนอกจากการเลี้ยงลูกและดูแลบ้าน เด็กจะได้ตมนมแม่ตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 1-2 ปี (สมศรี กิจชนะพานิชย์ และคณะ, 2539)

แม้ว่าเด็กในเขตเมืองโดยทั่วไปจะได้รับอาหารเสริมช้ากว่าเด็กในเขตชนบท แต่ครอบครัวของผู้ทำงานใช้แรงงานก็ยังให้อาหารอื่นนอกเหนือจากนมแก่เด็กเร็วเกินไป คือเริ่มให้ตั้งแต่เด็กอายุ 1 เดือน แต่โดยทั่วไปเริ่มให้เมื่อเด็กอายุ 2 เดือน ซึ่งอาหารเสริมที่ให้มักมีทั้งข้าวบดกับกล้วยสุกหรือผักหรือผักทอง ข้าวเหนียวปั้น ข้าวแกง และขนมถุงกรอบ และเมื่อลูกอายุประมาณ 1 ขวบ ก็จะให้กินอาหารแบบเดียวกับผู้ใหญ่ซึ่งมีทั้งอาหารที่แม่ทำเองและซื้อเป็นอาหารสำเร็จรูป โดยไม่ได้สนใจคุณค่าทางอาหารที่จำเป็นสำหรับเด็ก และในระหว่างมีเด็กรักกินขนมถุงกรอบ บะหมี่สำเร็จรูป หมากฝรั่ง เยลลี่ ลูกอม หรือขนมหวานอย่างอื่นเช่นเดียวกับเด็กในเมืองโดยทั่วไปซึ่งทำให้กินอาหารหลักในแต่ละมื้อได้น้อย (Sirikulchayanonta, 1991 ; วิจิตร มโนสิทธิศักดิ์ และคณะ, 2534 ; สมศรี กิจชนะพานิชย์ และคณะ, 2539) การเลี้ยงดูของครอบครัวที่ใช้แรงงานเช่นนี้ก่อให้เกิดภาวะทุพโภชนาการในเด็กได้ มีข้อมูลแสดงว่าลูกกรรมกรก่อสร้างในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลร้อยละ 50 มีภาวะโภชนาการอยู่ในระดับขาดสารอาหาร ซึ่งมากกว่าเด็กที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ร้อยเอกหญิงวรรณวิมล ลิ้มวงศ์ทอง, 2535)

ส่วนแม่ที่มีการศึกษาสูงและมีฐานะเศรษฐกิจดี มีแนวโน้มที่ลูกจะขาดสารอาหารน้อยกว่าแม่ที่มีการศึกษาดำและมีฐานะเศรษฐกิจไม่ดี แม่ที่มีการศึกษาดีมักให้อาหารลูกโดยยึดหลักความรู้จากแพทย์และบุคลากรสาธารณสุขประกอบกับความเชื่อที่ได้รับการปลูกฝังจากผู้ใหญ่ เช่น ความเชื่อเรื่องอาหารแสลงในขณะเจ็บป่วย

ตั้งครรภ์ หรือระยะให้นมบุตร ซึ่งส่วนมากมีความเชื่อที่ถูกต้อง และถ้าลูกมีปัญหาเช่น เบื่ออาหาร แม่จะหาทางแก้ไขโดยค้นคว้าหาความรู้เพื่อมาคิดวิธีการแก้ไข แม่เหล่านี้มัก ทำอาหารให้ลูกเองในช่วงที่ลูกยังอยู่ในวัยทารก แต่เมื่อลูกโตสัก 2 ขวบขึ้นไป แม่มัก ฝึกพี่เลี้ยงหรือให้ญาติที่อยู่ในครอบครัวเดียวกันทำอาหารให้ในขณะที่แม่ต้องออกไป ทำงานนอกบ้าน (ไกรสิทธิ์ ดันตีสิริพันธ์ และพัชรี วิณิชจะกุล 2525, ศิริกุล อิศรานุรักษ์ และคณะ, 2537) อย่างไรก็ตามเด็กในครอบครัวที่มีฐานะเศรษฐกิจดีมักจะมีปัญหาภาวะ โภชนาการเกินกว่าปกติหรือเป็นโรคอ้วนมากเพราะให้กินอาหารแบบตะวันตกที่มี ปริมาณไขมันและพลังงานค่อนข้างมาก และการกินอาหารว่างระหว่างมื้อ และการดู โทรทัศน์ไปกินขนมไป (พรวนา เตียวศิริทรัพย์, 2534)

3.1.3.1.2. การดูแลสุขภาพ

ทิศทางในการพัฒนาเด็ก (ตามความต้องการพื้นฐานของเด็ก)

ระบุถึงเรื่องสุขภาพของเด็กไว้ว่า เด็กต้องได้รับการส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาการ และ ได้รับการป้องกันจากโรคและภัยที่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เด็กต้องได้รับการสร้างเสริม ภูมิคุ้มกันโรคด้วยตัววัคซีนตามที่ได้กำหนดไว้ ตลอดจนได้รับการป้องกันจากโรค ติดต่อกันและไม่ติดต่อกัน รวมทั้งต้องได้รับการรักษาพยาบาลขั้นพื้นฐานในกรณีเจ็บป่วยและ ได้รับการฟื้นฟูสุขภาพ (คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจกำหนดสถานะความต้องการพื้นฐาน และบริการสำหรับเด็กและเยาวชน, 2536) ซึ่งทิศทางนี้สะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวควร มีบทบาทในการดูแลสุขภาพเด็กทั้งในด้านการป้องกัน รักษา และการส่งเสริมสุขภาพ

ส่วนข้อมูลของกองควบคุมโรคติดต่อกระทรวงสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ซึ่งให้เห็นว่าเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ตายด้วยโรคติดต่อเฉียบพลันในระบบทางเดิน หายใจที่รุนแรง (ปอดบวม, หลอดลมอักเสบ) มากที่สุด รองลงมาคืออุบัติเหตุและการ เป็นพิษ โรคท้องร่วง โรคหัวใจ โรคมะเร็ง และมาเลเซียตามลำดับ และผลการสำรวจของ โครงการศึกษาสภาวะการตายของทารกและเด็กในประเทศไทย (2531) แสดงว่า โดย ส่วนรวมแบบแผนการเจ็บป่วยของเด็กทารกยังมีแนวโน้มเหมือนเดิม คือ โรคอุจจาระ ร่วง โรคติดต่อทางระบบทางเดินหายใจ และโรคติดต่ออื่นๆ ยังเป็นสาเหตุหลักของ การเจ็บป่วยของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี อย่างไรก็ตามก็มีผู้ได้ตั้งข้อสังเกตว่าแบบแผนการ เจ็บป่วยและการตายมีการเปลี่ยนแปลงบ้าง โดยสาเหตุของการเจ็บป่วยและการตาย สัมพันธ์กับความเป็นเมืองและการเป็นสังคมอุตสาหกรรมมากขึ้น เช่น โรคที่เกี่ยวกับ ระบบทางเดินหายใจอันเกิดจากการได้รับสารพิษจากมลภาวะ รวมทั้งอุบัติเหตุทางจราจร ที่เกิดขึ้นกับเด็กก็มีแนวโน้มสูงขึ้น และการติดเชื้อเอดส์ของเด็กทารกจากมารดาที่มีเชื้อ

HIV ก็มีจำนวนเพิ่มขึ้นมากเช่นกัน (ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์, 2533) ซึ่งผลของการแพร่กระจายโรคเอดส์นี้ นอกจากจะเป็นผลกระทบโดยตรงที่ทำให้เด็กเสียชีวิตแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อเด็กทางอ้อมอีกด้วย คือ เด็กบางส่วนต้องกลายเป็นเด็กกำพร้า เนื่องจากพ่อแม่ต้องเสียชีวิตลงเพราะโรคเอดส์ ซึ่งเด็กที่ประสบกับการที่พ่อแม่ต้องเสียชีวิตนั้น มีทางเลือกหนึ่งที่สามารถทำได้ในสังคมไทย คือ การไปอยู่กับปู่ย่า ตายาย หรือญาติอื่นๆ แต่ถ้าญาติใกล้ชิดของเด็กไม่สามารถรับเลี้ยงดูเด็กได้ ชุมชนก็อาจต้องเข้ามาแบกรับภาระในการเลี้ยงเด็กเหล่านี้แทน

สาเหตุของการเจ็บป่วยและตายหลายอย่างที่กล่าวมาข้างต้นสามารถลดลงได้หากครอบครัวมีความระมัดระวังในการดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด มีการส่งเสริม สุขภาพ ป้องกัน และรักษาโรคให้เด็กอย่างทันท่วงที ข้อมูลจากงานวิจัยต่างๆ แสดงว่าครอบครัวไทยจำนวนมากยังดูแลสุขภาพเด็กไม่ดีนัก และมีความแตกต่างระหว่างการดูแลสุขภาพของครอบครัวในเมืองและในชนบท

การดูแลสุขภาพของครอบครัวในชนบทขึ้นอยู่กับความรู้ ความเชื่อ และการปฏิบัติตามที่เคยทำกันมา รวมทั้งการย้ายไปทำงานต่างถิ่นของแม่ซึ่งทำให้ต้องฝาก ย่า ยาย หรือญาติช่วยเลี้ยงลูกให้

ชาวชนบททุกภาคมีความเชื่อบางอย่างที่มีผลต่อสุขภาพของเด็ก ตัวอย่างเช่น ความเชื่อในเรื่องอาหารเช่น การห้ามไม่ให้เด็กรับประทานกับข้าวมาก เพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กเป็นโรคตานขโมย หรือห้ามเด็กรับประทานเนื้อสัตว์ โดยมีความเชื่อว่าอาหารพวกเนื้อสัตว์จะทำให้เด็กเป็นโรคซาง ปากเปื่อย และไม่ยอมให้ลูกกินเนื้อปลาจนกว่าจะเรียกคำว่าปลาได้ ทั้งยังมีความเชื่อในการอดของแสงบางอย่างขณะเด็กเจ็บป่วย เหล่านี้ล้วนเป็นความเชื่อที่มีผลต่อสุขภาพอนามัยของเด็กวัยก่อนเรียน ทำให้การเจริญเติบโตของเด็กซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งต่อการเติบโตทางสติปัญญาไม่อาจพัฒนาได้เท่าที่ควร ความเชื่อทางด้านการปฏิบัติขณะเกิดการเจ็บป่วย เช่น ถ้าเด็กเป็นโรคคางทูม ให้เขียนรูปเสือที่คางแล้วจะหายได้ ถ้าเด็กเป็นไข้ตัวร้อนต้องให้กวาดยาและไม่ให้ถูกน้ำเย็นโดยเชื่อว่าเด็กอาจจะช้ำได้ ความเชื่อเหล่านี้อาจมีผลเสียต่อการปฏิบัติให้ความช่วยเหลือที่ถูกต้องแก่เด็กทันต่อเหตุการณ์ และอาจทำให้การเจ็บป่วยต้องยืดเยื้อกินเวลานาน ทำให้เด็กมีสุขภาพร่างกายทรุดโทรมหรือเป็นโรคอื่นๆ ความเชื่อต่างๆ เหล่านี้ล้วนมีผลทำให้เด็กที่เจ็บป่วยมีอาการมากขึ้นเพราะขาดการรักษาทันท่วงที มีหลักฐานแสดงว่าความเชื่อที่ไม่มีเหตุผลของแม่มีอันตรายเป็นต่อสุขภาพของแม่เอง และต่อสุขภาพของลูกซึ่งอยู่ในระยะวัยก่อนเรียน กล่าวคือ ยังให้เกิดการป่วยเป็นโรคทั้งใน

อดีตและปัจจุบันของกลุ่มเด็กที่มีแม่ซึ่งมีความเชื่อเหล่านี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมา-
ธิราช, 2534 ; สุมณ อมรวิวัฒน์, 2534 ; สมศรี กิจชนะพานิชย์ และคณะ, 2539)

ในเรื่องการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคให้แก่เด็กนั้น พบว่ามีครอบครัว
ชนบทจำนวนหนึ่งที่ไม่เคยพาลูกไปฉีดวัคซีน หรือพาไปแต่ไม่ครบ เนื่องจากไม่มีความรู้
ความเข้าใจหรือไม่ตระหนักถึงความสำคัญของวัคซีน และไม่ทราบถึงผลข้างเคียงของ
การฉีดวัคซีน หรือไม่เห็นความจำเป็นเพราะลูกไม่ได้เจ็บป่วยอะไรยังสบายดี ไม่จำเป็นต้อง
ฉีดวัคซีน หรือเพราะกลัวว่าฉีดวัคซีนแล้วจะทำให้เด็กไม่สบายหรือมีสุขภาพไม่แข็งแรง
หรือแม่ไม่มีเวลาว่างพอที่จะพาลูกมารับวัคซีนตามเวลานัด หรือจำวันนัดไม่ได้ โดยเฉพาะ
เด็กที่แม่ไปทำงานต่างถิ่นแล้วนำกลับมาให้ยายเลี้ยงนั้น (สมศรี กิจชนะพานิชย์ และ
คณะ, 2539; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2536; นฤมล สินสุพรรณ,
2529; นิตยา สอนสุชน, 2536)

ส่วนการป้องกันการเจ็บป่วย การศึกษาของ สุมณ อมรวิวัฒน์ และ
คณะ (2534) ชี้ให้เห็นว่าผู้เลี้ยงดูเด็กนำความเชื่อที่ตนยึดถือมาใช้ในการป้องกันโรคบาง
อย่างของเด็ก เช่น ในภาคเหนือมีการนำด้ายสายสิญจน์มาผูกกับพริกสุกที่แดงจัดประมาณ
2-5 เม็ด แล้วนำไปซึ่งตรงทางขึ้นบันไดเนื่องจากเชื่อว่าจะทำให้ไม่เป็นโรคตาแดง ในภาค
ใต้มักจะห้ามเด็กไม่ให้ตากน้ำค้าง เล่นน้ำฝน และตากแดดมาก ๆ เนื่องจากเชื่อว่าจะทำ
ให้เป็นไข ไม่สบายได้ และนิยมนำด้ายสายสิญจน์ที่เสกแล้วมาผูกข้อมือและคอเด็กเพื่อ
ป้องกันอันตราย ในภาคกลางมักจะห้ามเด็กที่เป็นแผลไปงานศพ เนื่องจากเชื่อว่าแผล
จะไม่หาย และในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเชื่อว่าถ้าให้เด็กตากน้ำค้าง เล่นน้ำฝน หรือ
ตากแดดมาก ๆ จะทำให้เป็นไขไม่สบาย อย่างไรก็ตาม การป้องกันก็ไม่ได้ทำเข้มงวด
นัก ถ้าว่ากล่าวแล้วเด็กไม่เชื่อฟัง ก็จะละเลยไป

การรักษาโรคเมื่อเด็กเจ็บป่วย แม่หรือผู้ดูแลเด็กในทุกภาคจะปฏิบัติ
ไม่แตกต่างกัน กล่าวคือจะมีการวินิจฉัยอาการผิดปกติที่เกิดขึ้น ประเมินระดับความรุนแรง
ของอาการ แล้วเลือกปฏิบัติที่จะรักษาเด็กให้หายเจ็บป่วยโดยใช้ประสบการณ์ของตนเอง
และคำแนะนำของพ่อแม่ปู่ย่าตายาย รวมทั้งปรึกษาเพื่อนบ้านที่มีประสบการณ์มาก่อน
ในกรณีที่ประเมินว่าไม่ได้เจ็บป่วยอะไรก็จะไม่ทำอะไร เพียงแต่เฝ้าดูอาการจนเด็กหาย
เป็นปกติ ถ้าหากเจ็บป่วยไม่รุนแรงจะนิยมซื้อยาแผนปัจจุบันให้กินหรือใช้วิธีการรักษา
แผนโบราณสำหรับการเจ็บป่วยบางอย่าง (สุมณ อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2534 ; นิตยา
สอนสุชน, 2536 ; สมศรี กิจชนะพานิชย์, 2539)

การดูแลสุขภาพเด็กของครอบครัวในเมืองมีความแตกต่างกันตามระดับการศึกษาและสถานภาพเศรษฐกิจของพ่อแม่ พ่อแม่ที่มีการศึกษาหรือมีฐานะเศรษฐกิจสูงจะมีการดูแลสุขภาพลูกดีกว่าพ่อแม่ที่มีการศึกษาน้อยและครอบครัวรายได้ต่ำ

ในเรื่องของการรักษาเมื่อลูกเจ็บป่วย แม่หรือผู้เลี้ยงดูในครอบครัวของผู้ย้ายถิ่นและครอบครัวของผู้ใช้แรงงานมักพยายามรักษาเองด้วยการซื้อยาให้ลูกกินก่อน แต่ถักรุนแรงหรือรักษาด้วยตนเองแล้วไม่ดีขึ้น ก็จะนำเด็กไปรับการรักษาที่สถานพยาบาลต่างๆ เช่น คลินิก หรือโรงพยาบาล และถ้ารักษาแล้วอาการไม่ดีขึ้นก็จะเปลี่ยนที่รักษาใหม่ ซึ่งอาจทำให้การรักษาไม่ต่อเนื่อง ทั้งนี้ต่างจากพ่อแม่ที่มีการศึกษาดีหรือมีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่มักนิยมพาลูกไปพบแพทย์ทันทีเมื่อเจ็บป่วยแม้ด้วยอาการเล็กๆ น้อยๆ (ยุวดี ลีลัคณาวิระ, 2536 ; ศิริกุล อิศรานุรักษ์และคณะ, 2537 ; จุฑามาศ โกมลศิริกุล และสุภาพรพรรณ ทรัพย์มาศ, 2535)

ในส่วนของ การป้องกัน การเจ็บป่วย มีแม่หรือผู้เลี้ยงดูเด็กในเมืองจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้สนใจเรื่องนี้เท่าที่ควร เช่น แม่หรือผู้เลี้ยงดูเด็กในครอบครัวของผู้ใช้แรงงานหรือแม่ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเก็บนมผสมที่เหลือในขวดไว้ให้เด็กกินอีก ซึ่งถ้าเก็บไว้นานๆ นมอาจบูดเน่า ทำให้เด็กกินแล้วท้องเสีย หรือไม่ได้ดูแลให้ลูกกินอาหารเป็นเวลา ไม่กินจุจิก และกินอาหารที่เป็นประโยชน์ ตลอดจนกินน้ำดื่มสุก หรือน้ำกรองเป็นประจำ (Sirikulchayanonta, 1991 ; เฉลิมพล ดันสกุล และรุ่งโรจน์ พุ่มริ้ว, 2538 ; สมศรี กิจชนะพานิชย์ และคณะ, 2539)

ในทำนองเดียวกับ การรักษาโรคเมื่อเด็กเจ็บป่วย แม่ที่มีการศึกษาสูงและครอบครัวที่มีรายได้ดีนำลูกไปรับวัคซีนเพื่อสร้างเสริมภูมิคุ้มกันลูกอย่างครบถ้วนมากกว่าแม่ที่มีการศึกษาต่ำและครอบครัวมีรายได้ต่ำ ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องความสำคัญของวัคซีนน้อยกว่าจึงพาลูกไปรับวัคซีนจนครบน้อยกว่า (สมจิต ปทุมานนท์ และคณะ, 2529 ; สุมาลี ดัฒนวิเชียร, 2530 ; ศิริกุล อิศรานุรักษ์ และคณะ, 2537) ทั้งนี้มีเด็กในครอบครัวของผู้ใช้แรงงานและครอบครัวที่อยู่ในชุมชนแออัดจำนวนมากที่ได้รับวัคซีนไม่ครบ (Sirikulchayanonta 1991; เฉลิมพล ดันสกุล และรุ่งโรจน์ พุ่มริ้ว, 2538; สมศรี กิจชนะพานิชย์ และคณะ, 2539)

3.3.2.2 การเลี้ยงดูเด็กกับพัฒนาการด้านอารมณ์และสังคม

ครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการอารมณ์และสังคมของเด็ก เนื่องจากความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างเด็กกับพ่อแม่เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาทางอารมณ์และสังคมโดยทั่วไปของเด็ก ความรู้สึกที่พ่อแม่แสดงกับเด็กในช่วงปีแรกๆ ของชีวิตเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก เพราะพัฒนาการด้านอารมณ์และสังคม

ของเด็กเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อน และเด็กจะไวมากต่อความสนใจที่พ่อแม่มีต่อเด็ก ซึ่งถ้าพ่อแม่ให้ความสนใจน้อยก็จะมีผลให้นำไปสู่การมีมโนทัศน์ที่ไม่ดีต่อตนเองและเรียกร้องความสนใจจากพ่อแม่สูงมาก รวมทั้งไม่สามารถที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับเด็กหรือผู้ใหญ่คนอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ผู้ใหญ่ไม่ควรจะปกป้องเด็กมากเกินไปและควรสอนให้เด็กได้เรียนรู้วิธีการจัดการกับความคับข้องใจและความเจ็บปวดที่เผชิญ เพื่อเด็กจะได้มีพัฒนาการทางอารมณ์ที่เหมาะสม นอกจากนี้ผู้เลี้ยงดูเด็กควรตระหนักถึงความสำคัญของการเล่นซึ่งไม่ได้มีส่วนช่วยในการพัฒนาความสามารถทางสติปัญญาของเด็กเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการพัฒนาควบคุมตนเองและความสามารถทางสังคมด้วย และผู้ใหญ่ควรให้โอกาสเด็กได้ทำในสิ่งที่อยู่ในขอบเขตกำลังความสามารถของเด็กเพื่อฝึกฝนให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตนเองและรู้จักตัดสินใจ (สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2534 ; สุชา จันทน์เอม, 2538)

เครื่องชี้วัดที่อาจแสดงให้เห็นว่าครอบครัวไทยมีการเลี้ยงดูเด็กที่เกี่ยวกับพัฒนาการทางอารมณ์ที่ไม่เหมาะสม คือ ปัญหาสุขภาพจิตของเด็กซึ่งสะท้อนด้วยการเป็นโรคเครียดหรือการมีพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง

แพทย์หญิงจันทร์เพ็ญ บุญประกอบ (2537) หัวหน้าหน่วยจิตเวชเด็ก โรงพยาบาลศิริราช ได้กล่าวถึงโรคเครียดในเด็กเล็กโดยเฉพาะเด็กอายุ 0-1 ปีว่าจะมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าวโมโหง่ายถ้าไม่ได้รับการตอบสนองด้วยพฤติกรรมที่เหมาะสม และได้เสนอแนะว่าในยุคที่สภาพสังคมที่เปลี่ยนไป พ่อแม่ต้องปรับเปลี่ยนการเลี้ยงลูกให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงไป พ่อแม่ควรเลี้ยงลูกในลักษณะให้ “ลูกเป็นศูนย์กลาง” ตอบสนองความต้องการของลูกในแต่ละช่วงอายุ หรือจำกัดพฤติกรรมที่จะเป็นอันตรายและทำร้ายผู้อื่น และสถิติของศูนย์สุขภาพจิตกรมการแพทย์ ซึ่งเป็นศูนย์หนึ่งในหลายศูนย์ที่ให้บริการตรวจรักษาด้านสุข-ภาพจิต พบว่าจำนวนผู้ป่วยใหม่ที่เป็นเด็กอายุ 1-4 ปี ที่มาขอรับบริการที่ศูนย์เพิ่มขึ้นเกือบ 2 เท่า ในช่วงปี 2530 ถึงปี 2532 และจำนวนผู้ป่วยนอกทั้งหมดที่อยู่ในกลุ่มอายุ 1-4 ปี เพิ่มขึ้นจาก 428 คน ในปี 2530 เป็น 1,634 คนในปี 2533 หรือเพิ่มขึ้นเกือบ 4 เท่า อย่างไรก็ตามข้อมูลดังกล่าวเป็นส่วนน้อยของปัญหาและเป็นกลุ่มที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว รุนแรงเท่านั้น แต่จากการศึกษาในทางการแพทย์พบว่า ปัญหาสุขภาพจิตของเด็กไทยส่วนมากมีลักษณะเป็นปัญหาการเก็บกด อันเนื่องมาจากสภาพการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว แต่พ่อแม่ไม่เห็นว่าเป็นปัญหาจึงไม่พามารับการตรวจรักษา ซึ่งในทางการแพทย์เห็นว่าการปล่อยให้อาการความเก็บกดในเด็กคงอยู่ต่อไปเรื่อยๆ นั้นจะมีผลกระทบที่เป็นอันตรายต่อเด็กได้รุนแรงและยาวนานมากกว่าปัญหาในลักษณะพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรงหรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมที่เด็กแสดง

ออกเสียด้วยซ้ำ นอกจากนี้การศึกษาของปรูม กลิ่นดอกไม้ (2525) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูกับวินัยทางสังคมซึ่งเป็นเรื่องของการอบรมสั่งสอน ซึ่งเป็นการศึกษาในนักเรียนอายุ 13-15 ปี โดยเปรียบเทียบวินัยทางสังคมของเด็กที่ได้รับความรักมากและน้อย พบว่าเด็กที่ได้รับความรักมากจะมีวินัยทางสังคมด้านต่างๆ มากกว่าเด็กที่ได้รับความรักน้อย ส่วนเด็กที่ถูกควบคุมน้อยจะมีวินัยทางสังคมมากกว่าเด็กที่ถูกควบคุมมาก จึงเห็นได้ว่าการเลี้ยงดูแบบได้รับความรักเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะสำหรับชีวิตในวัยเด็กซึ่งจำเป็นมากในการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กในอนาคต

การทบทวนรายงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กของครอบครัว ซึ่งให้เห็นว่ายังมีครอบครัวไทยจำนวนมากไม่ได้เลี้ยงดูเด็กในแนวทางที่จะส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทางอารมณ์และสังคมอย่างเหมาะสม อันสืบเนื่องมาจากความคิดเห็นต่อการอบรมเลี้ยงดูที่อาจมีผลต่ออารมณ์ของเด็ก ความไม่เอาใจใส่ต่อเด็กเท่าที่ควร การมีผู้เลี้ยงดูคนอื่นที่ไม่ใช่แม่ การประพฤติปฏิบัติของพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูหลักที่ไม่ได้สนใจเด็กเท่าที่ควร ครอบครัวที่อยู่ในเขตพื้นที่แตกต่างกัน หรือครอบครัวที่แม่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี และการทำงานนอกบ้านที่แตกต่างกัน ก็มี การเลี้ยงดูที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางอารมณ์และสังคมของเด็กที่แตกต่างกันอีกด้วย

การเลี้ยงดูของพ่อแม่ก็ขึ้นกับความเห็นที่พ่อแม่ส่วนหนึ่งมีความคิดเห็นว่าการทำอะไรตามใจเด็กมากเกินไปจะทำให้เด็กไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ขาดการปกครองที่ดี ซึ่งถือเป็นเรื่องร้ายแรงสำหรับการอบรมเด็ก และพ่อแม่บางส่วนก็คิดว่าลูกยังเด็กเกินไปที่พ่อแม่จะไปจู้จี้เรื่องเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งเมื่อเด็กโตขึ้นก็จะเรียนรู้ไปเอง (บุญเยี่ยม ประกอบแสง, 2528) แต่ในทางปฏิบัติแล้วพ่อแม่ส่วนใหญ่มีวิธีการอบรมเลี้ยงดูที่ทำให้เด็กมีโอกาสพัฒนาความขัดแย้ง ซึ่งจะนำไปสู่พฤติกรรมก้าวร้าวได้อยู่บ่อยๆ เช่น การปล่อยให้เด็กทำตามอำเภอใจในบางครั้ง และบางครั้งก็ดูด่าหรือลงโทษเด็กเพื่อให้อยู่ในระเบียบกฎเกณฑ์ หรือการสอนเด็กว่าสุราและการพนันเป็นสิ่งไม่ดี แต่พ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูกลับติดสุราหรือติดการพนันเสียเอง ในเรื่องการเรียนรู้ทางสังคม เด็กในชนบทมักได้รับการสอนจากพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูสอนให้เด็กรู้จักการเข้าสังคมและสอนทักษะที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยการพาไปที่ต่าง ๆ และพาเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของชุมชน ทำให้เด็กเรียนรู้การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และรู้จักกฎเกณฑ์ของสังคม และสอนให้รู้จักแบ่งปันของเล่นของใช้กับพี่น้องและเพื่อน ซึ่งทำให้เด็กเรียนรู้การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและการรู้จักแบ่งปัน รวมทั้งการสอนให้รู้จักการแต่งตัวให้แตกต่างตามเพศอีกด้วย (สมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2534)

สำหรับกรณีของเด็กที่แม่ย้ายไปต่างถิ่น ก็ต้องอยู่กับยาย ย่า หรือญาติคนอื่น ๆ ด้วยภาวะที่เลือกไม่ได้ เนื่องจากผู้เลี้ยงดูเหล่านี้มักมีภาระอื่นด้วย เพราะในครอบครัวไม่มีคนวัยแรงงานอยู่ เด็กที่ไม่ได้อยู่กับแม่บางคนจึงถูกทอดทิ้งให้อยู่คนเดียวเมื่อผู้เลี้ยงดูต้องไปทำงาน ไม่ได้รับการเอาใจใส่ ทำให้เหงาและว่าเหว่ ส่งผลต่อสภาวะจิตใจของเด็ก และทำให้เด็กขาดต้นแบบในการเรียนรู้ และไปเรียนรู้จากเพื่อน หรือสื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะโทรทัศน์แทน โดยที่เด็กยังไม่สามารถแยกแยะสิ่งดีหรือสิ่งไม่ดีได้ เด็กบางคนก็ได้รับการตามใจมากเนื่องจากสงสารที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ ทำให้เป็นเด็กก้าวร้าว มีอารมณ์ร้อน ไม่เกรงกลัวใคร ว่ากล่าวตักเตือนไม่ค่อยได้ และมักมีความต้องการอยากได้ของเล่นหรือขนมของคนอื่น เนื่องจากการได้รับไม่เพียงพอกับความ ต้องการ และมักจะหวงของ ๆ ตนเอง (สมศรี กิจชนะพานิชย์ และคณะ, 2539)

การเลี้ยงดูลูกของครอบครัวที่อยู่ในเมืองมีความแตกต่างกัน ตามสภาพเศรษฐกิจ การศึกษา และการทำงานนอกบ้านของแม่ สำหรับครอบครัวของผู้ ย้ายถิ่นมาใช้แรงงานในเขตเมือง แม่มักไม่ได้ทำงานจึงมีเวลาอยู่กับลูกมาก ทำให้ลูกได้ รับความอบอุ่นใกล้ชิดจากแม่มาก แต่พ่อมักจะไม่ค่อยมีเวลาอยู่กับลูก เนื่องจากต้อง ทำงานทั้งเวลาปกติและล่วงเวลา จะได้พบลูกบ้างก็ในช่วงเช้าก่อนไปทำงาน และในวัน อาทิตย์ถ้าไม่ต้องทำงานล่วงเวลาหรือในวันหยุดเทศกาล ดังนั้นพ่อจึงไม่ค่อยจะได้อบรม สั่งสอนหรือลงโทษลูกเมื่อทำผิดมากนัก ต่างจากแม่ซึ่งมีเวลาอยู่กับลูกมากกว่าจึงมัก เป็นผู้อบรมสั่งสอนลูก และมีการลงโทษด้วยการว่าหรือตีบ้างถ้าเห็นว่าลูกทำผิด ใน สังคมของผู้ใช้แรงงานที่อยู่ในชุมชนเป็นการผสมผสานของสังคมชนบทและสังคม กรุงเทพระ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมีน้อยกว่าในชนบท แต่ก็ยังมีให้เห็นบ้าง เช่น ในกรณีที่แม่บ้านที่กำลังเลี้ยงลูกเล็กต้องออกไปธุระ หรือซื้อกับข้าว เพียงชั่วคราว ก็ฝาก เพื่อนบ้านหรือเพื่อนข้างห้องช่วยดูแลหรือช่วยอุ้มให้ นอกจากนี้ห้องที่อยู่ใกล้กันก็มีการ เอื้อเฟื้อกัน เช่น กินอาหารหรือดื่มเหล้าด้วยกัน เป็นต้น และเด็กในชุมชนมักจะรู้จักกัน และเล่นกันในละแวกบ้านของตนหรือในทั้งชุมชนหากเป็นชุมชนไม่ใหญ่นัก เด็กจึงได้ เรียนรู้การเข้าสังคมกับเพื่อน ๆ และมีอิสระที่จะทำอะไรภายในชุมชนได้เต็มที่ โดยที่ แม่ไม่ได้ควบคุมดูแลใกล้ชิด เด็กจึงมักเลียนแบบพฤติกรรมจากเพื่อน ๆ ด้วย (สมศรี กิจชนะพานิชย์ และคณะ, 2539)

สำหรับเด็กก่อนวัยเรียนที่แม่มีการศึกษาสูงและทำงานนอก บ้าน เด็กเหล่านี้จะได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์และสังคมดี กว่าเด็กก่อนวัยเรียนที่แม่มีการศึกษาดำและไม่ได้ทำงานนอกบ้าน แม้ว่าแม่ที่ทำงาน นอกบ้านจะให้ความใกล้ชิดเอาใจใส่ และหยอกล้อพูดคุยกับลูกน้อยกว่าแม่ที่ทำงานใน

บ้านก็ตาม (วรัตมา สุขวัฒนานันท์, 2531 ; ลัดดาวัลย์ รอดมณี, 2523 อ้างในยุวดี ลีลัคณาวิระ, 2536) แต่เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมีลักษณะพื้นฐาน อารมณ์ด้านระดับความทนได้สูงกว่าเด็กจากครอบครัวที่มีรายได้ปานกลาง และเด็กที่ ครอบครัวมีรายได้สูงมีลักษณะพื้นฐานอารมณ์ด้านความรุนแรงของการตอบสนองน้อยกว่าเด็กที่ครอบครัวมีรายได้ต่ำ นอกจากนี้เด็กที่แม่ทำงานนอกบ้านมีลักษณะพื้นฐาน อารมณ์ด้านความสม่ำเสมอมากกว่าแต่มีสมาธิและช่วงของความสนใจน้อยกว่าเด็กที่แม่ ทำงานในบ้าน และเด็กก่อนวัยเรียนที่มีแม่เป็นผู้เลี้ยงดูมีลักษณะพื้นฐานของอารมณ์ ด้านความสามารถในการปรับตัวได้ดีกว่าเด็กที่ญาติเป็นผู้เลี้ยงดู (ศิริกุล อิศรานุรักษ์ และคณะ 2537)

เนื่องจากสมองเจริญเติบโตได้อย่างรวดเร็วที่สุดในช่วง 6 ปีแรก ของชีวิต และพ่อแม่และผู้เลี้ยงดูคนอื่นในครอบครัวเป็นผู้ใกล้ชิดกับเด็กวัยนี้มากที่สุด การเลี้ยงดูจึงมีอิทธิพลต่อการพัฒนาสติปัญญาของเด็กมาก (สุนน อมรวีวัฒน์ และคณะ, 2534) ดังนั้นพ่อแม่และผู้เลี้ยงดูคนอื่นในครอบครัว จึงควรส่งเสริมให้เด็กได้รับการ พัฒนาที่ถูกต้องเหมาะสมกับวัย ความสามารถและความแตกต่างระหว่างบุคคล และได้รับ ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เอื้อต่อพัฒนาการซึ่งจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาสติปัญญา ของเด็ก (คณะอนุกรรมการการศึกษาแนวทางการพัฒนาเด็กอายุ 0-5 ปี, 2535)

คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาอบรมและเลี้ยงดูเด็ก (2535) ระบุว่าดัชนีตัวหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงปัญหาวิกฤตในการพัฒนาสติปัญญาของเด็ก ได้แก่ การ ขาดการเตรียมความพร้อมในช่วงก่อนประถมศึกษา ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเด็กจำนวนมากโดยเฉพาะเด็กที่อยู่ในชนบทและ เด็กยากจนไม่มีโอกาสได้รับการเตรียมความพร้อมที่สำคัญยิ่งดังกล่าว และดัชนีอีกตัว หนึ่งคือสภาพการพัฒนาด้านสติปัญญาและความรู้ความสามารถของเด็ก โดยทั่วไป แล้วเด็กจะเริ่มมีพัฒนาการด้านการรู้คิดขั้นรูปธรรมตั้งแต่อายุ 5 ปี และสมบูรณ์เมื่ออายุ 11 ปี กล่าวคือ เด็กอายุ 11 ปีควรเข้าใจเรื่องการจำแนกลักษณะ ประเภท ขนาด และ จำนวนของสิ่งต่างๆ และสามารถใช้กระบวนการคิดในการแก้ไขปัญหาได้ในระดับหนึ่ง แต่จากการศึกษาในเรื่องนี้พบว่าเด็กในตัวเมืองเริ่มเข้าสู่การพัฒนาการรู้คิดขั้นรูปธรรม เมื่ออายุเฉลี่ย 6 ปี และมีเป็นจำนวนมากที่แม่เมื่ออายุ 7-8 ปี แล้วการพัฒนาในด้านนี้ก็ยังไม่อยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจ ส่วนเด็กต่างจังหวัดเริ่มพัฒนาเข้าสู่ขั้นรูปธรรมเมื่ออายุมากกว่าคือเมื่ออายุเฉลี่ย 9 ปี นอกจากนี้ยังพบว่าพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กไทยส่วนใหญ่ค่อนข้างช้ามากในชั้นนามธรรม กล่าวคือ เด็กอายุ 15 ปี ซึ่งควรจะพัฒนาไปถึงขั้น ที่สามารถให้เหตุผลและสามารถสรุปผลของเรื่องราวต่างๆ ได้แล้วนั้นกลับมีเพียงร้อยละ

1.2 ที่มีพัฒนาการถึงขั้นนี้ โดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 68) มีพัฒนาการทางสติปัญญาอยู่ในขั้นรูปธรรม และจากการศึกษาข้อมูลชี้ว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ มีความโน้มเอียงที่จะมีอัตราของพัฒนาการทางสติปัญญาช้ากว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูง ซึ่งสาเหตุประการหนึ่งเป็นเพราะการขาดสารอาหารหรือได้รับอาหารที่มีคุณค่าต่ำ ส่วนอีกประการหนึ่งคือการขาดสิ่งกระตุ้นเพื่อเสริมการพัฒนา ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าครอบครัวไทยจำนวนมากมีการเลี้ยงดูเด็กที่ไม่ได้ส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กอย่างไม่เหมาะสม

การศึกษาบทบาทของผู้ปกครองในการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนที่จังหวัดอุบลราชธานี ระบุว่าพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูบางคนในชนบทมีความเห็นว่าผู้ที่ส่งเสริมพัฒนาการเด็กด้านสติปัญญาได้ดีที่สุดคือครูเท่านั้นไม่ใช่พ่อแม่หรือครอบครัว เพราะพ่อแม่ไม่มีความรู้มากนักและคิดว่าเมื่อเด็กถึงเกณฑ์เข้าโรงเรียนก็จะได้รับการส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญาอยู่แล้ว อย่างไรก็ตามในชนบท ไม่พบว่ามีการสอนหรือฝึกเด็กอย่างจริงจังเพื่อให้เป็นคนช่างสังเกตแต่อย่างใด แต่จะมีการส่งเสริมความสนใจในการเรียนของเด็ก โดยซื้อหรือจัดหาอุปกรณ์การเรียนให้ และสอนอ่าน เขียน หรือนับเลขบ้าง ส่วนการเล่นหัตถกรรมหรืออ่านหนังสือให้ฟังนั้นมีน้อย (บุญเย็น ประกอบแสง, 2528) สำหรับโทรทัศน์ซึ่งเป็นสื่อที่แพร่หลายและมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของเด็กมาก เด็กมักจะเลียนแบบคำพูดและการกระทำต่าง ๆ จากตัวละคร และได้รับข้อมูลความรู้รวมทั้งเรียนรู้ค่านิยมต่าง ๆ ทางสังคมจากโทรทัศน์ แต่แม่หรือ ผู้เลี้ยงดูคนอื่นไม่ได้ให้ความสนใจที่จะใช้สื่อโทรทัศน์ให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของเด็กแต่อย่างใด บางครั้งก็ให้เด็กดูโทรทัศน์เอง บางครั้งก็ดูด้วยกันซึ่งอาจมีการซักถามพูดจากันระหว่างดูบ้าง แต่มักเป็นคำถามคำตอบสั้น ๆ เสียมากกว่า จึงทำให้เด็กรับรู้และจดจำสิ่งต่าง ๆ มาโดยไม่ได้รับการแนะนำหรือกล่อมเกลาแยกแยะผิดถูกได้ นอกจากนี้ เด็กชนบทยังเรียนรู้ที่จะช่วยตัวเองมาก ผู้ใหญ่มักใช้ให้เด็กช่วยทำงานตั้งแต่อายุ 3 ขวบขึ้นไป ซึ่งการให้เด็กช่วยทำงานนี้นับเป็นสิ่งที่ดีและเป็นการช่วยพัฒนาสติปัญญาของเด็กอีกทางหนึ่ง (นิตยา สอนสุชน, 2536 ; สมศรี กิจชนะพานิชย์ และคณะ, 2539)

นอกจากนี้สิ่งที่ช่วยส่งเสริมสติปัญญาของเด็กอีกอย่างหนึ่ง คือ การเล่นซึ่งเป็นกิจกรรมหลักที่เด็กทุกคนทำ เด็กจะเกิดการเรียนรู้ตามธรรมชาติในระหว่างที่เล่น และการเล่นจะนำเด็กไปสู่การค้นพบและการเข้าใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เด็กชนบทมีโอกาพัฒนาสติปัญญาจากการเล่นมาก เด็กอายุ 3-6 ขวบมักมีเพื่อนเล่นเสมอ และเล่นเป็นกลุ่มกันมาก ในลักษณะร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขัน การเล่นของเด็กชนบทมีทั้งแบบสำรวจตรวจสอบค้นสิ่งแวดล้อมรอบตัวทั้งภายในและภายนอกบ้าน การเล่นแบบ

ทดสอบคุณสมบัติของสิ่งต่าง ๆ การเล่นเกมและการเล่นเลียนแบบ และการเล่นแบบออกกำลังกายที่เด็กในชนบทมีโอกาสค่อนข้างมากที่จะได้ออกกำลังกายตลอดเวลา ซึ่งเป็นการดีเนื่องจากเป็นการช่วยพัฒนากล้ามเนื้อทั้งเล็กและใหญ่ของเด็ก และช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อต่าง ๆ ให้เกิดความพร้อมในการเรียนรู้ ผู้เลี้ยงดูเด็กในชนบทมักส่งเสริมการเล่นของเด็ก โดยช่วยทำของเล่น สอนให้เล่น อำนวยความสะดวกในการเล่น อนุญาตให้พาเพื่อนมาเล่นที่บ้านหรือไปเล่นที่บ้านเพื่อนได้ มักให้เด็กเล่นอย่างอิสระแต่คอยดูแลให้อยู่ในสายตา และส่งเสริมให้เล่นในลักษณะร่วมมือโดยมีการผลัดเปลี่ยนบทบาทกันมากกว่าเล่นแบบแข่งขัน ส่วนการที่ผู้ใหญ่เล่นกับเด็กด้วยนั้นยังมีน้อย (สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2534)

แม่ในเขตเมืองมีการเลี้ยงดูที่ส่งเสริมสติปัญญาลูกมากกว่าแม่ในชนบท มีการจัดสิ่งที่จะช่วยในการเรียนรู้ของลูก เช่น หนังสือหรือของเล่นที่ช่วยส่งเสริมสติปัญญา หรือส่งเสริมให้ออกกำลังกายและเล่นกับเพื่อนในสัดส่วนที่มากพอสมควร แต่การเล่นนิทานให้ลูกฟังหรือพาไปทัศนศึกษาเพื่อเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ๆ ยังมีไม่มากนัก

อย่างไรก็ตามการเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่อยู่ในเขตเมืองมีความแตกต่างกันตามระดับการศึกษาของแม่ ฐานะเศรษฐกิจของครอบครัว และการทำงานนอกบ้านของแม่ กล่าวคือ

ในครอบครัวของผู้ใช้แรงงาน แม่ส่วนใหญ่ไม่ได้ทำงานนอกบ้าน จึงมีเวลาอยู่กับลูกมาก แต่ก็ไม่ได้อบรมสั่งสอนลูกมากนัก ถ้าว่างก็มักจับกลุ่มคุยกับเพื่อนบ้าน โดยปล่อยให้ลูกเล่นอยู่ในหมู่เด็กด้วยกันอย่างเป็นอิสระ ซึ่งทำให้เด็กได้เรียนรู้ที่จะช่วยเหลือตนเองและเล่นกับเพื่อน นอกจากนี้แม่ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ฝึกลูกในเรื่องการอ่านและการเขียนแต่อย่างใด และไม่มีภาระกระตุ้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้ด้วยของเล่นที่เหมาะสม ดังนั้นเด็กเหล่านี้จึงเรียนรู้จากโทรทัศน์และการเอาอย่างเพื่อนที่ใกล้ชิดกันมากกว่า (ร่วมเย็น ทังสุบุตร, 2534 ; สมศรี กิจชนะพาณิชย์ และคณะ, 2539)

ทั้งนี้ต่างจากแม่ที่มีระดับการศึกษาสูงและมีฐานะเศรษฐกิจดี ที่เห็นความสำคัญของการเลี้ยงดูเพื่อส่งเสริมสติปัญญาของเด็กเป็นอย่างมาก เช่น มีการส่งเสริมทั้งในเรื่องการเรียนและการเล่นเพื่อส่งเสริมสติปัญญามากกว่าแม่ที่มีการศึกษาน้อยและมีฐานะเศรษฐกิจต่ำ (ศิริกุล อิศรานุรักษ์ และคณะ 2537)

3.3.2.3 การเลี้ยงดูเด็กที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านวัฒนธรรมและจริยธรรม

สภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมศีลธรรมและจริยธรรมของเด็กมีหลายอย่าง แต่ที่ใกล้ตัวที่สุดคือ ครอบครัว ความประพฤติกและการปฏิบัติตนของสมาชิกในครอบครัวทุกคนเป็นต้นแบบพฤติกรรมของเด็ก นอกจากนี้การจัดระเบียบวินัยของบ้าน เช่น การแบ่งส่วนของที่นอน ที่รับประทานอาหาร ความสะอาดภายในบ้าน การมีหิ้งพระหรือการแขวนภาพของผู้มีพระคุณหรือผู้เป็นที่เคารพก็เป็นสภาวะแวดล้อมที่เด็กเห็นเป็นประจำ ซึ่งเด็กจะซึมซับแบบแผนประเพณี การปฏิบัติ และความเชื่อต่าง ๆ ที่ครอบครัวถ่ายทอดให้เด็กตลอดเวลา (สุนน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2534) งานวิจัยชิ้นหนึ่งยืนยันว่าครอบครัวที่อบรมเลี้ยงดูเด็กแตกต่างกันจะทำให้เด็กมีพัฒนาการทางจริยธรรมที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยจะมีจริยธรรมสูงกว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบอื่นๆ และเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบลัทธิไทยมีจริยธรรมสูงกว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย (ทิพย์สุดา นิลสินธพ, 2523 อ่างใน ยุวดี ลีลัคณาวิระ, 2536)

อย่างไรก็ตามสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (สยช.) ได้เคยชี้ให้เห็นประเด็นเรื่องปัญหาจริยธรรมอันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นไว้ในรายงานสภาวะเด็กและเยาวชนไทย เมื่อปี พ.ศ.2537 ว่า การหลั่งไหลของเทคโนโลยีและความทันสมัยต่างๆ จากต่างประเทศทำให้เด็กและเยาวชนไทยรับเอาความคิดของชาติอื่นมาเป็นแบบ ประกอบกับขาดคำแนะนำในการประยุกต์สิ่งที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตแบบไทยจากสถาบันครอบครัว จึงทำให้เกิดปัญหาด้านจริยธรรมและ ศีลธรรมตามมา เช่น การแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ขาดความรับผิดชอบต่อสังคม ขาดความซื่อสัตย์สุจริต ขาดความมีระเบียบวินัย ตลอดจนขาดการรู้จักประหยัดอดออม และขาดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2537 ก) เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า บทบาทที่ถูกจำกัดไปของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวได้ส่งผลกระทบต่อจริยธรรมของเด็ก

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้กระทบถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่ได้ปรับเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเหตุเป็นผลทางเศรษฐกิจมากกว่าการดำเนินชีวิตตามประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อดั้งเดิม ทำให้เด็กปัจจุบันเป็นคนขาดน้ำใจ และไม่รู้จักการเกื้อกูล การพึ่งพากันและกัน (ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์, 2533)

การสำรวจความคิดเห็นของเยาวชน (อ้างในคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาอบรมและเลี้ยงดูเด็ก, 2535) ได้ข้อค้นพบที่แสดงว่าเยาวชนไทยในปัจจุบันให้ความสำคัญกับคุณธรรมและจริยธรรมน้อยมาก สิ่งที่เยาวชนทั้งชายและหญิงในทุกระดับการศึกษา มีความต้องการเป็นพิเศษรองไปจากรักความเข้าใจและความเป็นอิสระ คือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสนุกสนาน ความสวยงาม ความสบายและเงิน ในขณะที่เรื่องเกี่ยวกับคุณธรรมต่าง ๆ จะได้รับความสำคัญในลำดับท้าย แสดงให้เห็นว่าเด็กไทยมีค่านิยมทางวัตถุและมีความพึงพอใจอย่างมากอย่างเห็นได้ชัด ผลการสำรวจนี้สะท้อนว่าครอบครัวไทยจำนวนมากไม่ได้ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่จะช่วยป้องกันพฤติกรรมที่จะเป็นปัญหาในอนาคตด้วยการ อบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างถูกต้องเหมาะสมตามวัยและต่อเนื่องเท่าที่ควร

ครอบครัวในเมืองที่พ่อแม่มีการศึกษาน้อยหรือมีฐานะเศรษฐกิจต่ำ มีการเลี้ยงดูเด็กที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและจริยธรรมอย่างเหมาะสมน้อยกว่าครอบครัวที่พ่อแม่มีการศึกษาสูง หรือฐานะเศรษฐกิจดีหรือปานกลาง

ครอบครัวของผู้ใช้แรงงานมักมีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัตถุ มงคล เครื่องรางของขลัง และสิ่งที่มองไม่เห็น การเลี้ยงดูทางวัฒนธรรมและจริยธรรมในบางส่วนของครอบครัวเหล่านี้คล้ายกับของครอบครัวในชนบท กล่าวคือ มีการกราบพระ ก่อนนอน หรือไหว้พระสวด มนต์ในวันพระ หรือสำหรับบางบ้านก็แล้วแต่สะดวก ซึ่งเด็กก็ได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติตาม อย่างไรก็ตามการทำกิจกรรมร่วมกันในวันประเพณีต่าง ๆ จะไม่ค่อยมี ซึ่งแตกต่างจากชนบทซึ่งยังคงมีมากกว่า ยกเว้นช่วงสงกรานต์ที่จะมีการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ ส่วนการเป็นต้นแบบทางคุณธรรม จริยธรรม ก็จะไม่ค่อยมีให้เด็กเห็นเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็ความเมตตา ความเอื้อเฟื้อ และความซื่อสัตย์ เนื่องจากทุกคนต่างมุ่งทำงานเพื่อหารายได้ นอกจากนั้นแม่บางคนก็พาลูกเล็กไปด้วยเวลาไปเล่นการพนัน และในชุมชนเด็กจะได้เห็นตัวอย่างที่ไม่ดีมากมาย เช่น การเล่นการพนัน การดื่มสุราจนเมามาย การติดสารเสพติด และการทะเลาะวิวาท หรือใช้กำลังกันเป็นประจำ (สมศรี กิจชนะพานิชย์, 2539)

ทั้งนี้ต่างจากครอบครัวที่แม่มีการศึกษาสูง หรือฐานะเศรษฐกิจดีหรือปานกลาง หรืออบรมเลี้ยงดูลูกแบบใช้ความรักมากและใช้เหตุผลมาก ที่มักจะให้การอบรมเลี้ยงดูที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมอย่างเหมาะสมมากกว่าครอบครัวที่แม่มีการศึกษาน้อย หรือฐานะเศรษฐกิจต่ำ หรืออบรมเลี้ยงดูลูกแบบใช้เหตุผลน้อยและใช้ความรักน้อยอย่างเห็นได้ชัด แม้ว่าจะไม่ได้พาลูกไปร่วมกิจกรรมทางศาสนามากนักก็ตาม (ทิพวรรณ กิตติวิบูลย์ 2522 ; วันเพ็ญ พิศาลพงษ์ และคณะ, 2526 อ้างใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2536)

ข้อมูลจากการจัดทำ “รักลูกโพล” ในหัวข้อ “พ่อแม่ยุคนี้...คิดอย่างไรกับการสอนลูกเรื่องถูก-ผิด” ที่นิตยสารรักลูกร่วมกับแพทย์หญิงนิตยา คชภักดี ผู้อำนวยการสถาบันแห่งชาติเพื่อพัฒนาเด็กและครอบครัว (อ่างใหม่ติชนรายวัน, 9 กรกฎาคม 2540) สํารวจจากพ่อแม่ผู้ปกครองของเด็กวัย 0-5 ปี ที่ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่มีรายได้สูงและมีการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงถึงความคิดเห็นและวิธีการเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีรายได้สูงและการศึกษาสูงในเรื่องที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมและจริยธรรม ผลการสำรวจพบว่าพ่อแม่ส่วนใหญ่คิดว่าพ่อแม่เป็นผู้มีอิทธิพลสูงสุดต่อลูก อย่างไรก็ตามแม่จะตระหนักว่าพ่อแม่มีอิทธิพลต่อลูกมาก แต่ก็สอนลูกไม่ได้เต็มที่ด้วยสาเหตุหลักที่ว่า ไม่มีเวลาใกล้ชิดลูก ลูกยังเล็กเกินไป และไม่รู้จะสอนอย่างไรตามลำดับ สำหรับคุณลักษณะที่ครอบครัวเหล่านี้อยากให้ลูกเป็น 5 อันดับแรกคือ ความซื่อสัตย์ มั่นใจในตนเอง มีระเบียบวินัย มีน้ำใจ และมีกิริยามารยาทสุภาพ รongลงมาเป็นเรื่องอารมณ์ขัน ความทะเยอทะยาน และการยึดมั่นระบบอาวุโส ที่น่าสนใจคือ มีผู้ให้ความสำคัญเรื่องความยุติธรรมและเป็นธรรม ซึ่งความคิดเห็นเหล่านี้สะท้อนให้เห็นแนวคิดหรือวิสัยทัศน์ที่เป็นเป้าหมายสำหรับลูกของพ่อแม่ที่มีการศึกษาและรายได้สูงในภาวะสังคมปัจจุบัน ซึ่งมองเห็นความขัดแย้งได้อย่างชัดเจน ระหว่างการยึดมั่นระบบอาวุโสกับการอยากให้เด็กเติบโตอย่างมั่นใจในตนเองและมีความกล้าหาญทางจริยธรรม สำหรับวิธีการสอนให้รู้จักถูกผิด ที่พ่อแม่ใช้มากที่สุด คือ การทำตัวเป็นแบบอย่าง รongลงมาเป็นการพูดคุยอย่างตรงไปตรงมา และหาหนังสือหรือรายการโทรทัศน์ ดี ๆ ให้ดู

3.4 บทบาทของสถานบริการเลี้ยงดูเด็ก/โรงเรียนที่มีต่อพัฒนาการของเด็ก

ในส่วนนี้เป็นการทบทวนงานศึกษาวิจัยและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดบริการสำหรับเด็กปฐมวัย (อายุ 0-6 ปี) โดยเน้นบทบาทของสถานบริการเลี้ยงดูเด็กหรือโรงเรียนทั้งภาครัฐและเอกชนที่จัดบริการให้แก่เด็กในวัยนี้ ซึ่งจะมีการทบทวนองค์ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ รูปแบบการจัดบริการแก่เด็กปฐมวัยหรือเด็กก่อนวัยเรียน หน่วยงานที่จัดบริการแก่เด็กก่อนวัยเรียน คุณภาพของการจัดบริการ และผลต่อพัฒนาการของเด็ก ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.4.1 การจัดบริการและหน่วยงานที่จัดบริการแก่เด็กก่อนวัยเรียน

การจัดบริการแก่เด็กก่อนวัยเรียนมี 3 รูปแบบ (กรมประชาสงเคราะห์, 2538) คือ

1. บริการเลี้ยงเด็กกลางวันในครอบครัว (family day care) ซึ่งอาจจะมีบริการเลี้ยงเด็กที่บ้าน และบริการเลี้ยงเด็กกลางวันเป็นกลุ่ม โดยที่การดำเนินการไม่ค่อยเป็นทางการทั้งในด้านบุคลากร และสถานที่ (จะมีเป็นทางการอยู่บ้างแต่มีสัดส่วนไม่มากนัก) บริการในลักษณะนี้มิได้ทำอย่างถาวรเป็นลำเป็นสัน เกณฑ์อายุของเด็กที่มาใช้บริการก็ไม่แน่นอน อาจจะมีอายุตั้งแต่ 0-6 ปี ยกเว้นบริการในลักษณะที่เป็นเนอสเซอรี่ ซึ่งต้องมีการขออนุญาตจัดตั้งให้ถูกต้อง แต่อัตราค่าบริการก็สูงมาก การจัดบริการลักษณะนี้มักเป็นทางหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง ผู้รับเลี้ยงเด็กมักจะเป็นแม่บ้านที่มีเวลาว่างในช่วงกลางวัน จัดบริการเลี้ยงเด็กขึ้นในบ้านของตน ผู้ปกครองที่นำเด็กมาฝากเลี้ยงก็มักจะรู้จักคุ้นเคยกัน และอยู่ในละแวกที่อยู่อาศัยเดียวกัน เพราะสะดวกต่อการรับ-ส่ง การจัดบริการลักษณะนี้มีอยู่กระจัดกระจายและราคาค่าบริการก็ไม่แพง ดังนั้นคุณภาพบริการจึงขึ้นอยู่กับคุณภาพของผู้ให้บริการ จำนวนเด็กที่มาใช้บริการและสภาพแวดล้อมค่อนข้างมาก ถ้าเปรียบเทียบกับศูนย์รับเลี้ยงเด็กกลางวัน คุณภาพก็จะด้อยกว่า

2. ศูนย์รับเลี้ยงเด็กกลางวัน (day care center) เป็นศูนย์ก่อนวัยเรียนที่มีเด็กมาอยู่รวมกันตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป โดยกำหนดเกณฑ์อายุเด็กที่เข้ามารับบริการตั้งแต่ 2-6 ปี บริการนี้มักจัดบริการรับเลี้ยงเด็กสำหรับมารดาที่ออกไปทำงานนอกบ้าน การจัดบริการเน้นการพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโต ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ขณะเดียวกันก็เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของพ่อ-แม่ด้วย การดำเนินงานของศูนย์รับเลี้ยงเด็กกลางวันส่วนใหญ่ดำเนินงานโดยหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมพัฒนาชุมชน กรมการศาสนา กรมแรงงาน เป็นต้น สำหรับศูนย์ที่ดำเนินงานโดยเอกชน องค์กรเอกชน องค์กรการกุศล และชุมชน ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมและส่งเสริมของกรมประชาสงเคราะห์ โดยศูนย์เลี้ยงเด็กส่วนใหญ่จะมีบุคลากรประจำและบุคลากรเสริม ได้แก่ อาสาสมัครมาช่วยงานหรือช่วยจัดกิจกรรมต่างๆ ให้เด็ก ศูนย์บางแห่งจะรับเด็กตั้งแต่วัยทารก และจะอยู่ใกล้ที่ทำงานของมารดา ซึ่งจะทำให้มารดาที่ยังให้นมบุตรสามารถมาให้นมบุตรได้ในช่วงพักงาน โดยในปัจจุบันรัฐบาลมีนโยบายให้สถานประกอบการที่มีพนักงานมากกว่า 100 คนจัดศูนย์ดูแลเด็กเล็กในสถานประกอบการ (กรมประชาสงเคราะห์, 2538)

3. การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา (pre- school Program) เป็นบริการในลักษณะของการอบรมเลี้ยงดู และพัฒนาความพร้อมของเด็กทุกด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม จริยธรรม สติปัญญาและบุคลิกภาพ รูปแบบการจัด

การศึกษาในระดับนี้มี 3 รูปแบบ คือ ชั้นอนุบาลใช้เวลาเรียน 2-3 ปี ชั้นเด็กเล็กหรือเตรียมประถมศึกษาใช้เวลาเรียน 1 ปี และจัดในลักษณะที่ไม่เป็นระบบโรงเรียน คือจัดในลักษณะศูนย์พัฒนาเด็ก ปัจจุบันเด็กประมาณร้อยละ 80 ได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนวัยเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา รัฐบาลได้มีนโยบายที่จะให้เด็กปฐมวัย ได้รับการเตรียมความพร้อมอย่างน้อย 1 ปี ก่อนเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา ภายในปี พ.ศ.2544 และมีแนวทางการจัดโดยให้โรงเรียนประถมศึกษาทุกโรงทั้งของรัฐ เอกชน และชุมชน ร่วมกันจัดโดยให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนและท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2538)

ผลการจัดบริการเตรียมความพร้อมในระดับก่อนประถมศึกษาในช่วงที่ผ่านมา มีแนวโน้มจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นทุกปีดังกล่าวมาแล้ว สำหรับเด็กด้อยโอกาส ได้แก่ กลุ่มเด็กที่ด้อยฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม เด็กยากจนในเขตพื้นที่ห่างไกลคมนาคม รวมทั้งชนกลุ่มน้อยในเขตชายแดน เด็กที่ด้อยความสามารถทางร่างกาย สมอง และจิตใจ มีหน่วยงานรับผิดชอบดังนี้

ก. กรณีเด็กด้อยฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ในที่นี้หมายถึงเด็กในชนบทหรือชุมชนแออัด ซึ่งผู้ปกครองไม่สามารถส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนหรือโรงเรียนในเมืองที่มีบริการการเตรียมความพร้อมก่อนประถมศึกษา จึงมีการขยายบริการของหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดของกรมการศาสนา โรงเรียนประถมศึกษา และศูนย์พัฒนาเด็กของกรุงเทพมหานคร

ข. กรณีเด็กในเขตพื้นที่ชนบทห่างไกลคมนาคม และในบางพื้นที่เป็นเขตชายแดนพื้นที่อันตราย รัฐบาลจึงมอบหมายให้กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) รับผิดชอบจัดการศึกษาให้แก่เด็กในพื้นที่เหล่านั้น โดยมีหลักเกณฑ์ว่า ตชด. ต้องมีความพร้อมและเป็นความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น มีนักเรียนอย่างน้อย 25 คน และเมื่อใดที่สามารถดำเนินการจนมีอาคารเรียนถาวร มีการคมนาคมเข้าไปถึง และอยู่ในพื้นที่ปลอดภัย มีนักเรียนตั้งแต่ 100 คนขึ้นไป ตชด. จะโอนให้ สปช. ดำเนินการต่อไป สำหรับกรมประชาสัมพันธ์จัดโรงเรียนสำหรับชุมชนชาวเขา และได้เปิดศูนย์รับเลี้ยงเด็กก่อนเกณฑ์สำหรับชาวเขา

ค. กรณีเด็กด้อยความสามารถทางด้านร่างกาย หน่วยงานที่จัดบริการให้แก่เด็กกลุ่มนี้ คือ กองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา ซึ่งจัดการศึกษาพิเศษแก่เด็กพิการในรูปแบบชั้นอนุบาล 2 ปี และชั้นเด็กเล็ก 1 ปี โดยมีหน่วยงานเอกชนและมูลนิธิต่างๆ ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนการจัดบริการด้วย

หน่วยงานที่จัดบริการแก่เด็กในวัยก่อนเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2535) ได้แบ่งหน่วยงานที่จัดบริการสำหรับเด็กทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเป็น 2 กลุ่ม คือ

1) **หน่วยงานที่จัดบริการสำหรับเด็กอายุ 0-3 ปี** ซึ่งมักจะจัดในรูปแบบของศูนย์สวัสดิการเด็ก สถานรับเลี้ยงเด็ก สถานสงเคราะห์เด็ก จัดบริการสืบหาบิดามารดาให้เด็ก จัดหาครอบครัวอุปถัมภ์ให้เด็ก การฝึกอบรมพี่เลี้ยง การให้ความรู้แก่มารดาและผู้รับเลี้ยงเด็ก การดูแลและการส่งเสริมสุขภาพให้แก่มารดาและเด็ก การให้ความช่วยเหลือด้านโภชนาการ

2) **หน่วยงานที่จัดบริการสำหรับเด็กอายุ 4-6 ปี** ซึ่งมีรูปแบบการจัดบริการเป็น 3 ลักษณะคือ ก.) ศูนย์พัฒนาเด็กจัดสำหรับเด็กอายุ 2 ปีครึ่งถึง 6 ปี ข.) โรงเรียนอนุบาลสำหรับเด็กอายุ 3-6 ปี และชั้นเตรียมประถมศึกษาจัดสำหรับเด็กอายุ 5-6 ปี

โดยสรุปแล้วพบว่าหน่วยงานภาครัฐที่จัดบริการเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กก่อนประถมศึกษา มี 5 กระทรวง คือ **กระทรวงศึกษาธิการ** ซึ่งมีหน่วยงานระดับกรมที่จัดการศึกษาระดับนี้คือ สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ (ส.ป.ช.) สำนักงานการศึกษาเอกชน (ส.ช.) กรมสามัญศึกษา กรมการฝึกหัดครู และกรมศาสนา **กระทรวงมหาดไทย** โดยกรมการปกครอง กรมพัฒนาชุมชน กรมประชาสงเคราะห์ กรมตำรวจ และกรุงเทพมหานคร **กระทรวงสาธารณสุข** โดย กรมอนามัย กรมการแพทย์ **ทบวงมหาวิทยาลัย** จัดโดยมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่มีโรงเรียนสาธิต และกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ถ้าแยกย่อยลงไปก็มีถึง 12 กรม นอกจากนี้ยังมีองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ มูลนิธิต่างๆ ที่จัดการศึกษาระดับนี้ ในจำนวนหน่วยงานทั้งหมดนี้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษาประเภทอนุบาลและเด็กเล็กมากที่สุด สำหรับประเภทศูนย์เด็ก กรมการพัฒนาชุมชน เป็นหน่วยงานที่จัดบริการประเภทนี้มากที่สุด โดยมีรูปแบบการจัดที่แตกต่างกัน เช่น ชั้นอนุบาล ชั้นเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็ก ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ และสถานรับเลี้ยงเด็ก เขตบริการมีทั้งในเมืองและชนบท การดำเนินงานของแต่ละหน่วยงานมีลักษณะต่างคนต่างทำ มีศูนย์/โรงเรียนจำนวนน้อยมากที่ประสานงานกัน ทำให้เกิดความซ้ำซ้อนกันทั้งพื้นที่บริการและการลงทุน ทำให้มีการแย่งกันรับเด็กเข้าเรียน ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความไม่ครอบคลุม กลุ่มเป้าหมายและขาดความเสมอภาค โดยเฉพาะเด็กด้อยโอกาส (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2539)

ศึกษาในระดับนี้ให้มากขึ้น แต่ก็พบว่ายังไม่มี การประสานงานดำเนินงานกันเท่าที่ควร กล่าวคือ ในบางพื้นที่ยังไม่มี การจัดบริการเตรียมความพร้อมให้แก่เด็ก ในขณะที่บางพื้นที่มีความซ้ำซ้อนกันในการให้บริการของหน่วยงานต่างๆ

ตารางที่ 3.1 จำนวนโรงเรียน/ศูนย์เด็ก สัดส่วนโรงเรียนและนักเรียนภาครัฐ ต่อเอกชนร้อยละ ของนักเรียนต่อประชากรกลุ่มอายุ สัดส่วนนักเรียนต่อห้อง สัดส่วนนักเรียนต่อครู และงบประมาณเพื่อการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา ปีการศึกษา 2535-2537

	2535	2536	2537
จำนวนโรงเรียน/ศูนย์	35,998	39,080	43,876
สัดส่วนโรงเรียนภาครัฐ:เอกชน	93:7	94:6	94:6
จำนวนนักเรียน	1,675,550	1,954,262	2,121,294
สัดส่วนนักเรียนภาครัฐ:เอกชน	75:25	77:23	77:23
ร้อยละของนักเรียนต่อประชากรกลุ่มอายุ 3-5 ปี	47.26	59.72	65.45
สัดส่วน นักเรียน : ห้อง	30:1	33:1	29:1*
สัดส่วน นักเรียน : ครู	20:1	24:1	19:1
งบประมาณ (หน่วย:พันบาท)	589.87	994.30	1,835.28

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และสำนักงานประมาณ

หมายเหตุ * ประมาณการ

3.4.3 มาตรฐานและคุณภาพของบริการ

ก. มาตรฐานในด้านกฎหมาย

มีกฎกระทรวงตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 294 พ.ศ. 2515 และ พ.ศ. 2521 ซึ่งเป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับการสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก รวมทั้ง การส่งเสริมการดำเนินงานของภาคเอกชนในเรื่องสถานรับเลี้ยงเด็ก และมีข้อกำหนด เกี่ยวกับการขอจัดตั้งคุณสมบัติของผู้ดำเนินการและลักษณะของอาคารสถานที่แล้ว ก็ตาม แต่ก็ยังไม่เอื้อต่อการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายผู้ดำเนินการสถานรับเลี้ยงและ พัฒนาเด็กปฐมวัยที่จัดตั้งขึ้นตามความจำเป็นของชุมชน ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก บาง ครั้งพบว่า พี่เลี้ยงเด็กหรือผู้ดูแลเด็กในสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กหรือที่สำนักจัดหา

งานที่ดำเนินการโดยไม่ได้รับอนุญาตได้จัดส่งไปปฏิบัติงานตามบ้านไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม มีผลทำให้เด็กได้รับอันตราย ฉะนั้นการจัดบริการรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กปฐมวัยจึงจำเป็นต้องมีมาตรฐานขั้นพื้นฐานที่กำหนดไว้เป็นแนวทางดำเนินงานโดยมุ่งประโยชน์และพัฒนาการของเด็กอย่างรอบด้านเป็นเป้าหมายสำคัญ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติได้มีคำสั่ง (ที่ 3/2535 ลงวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2535) แต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจปรับปรุงและกำหนดมาตรฐานในการจัดบริการและฝึกอบรมผู้ดูแลและเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย (0-6 ปี) ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนพิจารณาหากวิธีหรือแนวทางปฏิบัติในการส่งเสริมให้ ดำเนินการตามมาตรฐานอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเดิมกรมประชาสงเคราะห์ได้กำหนดไว้ทั้งก่อน-หลังการออกใบอนุญาตและการขอต่อใบอนุญาตในแต่ละปี

ต่อมาสำนักนายกรัฐมนตรีก็ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงการจัดบริการรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กปฐมวัย (0-6 ปี) เพื่อดำเนินการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการจัดบริการรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กปฐมวัยทั้งของภาครัฐและเอกชน พร้อมทั้งพิจารณากำหนดเกณฑ์ในการชี้วัดการจัดบริการรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กปฐมวัยว่าเป็นไปตามมาตรฐานขั้น พื้นฐานหรือไม่อย่างไร รวมทั้งเสนอกลวิธีที่จะทำให้บริการรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กปฐมวัยให้ได้มาตรฐานขั้นพื้นฐาน กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้ทำการประเมินศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั่วประเทศ จำนวน 5,838 ศูนย์ ในปี 2539 โดยใช้เกณฑ์ประเมินทั้งหมด 37 ตัว โดยมีเกณฑ์ประเมินสำคัญ 11 ตัว เพื่อใช้เป็นฐานในการจัดระดับการพัฒนาของศูนย์เด็กกว่าอยู่ในระดับดี ปานกลาง หรือต้องปรับปรุง พบว่าจากเกณฑ์ประเมิน 11 ตัว มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ผ่านเกณฑ์ดังกล่าวเพียง 4-6 ตัว สำหรับการจัดระดับพบว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่อยู่ในระดับดีมีเพียงร้อยละ 7 ระดับปานกลางร้อยละ 53 ที่เหลือร้อยละ 40 ยังต้องปรับปรุง (กรมพัฒนาชุมชน, 2540)

ข. คุณภาพของบริการ

สำหรับคุณภาพของการจัดการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ได้กำหนดให้เด็กวัย 3-5 ปี ได้รับการเตรียมความพร้อมจะต้องถูกต้องตามหลักจิตวิทยาพัฒนาการ จากการศึกษารูปแบบการจัดประสบการณ์ในระดับก่อนประถมศึกษา มี 3 รูปแบบ คือ รูปแบบเตรียมความพร้อม รูปแบบการสอนอ่านออกเขียนได้ และรูปแบบผสม ปรากฏว่าโรงเรียนสังกัด สปช. ร้อยละ 60 มีรูปแบบการจัดเป็นแบบเตรียมความพร้อม และร้อยละ 40 รูปแบบผสม ส่วนโรงเรียนเอกชนร้อยละ 50 สอนให้อ่านออกเขียนได้ ร้อยละ 42 เตรียมความพร้อม และร้อยละ 8

รูปแบบผสมจากการศึกษาสภาพการจัดการศึกษาในระดับก่อนประถมศึกษาพบว่ายังมีปัญหาในทางปฏิบัติที่โรงเรียนเน้นการสอนให้อ่านออกเขียนได้มากกว่าการเตรียมความพร้อมทางด้าน ร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคมของเด็ก แม้วัตถุประสงค์ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ได้มีการกำหนดการพัฒนา รูปแบบการจัดบริการเตรียมความพร้อมสำหรับเด็กก่อนประถมศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นก็ตาม แต่สิ่งสำคัญที่หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดการศึกษาในระดับก่อนประถมศึกษาควรต้องให้ความสนใจ และสร้างความเข้าใจให้ถูกต้องตรงกัน คือปรัชญาและเป้าหมายของการจัดการเตรียมความพร้อมในระดับก่อนประถมศึกษาโดยเฉพาะความเข้าใจในเรื่องการเตรียมความพร้อมในกลุ่มผู้ปกครอง เพื่อให้เกิดการยอมรับในแนววิธีการจัดการศึกษาที่ถูกต้องและก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือในการจัดการศึกษา นอกจากนี้สภาพหรือการจัดแนวประสบการณ์แบบเตรียมความพร้อมยังมีปัญหา มีแนวการจัดประสบการณ์ที่หลากหลายขาดจุดเน้นการพัฒนาเด็กให้ไปในทิศทางเดียวกัน เนื่องจากการเตรียมความพร้อมควรจะต้องมีสื่อประกอบการสอน จากการศึกษาพบว่ามีเพียง ร้อยละ 58 ที่มีการใช้สื่อ นอกนั้นครูเน้นการบรรยายมากกว่าการคิดเชิงเหตุผล และการแก้ปัญหา และจากการประเมินความพร้อมตามหลักจิตวิทยาพัฒนาการในด้าน ร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคม โดยถือเกณฑ์ผ่านที่คะแนนร้อยละ 60 ของแบบทดสอบ ปรากฏว่าด้านร่างกายเด็กผ่านเกณฑ์คิดเป็นร้อยละ 98 ด้านสติปัญญา ร้อยละ 30 ด้านจิตใจ อารมณ์ และสังคมร้อยละ 56 (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2537)

จากการติดตามประเมินผลโครงการ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดพบว่า คุณภาพของการจัดบริการสำหรับเด็ก ยังมีปัญหาโดยเฉพาะพัฒนาการด้านสติปัญญา (ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 6) เด็กไม่ได้ฝึกให้รู้จักคิด ฝึกแต่การอ่านและเขียน รองลงมาคือพัฒนาการด้านอารมณ์ และพัฒนาการด้านร่างกายที่เกี่ยวกับการพัฒนากล้ามเนื้อมัดเล็ก และมัดใหญ่ตามลำดับ แต่เด็กจะมีพัฒนาการด้านสังคม และจิตใจค่อนข้างดี (อุทุมพร จามรมานและคณะ, 2536 อ้างใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2539)

ค. สภาพที่ทำให้การให้บริการพื้นฐานสำหรับเด็กไม่มีคุณภาพ หรือไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรเกิดจาก

1) กลยุทธ์และลักษณะการให้บริการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การให้บริการส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะเชิงรับมากกว่าเชิงรุก ทั้งนี้เนื่องจากยังมีเด็กในกลุ่มเป้าหมายเฉพาะอีกหลายกลุ่มที่ยังไม่ได้รับการ เช่น เด็กถูกรกรรกรก่อสร้างยัง

ไม่ได้รับการเฝ้าระวังทางโภชนาการและบริการอาหารเสริม และขาดโอกาสทางการศึกษา เด็กชาวเขาและลูกชนกลุ่มน้อยซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีสัญชาติ ไม่มีใบเกิด จึงไม่มีโอกาสได้รับการฟื้นฟูพื้นฐานทั้งทางด้านสาธารณสุข การศึกษาและสวัสดิการอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีเด็กพิการซึ่งกระจุกกระจายอยู่ตามครัวเรือนส่วนบุคคลอีกเป็นล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2534 ; สำนักนโยบายและแผนสาธารณสุข, 2540) ที่ยังไม่ได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกาย สติปัญญาและสังคม ในขณะที่ศูนย์เด็กเล็กสำหรับเด็กปกติ มีการจัดให้โดยหลายหน่วยงาน ดังนั้นน่าจะให้ศูนย์เด็กเล็กของบางหน่วยงาน เช่นศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัดน่าจะจัดบริการให้กับเด็กเฉพาะกลุ่มเพื่อป้องกันความซ้ำซ้อนกับหน่วยงานอื่น (อุทุมพร จามรมาน และคณะ, 2536)

2) กระบวนการคัดเลือกบุคลากรและการเตรียมบุคลากรที่ จะเข้ามาทำงานกับเด็ก ยังมีได้เน้นความรู้และทักษะในเรื่องการทำงานกับเด็กรวมทั้งบทบาทหน้าที่อย่างจริงจัง ในหน่วยงานของภาครัฐนั้นยังมีเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจำนวนมากที่ยังไม่มีความรู้เพียงพอ เช่น พี่เลี้ยงในศูนย์พัฒนาเด็ก นอกจากจะมีวุฒิการศึกษาค่อนข้างต่ำของศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ ในวัดพี่เลี้ยงส่วนใหญ่จบแค่ ป.6-ม.3 ส่วนศูนย์เด็กเล็กของกรมการพัฒนาชุมชน ครู/พี่เลี้ยงส่วนใหญ่ จบแค่ ป.4-ป.6 เท่านั้น ทำให้ขาดทักษะในการผลิตและการใช้สื่อ รวมทั้งขาดความรู้และประสบการณ์ด้านการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้ถูกต้องตามหลักจิตวิทยาพัฒนาการ ขาดความรักเด็ก ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพการเตรียมความพร้อมของเด็ก ดังนั้นก่อนเข้าทำงานควรให้มีการฝึกอบรมผู้ดูแลเด็ก/พี่เลี้ยงเด็ก และให้มีการอบรมอย่างต่อเนื่อง (อุทุมพร จามรมาน และคณะ, 2536) ส่วนขององค์กรเอกชนยังมีเจ้าหน้าที่อีกจำนวนมากที่ทำงานในรูปอาสาสมัครและยังไม่ได้ผ่านการฝึกอบรมอย่างถูกต้อง สำหรับการทำงานกับเด็ก จึงทำให้คุณภาพและประสิทธิภาพในการดูแลเด็กด้อยลงไปด้วย จากงานศึกษาวิจัยพบว่า พี่เลี้ยงมีบทบาทต่อการพัฒนาความสามารถของเด็กวัยก่อนเรียน โดยเฉพาะด้านการช่วยเหลือตนเอง (ฉวีวรรณ วรศรี, 2522) ในขณะที่ผู้ดูแลเด็กที่ผ่านการอบรมมีจำนวนไม่มาก และการสนับสนุนในด้านนี้ก็ยังมีน้อย (ทัตดาว ลอโรจน์วงศ์, 2532) รวมทั้งยังขาดการทำความเข้าใจกับผู้ประกอบการและผู้ดูแลเด็ก ในภาคเอกชนมักไม่ได้รับการฝึกอบรมอย่างจริงจัง เนื่องจากเจ้าของสถานประกอบการมองว่า พี่เลี้ยงเด็กเปลี่ยนงานบ่อยจึงไม่ส่งไปอบรม บางแห่งเจ้าของสถานประกอบการเป็นผู้ให้ความรู้เสียเอง (พรทิพย์ ไตรรัตน์ชัชวาลย์, 2539 : 115) เนื่องจากการจัดบริการรับเลี้ยงเด็กกลางวันส่วนใหญ่ยังเน้นกิจกรรมบริการด้านการศึกษามากกว่าการฝึกทักษะและเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาเด็ก ที่ถูกต้องเหมาะสมตามวัยในทุกๆ ด้าน (สุนีย์ อเนกพิพัฒน์, 2526)

3) กระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ยังมีอุปสรรคปัญหาเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติต่างๆ ทำให้การช่วยเหลือล่าช้าหรือไม่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการให้การสงเคราะห์เด็กด้อยโอกาสกลุ่มต่างๆ ทั้งโดยหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชน กรณีหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ส่วนใหญ่ยังขาดหน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องเด็กโดยตรง รวมทั้งขาดบุคลากรที่เหมาะสมในการช่วยเหลือเด็ก กรณีของหน่วยงานเอกชนเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติยังขาดอำนาจรองรับการปฏิบัติงานที่ชัดเจน จึงทำให้การช่วยเหลือเด็กเสี่ยงต่อการถูกฟ้องร้อง

4) การขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการสอดคล้องดูแลสถานบริการสำหรับเด็กปฐมวัย ให้มีบริการที่ได้มาตรฐานและมีคุณภาพ โดยเฉพาะสถานบริการที่อยู่ในชนบทและสถานบริการภาคเอกชน การตรวจเยี่ยมช่วงหลังการขออนุญาตจัดตั้งเพื่อต่อไปอนุญาตมีน้อยมาก ในขณะที่สถานบริการรับเลี้ยงเด็กเอกชนที่อยู่ในกรุงเทพมหานครนั้นค่อนข้างจะได้มาตรฐาน ทั้งในแง่ของคุณสมบัติของเจ้าของหรือผู้ดำเนินการซึ่งส่วนใหญ่จบการศึกษาปริญญาตรีขึ้นไป และมีคุณสมบัติตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 294 พ.ศ. 2515 (แต่ยังขาดการกำหนดวุฒิการศึกษา ในขณะที่คณะทำงานพิจารณามาตรฐานการจัดสถานบริการรับเลี้ยงเด็กปฐมวัย พ.ศ.2535 ได้ปรับปรุงข้อกำหนดคุณสมบัติของเจ้าของ/ผู้ดำเนินการต้องมีวุฒิการศึกษาอย่างน้อยต้องจบมัธยมปีที่ 3 ผ่านการอบรมก่อนปฏิบัติงานและมีประสบการณ์การทำงานไม่น้อยกว่า 2 ปี) แต่ส่วนใหญ่ก็ยังเน้นการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้เด็กอ่านและเขียนหนังสือได้มากกว่าการเตรียมความพร้อม และฝึกพัฒนาการของเด็กซึ่งเด็กในวัยเรียนน่าจะเน้นพัฒนาการมากกว่า (พรทิพย์ ไตรรัตน์ชัชวาล, 2539) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ค่านิยมของสังคมปัจจุบัน ที่มุ่งเน้นการแข่งขันให้เด็กได้เข้าเรียนต่อในโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่มีชื่อเสียง

นอกจากนี้สถานบริการดูแลเด็กในกรุงเทพมหานคร พี่เลี้ยงส่วนใหญ่จบมัธยมศึกษา มีประสบการณ์ 1-2 ปี ซึ่งสูงกว่ามาตรฐานที่กรมประชาสงเคราะห์กำหนด แต่สถานเลี้ยงดูเด็กในกทม.ส่วนใหญ่จะรับเด็กในปริมาณที่มากกว่าความสามารถที่จะรับได้ในแง่ของอาคารสถานที่ สนามเด็กเล่นวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งจำนวนผู้ดูแลเด็กต่อจำนวนเด็ก ผลที่ตามมาคือสถานรับเลี้ยงเด็กไม่สามารถดูแลเด็กได้อย่างทั่วถึง และไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร กล่าวคือทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงเด็กได้แต่ไม่สามารถฝึกพัฒนาการเด็ก หรืออบรมสั่งสอนเด็กซึ่งไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการตั้งศูนย์เลี้ยงเด็ก (พรทิพย์ ไตรรัตน์ชัชวาล, 2539)

5) การขาดบริการที่เอื้อต่อการพัฒนาเด็ก ได้แก่ ปัจจัยพื้นฐานด้านการเล่น การออกกำลังกายสำหรับเด็ก เช่น สนามเด็กเล่นสนามกีฬา สวนสาธารณะ รวมทั้งของเล่นและสื่อการเรียนต่างๆ เพื่อพัฒนาทักษะ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญยิ่งต่อการเจริญเติบโตและการมีสุขภาพอนามัยที่แข็งแรงของเด็กเพราะปัจจุบันสัดส่วนพื้นที่เพื่อการนันทนาการดังกล่าวต่อประชากรยังต่ำกว่าเกณฑ์มาก (เกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 13 ไร่ต่อ ประชากร 1,000 คน) เนื่องจากราคาที่ดินสูงขึ้น ด้านอุปกรณ์ของเล่นที่ส่งเสริมพัฒนาการเด็กก็ไม่เพียงพอกับจำนวนเด็ก (กองสังคมสงเคราะห์ กทม., 2535 อ้างใน พรทิพย์ ไตรรัตน์ชัชวาล, 2539)

6) การมีส่วนร่วมจากประชาชนศูนย์ดูแลเด็กเล็กทั้งในชนบทและในเมืองยังขาดการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะจากกรรมการพัฒนาเด็ก ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน (เช่น การมีส่วนร่วมในการปรับปรุงภาวะโภชนาการของเด็ก ตรวจสอบการใช้จ่ายเงินในโครงการอาหารกลางวัน เป็นต้น) ทั้งนี้เนื่องมาจากศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบางแห่งไม่ได้เกิดจากความต้องการอย่างแท้จริงของประชาชน ดังนั้นจึงจำเป็นที่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องต้องชี้แจงทำความเข้าใจหลักและวิธีดำเนินงานของศูนย์ฯ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ (ณัฐเสฐ โปธิศรีทอง, 2537 ; กองสังคมสงเคราะห์ กทม., 2535 ; ทัดดาว ลออโรจน์วงศ์, 2532) และเจ้าหน้าที่รวมทั้งคณะกรรมการพัฒนา เด็กต้องเอาใจใส่ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานของศูนย์อย่างสม่ำเสมอ (สุภาวดี ชูติชูเดช, 2524) นอกจากนี้บทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมด้านจิตใจให้แก่เด็กก็มีน้อย เช่น ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พระสงฆ์มีบทบาทเพียงร้อยละ 10 เพราะท่านไปเน้นด้านพิธีกรรม (อุทุมพร จามรมาน และคณะ, 2536)

7) การขาดแคลนบริการพื้นฐานในระดับก่อนประถมศึกษาสำหรับเด็กพิการ ผู้ยากไร้ และเด็กด้อยโอกาสในกลุ่มต่างๆ เช่น เด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง เด็กลูกคนงานในโรงงานอุตสาหกรรม เด็กเร่ร่อน เด็กที่ถูกทอดทิ้ง เด็กในชุมชนแออัด เด็กชาวเขา เป็นต้น ซึ่งเด็กเหล่านี้ขาดโอกาสในการพัฒนาตามวัยและขาดการเตรียมความพร้อม มีงานศึกษาหลายชิ้นที่พบว่ายังมีความต้องการบริการศูนย์เลี้ยงเด็กในสถานที่ก่อสร้าง โดยเฉพาะในที่ก่อสร้างใหญ่ที่มีจำนวนคนงานเกิน 100 คนขึ้นไป และมีเด็กจำนวนตั้งแต่ 10 คนขึ้นไป (ผ่องพักตร์ พรหมช่วย, 2539 ; สุชาติ ลีตระกูล, 2531 ; สุชาติดา คณิสสรมงคล, 2529) และในสถานประกอบการหรือโรงงาน โดยเฉพาะโรงงานที่อยู่กันเป็นกลุ่มหรือในนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นผลดีไม่เฉพาะต่อสวัสดิการครอบครัวของแรงงานเท่านั้น แต่ยังเป็นผลดีต่อพัฒนาการของเด็กรวมทั้งลดปัญหาการขาดแคลนพี่เลี้ยงเด็ก (ปิยวรรณ โกมลวิชญ์, 2536 ; อรัญญา อรุณสกุล, 2535)

8) **อัตราค่าบริการ** จากการศึกษากฎหมายที่ควบคุมสถานรับเลี้ยงเด็ก พบว่าไม่มีการกำหนดอัตราค่าบริการ สำหรับสถานบริการรับเลี้ยงเด็กในกรุงเทพมหานคร พบว่าอัตราค่าบริการแตกต่างกันไปตั้งแต่ 500 บาท จนถึง 5,000 บาทต่อเดือนขึ้นอยู่กับบริการ และสภาพของสถานรับเลี้ยงเด็ก (พรทิพย์ ไตรรัตน์ ชัชวาล, 2539) ซึ่งทำให้เด็กมีความไม่เท่าเทียมกันในการเตรียมความพร้อม และพัฒนาการของเด็ก ดังนั้นจึงจำเป็นที่ภาครัฐต้องปรับปรุงคุณภาพของบริการภาครัฐที่มีอยู่ให้มีคุณภาพสูงขึ้น เพื่อว่าเด็กในครอบครัวที่มีรายได้น้อยจะได้มีโอกาสใช้บริการที่มีคุณภาพ

3.4.4 ความพึงพอใจและความคาดหวังของผู้ใช้บริการสถานรับเลี้ยงเด็กกลางวัน

จากงานศึกษาวิจัยหลายอัน (พรทิพย์ ไตรรัตน์ชัชวาล, 2539 :119-120; ศิริลักษณ์ ไหลสกุล, 2537 : 107-108 ; ทศนีย์ ภัทรนาวิก, 2534) พบว่า พ่อแม่หรือผู้ปกครองเด็กส่วนใหญ่รู้สึกพึงพอใจต่อการจัดบริการของสถานรับเลี้ยงเด็กหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ด้วยเหตุผลว่าบุตรมีสุขภาพแข็งแรง มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี เช่น เชื่อฟัง มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้น ช่วยเหลืองานบ้านเป็นต้น บุตรมีความสามารถในการอ่าน/เขียนหนังสือได้ เด็กปลอดภัยกว่าเอาไปฝากเลี้ยงตามบ้าน เด็กได้รับการดูแลด้านภาวะโภชนาการ นอกจากนี้การจัดบริการสถานรับเลี้ยงเด็กกลางวัน/ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนอกจากจะทำให้บุตรได้มีการเตรียมความพร้อมแล้วยังทำให้พ่อแม่/ผู้ปกครองเด็กมีเวลาประกอบอาชีพมากขึ้น (ศิริลักษณ์ ไหลสกุล, 2537 : 107 ; สำนักสวัสดิการสังคม กทม., 2536) โดยบริการส่วนใหญ่ที่ผู้ปกครองเด็กรู้สึกพึงพอใจได้แก่การดูแลด้านสุขภาพอนามัย ด้านการ-ศึกษา และพฤติกรรมของเด็ก

อย่างไรก็ตามก็ยังมีผู้ปกครองบางส่วนโดยเฉพาะผู้ปกครองที่มีการศึกษาต่ำและผู้ปกครองที่มีการศึกษาสูงที่ต้องนำบุตรไปสอบแข่งขันเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา ยังคาดหวังให้สถานรับเลี้ยงเด็กสอนวิชาความรู้ให้แก่เด็ก โดยไม่เข้าใจอย่างแท้จริงว่าสถานรับเลี้ยงเด็กทำหน้าที่เตรียมความพร้อมและพัฒนาการของเด็กเท่านั้น ดังนั้นพ่อ-แม่หรือผู้ปกครองจึงพยายามส่งบุตรหลานไปอยู่สถานรับเลี้ยงเด็กที่มีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นวิชาการมากกว่าความพร้อมด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม และจริยธรรม ส่งผลให้สถานรับเลี้ยงเด็กต้องปรับตัวเองให้สามารถสนองตอบต่อความต้องการของผู้มาใช้บริการ โดยจัดการเรียนการสอนที่ทำให้เด็กต้องเรียนรู้การเขียนการอ่านอย่างเอาจริงเอาจัง ปัจจุบันเด็กเล็กโดยเฉพาะเด็กเล็กในเขตเมือง นอกจากจะมีการ

เรียนตามเวลาที่กำหนดในชั้นเรียนแล้ว ยังมีการเรียนพิเศษเสริมในตอนเย็นหรือในวันหยุดทำให้เด็กไม่ได้รับการพักผ่อนเต็มที่ ไม่ได้เล่นตามวัย ทำให้เด็กขาดโอกาสในการพัฒนาความพร้อมด้านอื่นๆ ดังกล่าวมาแล้ว ซึ่งขัดกับหลักการพัฒนาที่เหมาะสมของเด็กในวัยนี้

3.4.5 ปัจจัยที่มีผลต่อการเตรียมความพร้อมของเด็กก่อนวัยเรียน

ดังที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่ามีเด็กประมาณร้อยละ 60 ที่ได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียน และรัฐบาลก็พยายามเร่งรัดให้เด็กได้มีการเตรียมความพร้อมอย่างที่จะถึงมากขึ้น มีปัจจัยหลายอย่างที่มีผลต่อการส่งเด็กเข้ามาเตรียมความพร้อมที่ศูนย์เด็กเล็กหรือโรงเรียนอนุบาล ได้แก่

ก) **อายุของเด็ก** เนื่องจากสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติได้กำหนดอายุของเด็กที่เข้ารับการเตรียมความพร้อมในระดับก่อนประถมศึกษาไว้ที่อายุ 3-6 ปี จากงานศึกษาหลายด้าน พบว่ามารดาของเด็กส่วนใหญ่ ใน กทม (ร้อยละ 60) ทราบว่าเด็กควรจะได้รับ การเตรียมความพร้อมในช่วงอายุดังกล่าว (Richter et al., 1992 : 17 ; เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2534)

ข) **ลักษณะครอบครัว** พบว่า พ่อ - แม่ หรือผู้ปกครองเด็กในครอบครัวเดียวที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ส่วนใหญ่จะเลือกศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหรือโรงเรียนอนุบาลเป็นผู้ดูแลบุตรแทนตน ในขณะที่ออกไปประกอบอาชีพ (Richter et al, 1992 : 26 ; จิตรา วสุวานิช, 2524)

ค) **การศึกษาของบิดา - มารดา** พบว่าบิดา - มารดา ที่มีการศึกษาสูง จะสามารถเสริมพัฒนาการให้บุตร และตัดสินใจเลือกสถานบริการที่มีคุณภาพในการเสริมพัฒนาการของบุตร ได้ดีกว่าบิดา-มารดา ที่มีการศึกษาค่ำ (จิตราภรณ์ พัฒนาสิริ, 2535 : พจนา ภิรมประเมศ, 2532)

ง) **อาชีพของบิดา-มารดา** พบว่า บิดา-มารดา ที่ออกไปทำงานนอกบ้านมักใช้บริการของสถานรับเลี้ยงเด็ก โดยเฉพาะสตรีในปัจจุบัน ที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านทำให้บทบาทในการดูแลเด็กลดลงไป (Richter et al, 1992 : 26 ; พรทิพย์ ไตรรัตน์ชัชวาล, 2539)

จ) **สถานภาพทางเศรษฐกิจ** พบว่าบิดา - มารดา ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี จะให้บุตรได้เตรียมความพร้อมทั้งในครอบครัวและในโรงเรียนอนุบาลหรือสถานบริการที่มีคุณภาพดี (Richter et al, 1992 ; 26)

- จ) การย้ายถิ่นของบิดา-มารดา จากการศึกษานี้ในกรุงเทพมหานคร พบว่า บิดา-มารดาที่ไม่ย้ายถิ่น ส่งลูกไปเตรียมความพร้อมที่โรงเรียน หรือศูนย์เด็กฯ น้อยกว่าพ่อแม่ที่ย้ายถิ่น (สร้อยบุญ ทรายทอง, 2541)
- ข) ทักษะคิดของบิดา-มารดา พบว่า บิดา-มารดาที่คิดว่าศูนย์ เด็กฯ หรือโรงเรียนจะเลี้ยงดูบุตรให้มีพัฒนาการได้ดีกว่าเลี้ยงเอง (เพราะพ่อแม่ไม่มีความรู้ จึงนิยมส่งบุตรไปเตรียมความพร้อมมากกว่าและเร็วกว่า (สร้อยบุญ ทรายทอง, 2541)

3.5 ปัญหาของการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย

เนื่องจากการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และการพัฒนาเด็ก เป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน และเกี่ยวพันกับบุคคลและสถาบันหลายฝ่าย ตั้งแต่สถาบันครอบครัว ชุมชน และสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาทของทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งทำหน้าที่อบรมขัดเกลาให้เด็กเติบโตขึ้นมาเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ในขณะที่เด็กในวัย 0-5 ปี ซึ่งถือว่าเป็นวัยที่วิกฤตอย่างมากในการสร้างบุคลิกภาพและพฤติกรรมของเด็ก ดังนั้นในเมื่อกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ครอบครัวไม่สามารถดำเนินบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กได้อย่างเต็มที่ ต้องพึ่งสถานบริการอบรมเลี้ยงดูเด็กมากขึ้น จึงเกิดปัญหาวิกฤตของเด็กในระดับปฐมวัย ที่สำคัญหลายปัญหา (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2538 ข.) ได้แก่

3.5.1 ปัญหาด้านการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว แม้ว่าในปัจจุบันครอบครัวจะมีขนาดเล็กลง พ่อแม่สามารถลงทุนกับเด็กได้มากขึ้นก็ตาม แต่สภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนไป ทำให้เกิดปัญหาหลายประการ ได้แก่ สถาบันครอบครัวขาดความมั่นคง (เช่น การเปลี่ยนแปลงมาเป็นครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวแตกแยก ครอบครัวของผู้ย้ายถิ่น ครอบครัวยากจน ทำให้เด็กขาดความอบอุ่น ถูกทอดทิ้งให้อยู่กับผู้สูงอายุ) พ่อ-แม่ขาดความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ทำให้ไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างสุขนิสัยที่ดีให้แก่เด็ก รวมทั้งวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเด็ก เช่น ขาดการเลี้ยงดูกันด้วยเหตุด้วยผล มักใช้อารมณ์และวิธีบังคับขาดการกระตุ้นหรือเสริมศักยภาพของเด็ก มักเลี้ยงดูตามวิธีที่เคยถูกเลี้ยงดูมา

เป็นต้น มีงานวิจัยจำนวนมาก พบว่า ผู้ใหญ่เลี้ยงดูเด็กแบบปล่อยปละละเลย โดยเฉพาะเด็กวัย 13 ปี ซึ่งเป็นวัยก่อนเข้าสู่ศูนย์เลี้ยงเด็ก นอกจากนี้การขาดการเตรียมตัวที่จะเป็นพ่อแม่ โดยเฉพาะผู้ที่แต่งงานเร็ว ทำให้ไม่มีวุฒิภาวะพอ ขาดความรอบคอบ ยังคิด ส่งผลให้ครอบครัวขาดความอบอุ่น มีการทำร้ายทารุณกันในครอบครัวรวมทั้งการทำร้ายเด็ก

3.5.2 ปัญหาการจัดบริการด้านการเตรียมความพร้อมให้แก่เด็ก เนื่องจากในปัจจุบันครอบครัว จะต้องพึ่งสถานบริการเลี้ยงดูเด็กมากขึ้น เนื่องจากการอพยพย้ายถิ่นและการออกมาทำงานนอกบ้านของสตรี ทำให้สถานบริการเลี้ยงดูเด็กมีเพิ่มมากขึ้น ทั้งในภาครัฐ และภาคเอกชน ทั้งในชนบทและเมือง แต่ก็ยังไม่เพียงพอ โดยเฉพาะการจัดบริการสำหรับเด็กด้อยโอกาส (เช่น เด็กพิการ เด็กเร่ร่อน เด็กชาวเขา เป็นต้น) นอกจากนี้ยังมีปัญหาในด้านคุณภาพของบริการ โดยเฉพาะเด็กในวัย 3-6 ปี ซึ่งควรได้รับการเตรียมความพร้อมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาอย่างต่อเนื่อง แต่ในปัจจุบัน เด็กในวัย 3-5 ปี ได้รับการเตรียมความพร้อมประมาณร้อยละ 60 ของเด็กในกลุ่มนี้ทั้งหมด เนื่องจากการศึกษาในระดับนี้ไม่ใช่การศึกษาภาคบังคับ จึงไม่ค่อยได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชนบท ซึ่งยังมีปัญหาในเรื่องของความจำกัดของงบประมาณในการจัดหาเงินเดือนให้แก่ผู้เลี้ยงดูตามควรแก่การครองชีพ ซึ่งส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงผู้เลี้ยงดูบ่อย ๆ และปริมาณของผู้เลี้ยงดูก็ยังไม่เพียงพอ ประกอบกับคุณภาพของผู้เลี้ยงดูในเชิงความรู้ และทักษะในการทำงานกับเด็ก การส่งเสริมพัฒนาการของเด็กก็ยังเป็นปัญหา โดยเฉพาะเด็กในชนบทและในชุมชนแออัด ซึ่งมีพัฒนาการด้านภาษาและสติปัญญาล่าช้า ผิดปกติถึงร้อยละ 5 นอกจากนี้ความจำกัดของงบประมาณยังส่งผลกระทบต่อการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การจัดหาหรือจัดทำสื่อหรือวัสดุอุปกรณ์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็ก แม้ว่า จะได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต่างๆ แต่ก็พบว่าเด็กยังไม่ได้รับการเตรียมความพร้อมในทุกด้านอย่างจริงจัง ส่วนใหญ่ก็ยังมุ่งไปที่การเร่งให้เด็กอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น มากกว่าการวางรากฐานในการเรียนรู้ให้เด็ก ไม่ได้ฝึกกระบวนการแสวงหาความรู้ รวบรวม จัดระบบและใช้ประโยชน์ข้อมูล ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำรงชีวิตและการเรียนรู้ระยะยาว นอกจากนี้ศูนย์เลี้ยงดูเด็กจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะในชนบท ยังให้บริการในลักษณะที่เป็นการฝากเลี้ยงเด็กให้แก่ผู้ปกครอง โดยไม่ได้มีการจัดเตรียมความพร้อมหรือส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก

3.5.3 ปัญหาด้านระบบบริการและการจัดการของภาครัฐ ซึ่งได้แก่งบประมาณของรัฐในการพัฒนาสุขภาพอนามัยของเด็กและคุณภาพชีวิตของครอบครัวยังมีไม่เพียงพอ งบประมาณส่วนใหญ่ยังใช้ไปเพื่อการรักษาการเจ็บป่วย ส่วนน้อยยังใช้ในด้านส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค เนื่องจากทั้งแม่และเด็กเป็นประชากรกลุ่มใหญ่คือประมาณ 2 ใน 3 ของประชากรทั่วประเทศ ทำให้การบริการอนามัยแม่และเด็กยังครอบคลุมไม่ถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่อยู่ในชนบทห่างไกล และกลุ่มเด็กด้อยโอกาสทางสังคมโดยเฉพาะเด็กพิการ เด็กเร่ร่อน ลูกกรรมกรก่อสร้าง เป็นต้น อีกทั้งงานด้านนี้มีขอบข่ายกว้างขวางและสลับซับซ้อน ต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานและนักวิชาชีพหลายฝ่ายมาช่วยกันแก้ไขปัญหา นอกจากนี้นโยบายและการดำเนินงานที่ผ่านมายังมีได้ให้ความสำคัญและความชัดเจนในเรื่องของการส่งเสริมสุขภาพและการควบคุมโรค ทำให้งานพัฒนาสุขภาพอนามัยของแม่และเด็กยังไม่ได้รับการจัดลำดับความสำคัญที่สูง

นอกจากนี้นโยบายของภาครัฐในด้านการส่งเสริมการลงทุนที่เกี่ยวข้องกับเด็กยังไม่มีและถึงแม้ว่าหน่วยงานที่ทำงานด้านเด็กทั้งภาครัฐและภาคเอกชนมีจำนวนมาก แต่ยังไม่มีการประสานงานกันทั้งในระดับหน่วยงานและระหว่างหน่วยงาน ทำให้ขาดพลังที่จะส่งผลให้งานการพัฒนาเด็กบรรลุผล เนื่องจากขาดกระบวนการที่ดี ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน และขาดการมีส่วนร่วมจากสถาบันครอบครัว และชุมชน

ระบบข้อมูลและการรายงานข้อมูล เนื่องจากการรายงานข้อมูลเกี่ยวกับเด็กมีมากมาย แต่เป็นข้อมูลที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง แต่ก็ไม่มีหน่วยงานใดที่รับผิดชอบหรือติดตามประเมินผล ทำให้ไม่สามารถนำข้อมูลที่มีอยู่มาใช้ในการวางแผน

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้เน้นการพัฒนาคนและการพัฒนาเด็ก โดยให้เด็กเป็นศูนย์กลาง แต่ยังไม่ทันที่จะเปลี่ยนแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ รัฐบาลก็ประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ ทำให้โครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาพื้นฐาน ถูกกระทบกระเทือนไปด้วย มากกว่างานทางด้านบริการจัดการ การศึกษา ดังนั้น โครงการปรับปรุงในเชิงคุณภาพ เช่น การพัฒนาครู/บุคลากร ก็จะถูกชะลอออกไปอีก (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2541)

3.5.4 ปัญหาด้านอื่น ๆ ได้แก่ปัญหาในเรื่องสิทธิเด็กและสตรี เนื่องจากสังคมยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของสิทธิเด็กและสตรี เด็กยังถูกทอดทิ้ง และถูกกดขี่ทาง

ร่างกายและจิตใจ รวมทั้งสตรียังมีสถานภาพทางสังคมที่ต่ำกว่าชาย ยังขาดโอกาสในการศึกษาและการพัฒนาตนเอง

นอกจากนี้บทบาทของพ่อในการอบรมเลี้ยงดูลูกยังมีอยู่น้อย การเลี้ยงดูลูกเป็นหน้าที่ของแม่แต่ฝ่ายเดียว การส่งเสริมบทบาทพ่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลเลี้ยงดูบุตรจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในยุคที่มารดาต้องออกไปทำงานนอกบ้านด้วย รวมทั้งการให้ความรู้แก่พ่อในด้านการพัฒนาเด็ก เพื่อเสริมให้กิจกรรมของพ่อในการดูแลเลี้ยงดูบุตร มีส่วนช่วยเสริมพัฒนาการของเด็กให้มากขึ้น

เด็กในภาวะยากลำบาก ซึ่งเป็นเด็กที่ประสบปัญหาและต้องการความช่วยเหลือจากสังคมเป็นพิเศษ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติ ได้แก่ เด็กที่ถูกทารุณกรรม เด็กด้อยโอกาส เด็กที่ถูกทอดทิ้งและเด็กเร่ร่อน เด็กที่ถูกนำไปค้าประเวณี เด็กที่มีความประพฤติเบี่ยงเบน เด็กพิการและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ ซึ่งปัญหาของเด็กในสภาวะยากลำบากดังกล่าวนับวันแต่จะเพิ่มสูงขึ้นจนเป็นที่น่าวิตก ครอบครัวที่ยากจนไม่สามารถปรับตัวได้ทัน มีการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาทำงานในตัวเมืองมากทำให้เกิดแหล่งเสื่อมโทรม หรือชุมชนแออัดในเมือง สภาพครอบครัวที่ต้องทำอะไรอย่างเร่งรัด เต็มไปด้วยความเครียด เกิดการละเมิดทางเพศต่อเด็กโดยคนใกล้ชิด ซึ่งเป็นปัญหาอยู่ในปัจจุบัน ทำให้สมาชิกครอบครัว ไม่มีเวลาให้แกกัน มีความรุนแรงในครอบครัว

นอกจากนี้ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวปัจจุบันยังละเลยวัฒนธรรมไทย ซึ่งเน้นความสงบ เรียบร้อย มีกิริยาจาจนุมนวลอ่อนหวานและวัฒนธรรมที่เป็นค่านิยมคุณธรรม และจริยธรรมในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งได้แก่ ความกตัญญูกตเวทิต่อพ่อ-แม่ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ คุณธรรมตามหลักศาสนา ได้แก่ ศีลสมาธิ ปัญญา ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาจิตใจและสติปัญญาของเด็ก ทำให้เด็กรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล รวมทั้ง ธรรมะที่เกี่ยวกับความเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์ สุจริต และขยันอดทน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยเสริมการเลี้ยงดูเด็กไทยให้เป็น “เด็กดี” ที่พ่อแม่หวังเพื่อให้เขาเติบโตเป็น “เด็กดีที่มีคุณธรรม” ดังนั้นการละเลยการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวัฒนธรรมไทยของครอบครัว และบทบาทของพระสงฆ์ (ซึ่งมักสอนคุณธรรม โดยใช้ภาษาบาลีสันสกฤต ซึ่งเด็กฟังแล้วไม่เข้าใจ จึงไม่เกิดการซึมซับ) ทำให้เด็กไทยโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ไร้คุณธรรม

3.6 ผลที่เกิดขึ้นจากแนวคิด วิธีการและกระบวนการเลี้ยงดูเด็กของสังคมไทย

ผลที่เกิดขึ้นจากแนวคิด วิธีการและกระบวนการพัฒนาเด็กก่อให้เกิดปัญหาในหลายด้านและจัดเป็นปัญหาที่ซับซ้อนอย่างมากในสังคมทุกแห่งในโลก เนื่องจากการอบรมเลี้ยงดูเด็กมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลและสถาบันหลายฝ่ายที่อยู่ในกระบวนการอบรมปลูกฝังขัดเกลาให้เด็กเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ทั้งยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไข และปัจจัยแวดล้อมต่างๆ อีกมากมาย ผลที่เกิดจากแนวคิด กระบวนการและวิธีการเลี้ยงดูเด็กของสังคมไทยมีทั้งในระดับจุลภาคและมหภาคดังนี้

3.6.1 ผลต่อตัวเด็ก

3.6.1.1 เด็กบางส่วนยังมีปัญหาสุขภาพอนามัย แม้ว่าอัตราการเกิดของเด็กไทยในบางกลุ่ม จะลดลงจากผลของการวางแผนครอบครัว แต่ยังมีปัญหาหลายอย่างที่พบและจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขโดยเร็ว กล่าวคือ

1) อัตราการตายของทารก ยังอยู่ในระดับสูง จากการสำรวจการเปลี่ยนแปลงประชากร (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2535) ข้อมูลอัตราตายของเด็กทารกและเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี พบว่า ในปัจจุบันอัตราการตายของทารกอายุต่ำกว่า 1 ปีของไทยยังสูงถึง 38 คน ต่อการเกิดมีชีพพันคน (โดยในเขตชนบทสูงถึง 41 คน ในขณะที่ในเขตเมืองเป็นจำนวน 27 คน และยังมีความแตกต่างในระดับภาคด้วย) ซึ่งจัดว่าสูงมากเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ญี่ปุ่น สิงคโปร์ มาเลเซีย ซึ่งมีอัตราการตายของทารกเท่ากับ 4, 8 และ 24 คน ตามลำดับ เด็กไทยยังมีการเจ็บป่วยและการตายด้วยโรคต่างๆ เช่น โรคที่เกี่ยวกับการคลอด โรคทางเดินหายใจ และเอ็ดส์ เป็นต้น

2) การขาดสารอาหาร ในปี 2536 พบว่า เด็กไทยอายุ 0-5 ปี มีภาวะขาดสารอาหารถึง 4.5 แสนคน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 15 ของเด็กไทยวัยนี้ทั้งหมด ภาวะขาดสารอาหารที่สำคัญ มีดังนี้ คือ การขาดสารไอโอดีน ในเด็กเล็กซึ่งอาจขาดตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา จะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของสมอง ทำให้ระดับสติปัญญาต่ำหรือที่เรียกว่าโรคเอ่อ ในปี 2537 พบเด็กในชั้นประถมศึกษาเป็นโรคคอกพอกประมาณร้อยละ 8 ซึ่งพบมากในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในขณะที่เด็กในเมืองหรือเด็กที่พ่อแม่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีมักพบเด็กที่มีภาวะโภชนาการเกินหรือเด็กอ้วน (ดูกุลล สุนทรธาดา และคณะ, 2540 : 21-22 และ 35-39)

นอกจากนี้ยังพบเด็กไทยจำนวนมากที่มีภาวะโลหิตจางจากการขาดธาตุเหล็ก ซึ่งเป็นสารอาหารที่พบมากในไข่แดงและตับสัตว์ ในปี 2536 เด็กแรกเกิด-5 ปี มีภาวะโลหิตจางร้อยละ 14.8 เด็กในชนบทอายุ 0-2 ปี มีภาวะโลหิตจางร้อยละ 25-30 และเด็กในสถานสงเคราะห์มีสูงถึงร้อยละ 70-79 สาเหตุมาจากการให้อาหารเสริมที่มีแต่ข้าวและการดูแลความสะอาดของร่างกาย และสภาพแวดล้อมไม่ดีทำให้เด็กมีพยาธิ เด็กที่ขาดธาตุเหล็กจะซีด อ่อนเพลียง่าย ไม่เล่นหัว เด็กที่ขาดวิตามินเอทำให้ตาบอดใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้

3) **ฟันผุ** เด็กไทยอายุ 3 ปี มีฟันผุถึงร้อยละ 67 ทั้งนี้เป็นเพราะมารดาขณะที่ตั้งครรภ์กินอาหารแคลเซียมที่ช่วยสร้างเสริมฟัน เช่น นม ปลา กุ้ง ไข่ไม่พอ และอีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะเด็กทารกได้อาหารที่มีคุณภาพต่ำ เช่น นมข้นหวาน และที่สำคัญมาจากการได้รับนมขวดของเด็ก โดยเฉพาะเวลาก่อนนอนทำให้หลับไปพร้อมกับขวดนม จึงไม่การทำความสะอาดฟันก่อน ปัญหาฟันผุนี้โยงไปสู่ปัญหาอื่น เช่น การเบื่ออาหาร เคี้ยวอาหารไม่ละเอียด การอักเสบของช่องปากซึ่งอาจลุกลามไปสู่หู และเยื่อหุ้มสมอง

4) **โรคทางพันธุกรรม** เด็กไทยได้รับถ่ายทอดความผิดปกติ และโรคต่างๆ ทางกรรมพันธุ์หลายโรค ที่พบมากจนเป็นปัญหาระดับชาติของไทยคือโรคธาลัสซีเมีย ผู้ป่วยโรคนี้จะมีปัญหาโลหิตจางแต่กำเนิด จะมีลักษณะผิวหนังซีด ตาเหลือง ถ้าเป็นมากจะต้องได้รับการถ่ายและให้เลือดเป็นประจำ การเจริญเติบโตจะช้า อ่อนเพลีย ดัดโรคอื่นได้ง่ายผู้ป่วยที่เป็นโรคนี้พบมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ

5) **โรคติดเชื้อที่ได้รับจากพ่อแม่** ส่วนใหญ่โรคที่สามารถติดต่อจากพ่อแม่ถึงลูกตั้งแต่อยู่ในครรภ์ มักจะเป็นโรคติดเชื้อที่ติดต่อทางเพศสัมพันธ์ เช่น กามโรค ซิฟิลิส ในปัจจุบันมีโรคร้ายที่รักษาไม่หาย และกำลังระบาดอย่างรุนแรงทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยคือ โรคเอดส์ อัตราการติดเชื้อเอดส์ของเด็กจากมารดามีถึงร้อยละ 5.4 ของจำนวนผู้ติดเชื้อทั้งหมด และมีเด็กที่เสียชีวิตจากเอดส์แล้วถึงร้อยละ 6.3 จากจำนวนผู้ติดเชื้อทั้งหมด (ตัวเลขระหว่าง กันยายน 2527- 31 ตุลาคม 2539, กองระบาดวิทยา, 2539)

6) **โรคที่เกิดจากการได้รับสารพิษ** ปัจจุบันสภาพแวดล้อมของไทยทั้งน้ำ อากาศ อาหาร ฯลฯ ล้วนเต็มไปด้วยสารเคมีที่เป็นพิษต่อร่างกายของคน โดยเฉพาะทารกและเด็ก ซึ่งมีภูมิคุ้มกันต้านต่อสารพิษต่างๆ น้อยกว่าผู้ใหญ่โดยเฉพาะสารตะกั่ว ซึ่งพบในอากาศที่เราหายใจเข้าไปทุกครั้งมีผลต่อการทำงานของระบบทาง

เดินอาหาร และยังทำลายเม็ดโลหิต ทำให้ได้ต้องทำงานหนักในการขับออก นับว่าเป็นปัญหาที่กระทบในวงกว้างและต้องการการเอาใจใส่จากหลายฝ่ายในการแก้ไข

7) อุบัติเหตุ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้อัตราการตายของทารกและเด็กสูง จากสถิติปี 2530 พบว่าเด็กที่ตายในช่วงอายุ 0-4 ปี ดายด้วยอุบัติเหตุถึงร้อยละ 16 โดยมีสาเหตุการตายที่สำคัญ ได้แก่ การจมน้ำตายร้อยละ 9 และอุบัติเหตุบนท้องถนนร้อยละ 3 การที่เด็กตายด้วยอุบัติเหตุชี้ให้เห็นว่าการให้ความเอาใจใส่ดูแลเด็กในด้านความปลอดภัยยังบกพร่องอยู่มาก

8) สุขภาพจิต การศึกษาในทางการแพทย์ พบว่า ปัญหาสุขภาพจิตของเด็กไทยส่วนมากมีลักษณะเป็นปัญหาการเก็บกดอันเนื่องมาจากสภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัว ต่อพ่อแม่ผู้เลี้ยงดูไม่เห็นว่าเป็นปัญหาจึงไม่พามารับการตรวจรักษา ซึ่งในทางการแพทย์เห็นว่าการปล่อยให้ปัญหาความเก็บกดคงอยู่ต่อไปเรื่อยๆ นั้น จะมีผลกระทบที่เป็นอันตรายต่อเด็กได้รุนแรงและยาวนานมากกว่าปัญหาในลักษณะพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง หรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมที่เด็กแสดงออก

3.6.1.2 เด็กบางส่วนยังมีปัญหาด้านสติปัญญา และความสามารถในการรู้คิด

มีการศึกษาถึงพัฒนาการด้านความคิดความเข้าใจ ตลอดจนการแก้ปัญหาของเด็กนับตั้งแต่เรื่องที่เข้าใจได้ง่ายมองเห็นได้ด้วยตา (รูปธรรม) ไปถึงสิ่งที่เป็นนามธรรม ด้านการให้เหตุผลและเชื่อมโยงถึงผลสรุปของเรื่องราวต่างๆ พบว่าเด็กไทยมีพัฒนาการค่อนข้างช้า โดยเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ มีความโน้มเอียงที่จะมีอัตราของพัฒนาการทางสติปัญญาช้ากว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูง ซึ่งสาเหตุสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการที่ครอบครัวไทยเปลี่ยนแปลงเป็นครอบครัวเดี่ยว และมารดาต้องออกทำงานนอกบ้านด้วย เด็กถูกทอดทิ้ง ขาดการกระตุ้นและส่งเสริมพัฒนาการนับว่าเป็นปัญหาที่น่าเป็นห่วงยิ่ง (ดู กุศล สุนทรธาดา, 2540 : 50-53)

3.6.1.3 เด็กบางส่วนยังมีปัญหาด้านสวัสดิภาพและสิทธิพื้นฐาน

เด็กไทยจำนวนไม่น้อยยังมีปัญหาเกี่ยวกับสวัสดิภาพ การขาดการคุ้มครองสิทธิของเด็กด้อยโอกาสกลุ่มต่างๆ รวมทั้งสิทธิในการเข้าถึงบริการพื้นฐานต่างๆ แม้ว่าจะมีหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชนหลายหน่วยงานยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ แต่ก็ยังไม่ครอบคลุมทั่วถึง ปัญหาเหล่านี้ได้แก่

1) **เด็กถูกทอดทิ้ง** มีทั้งที่ถูกทอดทิ้งตั้งแต่แรกเกิดไปจนถึงเด็กที่ถูกนำมาฝากตามสถานสงเคราะห์ และที่ถูกทอดทิ้งไว้ตามที่สาธารณะ ซึ่งจะมีปัญหาด้านสุขภาพจิตจากความว่าเหวเป็นพิเศษ ปัจจุบันเด็กในวัย 2-4 ปี เป็นกลุ่มเด็กที่ถูกทอดทิ้งที่น่าเป็นห่วงที่สุด เนื่องจากเด็กในวัยนี้เริ่มช่วยตัวเองได้บ้าง กำลังเป็นวัยของการเรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งรอบข้าง ถ้าขาดการดูแลเอาใจใส่ เด็กขาดการกระตุ้นจะทำให้เด็กมีพัฒนาการที่ช้า

2) **เด็กพิการทางร่างกายและสติปัญญา** เด็กพิการมีทั้งที่เป็นตั้งแต่กำเนิด และที่เกิดจากอุบัติเหตุ ซึ่งส่งผลให้เป็นภาวะแก่ผู้เลี้ยงดู รวมทั้งทำให้ตัวเด็กเองขาดโอกาสการศึกษาไปด้วย เพราะสถานรับเลี้ยงหรือโรงเรียนที่รับดูแลเฉพาะเด็กพิการยังมีความจำกัดที่จะรับเด็กพิการเข้าไว้ และโรงเรียนที่รับเด็กปกติอยู่แล้วก็มักจะมีข้อจำกัดที่จะรับเด็กพิการเข้าเรียนด้วย

3) **เด็กถูกทารุณและล่วงละเมิดทางเพศ** แม้จะยังไม่มีการรวบรวมสถิติของเด็กที่ถูกทารุณทั้งหมดว่ามีจำนวนแน่นอนเท่าใด แต่จากการเสนอข่าวของสื่อมวลชนต่างๆ ทำให้คาดคะเนได้ว่ามีเด็กจำนวนมากที่ถูกทารุณ ทั้งทางร่างกายจิตใจ และทางเพศจากการทุบตี ทำร้ายและถูกข่มเหงรังแกทางจิตใจทุกชนิด โดยเฉพาะจากคนใกล้ชิด เช่น บิดา ญาติหรือเพื่อนบ้าน เด็กกลุ่มนี้นับว่าน่าจะต้องได้รับการช่วยเหลืออย่างรีบด่วน ในสหรัฐอเมริกา การพัฒนาคุณภาพเด็กทั้งในครอบครัวและสถานเลี้ยงดูเด็ก จะเน้นความปลอดภัยและสวัสดิการของเด็กซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญอย่างหนึ่ง (The Annie E. Casey Foundation, 1998)

3.6.2 ผลต่อชุมชน สังคม วัฒนธรรม

แนวคิด กระบวนการ และวิธีการเลี้ยงดูเด็กของสังคมไทยได้ส่งผลโดยตรงต่อชุมชน สังคม และวัฒนธรรมไทยเมื่อเด็กโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ เพราะกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งหมายถึง การอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว ในโรงเรียนการกล่อมเกลาทางจริยธรรมโดยสถาบันศาสนา และการหล่อหลอมความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมโดยสภาพแวดล้อมในชุมชน รวมทั้งการรับอิทธิพลจากสื่อมวลชน ทำให้เด็กไทยบางส่วนมีบุคลิกภาพไม่พึงประสงค์ มีความย่อหย่อนทางคุณธรรม จริยธรรม อันเป็นผลมาจากความบกพร่องของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม และความขัดแย้งระหว่างสถาบันหลักต่าง ๆ ทางสังคม เช่น ความขัดแย้งระหว่างการอบรมในครอบครัวกับในโรงเรียน หรือสถานเลี้ยงดูเด็กรวมทั้งสภาพแวดล้อมที่พบเห็นในชีวิตประจำวันในชุมชน ทำให้เด็กเกิดความสับสน และเกิดการปลุกฝังลักษณะนิสัยที่ไม่พึงปรารถนา เช่น ก้าวร้าว

วัดถุนิยม หวังลาภลอย รักสนุก แก่งแย่งแข่งขันเพื่อเอาชนะ เป็นต้น (คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาอบรมและเลี้ยงดูเด็ก, 2535) เป็นเหตุให้พัฒนาการด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กและเยาวชนเป็นไปในลักษณะที่ยึดการกระทำตามอย่างผู้อื่น เห็นแก่พวกพ้อง แทนที่จะพัฒนาไปจนถึงขั้นยึดหลักความถูกต้องหรือคุณธรรม ขาดความสามารถในการต้านทานสิ่งยั่วยุที่ชักจูงไปในทางที่เสื่อม แม้จะมีกิจกรรมทางศาสนาหรือกิจกรรมเด็กและเยาวชนที่พัฒนาด้านจริยธรรมบ้าง แต่ก็เป็นส่วนน้อยไม่ครอบคลุมกลุ่มที่มีพฤติกรรมเสื่อม ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนและสังคมในหลายประการ คือ

3.6.2.1 ชุมชนชนบทล่มสลาย การศึกษาแผนใหม่แตกต่างจากการศึกษาแบบเดิมซึ่งมักจะศึกษากันจากวัด ดังนั้นจึงเป็นการศึกษาโดยธรรมชาติที่สืบต่ออาชีพ ครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม แต่การศึกษาแผนใหม่แยกเด็กออกมาจากระบบชีวิตและธรรมชาติ มาอยู่ในห้องเรียนเพื่อ “เรียนหนังสือ” ทำให้เยาวชนไม่มีความสามารถในเรื่องอาชีพ (โดยเฉพาะอาชีพเกษตรที่พ่อแม่ทำอยู่) ไม่เข้าใจวิถีชีวิตในชุมชนและสังคม ดังที่กรมพระมหาสมณเจ้า กรมวชิรญาณวโรรส (2499) ทรงลิขิตไว้ว่า

“การศึกษาสามัญที่จัดขึ้นไม่เป็นอันโยงกับการศึกษาพิเศษของราษฎรพื้นเมือง กลับเป็นเครื่องเปลี่ยนพื้นเพของเขา เพื่อความเป็นผู้ไม่มีหลักทรัพย์ การศึกษาแผนใหม่ได้ผลิตเด็กแบบนกแก้วนกขุนทองขึ้นมาเต็มไปหมด ทำงานไม่เป็น คิดไม่เป็น ไม่เข้าใจการมีชีวิตร่วมกันแข่งขันกัน ขัดแย้งกัน และขาดปัญญาแก้ไขบ้านเมือง ฉะนั้นสมควรได้รับความตำหนิอย่างมาก”

ระบบการศึกษาแผนใหม่ทำให้มีการรับเอาวัฒนธรรมความเชื่อของตะวันตกเข้ามา ใช้กลวิธีในการพัฒนาแบบตะวันตกที่แยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ทำลายตัวเอง เด็กถูกแยกออกจากครอบครัว เพราะสถาบันครอบครัวแตกแยกพลัดพรากจากกันไปคนละทางสองทางตามกระแสแห่งเศรษฐกิจที่เมืองใหญ่ ดูดซับสิ่งต่างๆ เข้าสู่ศูนย์กลาง สังคมชนบทล่มสลายลงไป สถาบันชุมชนก็ล่มสลายไปด้วย ผู้คนขาดที่พึ่ง ป่าไม้และทรัพยากรในชนบทถูกทำลายไปด้วย ทำให้ชนบทถูกทำลายทั้งทางสังคมและสิ่งแวดล้อม คนหนุ่มสาว/วัยแรงงานมุ่งเข้าไปแสวงหาสิ่งที่ดีกว่าในเมือง แม้ว่าเด็กบางส่วนยังอยู่กับยายซึ่งไม่มีที่พึ่งพา เพราะการศึกษาแผนใหม่ไม่ได้สอนให้เด็กได้เข้าใจชุมชนและรักชุมชนของตน แต่มุ่งให้เด็กเมื่อโตเป็นคนหนุ่มสาวในวัยทำงานต้องทิ้งครอบครัวและชุมชน มาหางานทำในเมือง จึงทิ้งเด็กและคนชราไว้ในหมู่บ้าน ชุมชนก็ขาดคนช่วยกันพัฒนา เด็กก็ขาดผู้อบรมเลี้ยงดูกล่อมเกลานิรันดร์ใจคอ

3.6.2.2 สถานะและบทบาทของพุทธศาสนาลดความสำคัญลง

โดยเฉพาะในช่วงของการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยใหม่ ความนิยมในเทคโนโลยีตะวันตกว่าเป็นหนทางแห่งการพัฒนาประเทศ ทำให้ศาสนาถูกละเลย วัดหมดบทบาทด้านการศึกษา แม้ว่าสถาบันสงฆ์ยังคงอยู่ แต่การศึกษาโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้สอนกลายเป็นเรื่องล้าสมัยไม่ทันโลก ทำให้คุณค่าด้านจริยธรรมของเด็กตกต่ำไป ประกอบกับพระสงฆ์มิได้อยู่ในฐานะเป็นผู้นำทางจิตใจและปัญญา บทบาทของพระสงฆ์จึงเหลือเพียงบทบาทด้านพิธีกรรมและการสงเคราะห์ด้านจิตใจให้แก่คนในสังคมและชุมชนเท่านั้น แม้ว่าการปลูกฝังด้านจริยธรรมและคุณธรรมแก่เด็กไม่ใช่เรื่องของวัดและสงฆ์เพียงอย่างเดียว ตัวหลักที่น่าจะปลูกฝังจริยธรรมและคุณธรรมคือ บ้าน (พ่อ-แม่) โรงเรียน (ครู) และวัด (พระสงฆ์) (คณิศร วัฒนบุต, 2536) แต่เนื่องจากสถาบันทั้งสามอยู่ในสภาพที่สั่นคลอน การปลูกฝังจริยธรรมและคุณธรรมจึงทำได้ไม่สมบูรณ์

อย่างไรก็ตามแม้ว่าหลักธรรมหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจะมีมากมายหลายหมวดหมู่ มีชื่อแตกต่างกันไปอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กไทยดังได้กล่าวข้างต้น แต่พ่อแม่ส่วนใหญ่ รวมทั้งสถาบันการศึกษาก็ได้ละเลย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการสั่งสอนของพระ มักอ่านเป็นภาษาบาลี หรือสันสกฤต ทำให้เด็ก/พ่อแม่เด็กไม่เข้าใจ ดังนั้นการที่จะสอนให้เด็กนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้จึงจำเป็นต้องทำให้ง่ายแก่ความเข้าใจ หรือสอนหลักธรรมโดยอ้างอิงชาดก แต่เมื่อพระสงฆ์ได้ลดบทบาทตรงนี้ไปจึงทำให้เด็ก ชุมชน และสังคมวิกฤตไปด้วย แม้เด็กจะได้ตามผู้ใหญ่ไปวัดและได้ทำบุญตักบาตร ฟังเทศก์ เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรมจากการไปวัดและได้เห็นผู้ใหญ่ไปวัดอยู่เสมอ ๆ เด็กเรียนรู้มรรยาทในการไหว้กราบพระสงฆ์ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับเด็กในหมู่บ้านเกือบจะไม่ปรากฏเลย การสัมผัสทางจิตใจ เช่น ความศรัทธาเลื่อมใส ความซาบซึ้งในคำสอน ความอบอุ่นปลอดภัย หรือความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดยังไม่ชัดเจน ประสบการณ์เหล่านี้ไม่อาจเป็นพื้นฐานที่เด็กจะเชื่อมโยงได้ว่าวัดมีความสัมพันธ์กันในวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน (สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2534 ; 362)

3.6.2.3 วัฒนธรรมไทยกำลังถูกทำลายด้วยวัฒนธรรมทุนนิยมและอำนาจนิยม

ในปัจจุบันวัฒนธรรมไทย เด็กไทย ชุมชนและสังคมไทยกำลังถูกทำลายด้วยวัฒนธรรมทุนนิยม ซึ่งส่งเสริมการบริโภคและอำนาจนิยมซึ่งส่งเสริมการรวมศูนย์อำนาจ ซึ่งผ่านมาจากสื่อต่าง ๆ (รังสรรค์ ทัศพรพันธ์, 2536) จึงเป็นสิ่งทำลายคนในสังคมและนักวิชาการอย่างยิ่งว่าเราจะแสวงหาวัฒนธรรมที่เหมาะสมและ

สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมไทย เพื่อเด็กไทยได้อย่างไร เพื่อให้สังคมยังคงความหลากหลาย มีความเชื่อมั่น ไม่ทำร้ายผู้อื่น มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาตนเอง และคนอื่นไม่ว่ากลุ่มคนเหล่านั้นจะเป็นเด็ก คนชรา คนพิการ สตรี ผู้ด้อยโอกาสต่างๆ เพื่อให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบ (เสนห์ จามริก, 2536) เราจะหาทางส่งเสริมให้ชุมชนและสังคมไทยเราแปรเปลี่ยนไปเป็น “วัฒนธรรมแบบประชาธิปไตยเต็มร้อย” และ “วัฒนธรรมที่ปราศจากการทุจริตคอร์รัปชัน” ได้โดยวิธีใด ในขณะที่วัฒนธรรมทั้งสองรูปแบบกำลังทรงอำนาจ

3.7 สรุป

ผู้มีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวมากที่สุดคือแม่ แต่รูปแบบของผู้เลี้ยงดูมีความแตกต่างจากในอดีต เนื่องจากการทำงานนอกบ้านของแม่ การย้ายถิ่น และฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว กล่าวคือ สำหรับครอบครัวเดี่ยวในชนบทที่ไม่มีการย้ายถิ่น ผู้เลี้ยงดูหลักได้แก่แม่ ส่วนพ่อมีบทบาทบ้างแต่ไม่มากนัก และผู้เลี้ยงดูหลักของครอบครัวขยาย คือแม่และยาย ส่วนพ่อและญาติอื่นในครอบครัวมีส่วนในการช่วยเหลือดูแลเด็กด้วย แต่ถ้าแม่ทำงานนอกบ้านหรือย้ายไปต่างถิ่นกับพ่อ ผู้เลี้ยงดูหลักในครอบครัวมักเป็นยาย ย่า หรือญาติคนอื่นในครอบครัว และถ้าพ่อย้ายถิ่นไปคนเดียว แม่ก็จะเป็นผู้เลี้ยงดูลูกตามลำพัง หรือเลี้ยงดูร่วมกับยาย ย่า หรือญาติคนอื่น ในกรณีที่ เป็นครอบครัวขยาย และสำหรับครอบครัวในเมืองที่แม่ไม่ได้ทำงานนอกบ้านหรือที่แม่ทำงานนอกบ้านแต่อยู่ในครอบครัวขยาย รูปแบบของผู้เลี้ยงดูก็เหมือนกับของครอบครัวในชนบท แต่ถ้าอยู่เป็นครอบครัวเดี่ยวรูปแบบของผู้เลี้ยงดูก็มีความหลากหลายมากขึ้น มีทั้งที่จ้างคนมาเลี้ยงลูกที่บ้านของตนเอง หรือนำไปฝากเลี้ยงที่บ้านของผู้เลี้ยง ทั้งที่เป็นญาติและที่ไม่ใช่ญาติ ซึ่งพ่อแม่สามารถไปรับกลับหลังเลิกงานได้ทุกวัน หรือทุกอาทิตย์ และที่ส่งลูกกลับไปอยู่กับยาย ย่า หรือญาติที่บ้านเดิมของตน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแม่ที่ทำงานนอกบ้านและมีฐานะเศรษฐกิจต่ำ อย่างไรก็ตามพ่อยังมีบทบาทในการเลี้ยงดูเด็กน้อยมาก และบทบาทหรือกิจกรรมที่ทำก็ยังไม่ส่งผลต่อการพัฒนาเด็กมากเท่าที่ควร การอบรมเลี้ยงดูของพ่อไทย ส่วนใหญ่ยังใช้อำนาจ/วาจาคุกคามว่ากล่าว การลงโทษมากกว่าการพูดคุยกับเด็กอย่างมีเหตุผลและการให้รางวัลแก่เด็กเมื่อเด็กทำดี

ส่วนเรื่องการเลี้ยงดูเด็คนั้น ยังมีพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูจำนวนมากที่ไม่ได้เลี้ยงดูเด็กในแนวทางที่จะส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติ

ปัญญาอย่างเหมาะสมตามวัย กล่าวคือ ครอบครัวในชนบทจำนวนมากมีการเลี้ยงลูกที่ไม่เหมาะสม ปฏิบัติตามความเชื่อที่ส่งผลเสียต่อการเลี้ยงดูเด็กในเรื่องต่าง ๆ เลี้ยงลูกด้วยนมแม่น้อยเกินไป ให้อาหารที่ไม่เหมาะสมกับเด็กเร็วเกินไป ปล่อยให้เด็กกินอาหารว่างที่ไม่มีประโยชน์ ขาดความรู้ความเข้าใจในการป้องกันและรักษาสุขภาพอนามัยของเด็ก ไม่นำเด็กไปฉีดวัคซีนให้ครบตามกำหนด ไม่ได้รักษาความสะอาดของเด็ก และไม่แสดงความสนใจต่อความรู้สึกของลูกเท่าที่ควร ใช้ความรุนแรงและใช้อารมณ์กับเด็ก เลี้ยงดูเด็กในแนวทางที่ทำให้เด็กมีโอกาสพัฒนาความขัดแย้ง เป็นแบบอย่างความประพฤติที่ไม่ดีกับเด็ก ดบสนองความสนใจของเด็กตามอารมณ์ของผู้ใหญ่ และส่งเสริมความสนใจของเด็กน้อย ไม่สนใจการใช้สื่อหรือของเล่นที่มีประโยชน์ เพื่อส่งเสริมสติปัญญาของเด็ก และไม่ได้อธิบายเหตุผลและคุณค่าของประเพณีหรือพิธีกรรมที่让孩子มีส่วนร่วม ส่วนครอบครัวในเมือง มีวิธีการเลี้ยงลูกที่หลากหลายมากกว่าในชนบท ตามการศึกษาสภาวะการทำงานของแม่และฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ครอบครัวของผู้ย้ายถิ่นมาใช้แรงงานในเมือง มีวิธีการเลี้ยงลูกที่คล้ายกับครอบครัวชนบทในด้านโภชนาการ การรับวัคซีน การรักษาโรคเมื่อเจ็บป่วย และครอบครัวเหล่านี้มักไม่ได้สนใจเรื่องการป้องกันโรค การรักษาความสะอาดร่างกาย และการให้ลูกนอนพักผ่อนให้เพียงพอมากนัก ตลอดจนไม่ฝึกลูกในเรื่องการอ่านเขียน ไม่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ด้วยของเล่นที่เหมาะสม ไม่ได้เป็นต้นแบบทางคุณธรรมและวัฒนธรรม และไม่มีการทำกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญตามประเพณีต่าง ๆ มากนัก ทั้งนี้แตกต่างจากครอบครัวที่พ่อแม่มีการศึกษาสูงและมีฐานะเศรษฐกิจดีที่สามารถนำวิธีการที่จะช่วยพัฒนาลูก ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และจริยธรรม มาใช้ในการอบรมเลี้ยงดูลูกของตนอย่างเหมาะสมและให้ผลดีมากกว่าพ่อแม่ที่มีการศึกษาน้อยและมีฐานะเศรษฐกิจไม่ดี อย่างไรก็ตามครอบครัวเหล่านี้ไม่มีเวลาสั่งสอนลูกมากนัก และลูกของครอบครัวเหล่านี้มักมีปัญหาเรื่องภาวะโภชนาการเกิน และไม่ได้รับการส่งเสริมในเรื่องการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ประเพณี และศาสนามากนัก

บทบาทของสถานบริการเลี้ยงดูเด็กที่มีต่อพัฒนาการของเด็ก พบว่า การจัดบริการที่มีอยู่ขณะนี้ มี 3 รูปแบบคือ บริการเลี้ยงเด็กในครอบครัว ศูนย์รับเลี้ยงเด็กกลางวัน และการจัดการศึกษาก่อนประถมศึกษา ซึ่งบริการ 2 ประเภท หลังก็มีบริการทั้งในชุมชน สถานที่ทำงาน (ยังมีอยู่น้อยมาก) และของเอกชน ซึ่งผลการจัดบริการสามารถพิจารณาได้เป็น 2 แนวทางคือด้านปริมาณและด้านคุณภาพ

ด้านปริมาณ พบว่าการจัดบริการสำหรับเด็กกลุ่มดังกล่าวส่วนใหญ่จัดให้ได้เพียงพอเพียงทั้งในด้านจำนวนสถานศึกษา จำนวนเด็ก จำนวนครูและงบประมาณ

ยกเว้นในกลุ่มของเด็กด้อยโอกาสซึ่งจำเป็นที่รัฐจะต้องขยายโอกาสทางการศึกษาของกลุ่มนี้ออกไป

ด้านคุณภาพ ยังมีปัญหาด้านคุณภาพอยู่มาก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาของคุณภาพของผู้ดูแลเด็ก (ทั้งในครอบครัวและสถาบัน) และครูซึ่งส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการทำงานด้านการเตรียมความพร้อมแก่เด็กในวัยก่อนเรียน โดยส่วนใหญ่เน้นการสอนให้อ่านออกเขียนได้ มากกว่าการเตรียมความพร้อมของเด็ก วิธีการสอนการเตรียมความพร้อมยังขาดการใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน เด็กก่อนประถมศึกษาส่วนใหญ่ยังมีการเตรียมความพร้อมด้านสติปัญญา และทักษะ รวมทั้งพัฒนาการด้านอารมณ์ สังคม และจิตใจอยู่ในระดับต่ำ เมื่อเทียบกับการเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย ซึ่งผ่านเกณฑ์การทดสอบมากที่สุด

สาเหตุของปัญหาด้านคุณภาพของบริการการเลี้ยงดูเด็กมีหลายประการ ได้แก่ ขาดกระบวนการคัดเลือกและเตรียมบุคลากรที่เข้ามาทำงานกับเด็ก ขาดการมีส่วนร่วมจากประชาชนขาดแคลนบริการที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเด็ก ทั้งเด็กปกติ และเด็กพิการด้อยโอกาส ขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไม่มีกฎหมายที่ควบคุมอัตราค่าบริการของสถานบริการรับเลี้ยงเด็กทำให้คุณภาพของบริการแตกต่างกันไปตามค่าบริการ นอกจากนี้บริการ ภาครัฐยังมีลักษณะตั้งรับ มากกว่าบริการเชิงรุก ทำให้มีเด็กด้อยโอกาสที่ยังไม่ได้รับบริการอยู่อีกมาก

สำหรับความคาดหวังของพ่อแม่หรือผู้ปกครองเด็กที่มาใช้บริการที่พยายามส่งบุตรหลานไปอยู่ในสถานรับเลี้ยงเด็กที่มีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นวิชาการมากกว่า การเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์สังคมและจริยธรรม ทำให้สถานรับเลี้ยงเด็กต้องปรับตัวเองให้สามารถสนองความต้องการของผู้มาใช้บริการ

นอกจากนี้ การพัฒนาการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน คงต้องมีการปรับปรุงทั้ง 4 ด้าน คือ ก) ด้านบริหารจัดการและการประสานงาน โดยการกำหนดให้มีนโยบายการจัดการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนให้ชัดเจน เน้นให้เอกชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้มากขึ้น โดยรัฐเป็นผู้สนับสนุนทางวิชาการเพื่อให้มีคุณภาพและมาตรฐาน จัดตั้งหน่วยงานประสานงานกลางในระดับชุมชน การให้ อบต. เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการตามความเหมาะสมและความพร้อมของชุมชน โดยร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ข) ด้านบุคลากร ต้องมีการเตรียมความพร้อมครู/ผู้ดูแลเด็กให้มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องการเตรียมความพร้อมและเสริมทักษะในการผลิตสื่อ ค) แนวการจัดประสบการณ์ ต้องมีหลักการและจุดเป็นในทิศทางเดียวกัน ส่วนรูปแบบและวิธีการอาจแตกต่างกันไปตามความพร้อมและทรัพยากรในแต่ละท้องถิ่น ดังนั้นควรมีการจัดทำเกณฑ์มาตรฐาน

คุณภาพขั้นต่ำของสถานบริการ ง) การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ควรมีการพัฒนาทั้งระบบ โดยเริ่มแต่การเผยแพร่ความรู้ เรื่องครอบครัวศึกษาแก่เด็กและเยาวชน คู่สมรส พ่อแม่ และประชาชนทางสื่อมวลชน ควรเน้นการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้ถูกต้องตามหลักวิชา และเน้นการเล่นให้เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่งที่เด็กสามารถค้นหาศักยภาพของตนเอง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2539)

สำหรับในสหรัฐอเมริกา การส่งเสริมคุณภาพของสถานเลี้ยงดูเด็กเขาจะเน้น 4 ด้าน คือ ผู้ให้บริการ/ผู้เลี้ยงดูเด็กต้องมีคุณภาพตามมาตรฐาน เด็กต้องได้รับการดูแลจากผู้เลี้ยงดูให้ได้รับความปลอดภัย สถานบริการเลี้ยงดูเด็กต้องจัดกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับพัฒนาของเด็กทั้งทางด้านสุขภาพและพัฒนาการของเด็ก ประการสุดท้ายคือการเน้นการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน (The Annie E. Casey Foundation, 1998)

ทบทวนนโยบาย แผนงาน และมาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก

4.1 นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (2538) ได้สรุปพัฒนาการของนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก โดยนโยบายมีทั้งที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญและนโยบายของรัฐบาลในแต่ละยุคแต่ละสมัย ดังนี้

4.1.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2534 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2538 ได้กำหนดในส่วนที่เอื้ออำนวยนโยบายแห่งรัฐไว้ว่า “รัฐพึงสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาพลเมืองของชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนให้เป็นผู้มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรมและจริยธรรม เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและเพื่อความมั่นคงของรัฐ นอกจากนี้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติเรื่องการพัฒนาเด็กไว้บางมาตรา เช่น

มาตรา 65 รัฐพึงช่วยเหลือผู้ยากไร้และด้อยโอกาสให้ได้รับทุนและปัจจัยต่างๆ ในการศึกษาอบรมและการฝึกอาชีพ

มาตรา 196 ที่กำหนดให้องค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น ที่มีอิสระในการกำหนดนโยบายการปกครองท้องถิ่นของตน แต่การที่จะทำให้องค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นองค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก จำเป็นต้องมีการดำเนินการในเรื่องการส่งเสริมและประสานงานระหว่างหน่วยงานอย่างมาก

อย่างไรก็ตามรัฐธรรมนูญไม่ได้ระบุถึงสิทธิขั้นพื้นฐานที่เด็กควรจะได้ในเรื่องต่างๆ อันเป็นความต้องการพื้นฐานของเด็กทุกคนไม่ว่าจะเป็นเด็กปกติหรือด้อยโอกาสในด้านต่างๆ เช่น เด็กต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากบิดา-มารดาหรือบุคคลในครอบครัวด้วยความรักความเข้าใจ เด็กต้องได้รับสารอาหารอย่างน้อยที่สุดตามความต้องการของร่างกาย และตามวัย เด็กต้องได้รับการส่งเสริมทางสุขภาพและพัฒนาการ เด็กต้องมีที่อยู่อาศัยที่ถูกต้องเหมาะสม เป็นต้น แต่ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ร่างโดย สสร.

ได้กำหนดเรื่องนี้ไว้ คือ ให้สิทธิแก่เด็กในการที่จะได้รับความคุ้มครองไม่ให้มีการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม และสิทธิที่จะได้รับการเลี้ยงดู และให้การศึกษาจากรัฐไว้ในมาตรา 54 และ 84 นอกจากนี้ยังระบุให้รัฐสามารถเลือกปฏิบัติในทางที่เป็นคุณแก่ผู้ด้อยโอกาส (เช่น สตรี เด็ก คนพิการ และคนเป็นเอดส์) เพื่อให้คนดังกล่าวสามารถดำรงชีพเหมือนผู้อื่นในมาตรา 29 วรรคสุดท้าย (คณะกรรมการสิทธิการประชาสัมพันธ์สภาร่างรัฐธรรมนูญ, 2540)

อย่างไรก็ตามในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ แม้ว่าจะให้สิทธิแก่ชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู อนุรักษ์ และมีส่วนร่วมในการจัดการและบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติก็ตาม (มาตรา 45 และ 83) แต่ยังไม่ได้ระบุสิทธิของชุมชนในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และการพัฒนาเด็กตามเจตนารมณ์ที่อยากให้ชุมชนมีส่วนร่วมในงานพัฒนาเด็ก

4.1.2 นโยบายรัฐบาล

นโยบายสะท้อนถึงค่านิยมและวิสัยทัศน์ของผู้นำหรือกลุ่มผู้นำ และเป็นผลผลิตของระบบการเมือง (ซึ่งนโยบายที่ดีควรสะท้อนความต้องการจริงของประชาชนด้วย ไม่ใช่สะท้อนถึงความต้องการของผู้นำหรือกลุ่มผู้นำ) สำหรับนโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวกับการพัฒนาเด็กสามารถพิจารณาได้จาก

ก. นโยบายที่แถลงต่อรัฐสภา

ประเทศไทยมีนโยบายด้านเด็กและเยาวชน มาตั้งแต่ในอดีตในสมัยรัฐบาลของ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องนโยบายเยาวชนแห่งชาติ (สำนักงานส่งเสริมเยาวชน กระทรวงศึกษาธิการ, 2516) และในสมัยของรัฐบาล พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ มีนโยบายส่งเสริมเยาวชนแห่งชาติ (คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเยาวชน กระทรวงศึกษาธิการ, 2522) และรัฐบาลชุดต่อๆ มาที่เข้ามาบริหารประเทศ ก็ได้มีนโยบายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นนโยบายที่แถลงต่อรัฐสภา รัฐบาลบางชุดจะเอานโยบายด้านเด็กไปแทรกไว้ในนโยบายสังคม เช่น นโยบายในสมัยของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ.2531) สมัยพลเอกสุจินดา คราประยูร (พ.ศ. 2535) สมัยนายอานันท์ ปันยารชุน (พ.ศ.2536) และสมัยนายบรรหาร ศิลปอาชา (พ.ศ.2538) ซึ่งแสดงว่ารัฐบาลส่วนใหญ่จะเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ และให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคมโดยเฉพาะการพัฒนาเด็กน้อยมาก และไม่มีแนวทางที่เด่นชัด แม้แต่พรรคที่เข้าร่วมรัฐบาลก็ไม่ได้หยิบยกเรื่องการพัฒนาเด็กเป็นจุดเน้นของนโยบายรัฐบาล ดังนั้นกรอบความคิดของนักการเมืองในเรื่องการพัฒนาเด็กจึงไม่มีหรือ

ถ้ามีก็ไม่ชัดเจน และให้ความสำคัญในระดับต่ำ การผลักดันในด้านนโยบายและนิติบัญญัติ เพื่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการพัฒนาเด็กจึงอ่อนกำลัง และไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรถึงแม้ทุกรัฐบาลจะนำเรื่องการพัฒนาเด็กบรรจุในนโยบายที่แถลงต่อรัฐสภา แต่นโยบายส่วนใหญ่เป็นเพียงการแสดงเจตนารมณ์ของรัฐบาลโดยกว้างๆ มีน้อยมากที่แสดงให้เห็นความคิดที่เป็นรูปธรรมของรัฐบาล สำหรับรัฐบาลนายชวน หลีกภัย ได้มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีเกี่ยวกับ “นโยบายเยาวชนแห่งชาติ” พ.ศ.2537 ซึ่งเป็นนโยบายที่ครอบคลุมการพัฒนาเด็กเกือบทุกด้าน เพื่อใช้เป็นแนวทางหลักให้หน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชนใช้ในการดำเนินงานพัฒนาเยาวชน

ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน สถาบันครอบครัว สื่อมวลชน สถาบันศาสนา ธุรกิจเอกชน องค์กรเอกชน สถาบันการศึกษา ชุมชน ที่จะรณรงค์และผลักดันให้ทุกรัฐบาลมีนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก การลงทุนในตัวเด็ก และผลักดันให้มีการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

ข. นโยบายรัฐบาลที่เป็นมติคณะรัฐมนตรี

นโยบายที่เป็นมติคณะรัฐมนตรีนั้น เป็นการเสนอเรื่องของหน่วยงานพัฒนาเด็กภาครัฐ เพื่อให้คณะรัฐมนตรีได้มีมติเพื่อให้สามารถดำเนินการได้อย่างกว้างขวาง ในขณะที่หน่วยงานพัฒนาเด็กภาคเอกชน มีความรู้ความสามารถ ตลอดจนมีมาตรการในการดำเนินการพัฒนาเด็กที่ได้ผลอย่างจริงจัง แต่การเสนอเรื่องต่อคณะรัฐมนตรีดำเนินการในลักษณะที่ไม่เป็นรูปแบบและไม่แน่นอน เช่น การให้องค์กรเอกชน/ภาคเอกชนร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินงาน และการเข้าร่วมประชุมสัมมนาต่างๆ ซึ่งเป็นเพียงการเสนอความคิดเห็น ขาดการเป็นเจ้าของเรื่องในการนำเสนอทั้งกระบวนการ จึงควรให้มีการกำหนดกลไกและวิธีการที่ต่อเนื่องและชัดเจนในการเปิดโอกาสให้หน่วยงานพัฒนาเด็กภาคเอกชน ได้เสนอเรื่องต่อคณะรัฐมนตรีได้ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2538 : 3-14) โดยในร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ได้ขยายบทบาทขององค์กรเอกชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ให้การศึกษาและสนับสนุนการดำเนินงานด้านสิทธิมนุษยชนไว้ (มาตรา 199-200)

4.1.3 การเข้าร่วมข้อผูกพันระดับโลก

ประเทศไทยได้ลงนามรับรองปฏิญญาโลกว่าด้วยความอยู่รอด การปกป้องและพัฒนาเด็ก (World Declaration on the Survival, Protection and Development of Children) อันเป็นประกาศที่แสดงถึงปณิธานของประเทศไทยในการที่

จะสร้างอนาคตที่ดีกว่าเดิมให้แก่**เด็กทุกคน** (เมื่อ 14 มีนาคม 2534) ซึ่งผูกพันให้ประเทศไทยต้องจัดทำปฏิญญาเพื่อเด็ก และแผนปฏิบัติการหลักของปฏิญญาหลักเพื่อเด็กไทย (National Plan of Action) เพื่อกำหนดเป้าหมายและหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินงานพัฒนาเด็กไทยในระยะ 10 ปี (2535-2544) การที่ประเทศไทยได้ให้การรับรองในภาคยานุวัติสารของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (เมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2535) เป็นการแสดงเจตนารมณ์ของรัฐบาลในการที่จะปกป้องคุ้มครองเด็ก ให้ได้รับสิทธิที่พึงมีพึงได้และมีการพัฒนาอย่างเหมาะสมตามวัย รัฐจำเป็นต้องมีกลไกทางการเมืองและการบริหารรองรับ เพื่อให้การบังคับใช้อนุสัญญามีผลในทางปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งในปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานใดของรัฐเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องนี้อย่างชัดเจน แต่ได้ใช้คณะกรรมการสิทธิเด็ก ซึ่งแต่งตั้งโดยคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดทำรายงานเสนอต่อคณะกรรมการสิทธิเด็กของสหประชาชาติภายใน 2 ปี หลังจากที่อนุสัญญามีผลบังคับใช้และหลังจากนั้นทุกๆ 5 ปี แต่โดยที่คณะกรรมการดังกล่าวไม่มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมดูแลหรือสั่งการใดๆ นอกเหนือไปจากการจัดทำรายงาน จึงไม่สามารถเป็นหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิเด็ก **จึงน่าจะให้มีการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาดูแลในเรื่องอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กโดยเฉพาะ** โดยให้มีหน้าที่ในการกำหนดกลไกทางการเมืองและการบริหารเพื่อให้มีการดำเนินการตามอนุสัญญาอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตามในปัจจุบันสำนักงานอัยการสูงสุด และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ ได้ร่วมกันพิจารณาการก่อตั้งศูนย์เด็กเยาวชนและครอบครัว ซึ่งจะทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิให้เด็กได้อย่างทั่วถึงโดยอาศัยกลไกของสำนักงานอัยการสูงสุดทั้งในระดับชาติ ภูมิภาค และท้องถิ่น และเชื่อมโยงเกาะเกี่ยวกับหน่วยงานของรัฐในท้องถิ่น องค์กรเอกชนและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิเด็ก และอาสาสมัครอื่นๆ ในชนบท เพื่อที่จะสามารถเข้าถึงรากเหง้าของปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง การพัฒนาระบบการรายงานสภาวะเด็กในระดับจุลภาค เพื่อเชื่อมต่อไปจนถึงระดับมหภาค ก็จะสามารถกระทำได้โดยอาศัยกลไกดังกล่าวด้วย

กล่าวโดยสรุปนโยบายของรัฐบาลเกือบทุกยุคทุกสมัยได้มีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับเด็กในจุดเน้นที่แตกต่างกันไป โดยให้ความสำคัญกับเด็กในฐานะที่เป็นอนาคตของชาติและเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ โดยนโยบายของรัฐส่วนใหญ่สามารถแบ่งออกเป็น 4 ประการ คือ

(1) นโยบายด้านครอบครัวและประชากร คือการสนับสนุนครอบครัวให้มีบุตรไม่เกิน 2 คน เพื่อลดอัตราเพิ่มประชากรและพัฒนาเด็กให้มีคุณภาพมากขึ้น

โดยสนับสนุนทางด้านการวางแผนครอบครัว รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนครอบครัวให้มีการดูแลเลี้ยงดูเด็กอย่างถูกวิธี ให้คำแนะนำปรึกษาแก่คู่สมรส ครอบครัว และสตรีที่มีครรภ์ ส่งเสริมให้มีการเลี้ยงลูกด้วยนม ให้การช่วยเหลือแก่ครอบครัวที่ยากจนและเด็กพิการ

(2) นโยบายในด้านสุขภาพอนามัย เน้นการให้บริการด้านสุขภาพอนามัย ทั้งในด้านการป้องกัน (เช่น การฉีดวัคซีน) และการรักษาพยาบาลแก่เด็กที่เจ็บป่วย ดูแลสุขภาพของเด็กและสตรีมีครรภ์ เฝ้าระวังอันตรายอันเกิดจากการคลอด ตลอดจนส่งเสริมให้เด็กมีคุณภาพชีวิตที่ดี รวมทั้งการฟื้นฟูช่วยเหลือและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของเด็กพิการ

(3) นโยบายทางด้านการศึกษา ซึ่งเน้นให้เด็กได้มีการเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียน ให้ได้เรียนในระดับการศึกษาภาคบังคับอย่างทั่วถึง มีความพร้อมทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา

(4) นโยบายด้านสวัสดิการสังคมแก่ครอบครัวและเด็ก การให้คำปรึกษาและให้บริการแก่ครอบครัว สตรีที่สิ้นหวัง ผู้ประสบปัญหาวิกฤตในครอบครัว เนื่องจากการหย่าร้างหรือแยกกันอยู่กับสามี ฯลฯ จัดสถานฟื้นฟูให้แก่เด็กที่ถูกทอดทิ้ง เด็กกำพร้า เด็กถูกทารุณ เด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง ปรับปรุงสถานแรกรับเด็กที่มีปัญหาดังกล่าว

โดยนโยบายส่วนใหญ่จะเน้นใน 3 ประเด็นแรกเป็นหลัก เพื่อสนับสนุนให้เด็กมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา รวมทั้งสนับสนุนให้สถาบันครอบครัวมีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้มากขึ้น แต่นโยบายในด้านสวัสดิการสังคมแก่ครอบครัวและการคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็ก โดยเฉพาะเด็กที่อยู่ในภาวะยากลำบาก ฟังจะเริ่มเน้นมากขึ้นในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 8 ซึ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลาง อย่างไรก็ตามนอกจากปัญหาด้านนโยบายโดยตัวนโยบายเองไม่ปรากฏชัดเจน เพราะนโยบายของรัฐบาลในแต่ละยุคแต่ละสมัยเป็นเพียงการแสดงเจตนาธรรมย์ ขาดรูปธรรมและวิสัยทัศน์ของผู้บริหาร ก็ยังมีปัญหาในด้านการนำไปสู่การปฏิบัติอยู่มาก นอกจากนี้รัฐยังไม่มียุทธศาสตร์ด้านการลงทุนทางสังคมโดยเฉพาะการลงทุนเกี่ยวกับเด็กซึ่งเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าที่สุด เพราะเด็กเป็นพื้นฐานของอนาคต นอกจากนี้ยังไม่มีกระบวนการกระตุ้นให้เกิดการระดมทรัพยากรของประเทศ เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมที่เกี่ยวข้องกับเด็ก และยังไม่มียุทธศาสตร์ที่จะเป็นกลไก ผลักดันให้เกิดกระบวนการดังกล่าว เพื่อกระจายทรัพยากรและการลงทุนทางสังคมสู่ชนบท และครอบคลุมเด็กด้อยโอกาสกลุ่มต่างๆ

4.2 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนนั้นมียุ่่มากมายแต่บางฉบับก็ล้าสมัย และไม่ทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว รวมทั้งกฎหมายดังกล่าวกระจัดกระจาย อยู่ภายใต้การบังคับใช้ของ กระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องมากมาย จึงไม่มีความเป็นเอกภาพ จำเป็นต้องมีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายดังกล่าว รวมทั้งน่าจะมีการตรากฎหมายแม่บทขึ้น เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการพัฒนาเด็กและเยาวชนในปัจจุบันกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเด็กแบ่งเป็น 5 ประเภท (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเด็กและเยาวชนแห่งชาติ, 2538:115) ได้แก่

1) กฎหมายเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของเด็ก ประกอบด้วยเรื่องเกี่ยวกับความสามารถของเด็กในการทำนิติกรรม สิทธิของบุตรนอกกฎหมายในการรับมรดก การได้สัญชาติของเด็ก เป็นต้น

2) กฎหมายอาญาที่เกี่ยวกับเด็ก เป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดของเด็ก กฎหมายเกี่ยวกับการที่บุคคลอื่นกระทำความผิดต่อเด็ก และกฎหมายเกี่ยวกับการปรับปรุงแก้ไขเด็กที่กระทำความผิด เช่นเด็กที่ค้าประเวณี เล่นการพนัน ดิตยาเสพติด การข่มขืน อนาคต การล่อลวงเรียกค่าไถ่ และเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เป็นต้น

3) กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ประกอบด้วยกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันการกระทำที่เป็นภัยแก่เด็ก การจัดบริการครอบครัวทดแทน การคุ้มครองการใช้แรงงานเด็ก และการกำหนดมาตรฐานในกิจการต่างๆ เพื่อคุ้มครองเด็ก

4) กฎหมายเกี่ยวกับสวัสดิการเด็ก ได้แก่กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ การรับบุตรบุญธรรม เป็นต้น

5) กฎหมายที่เกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาเด็ก ได้แก่กฎหมายที่เกี่ยวกับการศึกษา และโภชนาการของเด็ก เป็นต้น

จากการติดตามความเคลื่อนไหวในการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนตั้งแต่ พ.ศ.2533 เป็นต้นมา พบว่ามีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องทั้งที่ริเริ่มโดยหน่วยงานของภาครัฐเอง องค์กรเอกชน และกรมการของรัฐบาล รวมทั้งการที่รัฐบาลได้ลงนามรับรองในภาคยานุวัติสารของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child) เมื่อปี พ.ศ.2535 ซึ่งมีผลอย่างมากต่อการผลักดันให้มีการแก้ไขกฎหมายให้สอดคล้องกับอนุสัญญาดังกล่าว กฎหมายหลักที่ได้มีการปรับปรุงแก้ไขแล้ว และกำลังอยู่ในระหว่างการศึกษาซึ่งในที่นี่จะนำเสนอ

เฉพาะกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเด็ก และการพัฒนาเด็กโดยเฉพาะเด็กในวัย 0 - 5 ปี และคาบเกี่ยว ดังต่อไปนี้

4.2.1. กฎหมายที่แก้ไขแล้ว

1. **พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.2535** มีหลักการให้บุตรของหญิงไทยสามารถมีสัญชาติไทยได้โดยหลักการสืบสายโลหิต

2. **พระราชบัญญัติการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม พ.ศ.2522** แก้ไขโดยกฎกระทรวงฉบับที่ 8 (พ.ศ.2525) ให้ยกเว้นบุคคลบางประเภทที่ไม่ต้องทดลองเลี้ยงบุตรบุญธรรม

3. **พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ.2534** กำหนดให้ช่วยเหลือสนับสนุนให้คนพิการรวมทั้งเด็กและเยาวชนดำรงชีวิตอยู่ ประกอบอาชีพ และมีส่วนร่วมในสังคมได้

4. **พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2523** แก้ไขโดยระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหลักฐาน วัน เดือน ปีเกิด ในการรับเด็กเข้าศึกษาในสถานศึกษา พ.ศ.2535 กำหนดให้เด็กไม่มีสัญชาติไทยหรือเด็กที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง

5. **พระราชบัญญัติกองทุนเพื่อโครงการอาหารกลางวันเด็กในโรงเรียนประถมศึกษา พ.ศ.2535** กำหนดให้มีการช่วยเหลือและส่งเสริมให้เด็กในโรงเรียนประถมศึกษาได้รับการช่วยเหลือจากกองทุนเพื่อให้ได้รับประทานอาหารกลางวัน แต่ในทางปฏิบัติก็ได้ขยายความช่วยเหลือไปสู่เด็กก่อนประถมศึกษา ด้วย

6. **พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดี-เยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534** เป็นกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดอาญา โดยมีกระบวนการและมาตรการที่เหมาะสมในการพิจารณาคดี และการลงโทษหรือควบคุมซึ่งแตกต่างจากผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นผู้ใหญ่

4.2.2. กฎหมายที่กำลังอยู่ในระหว่างการพิจารณาในระดับต่าง ๆ

1. ร่างพระราชบัญญัติสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิการเด็กและเยาวชน พ.ศ..... เป็นกฎหมายที่ใช้แทนประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 294 และ 132 เป็นกฎหมายแม่บทซึ่งกำหนดหลักการ วิธีการ และขั้นตอนในการสงเคราะห์และคุ้มครอง

สวัสดิภาพเด็กและเยาวชนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ตลอดจนทิศทางและบทบาทของหน่วยงานของรัฐและเอกชนในการคุ้มครองสิทธิเด็กอย่างต่อเนื่อง

2. ร่างพระราชบัญญัติการพัฒนาและคุ้มครองสิทธิเด็ก พ.ศ.

เป็นกฎหมายแม่บทควบคู่กับกฎหมายในข้อ 1 กฎหมายนี้กำหนดให้มีกระบวนการพัฒนา และคุ้มครองสิทธิเด็กตลอดจนพัฒนากลไกในการดำเนินงาน เพื่อให้การพัฒนา และคุ้มครองสิทธิเด็กเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ร่างพระราชบัญญัติผู้ตรวจการเด็กแห่งชาติ พ.ศ.กำหนด

ให้จัดตั้งองค์กรที่ควบคุมหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่ทำงานเกี่ยวกับเด็กให้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

เป็นที่น่าสังเกตว่ากฎหมายที่จะเป็นหลักประกันสวัสดิการพื้นฐานที่เด็กพึงจะได้รับโดยเฉพาะในเรื่องของการคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชน ยังไม่ได้รับการแก้ไขให้สำเร็จลุล่วงไป จึงทำให้การดำเนินคดีที่เกี่ยวกับการละเมิดสิทธิเด็กเป็นไปด้วยความยากลำบาก จึงควรได้มีการผลักดันให้กฎหมายดังกล่าวมีผลบังคับใช้โดยเร็ว และในระหว่างดำเนินการควรมีการออกกฎหมายหรือระเบียบรองรับในการดำเนินการไปก่อน

นอกจากนี้ น่าจะได้มีการศึกษาถึงผลกระทบของกฎหมายว่ากฎหมายที่ออกมานั้น ไม่ขัดต่อหลักการเสริมสร้างสายใยครอบครัว รวมทั้งการศึกษาถึงการบังคับใช้กฎหมาย รวมทั้งการหารูปแบบของการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้กฎหมายและนโยบายเกี่ยวกับเด็กไปด้วยกันได้

4.3 แผนระดับชาติ และ แผนปฏิบัติการ

ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนได้มีการจัดทำแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน ดังนี้

4.3.1 แผนระดับชาติ

การพัฒนาเด็ก นอกจากจะมีแผนแม่บทซึ่งได้แก่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาเด็กและเยาวชน แผนพัฒนาการศึกษา แผนพัฒนาสาธารณสุขแล้ว นับตั้งแต่ปี 2533 ได้เกิดแผน แผนงาน การพัฒนาเด็กเกิดขึ้นมากมาย เช่น

ประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนมาตั้งแต่ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) นับจนถึงปัจจุบันมีแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนรวม 4 แผน คือ

แผนพัฒนาเด็กและเยาวชน ฉบับที่ 1 ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 5 (2525-2529)			
"	2	"	6 (2530-2534)
"	3	"	7 (2535-2539)
"	4	"	8 (2540-2544)

4.3.1.1 ลักษณะของการกำหนดเป้าหมาย

ลักษณะการกำหนดเป้าหมายหรือทิศทางของแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในช่วงแผน 5 ถึงแผน 7 การกำหนดเป้าหมายส่วนใหญ่มีความเหมือนกันคือกำหนดเป้าหมาย 5 ด้านคือ 1) ด้านโภชนาการ 2) ด้านสุขภาพอนามัยทั้งกายและจิตใจของมารดาและเด็ก 3) ด้านการศึกษา 4) ด้านสังคม จริยธรรม วัฒนธรรม ด้านการเมืองการปกครอง 5) ด้านการเตรียมการประกอบอาชีพ โดยเด็กกลุ่มเป้าหมายพิเศษ/เด็กในภาวะยากลำบาก ได้กำหนดเพิ่มเติมมาในแผนฯ 5 และแผนฯ 7 สำหรับเป้าหมายด้านครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูเด็กนั้น แม้ว่าในแผนฯ 7 จะไม่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนแต่ก็มีแทรกไว้ในเป้าหมายด้านอื่นๆ โดยเป้าหมายแต่ละด้านจะมีการกำหนดเป้าหมายไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในเชิงปริมาณ เช่น ลดอัตราการป่วยหรือตายของเด็กด้วยโรคขาดธาตุเหล็กให้เหลือไม่เกิน 15 ต่อแสนคน และให้เด็กและเยาวชนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 มีน้ำหนัก ส่วนสูง ตามเกณฑ์มาตรฐาน เป็นต้น

สำหรับการกำหนดเป้าหมายของแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนฉบับที่ 8 นั้นแตกต่างจาก แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในช่วง 3 แผนแรกค่อนข้างมาก เนื่องจากแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนไม่ใช่ แผนแม่บท จึงทำให้ไม่มีการประสานแผนงานของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและทำให้กระบวนการพัฒนาเด็กและเยาวชนไม่มีความเป็นเอกภาพ ดังนั้นแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 8 จึงมีการกำหนดเป้าหมายให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งเน้นให้ “คน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของคน เพื่อให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมและรับผลประโยชน์จากการพัฒนาได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นทุกกระทรวง/หน่วยงานจะต้องกำหนดจุดหมายของการพัฒนาอย่างเดียวกันคือ การเพิ่มศักยภาพของคนและพัฒนาสังคมให้ส่งเสริมและสนับสนุนต่อการพัฒนาคน ดังนั้นแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน ในระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) จึงได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาเด็กไว้ดังนี้ 1) ให้ครอบคลุมเด็กทั้งกลุ่มปัญญาเลิศ กลุ่ม

ปกติทั่วไปและเด็กในกลุ่มภาวะยากลำบาก ให้ได้รับโอกาสในการพัฒนาอย่างเสมอภาคกัน เพื่อให้หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้นำไปเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน 2) มีเป้าหมายให้ทุกส่วนของสังคมได้มีความรู้ ความเข้าใจ และมีบทบาทในการพัฒนาเด็กและเยาวชนบนพื้นฐานในเรื่องสิทธิเด็กและสิทธิมนุษยชน 3) ให้มีการปรับบทบาทของหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนให้เหมาะสมและให้มีการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นระบบ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 8 นั้นแม้ว่าจะมีเป้าหมายเพียง 3 ประการแต่ก็ครอบคลุมเป้าหมายที่เคยกำหนดไว้ในแผนก่อนหน้านั้นทั้งหมด และยังเพิ่มเป้าหมายในการใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือในการพัฒนาด้านเด็ก ซึ่งเป็นเป้าหมายที่เพิ่มเติมมาจากในช่วงแผนฯ ก่อนหน้าทั้ง 3 แผน ซึ่งจะช่วยให้งานพัฒนาเด็กและเยาวชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สำหรับในระดับภูมิภาคก็มีการตั้งอนุกรรมการในการส่งเสริมและประสานงานเด็กและเยาวชนระดับจังหวัดขึ้นทุกจังหวัด เพื่อจัดทำแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนระดับจังหวัดขึ้นทุกจังหวัด แต่งานส่วนใหญ่ยังไม่สัมฤทธิ์ผล เนื่องจากงานดังกล่าวในระดับจังหวัดยังขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณจากรัฐบาล

4.3.1.2 ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาเด็กและเยาวชน

เนื่องจากในแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน ฉบับที่ 1-3 ในระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5-7 ไม่ได้มีการกำหนด “ยุทธศาสตร์การพัฒนา” มีแต่การกำหนดมาตรการหรือแนวทางในการพัฒนา ในขณะที่ในแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนฉบับที่ 4 ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 8 นั้นได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ไว้ 3 ด้านคือ

- 1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์
- 2) ยุทธศาสตร์ การพัฒนาปัจจัยแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน และ
- 3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบบริหารและการจัดการ

ถ้านำยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เป็นเกณฑ์ในการศึกษาเปรียบเทียบ (ดูตารางภาคผนวกที่ 2) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวทาง/มาตรการที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน ตามยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน ในช่วงแผนฯ 8 นั้นพบว่า

ก) ยุทธศาสตร์แรกในเรื่องของการพัฒนาศักยภาพของเด็ก และเยาวชนนั้นมีแนวทาง /มาตรการเกือบจะเหมือนกันทุกแผน ๔ ยกเว้นแผน ๔ 8 ที่เพิ่มแนวทางด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ข) ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาปัจจัยแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนนั้น แผน ๕ ไม่ได้กำหนดแนวทางไว้เลย ในขณะที่แผน ๕ 6-8 ได้กำหนดแนวทางไว้แตกต่างกันไป แต่ก็มีกำหนดแนวทางที่เหมือนกันทั้ง 3 แผน ๕ คือการให้สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหลักในการพัฒนาเด็กและเยาวชน แผน ๕ 6 และแผน ๕ 7 ได้กำหนดแนวทางให้สถาบันศาสนามีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก ในขณะที่แผน ๕ 8 ได้เพิ่มมาตรการ/แนวทางในการพัฒนากฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเพื่อคุ้มครองสิทธิเด็ก

ค) ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาระบบบริหารจัดการ

ทุกแผน ๕ ได้มีแนวทางที่แตกต่างกันไป โดยเฉพาะในแผน ๕ 7 และแผน ๕ 8 ที่เน้นแนวทางคล้ายคลึงกัน คือการประสานแผน แปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ และการสนับสนุนให้มีการวิจัยติดตามประเมินผลหรือการนำการวิจัยมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเด็ก นอกจากนี้ในแผน ๕ ฉบับที่ 8 นี้ยังมีแนวทางอื่นๆ ที่น่าจะทำให้งานบริหารจัดการมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ได้แก่ แนวทางในการวางระบบติดตามประเมินผล การสร้างระบบเครือข่ายสารสนเทศ การกระจายทรัพยากร รวมทั้งการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน

4.3.1.3 กลยุทธ์ที่จะใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเด็กและเยาวชนและครอบครัว

จะเห็นได้ว่ายุทธศาสตร์ในการพัฒนาเด็ก-เยาวชน และครอบครัว ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งมุ่งไปที่การพัฒนาเด็กในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และจิตใจ โดย 3 ประการหลังก็ได้รับการพัฒนาน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับความพยายามส่วนใหญ่ซึ่งมุ่งไปที่สองประเด็นแรก โดยหันมายุติหลักการพัฒนาคน ซึ่งจะใช้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเด็กด้านต่างๆ ดังกล่าว จะต้องมีการปรับปรุงควบคู่กันไปทั้งในระบบ ดังนี้

1. การพัฒนาตัวเด็ก โดยการพัฒนาด้านร่างกายคงต้องเน้นสุขภาพและความสมบูรณ์ของพลานามัยไปด้วย ในขณะที่พัฒนาด้านสติปัญญาก็คงต้องเพิ่มเรื่องของความรู้และทักษะทั้งในด้านการเรียนรู้ และการแก้ปัญหา และด้านจิตใจก็ต้องปลูกฝังเรื่องศีลธรรมและจริยธรรมไปด้วย

2. การพัฒนาครอบครัวและชุมชน ในครอบครัวก็เน้นการพัฒนาบทบาทพ่อให้มากขึ้น นอกเหนือจากบทบาทแม่ที่เคยเน้นอยู่แล้ว นอกจากนั้นยังเน้นบทบาทของชุมชนในการที่จะร่วมกันดูแลเอาใจใส่เด็ก

3. การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เน้นการจัดความยากจนและการกระจายรายได้ ดังนั้นในการพัฒนาทางด้านนี้รัฐคงต้องเน้นการพัฒนาไปที่คนยากจนและกลุ่มเด็กด้อยโอกาสต่างๆ ให้มีโอกาสพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคมได้ รวมทั้งให้สามารถประกอบอาชีพและดำรงตนอยู่ในสังคมได้โดยสามารถพึ่งตนเองและมีส่วนในการพัฒนาชุมชนและสังคม

4. การพัฒนาด้านการเมือง กระตุ้นให้นักการเมืองได้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายหรือมาตรการต่างๆ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเด็ก-เยาวชน รวมทั้งเสนอมาตรการทางกฎหมายที่จะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่เด็ก ป้องกันการเอารัดเอาเปรียบและกระทำผิดทางเพศต่อเด็ก รวมทั้งการบริหารจัดการแผนงานต่างๆ ให้บรรลุทั้งในระดับประเทศและระดับต่างจังหวัด

5. การพัฒนาด้านสังคมสิ่งแวดล้อม นอกจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ชุมชนแล้วคงต้องเน้นด้านสังคมโดยรวม โดยเน้นบทบาทของสื่อ วัตถุประสงค์ โรงเรียน สถานเลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ซึ่งเน้นการทำงานเชิงรุกมากขึ้น

4.3.2 แผนปฏิบัติการ

นอกจากแผนแม่บทซึ่งได้แก่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาเด็กและเยาวชน แผนพัฒนาการศึกษา แผนพัฒนาสาธารณสุข ก็ยังมีแผนปฏิบัติการต่างๆ เกิดขึ้นอีก ได้แก่

1. แผนปฏิบัติการหลักของปฏิญญาเพื่อเด็ก จัดทำโดย คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจจัดทำแผนปฏิบัติการหลักของปฏิญญาเพื่อเด็ก ในคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2537 ให้ความเห็นชอบและอนุมัติหลักการให้หน่วยงานที่ดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนนำไปปฏิบัติและถือเป็นแผนปฏิบัติการหลักในการดำเนินการพัฒนาเด็กและเยาวชนโดยแผนปฏิญญาเพื่อเด็กไทยได้กำหนดเป้าหมายในการดำเนินงานให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาเด็กของปฏิญญาเพื่อเด็กไว้ 11 ประการคือ และกำหนดแผนปฏิบัติการให้สอดคล้องกับเป้าหมาย รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กในวัย 0-5 ปี มี 7 ด้าน (ดูตารางภาคผนวกที่ 3)

2. แผนปฏิบัติการพัฒนาการศึกษาอบรมเลี้ยงดูเด็กและเด็กวัยรุ่น จัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คณะรัฐมนตรีรับหลักการของแผน เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2537 โดยแบ่งเป็น 4 แผนงาน คือ 1.) แผนงานพัฒนาคุณภาพกระบวนการเรียนรู้และการอบรมเลี้ยงดูเด็ก (อายุ 0-18 ปี) 2.) แผนงานขยายบริการพื้นฐานเพื่อสุขภาพอนามัยและการเรียนรู้ของเด็ก 3.) แผนงานช่วยเหลือเด็กในภาวะยากลำบากให้สามารถพึ่งตนเองได้ 4.) แผนงานปรับปรุงและผ่อนคลายกฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ และการบังคับใช้ให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเด็ก

3. แผนปฏิบัติการหลักการศึกษาศึกษาพื้นฐานเพื่อปวงชน จัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบ เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2537

4. แผนพัฒนาการศึกษาพิเศษ (ด้านคนพิการ) จัดทำโดยกระทรวงศึกษาธิการ คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติหลักการเมื่อ วันที่ 21 มีนาคม 2538

ในการจัดทำแผน แผนงานพัฒนาเด็กมีอยู่หลายแผนแต่ละแผนล้วนได้รับความเห็นชอบและอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี เพื่อให้หน่วยงานต่างๆ ดำเนินการตามแผน บางแผนมีจุดเน้นและกลุ่มเป้าหมายโดยเฉพาะ หลายแผนมีจุดเน้น กลุ่มเป้าหมาย มาตรการ โครงการ ในลักษณะใกล้เคียงหรือเหมือนกัน ความหลากหลายของแผนอาจเป็นผลดีในแง่ได้มีการพิจารณาปัญหาเด็กได้กว้างขึ้น แต่ในขณะเดียวกันทำให้เกิดปัญหาสับสนและขาดความเป็นเอกภาพในการดำเนินงานพัฒนาเด็กให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ซ้ำซ้อน จึงน่าที่จะได้มีการร่วมกันพิจารณาในการดำเนินการให้แผนงานพัฒนาเด็ก เป็นไปในทิศทางเดียวกัน จัดลำดับของแผน แผนงานให้นำไปสู่เป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาเด็กให้คุณลักษณะตามที่ชาติต้องการ

4.4 องค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน

4.4.1 หน่วยงานด้านนโยบายแผนงานและโครงการพัฒนาเด็กและเยาวชน

4.4.1.1 องค์กรภาครัฐ

1. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) ทำหน้าที่กำหนดนโยบายในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กก่อนประถมศึกษา เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางในการจัดทำแผนงานโครงการ และระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ รวมทั้งประสานการดำเนินงาน เร่งรัด ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ เพื่อเสนอคณะรัฐมนตรี

2. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ทำหน้าที่กำหนดนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยเฉพาะแผนการพัฒนาทรัพยากร มนุษย์ คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเด็กใช้เป็นแนวทางในการจัดทำแผนงาน โครงการพัฒนาเด็ก

3. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (สยช.) เป็นศูนย์กลางการประสานงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ทำหน้าที่กำหนดแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน เพื่อบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ ศึกษา วิเคราะห์วิจัยสภาพปัญหาเด็กและเยาวชน ร่วมมือประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และองค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชน ภาคเอกชน ตลอดจนองค์กรระหว่างประเทศ

สยช. ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2521 สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี โดยมีหน้าที่เป็นองค์กรรับผิดชอบในการกำหนดนโยบายและแผนการพัฒนาเด็กและเยาวชน วิธีการจัดทำแผนกระทำโดยการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐซึ่งเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก ซึ่งมีทั้งหมด 16 กระทรวงและไม่ต่ำกว่า 60 กรม/สำนัก (ดูภาคผนวก 1)

4.4.1.2 องค์กรเอกชน

4. สมาองค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชน (สอ.ดย.) มีสถานะเป็นองค์การนิติ-บุคคลในรูปสมาคม ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางประสานงานการดำเนินงานพัฒนาเด็กและเยาวชนในภาคเอกชน สมาคมได้จัดตั้งเมื่อ พ.ศ.2528 โดยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530-2534) ได้เพิ่มบทบาทของภาคเอกชน เพื่อให้สอดคล้องต่อแนวทางการพัฒนาเด็กและเยาวชน

สอ.ดย.มีสมาชิก 2 ประเภท คือ

1. สมาชิกสามัญ ได้แก่องค์กรเอกชนที่เป็นนิติบุคคล มีวัตถุประสงค์หลักในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ที่มีดำเนินงานในลักษณะดังนี้

1.1 เป็นองค์กรประสาน

1.2 เป็นองค์กรแม่ที่มีสาขา หรือการปฏิบัติงานในจังหวัดต่างๆ

1.3 เป็นองค์กรเดียวที่มีวัตถุประสงค์และกิจกรรมครอบคลุมทั่วประเทศ

2. สมาชิกสมทบ ได้แก่ องค์กร หน่วยงาน กลุ่มหรือชมรมทั้งที่เป็นนิติบุคคล และไม่เป็นนิติบุคคล ซึ่งมีกิจกรรมบางส่วนในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ปัจจุบัน สอ.ดย. มี องค์กรสมาชิก 35 องค์กร และสมาชิกสมทบ 33 องค์กร จากองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเด็ก จำนวน 194 องค์กร (กรมประชาสงเคราะห์, 2536) โดยที่องค์กรที่เป็นสมาชิกดังกล่าวของ สอ.ดย. ได้พัฒนา หรือสนับสนุนระบบเครือข่ายต่างๆ เช่น เครือข่ายเด็กเร่ร่อน เครือข่ายเด็กพิการ เครือข่ายแรงงานเด็ก เครือข่ายเด็กปฐมวัย รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดระบบงานอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิเด็กในระดับชุมชน เพื่อช่วยเสริมงานสอดส่อง/เฝ้าระวังปฏิบัติการช่วยเหลือเบื้องต้นและแจ้งเหตุเพื่อให้สามารถปฏิบัติการช่วยเหลือในขั้นต่อไปได้ โดยโครงสร้างความสัมพันธ์ของสอ.ดย.กับองค์กรเครือข่ายต่างๆ (ดูแผนภาพที่ 2)

4.4.2 หน่วยงานให้การสนับสนุนด้านเงินทุน

4.4.2.1. องค์กรกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (ยูนิเซฟ) จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2490 ให้เงินสนับสนุนการดำเนินงานพัฒนาเด็ก (องค์กรยูนิเซฟ, 2539) โดยในระยะเริ่มต้น องค์กรยูนิเซฟได้ร่วมมือกับรัฐบาลไทย จัดหายารักษาโรคและช่วยเหลือโครงการโภชนาการสำหรับเด็ก ต่อมาในช่วงปี พ.ศ.2493-2503 ความช่วยเหลือเน้นหนักไปในด้านสุขภาพ และการจัดตั้งศูนย์เลี้ยงดูเด็กเล็ก ปี พ.ศ.2513 โครงการเน้นไปในด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งในและนอกโรงเรียน การสร้างภูมิคุ้มกันโรค โภชนาการ ส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ในช่วงปลายปี พ.ศ.2523 นอกเหนือจากการให้ทุนช่วยเหลือโครงการต่างๆ แล้ว ยูนิเซฟยังมีส่วนร่วมสนับสนุนรัฐบาลไทย ในการร่างและจัดทำแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ ซึ่งถูกบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หกและเจ็ด ในพ.ศ.2530-2534 และ พ.ศ.2535-2539 องค์กรยูนิเซฟ ยังมีส่วนในการจัดร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 โดยสนับสนุนการประชุมระดมความคิดเห็นของบุคคลหลายฝ่าย เพื่อให้แผนพัฒนา

ฉบับนี้เข้าถึงการแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศ ปัจจุบันองค์การยูนิเซฟประจำประเทศไทย มีแผนงานโครงการสำคัญๆ ที่ร่วมมือกับรัฐบาลไทยระหว่างปี พ.ศ.2537-2541 จำนวน 5 แผนงาน ซึ่งประกอบด้วยโครงการต่างๆ โดยได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจาก องค์การยูนิเซฟทั้งทางด้านการเงินและด้านวิชาการ ได้แก่

1. แผนงานสุขภาพอนามัย
2. แผนงานโภชนาการ
3. แผนงานป้องกันการติดเชื้อเอชไอวีและโรคเอดส์
4. แผนงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน
5. แผนงานช่วยเหลือเด็กในสภาวะยากลำบาก

4.4.2.2 Redd Barna-Thailand ให้การสนับสนุนทางด้านการเงินแก่องค์กรในประเทศไทย ที่ดำเนินการเพื่อเด็ก เน้นการพัฒนาชุมชนเพื่อเด็ก ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และแหล่งชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร รวมทั้งให้การสนับสนุนหน่วยงานของรัฐในโครงการสงเคราะห์เด็ก ทั้งชุมชนเมืองและชนบท

4.4.2.3 มูลนิธิสงเคราะห์เด็กยากจน ซี.ซี.เอฟ หรือ Christian Children Fund ดำเนินการให้ความช่วยเหลือเด็กยากจนด้านสวัสดิการและครอบครัวในประเทศต่างๆ กว่า 40 ประเทศ โดยไม่จำกัดเชื้อชาติ ศาสนาและผิวพรรณ จัดตั้งเมื่อ พ.ศ.2481 และได้จดทะเบียนเป็นมูลนิธิสงเคราะห์เด็กยากจนในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2518 มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือและสงเคราะห์เด็กยากจนทั่วไป โดยให้สวัสดิการที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวันแก่เด็กและครอบครัว ยกมาตรฐานความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ดีขึ้น และช่วยเหลือตนเองได้

4.4.3 หน่วยงานที่จัดบริการสำหรับเด็ก

ก. หน่วยงานที่จัดบริการสำหรับเด็กอายุ 0 - 3 ปี

หน่วยงานปฏิบัติที่ทำหน้าที่จัดบริการสำหรับเด็กเล็กอายุ (0-3 ปี) มีทั้งหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัย กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงกลาโหม และ กรุงเทพมหานคร และหน่วยงานภาคเอกชน ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของมูลนิธิมี 14 แห่ง (ดูรายละเอียดในภาคผนวกที่ 1)

ข. หน่วยงานที่จัดบริการสำหรับเด็กอายุ 4-6 ปี

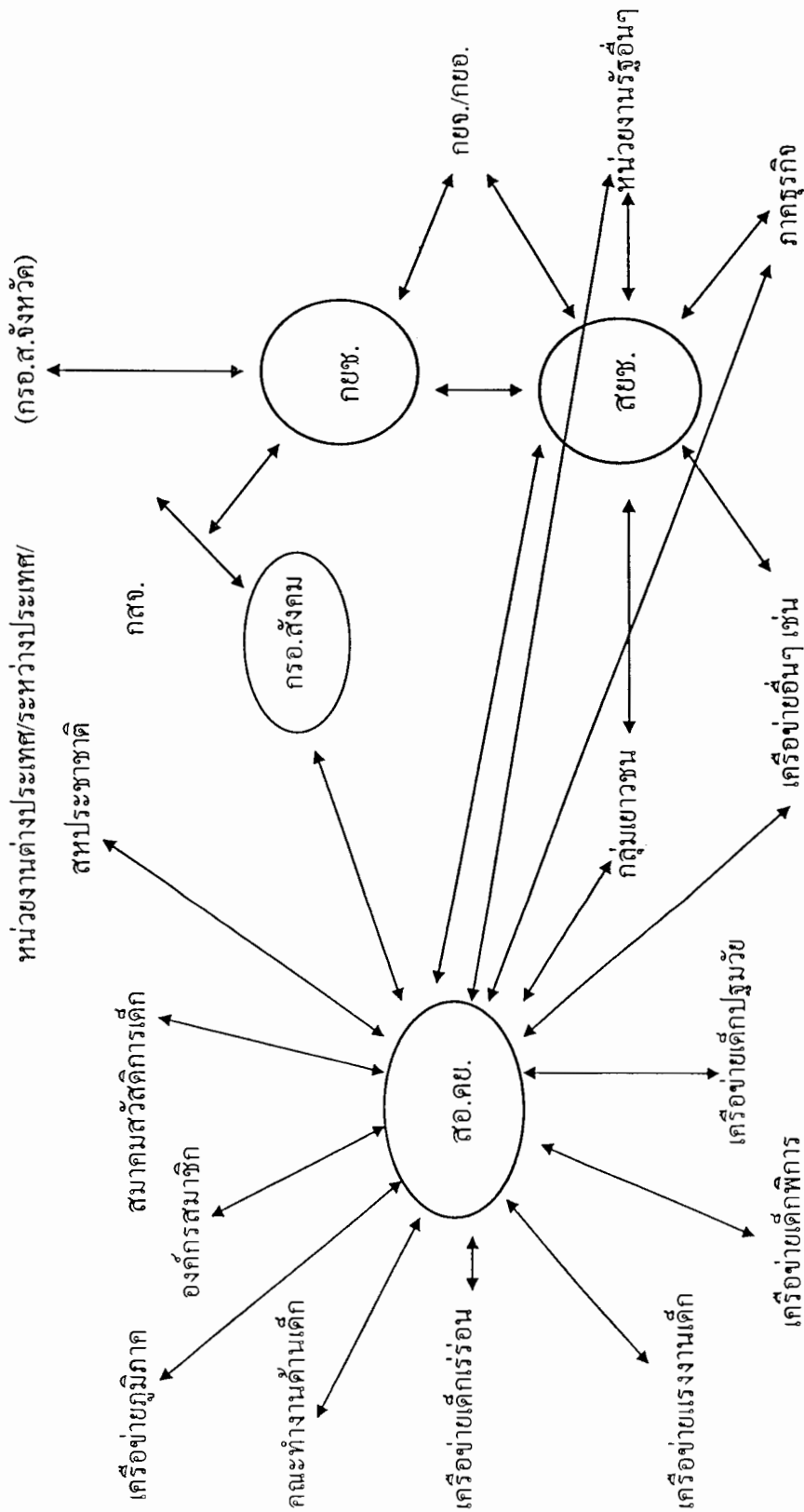
การจัดบริการเพื่อพัฒนาเด็กกลุ่มอายุ 4-6 ปี เป็นการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็กและเพื่อเตรียมความพร้อมของเด็กก่อนเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษา ทั้งความพร้อมทางกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์และสังคม การดำเนินการที่ผ่านมาไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน จะมีรูปแบบในการจัดบริการเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. **โรงเรียนอนุบาล** เป็นการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็กทั้งทางร่างกาย จิตใจ และลักษณะนิสัยต่างๆ โดยใช้ระยะเวลาการจัด 2-3 ปี จัดสำหรับเด็กที่มีอายุระหว่าง 3-6 ปี

2. **ชั้นเตรียมประถมศึกษาหรือชั้นเด็กเล็ก** เป็นการจัดการศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาโดยใช้ระยะเวลาการจัด 1 ปี จัดสำหรับเด็กที่มีอายุระหว่าง 5-6 ปี

3. **ศูนย์พัฒนาเด็ก** เพื่อเสริมสร้างการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโตทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ตลอดจนให้มีภาวะโภชนาการที่ถูกต้อง โดยจัดสำหรับเด็กอายุระหว่าง 2 ปี 6 เดือน ถึง 6 ปี มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป เช่น ศูนย์พัฒนาเด็ก ศูนย์โภชนาการ เป็นต้น

แผนภาพที่ 1 โครงสร้างความสัมพันธ์ของสภาพองค์การพัฒนาศูนย์เด็กและเยาวชน (สอ.ดย.) กับองค์กรเครือข่าย

กป.อพช., สภาสตรี ฯลฯ

หมายเหตุ : กป.อพช. ย่อมาจาก คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน
 กยช. ย่อมาจาก คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ
 กรค. ย่อมาจาก คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน

4.4.4 หน่วยงานที่ทำงานด้านวิจัย

- มหาวิทยาลัยต่างๆ ในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย และกระทรวงศึกษาธิการ

มหาวิทยาลัยมหิดลจัดตั้งสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัวเมื่อปี 2538 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. พัฒนาการวิชาการด้านเด็กและครอบครัวอย่างเป็นองค์รวม
2. พัฒนาและผลิตบุคคลากรระดับต่างๆ
3. บริการทางวิชาการ
4. จัดบริการแก่เด็กและครอบครัวเพื่อศึกษาวิจัยรูปแบบการพัฒนา
5. จัดเครือข่ายด้านวิชาการ
 - สยช.
 - ทุกกระทรวงที่เกี่ยวข้อง
 - องค์กรเอกชนและองค์กรธุรกิจเอกชน

4.4.5 บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านเด็ก

การดำเนินงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนในปัจจุบันนี้ องค์กรเอกชนได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากไม่ว่าจะเป็นไปในรูปสมาคม มูลนิธิ ชมรม กลุ่มหรือโครงการต่างๆ ทั้งที่ดำเนินงานโดยเอกเทศและโดยการร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐและเป็นส่วนเสริมงานของรัฐให้ประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพสูงและทั่วถึงตลอดจนเป็นส่วนผลักดันให้เกิดความพยายามที่จะจัดระบบการประสาน การดำเนินงานระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนอย่างต่อเนื่อง

บทบาทขององค์กรเอกชนในการพัฒนาเด็กและเยาวชนที่สำคัญ คือ บทบาทในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และการปูพื้นฐานในการแก้ไขปัญหาระยะยาว โดยการบรรเทาผลร้ายและลดภาวะที่เสียเปรียบทางสังคมของเด็กและเยาวชนให้น้อยลง ทดแทนในสิ่งที่ขาดแคลนและเสริมสร้างกำลังใจ ส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนสามารถเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเองโดยการเพิ่มบริการต่างๆ เพิ่มบทบาทในการศึกษาวิจัยและเผยแพร่แนวความคิดให้มีการนำไปปฏิบัติอย่างกว้างขวางตลอดจนผลักดันและเสนอแนะนโยบายและมาตรการต่างๆ บทบาทในการเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตและผลิตบุคคลากรที่มีคุณภาพให้แก่สังคม

องค์กรเอกชนมีกลไกในการดำเนินงาน โดยมีสภาองค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชนเป็นองค์กรประสานงานระดับชาติ ทำหน้าที่ประสานงานและส่งเสริม

สนับสนุน งานพัฒนาเด็กและเยาวชนขององค์กรเอกชน นอกจากนี้องค์กรเอกชนที่มิงงานในลักษณะและกลุ่มเป้าหมายเดียวกันได้มีการรวมตัวเป็นเครือข่ายเฉพาะด้านที่มุ่งเน้นในเรื่องการสงเคราะห์ และคุ้มครองสวัสดิการรวมทั้งเรื่องการละเมิดสิทธิเด็กและเยาวชน เช่น เครือข่ายองค์กรด้านเด็กเร่ร่อน เครือข่ายองค์กรด้านเด็กพิการ เครือข่ายองค์กรด้านเด็กปฐมวัย เครือข่ายองค์กรด้านแรงงานเด็ก เป็นต้น สำหรับการประสานงานในระดับภูมิภาคก็จะมีเครือข่ายภูมิภาคเช่น เดียวกัน เช่น คณะทำงานด้านเด็กและสตรีภาคเหนือ คณะทำงานด้านเด็กภาคอีสาน รวมทั้งคณะทำงานด้านเด็กในส่วนกลางด้วย นอกจากนี้สภาองค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชนยังได้ช่วยจัดทำข้อเสนอหลักการสำคัญในการจัดทำแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน ในระยะของแผนพัฒนาฉบับที่ 8 ด้วย

อย่างไรก็ดี การดำเนินงานพัฒนาเด็กและเยาวชนขององค์กรเอกชนยังประสบปัญหาบางประการ คือยังไม่มีศักยภาพเพียงพอในการรวบรวมข้อมูลสถิติที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชน มีองค์กรที่ทำงานเรื่องการสืบเสาะและรายงานเกี่ยวกับความรุนแรงของสถานการณ์การละเมิดสิทธิเด็กน้อยมาก อีกทั้งยังไม่สามารถเผยแพร่และให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิเด็ก และเผยแพร่การดำเนินการขององค์กรต่างๆ ได้อย่างทั่วถึงและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นชาวบ้าน การสร้างเครือข่ายก็ยังมีปัญหาในการผลักดันให้เกิดความเข้มแข็งและการรวมพลังเพื่อปฏิบัติการได้อย่างแท้จริง การประสานงานกับภาครัฐก็ยังมีผลล้าช้าในการปฏิบัติการให้เป็นไปตามแผน ตลอดจนมีปัญหภายในเรื่องการขาดงบประมาณ และบุคลากรทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงขึ้นอยู่กับ การปรับบทบาท และยุทธศาสตร์ขององค์กร โดยวิธีการดึงภาคธุรกิจและองค์กรชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ประสานเครือข่ายต่างๆ ที่มีอยู่แล้วให้เข้มแข็งและสามารถทำงานร่วมกันได้มากขึ้น ระดมทุนในประเทศเป็นหลักทั้งจากภาครัฐและธุรกิจ รวมทั้งใช้โอกาสนี้ให้ความรู้และปรับเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาเด็กและเยาวชน เร่งพัฒนาบุคลากรที่มีคุณค่าและสร้างเครือข่ายอาสาสมัครจากประชาชนทั่วไปและ ผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ ผลักดันร่างกฎหมายให้ผ่านกระบวนการต่างๆ และให้มีการบังคับใช้โดยเร็ว กำหนดนโยบายและแผนงานร่วมกับภาครัฐ ขยายกลุ่มเป้าหมายให้ทั่วถึงเด็กในสภาวะยากลำบากทุกกลุ่มจัดข้อมูลสถิติให้ครบถ้วนและเป็นระบบมากขึ้น รวมทั้งดำเนินการวิจัยและดำเนินโครงการทดลองต่างๆ เพื่อขยายผลในภายหลัง เป็นที่น่าสังเกตว่าเครือข่ายองค์กร เอกชนส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับงานพัฒนาเด็กในปฐมวัยน้อยมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนช่วยกันทำงานเพื่อเด็กกลุ่มนี้มากอยู่แล้ว

4.5 ระบบสนับสนุนด้านตุลาการ

การพิจารณาคดีที่เกิดขึ้นจากการที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำผิด หรือเป็นผู้เสียหายนั้นจำเป็นต้องมีวิธีการที่แตกต่างไปจากผู้ใหญ่ เพราะเด็กและเยาวชนไม่ว่าจะเป็นผู้กระทำผิดหรือเป็นผู้เสียหายก็ตาม จำเป็นต้องได้รับการปกป้อง ค้ำครอง ฟื้นฟู และพัฒนา เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ต่อไป

กลไกด้านตุลาการเพื่อการปกป้อง ค้ำครอง ฟื้นฟู และพัฒนาเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นผู้กระทำผิด หรือเป็นผู้เสียหายนั้น คือ ศาลเยาวชนและครอบครัว ซึ่งในปัจจุบันมีศาลเยาวชนและครอบครัว 2 รูปแบบ คือ

1. ศาลเยาวชนและครอบครัวเต็มรูปแบบ

คือมีทั้งศาลและสถานพินิจซึ่งบริการด้านแรกรับ และฝึกอาชีพ 9 แห่ง ในกรุงเทพฯ เชียงใหม่ นครสวรรค์ ขอนแก่น อุบลราชธานี นครราชสีมา ระยอง สุราษฎร์ธานี และสงขลา ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์ในแต่ละภาคด้วย ในทำนองเดียวกันศาลเยาวชนและครอบครัวมีแผนที่จะจัดตั้งศาลเต็มรูปแบบขึ้นอีกเพียง 2 แห่ง คือที่ ลพบุรี และราชบุรี

2. แผนกเยาวชนและครอบครัว

ในปัจจุบันมีแผนกเยาวชนและครอบครัว ซึ่งมีบริการแรกรับรวมอยู่ด้วย 37 แห่ง และจัดตั้งเพิ่มให้ครบทุกจังหวัด ที่ไม่มีศาลเต็มรูปแบบภายใน 6 ปี นับตั้งแต่ปี 2538 เป็นต้นไป

ในเวลาเดียวกันศาลเยาวชนและครอบครัวกำลังปรับปรุงงานของศาลและสถานพินิจให้มีกระบวนการแก้ไขปัญหาคดีเด็กและเยาวชนได้ทันที่ ตั้งแต่ก่อนจะมีการพิจารณาคดี ซึ่งรวมถึงการฟื้นฟูและพัฒนาเด็กและเยาวชน ที่เข้าสู่กระบวนการของศาล ซึ่งอาจจะหมายถึงการแก้ไขกฎหมายอาญาบางมาตราให้เอื้อประโยชน์ต่อการคุ้มครองเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ยิ่งขึ้นด้วย

จะเห็นว่ากลไกด้านตุลาการมีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย หรือวัยก่อนเรียนน้อยมาก เนื่องจากเด็กในกลุ่มดังกล่าวไม่ค่อยเกิดปัญหาจนเป็นคดีความมากนัก คดีที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสัญชาติ และการรับบุตรบุญธรรมเสียเป็นส่วนใหญ่แต่จำนวนคดีที่ขึ้นศาลก็ยังมีน้อย

4.6 ระบบสนับสนุนด้านงบประมาณ

ในการจัดสรรงบประมาณรายจ่ายตามโครงสร้างแผนงานของหน่วยงานต่างๆ สามารถจำแนกตามลักษณะงานได้ 12 ด้าน คือ 1) ด้านเกษตร 2) ด้านอุตสาหกรรมและเหมืองแร่ 3) ด้านการคมนาคมขนส่ง และสื่อสาร 4) ด้านการพาณิชย์และท่องเที่ยว 5) ด้านการวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีพลังงานและสิ่งแวดล้อม 6) ด้านการศึกษา 7) ด้านสาธารณสุข 8) ด้านการบริการสังคม 9) ด้านรักษาความมั่นคงแห่งชาติ 10) ด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยภายใน 11) ด้านการบริหารงานทั่วไปของรัฐ และ 12) ด้านการชำระหนี้เงินกู้ ซึ่งจะเห็นว่ามีเพียง 3 ด้านที่เป็นงบประมาณรายจ่าย เพื่อการพัฒนาทรัพยากรบุคคลโดยตรง คือด้านการศึกษา การสาธารณสุขและการบริการสังคม

หากพิจารณาการจัดสรรเงินงบประมาณรายจ่ายในแต่ละปี จะพบว่าประมาณ 1 ใน 3 ของงบประมาณรายจ่ายทั้งหมดถูกใช้ไปในการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่ารัฐได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรบุคคลมาโดยตลอด จนกระทั่งในช่วงครึ่งหลังของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 5 ซึ่งภาวะเศรษฐกิจของประเทศไม่อำนวย หลังจากนั้นภาครัฐได้หันไปให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจก่อนข้างสูง ทำให้สัดส่วนในการจัดสรรงบประมาณรายจ่ายเพื่อการพัฒนาทรัพยากรบุคคลต่อผลิตภัณฑ์ภายในประเทศ (GDP) ลดลงเป็นลำดับ ดังจะเห็นได้จากในระหว่างปี 2522 - 2528 ซึ่งอยู่ในระยะกลางของแผนฯ ฉบับที่ 4 และ 5 งบประมาณพัฒนาทรัพยากรบุคคลมีประมาณร้อยละ 31 และได้ลดต่ำลงเป็นประมาณร้อยละ 29 ในช่วงปี 2530 - 2532 ซึ่งอยู่ในระยะต้นแผนฯ ฉบับที่ 6 ได้ลดต่ำสุด เหลือร้อยละ 26.5 ในปี 2532 อย่างไรก็ตามสัดส่วนดังกล่าว กลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะในช่วงครึ่งหลังของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 7 จนถึงปัจจุบันคือเพิ่มขึ้นในช่วงปี 2533 - 2538 จากร้อยละ 30.6 เป็นร้อยละ 38.5 เนื่องจากภาครัฐได้ตระหนักถึงความจำเป็นในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลเพื่อให้ทันกับการพัฒนาอย่างรวดเร็วของภาคเศรษฐกิจในระยะที่ผ่านมา และได้กำหนดให้เร่งรัดการพัฒนาทรัพยากรบุคคลและคุณภาพชีวิตเป็นวัตถุประสงค์หลักหนึ่งในสามประการ นอกจากนี้ยังพบว่าเกือบ 1 ใน 3 ของงบประมาณรายจ่ายทั้งหมดถูกจ่ายเป็นเงินเดือนข้าราชการซึ่งนับว่าค่อนข้างสูง อย่างไรก็ตามจะมีการปรับเพิ่มอัตราเงินเดือนข้าราชการในปี 2535 และ 2538 แต่สัดส่วนเงินเดือนต่องบประมาณรายจ่ายทั้งหมดกลับมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในปี 2538 ซึ่งเหลือประมาณ 1 ใน 4 ของงบประมาณรายจ่ายทั้งหมด อย่างไรก็ตามในช่วงแผน

พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 8 คาดว่างบประมาณในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ น่าจะเพิ่มขึ้น (ดูตาราง 4.1)

ตาราง 4.1 ร้อยละของงบประมาณรายจ่ายต่าง ๆ

	งบประมาณรายจ่าย ต่อผลิตภัณฑ์ใน ประเทศ (GDP) ⁽¹⁾	งบประมาณพัฒนา ทรัพยากรบุคคลต่อ ผลิตภัณฑ์ในประเทศ (GDP)	รายจ่ายในการพัฒนา ทรัพยากรบุคคลต่อ งบประมาณทั้งหมด	รายจ่ายหมวด เงินเดือน ต้องประมาณ ทั้งหมด
2530	18.2	5.23	28.8	30.8
2531	16.2	4.71	29.2	30.7
2532	16.1	4.43	26.5	31.3
2533	16.3	5.00	30.6	28.7
2534	16.2	5.41	33.5	30.1
2535	16.7	5.52	33.0	27.0
2536	17.9	6.59	36.6	29.3
2537	17.9	6.87	38.4	27.9
2538	18.2	6.98	38.5	25.4

(1) สำนักงบประมาณ สำนักนายกรัฐมนตรี : งบประมาณโดยสังเขปประจำปีงบประมาณ 2516 ถึงปีงบประมาณ 2538

หมายเหตุ : รายจ่ายในการพัฒนาทรัพยากรบุคคล = รายจ่ายด้านการศึกษา + รายจ่ายด้านสาธารณสุข + รายจ่ายด้านการบริการสังคม

ที่มา : รายงานสภาวะเด็กและเยาวชนไทยประจำปี 2537 : 107

อย่างไรก็ตามงบประมาณรายจ่ายโดยเฉพาะด้านสาธารณสุข และการศึกษาได้
ใช้ไปสำหรับเด็กในวัยก่อนเรียนจำนวนมาก ทั้งในเรื่องของวัคซีน โภชนาการและการ
เจ็บป่วย ซึ่งสถานบริการของภาครัฐให้บริการอยู่ รวมทั้งสถานดูแลเด็กก่อนวัยเรียนของ
ภาครัฐ สยข.ได้มีการศึกษาและรวบรวมแผนงาน/โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนของ
หน่วยงานต่างๆ ในแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ แต่ละแผนฯ ไว้รวมถึงแผนฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) ด้วย หากแต่มีข้อ
จำกัดในเรื่องของระยะเวลาซึ่งไม่สามารถจำแนกเป็นรายปีให้เห็นได้ หรือในบางโครง
การ/กิจกรรม มิได้ระบุงบประมาณรายจ่ายไว้ พบว่าในระหว่างปีงบประมาณ 2535-
2539 ภาครัฐและเอกชน ได้กำหนดแผนงาน/โครงการ เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนไว้
โดยมีงบประมาณรายจ่ายรวมทั้งสิ้น 405,138.61 ล้านบาท โดยประมาณประกอบด้วย

งบประมาณด้านสุขภาพ ร้อยละ 7.92 ด้านโภชนาการ ร้อยละ 2.28 ด้านสติปัญญาและความสามารถพื้นฐาน ร้อยละ 83.80 ด้านการเตรียมเพื่ออาชีพและมืงานทำ ร้อยละ 3.94 ด้านสังคม วัฒนธรรม จริยธรรม และการเมืองการปกครอง ร้อยละ 0.75 และงบประมาณเพื่อยกระดับเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายพิเศษ ร้อยละ 1.28 ซึ่งจะพบว่า งบประมาณด้านการพัฒนาสติปัญญาและความสามารถพื้นฐานซึ่งได้แก่ การจัดการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียนนั้นมีอัตราส่วนสูงสุดถึงร้อยละ 83.80 และด้านสังคม วัฒนธรรม จริยธรรม และการเมืองการปกครอง มีอัตราส่วนต่ำสุดคือ เพียงร้อยละ 0.75 (ดูตาราง 4.2)

ตาราง 4.2 ร้อยละของงบประมาณเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535 - 2539)

การพัฒนาด้าน	จำนวน (ล้านบาท)	ร้อยละ
สติปัญญา	339,977.2	83.80
สุขภาพอนามัย	32,111.4	7.92
การเตรียมอาชีพ	15,977.2	3.94
โภชนาการ	9,256.2	2.28
กลุ่มเป้าหมายพิเศษ	5,197.5	1.28
สังคมฯ	3,068.6	0.75
รวม	405,138.6	100.00

จากข้อมูลที่ปรากฏในข้างต้นได้ชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงประการหนึ่งคือ งบประมาณที่ใช้ในการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ส่วนใหญ่จะถูกใช้ไปในการให้การศึกษา และจากการคาดประมาณเชื่อว่าไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ของเงินงบประมาณเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ดังกล่าว จะถูกใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2541) ได้รายงานการใช้จ่ายภาครัฐ เพื่อจัดบริการพื้นฐานทางสังคม พบว่า การจัดการศึกษาก่อนประถมศึกษา มีแนวโน้มได้รับการจัดสรรงบประมาณเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากร้อยละ 0.08 ในปี พ.ศ. 2529 เป็นร้อยละ 4.30 ในปี 2540 (ดูตาราง 4.3) โดยในช่วง 2529-2534 ได้เน้นการจัดบริการศึกษาก่อนภาคบังคับในรูปแบบของโรงเรียนอนุบาลและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตั้งแต่ปี 2537 เป็นต้นมาก็มีบริการสนับสนุนด้านอื่น ๆ เช่น โครงการอาหารกลางวัน สำหรับเด็กก่อนวัยประถมศึกษา ถ้าเปรียบเทียบกับงบประมาณทั้งประเทศ

พบว่า เปลี่ยนแปลงขึ้นลงอยู่ที่ร้อยละ 9-10 และถ้าเปรียบเทียบกับ GDP พบว่า งบประมาณสำหรับการศึกษามีสัดส่วนร้อยละ 2.04 ในปี 2529 และร้อยละ 2.00 ในปี 2540 สำหรับค่าใช้จ่ายจริงเพื่อการศึกษาพื้นฐานพบว่าในช่วง 2529-2537 ค่าใช้จ่ายจริงด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานมีประมาณครึ่งหนึ่งของค่าใช้จ่ายทางด้านการศึกษาทั้งหมด ตั้งแต่ปี 2539 เป็นต้นมา สัดส่วนลดลงเล็กน้อย คือร้อยละ 47.9 ของค่าใช้จ่ายทางด้านการศึกษาทั้งหมด แต่ก็ถือว่าสัดส่วนค่อนข้างสูง (ดูตารางที่ 4.4)

ตาราง 4.3 สัดส่วนการจัดสรรงบประมาณด้านการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน

สาขา/แผนงาน	2529	2532	2534	2537	2539	2540
1. ก่อนประถมศึกษา	0.08	0.08	0.44	3.42	3.92	4.31
2. ประถมศึกษา	99.92	99.45	98.79	93.67	92.6	94.44
3. ขยายโอกาสการศึกษา	0	0.47	0.77	2.91	3.48	1.25
รวมงบประมาณการศึกษา ขั้นพื้นฐาน (ล้านบาท)						
อัตราเพิ่ม (%)	-	17.18	50.76	54.98	32.4	81.06

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2541

ตารางที่ 4.4 ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน

สาขา/แผนงาน	2529	2532	2534	2537	2539
1. ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน (ล้านบาท)	21,441.05	28,030.39	38,465.86	58,934.99	76,568.09
อัตราเพิ่ม (ร้อยละ)	-	30.73	37.23	53.21	29.92
2. ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานต่อค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาทั้งหมด	50.56	51.46	50.94	57.23	47.9

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2541

แต่ถ้าพิจารณาการจัดสรรงบประมาณโดยละเอียด กลับพบว่า งานปรับปรุงคุณภาพการศึกษายังมีสัดส่วนน้อยมาก และมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่สอดคล้องกับนโยบายที่รัฐบาลประกาศไว้พิจารณาการลงทุนต้องดำเนินการ พบว่า งบลงทุนลดลงจากร้อยละ 10.5 ในปี 2529 เป็นร้อยละ 7.7 ในปี 2539 ในขณะที่งบดำเนินการเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 89.5 เป็นร้อยละ 92.3 ในช่วงเวลาเดียวกัน ซึ่งส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการ

ศึกษา รวมทั้งยังขาดความพร้อมด้านบุคลากรและความจำกัดในด้านอุปกรณ์การเรียนการสอน (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 1:4-31)

4.7 สรุป

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม ส่งผลต่อการพัฒนาเด็กโดยเฉพาะเด็กในวัย 0-5 ปี ทั้งทางด้านบวกและด้านลบ ผลทางด้านบวกคือทำให้มีการขยายการศึกษาภาคบังคับให้สูงกว่าระดับพื้นฐาน ทำให้เด็กจำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าเรียน การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร ทำให้ประชากรวัยเด็กลดลง ส่งผลให้เด็กได้รับบริการพื้นฐานทางด้านสาธารณสุขและการศึกษาทั่วถึงมากขึ้น และคุณภาพดีขึ้น ความก้าวหน้าของระบบข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้เด็กและเยาวชนมีโอกาสเพิ่มพูนความรู้ และเป็นการเปิดโลกทรรศน์ให้กว้างขึ้น สำหรับผลทางด้านลบนั้นมีมากมาย การพัฒนาเศรษฐกิจทำให้การกระจายรายได้มีความแตกต่างกันมากขึ้น โดยเฉพาะคนในชนบทต้องย้ายถิ่นมาหางานทำในเมืองมากขึ้น ทำให้เด็กที่ติดตามพ่อแม่มาทำงานในเมืองต้องตกอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมในเมือง ไม่ได้รับบริการพื้นฐานทางสังคมอย่างเพียงพอ เด็กทั้งในชนบทและในเมืองได้รับการดูแลเอาใจใส่จากพ่อแม่ หรือญาติผู้ใหญ่น้อยลง สถาบันครอบครัวขาดความมั่นคง ทำให้ต้องตกอยู่ในสภาวะยากลำบากเกิดปัญหาต่างๆ ติดตามมา รวมทั้งอาจก่อให้เกิดความเสมอภาคของโอกาสที่จะได้รับการพัฒนาตามวัย วัฒนธรรมบริโภคนิยมหลังไหลเข้ามามากมาย ส่งผลต่อค่านิยมและทำลายวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ตลอดจนมีการละเมิดสิทธิเด็กในรูปแบบต่างๆ ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเด็กตามวัย ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์จิตใจ และสติปัญญา กระบวนการขัดเกลาทางสังคมของเด็กไทย เป็นไปอย่างไม่ถูกต้องขาดประสิทธิภาพ การที่เด็กได้รับอิทธิพลจากสื่อมวลชน ทำให้เด็กมีบุคลิกภาพที่ไม่พึงประสงค์ ย่อหย่อนทางคุณธรรมและจริยธรรม นอกจากนี้ยังมีเด็กอีกจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการบริการ การช่วยเหลือและการปกป้องคุ้มครอง พิทักษ์สิทธิอย่างเหมาะสมจากสังคม รวมทั้งสิทธิในการเข้าถึงบริการพื้นฐานต่างๆ ของสังคม

อย่างไรก็ตามการพัฒนาเด็กของไทย ได้มีการกำหนดแนวทางไว้อย่างชัดเจน ทั้งในระดับนโยบาย แผนระดับชาติ ระดับแผนงาน และระดับแผนปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติต่างๆ สำหรับระดับนโยบายซึ่งก็มีทั้งที่เป็นนโยบายของรัฐบาลในแต่ละยุคแต่ละสมัย และนโยบายที่เป็นมติคณะรัฐมนตรี ก็พบว่านโยบายของรัฐบาลส่วนใหญ่ เป็นเพียงการแสดงเจตนาของรัฐบาลอย่างกว้างๆ ไม่ค่อยเป็นรูปธรรมหรือมีแนวทางที่

ชัดเจน และยังให้ความสำคัญต่อการ-พัฒนาเด็กและเยาวชนน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับนโยบายด้านเศรษฐกิจ และนโยบายสังคมด้านอื่นๆ ทำให้การผลักดันนโยบายไปสู่การปฏิบัติไม่มีประสิทธิภาพ และทำให้กระบวนการนิติบัญญัติที่จะช่วยให้มีการพัฒนาเด็กค่อนข้างอ่อนกำลัง นอกจากนี้นโยบายที่เป็นมติดคณะ-รัฐมนตรีนั้น เดิมเป็นการเสนอเรื่องของหน่วยงานพัฒนาภาครัฐ ในขณะที่หน่วยงานพัฒนาเด็กภาคเอกชน ซึ่งมีความรู้ความสามารถ และมีมาตรการการดำเนินงานที่ได้ผลอย่างจริงจัง ได้มีบทบาทเข้ามาร่วมเป็นคณะทำงานหรือเสนอความคิดเห็นให้แก่ภาครัฐ แต่ยังไม่สามารถดำเนินการในการเสนอเรื่องต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อดำเนินการโดยตรง ทำให้การแก้ปัญหาการดำเนินงานด้านเด็กเป็นไปค่อนข้างล่าช้า โดยเฉพาะปัญหาการละเมิดสิทธิเด็กซึ่งต้องผ่านขั้นตอนของราชการมากมาย และไม่สามารถแก้ปัญหาหรือจับกุมผู้กระทำความผิดได้ในทันที แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันก็มีคณะกรรมการกิจการเยาวชน สตรีและผู้สูงอายุ ของสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ซึ่งดูแลงานด้านเด็กและเยาวชน ซึ่งจะเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สามารถนำเสนอข้อคิดเห็นตลอดจนแนวทางการแก้ปัญหา แนวทางการพัฒนาเด็กรวมทั้งการผลักดันให้มีการปรับปรุงกฎหมายต่าง ๆ ได้ ซึ่งขณะนี้ยังมีกฎหมายที่ยังอยู่ในระหว่างการพิจารณาของระดับต่างๆ โดยเฉพาะกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสวัสดิการและการคุ้มครองสิทธิเด็กซึ่งทำให้การแก้ปัญหาดังกล่าวยังไม่เต็มประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตามรัฐบาลและนักการเมืองซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบการบริหารประเทศยังไม่มีความวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลในการพัฒนาเด็ก การประกาศเจตนารมณ์ก็เป็นไปตามที่ข้าราชการประจำเสนอเข้าไป ไม่ใช่วิสัยทัศน์ของนักการเมือง/คณะรัฐบาล ขณะนี้ก็พอเห็นลู่วางอยู่บ้างก็ได้แก่รัฐบาลชุดของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ที่ประกาศเจตนารมณ์อย่างชัดเจนในการแก้ปัญหายาบ้าเท่านั้น สำหรับนโยบายด้านสวัสดิการสังคมของรัฐบาลก็ยังไม่มีความชัดเจน และรัฐบาลยังไม่มียุทธศาสตร์ด้านการลงทุนทางสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการกระตุ้นให้เกิดการระดมทรัพยากรของประเทศไทยเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม แม้ว่าเราจะมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ซึ่งเน้นการพัฒนาคนตั้งแต่เกิดก็ตาม แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่จะเป็นกลไกผลักดันให้รัฐบาลมีนโยบายอย่างจริงจังกับเรื่องนี้ รวมทั้งการระดมทรัพยากรและการลงทุนทางสังคมไปสู่ชนบทและให้ครอบคลุมทุกส่วนของสังคม

การวางแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในระดับชาติ ในอดีตที่ผ่านมาแผนฯ ดังกล่าวไม่ได้เป็นเป้าหมายหลักในแผนแม่บท คือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทำให้ขาดการประสานแผนของกระทรวง/หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และกระบวนการ

พัฒนาเด็กจึงไม่ค่อยได้รับความเอาใจใส่และความร่วมมือจากทุกฝ่ายของสังคมเท่าที่ควร และไม่มีความเป็นเอกภาพในการดำเนินงานพัฒนาเด็กให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน เกิดความซ้ำซ้อนและสับสน ดังนั้นในการจัดทำแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน ในระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 8 จึงได้วางเป้าหมายให้สอดคล้องกับแผนแม่บท คือการพัฒนาที่ใช้คนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งต้องพัฒนาเด็กทุกคนตั้งแต่เกิด (รวมถึงเด็กใน สภาวะยากลำบาก) และยังกำหนดยุทธศาสตร์ของการพัฒนาที่สอดคล้องกันคือการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคม พัฒนาปัจจัยแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาคน/เด็ก และเน้นการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดคือการพัฒนาเด็กให้มีคุณลักษณะตามที่ชาติต้องการ

สำหรับแผนปฏิบัติงาน ซึ่งแต่ก่อนหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก ก็จัดทำแผนงานของตนเอง แม้ว่าจะมีการรวบรวมไว้ในแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน ก็ตาม แต่พอไปปฏิบัติจริงก็มีลักษณะที่ต่างคนต่างทำ จนกระทั่งคณะอนุกรรมการเฉพาะกิจได้จัดทำแผนปฏิบัติการหลักของปฏิญญาเพื่อเด็กไทย (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2538) ซึ่งใช้ในระยะเวลาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 และฉบับที่ 8 ซึ่งได้กำหนดเป้าหมายกลวิธีในการดำเนินงานและหน่วยงานที่รับผิดชอบ ของทิศทางในการพัฒนาเด็กจากปฏิญญาเพื่อเด็กไทย ทั้งหมด 11 ประการ ได้แก่ การพัฒนาครอบครัวและการเลี้ยงดูเด็ก การส่งเสริมโภชนาการ การขยายบริการด้านสุขภาพอนามัย การพัฒนาที่อยู่อาศัย การส่งเสริมการศึกษา การส่งเสริมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การเตรียมการประกอบอาชีพ การมีส่วนร่วมของสังคม การเข้าถึงบริการพื้นฐานและเด็กในสภาวะยากลำบาก และการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเด็ก ซึ่งแผนปฏิบัติงานดังกล่าวคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบไปแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 และได้มีการปฏิบัติงานตามแผนดังกล่าวไปแล้วในช่วงปลายแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ดังนั้นในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 8 สยข.คงจะต้องปรับเป้าหมายและกลวิธี/มาตรการดำเนินการบางอย่าง ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 รวมทั้งการประสานแผนการดำเนินงานให้เป็นรูปธรรมเพื่อลดความซ้ำซ้อนให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และให้มีการทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสภาวะการพัฒนาเด็กไทย และเผยแพร่องค์ความรู้ เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย เพื่อให้งานพัฒนาเด็กบรรลุผลโดยเร็ว

นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีพันธกรณีต่ออนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ซึ่งรัฐบาลได้ให้การรับรองไปเมื่อ พ.ศ.2535 ซึ่งเป็นการแสดงเจตนารมณ์ของรัฐบาลในการปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนให้ได้รับสิทธิที่พึงมีพึงได้ และมีการพัฒนาอย่างเหมาะสมตาม

วย ซึ่งรัฐบาลจำเป็นต้องมีกลไกทางการเมือง และการบริหารรองรับ เพื่อให้อนุสัญญา
 ดังกล่าวมีผลในทางปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานใดของรัฐ
 เป็นผู้รับผิดชอบในการติดตามเรื่องนี้อย่างชัดเจน แม้ว่า สยช.จะได้ตั้งคณะกรรมการ
 สิทธิเด็ก ให้ทำรายงานเสนอต่อคณะกรรมการสิทธิเด็กขององค์การสหประชาชาติแล้วก็
 ตาม แต่ยังไม่เห็นหลักประกันใดๆ ว่าเราจะสามารถดำเนินการพัฒนาและคุ้มครองสิทธิ
 เด็กได้อย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตามก็ดีสำนักงานอัยการสูงสุดและสยช.ก็ได้ร่วมกันจัดตั้งศูนย์
 เยาวชนและครอบครัว ซึ่งทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิให้เด็กโดยอาศัยกลไกของสำนักงาน
 อัยการสูงสุด ทั้งในระดับชาติ ระดับภูมิภาค และท้องถิ่น และเชื่อมโยงกับเครือข่าย
 ต่างๆ ขององค์กรเอกชน อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิเด็กในชนบท เพื่อให้สามารถเข้าถึง
 รากเหง้าของปัญหาในท้องถิ่นและเพื่อเชื่อมโยงท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ เนื่องจากใน
 ปัจจุบันองค์กรเอกชนนับเป็นกลไกที่สำคัญที่ช่วยให้การบริหารงานพัฒนาเด็กเป็นไป
 อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพราะองค์กรเอกชนจะมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย
 เฉพาะด้านที่มุ่งเน้นการสงเคราะห์ และคุ้มครองสวัสดิการและสิทธิเด็กและเยาวชน เช่น
 เครือข่ายองค์กรด้านเด็กเร่ร่อน เครือข่ายองค์กรด้านเด็กพิการ เครือข่ายองค์กรด้าน
 เด็กปฐมวัย เป็นต้น ที่ทำงานเชื่อมโยงกับสภาองค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชน (สอ.ยด.)
 ซึ่งเป็นองค์กรประสานงานกับ สยช. ซึ่งเป็นองค์กรประสานงานกับ สยช. ซึ่งเป็นองค์กร
 ภาครัฐ และ สอ.ยด. ยังมีบทบาทในการจัดทำข้อเสนอและหลักการสำคัญในการจัด
 ทำแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน แต่การทำงานขององค์กรเอกชนต่างๆ ดังกล่าวก็ยังมี
 ปัญหาบางประการ ได้แก่ ก.) ยังไม่มีศักยภาพเพียงพอในการเก็บรวบรวมสถิติข้อมูล
 เกี่ยวกับเด็กและเยาวชน ข.) ยังมีองค์กร เอกชนน้อยมากที่ทำงานเรื่องการสืบเสาะและ
 รายงานเกี่ยวกับความรุนแรงของสถานการณ์การละเมิดสิทธิเด็ก ค.) องค์กรเอกชนยัง
 มีความจำกัดในด้านการเผยแพร่และให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิเด็ก ง.) ยังมีขีดจำกัดใน
 การสร้างเครือข่ายขององค์กรเอกชนให้มีความเข้มแข็ง และการรวมพลังเพื่อให้มีการ
 ปฏิบัติการได้อย่างแท้จริง จ.) การประสานงานกับภาครัฐยังมีความล่าช้าในการปฏิบัติ
 ให้เป็นไปตามแผน ฉ.) ขาดงบประมาณและบุคลากรทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ

5.1 สรุปสถานการณ์และองค์ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย

จากการทบทวนและประมวลเอกสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความทั้งในวารสารและหนังสือพิมพ์ จำนวน 150 ชิ้น เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยที่มีต่อพัฒนาการของเด็ก โดยได้มองกรอบของการทบทวนที่รวมถึงปัจจัยที่เชื่อมโยงกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยในหลายแง่มุม ได้แก่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ที่ส่งผลกระทบต่อ การอบรมเลี้ยงดูเด็ก องค์กรดำเนินงานเกี่ยวกับเด็ก ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรทุน สถาบันครอบครัว ชุมชน สถานเลี้ยงดูเด็กหรือโรงเรียนอนุบาลที่ทำหน้าที่โดยตรงในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก นอกจากนี้ยังได้ทบทวนระบบสนับสนุน ซึ่งได้แก่นโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับเด็ก แผนพัฒนาเด็กและเยาวชน รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เพื่อนำมาสังเคราะห์หาข้อเสนอแนะทั้งในเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะในการวิจัย เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป สำหรับข้อสรุปที่ได้จากการทบทวนและประมวลองค์ความรู้ มีดังต่อไปนี้

5.1.1 ผลของการเปลี่ยนแปลงด้านประชากร เศรษฐกิจ และสังคม ที่มีต่อตัวเด็ก และการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

การศึกษาวิจัยในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาหลายชิ้น มีข้อบ่งชี้ที่ชัดเจนว่า ความสำเร็จของนโยบายประชากรและการวางแผนครอบครัว ทำให้ครอบครัวไทยทั้งในชนบทและในเมืองมีขนาดลดลง จำนวนบุตรเฉลี่ยต่อครอบครัวจากประมาณ 6.3 คนต่อครอบครัว (ในปี พ.ศ. 2513) มาเป็น 1.5 คนต่อครอบครัวในปี พ.ศ. 2540 มีเด็กและเยาวชนอายุ 0-24 ปี อยู่ 27.9 ล้านคนหรือประมาณร้อยละ 46 ของประชากรทั้งประเทศ โดยมีเด็กปฐมวัย (อายุ 0-5 ปี) ประมาณ 5.63 ล้านคน เด็กวัยเรียน (อายุ 5-14 ปี) ประมาณ 10.98 ล้านคน และเยาวชน (อายุ 15-24 ปี) ประมาณ 11.57 ล้านคน ในปี 2540 อย่างไรก็ตาม เด็กที่เกิดในแต่ละปีก็น้อยลงด้วย แต่รอดตายมากขึ้น ร้อยละ 8 มีน้ำหนักแรกเกิดต่ำกว่าเกณฑ์ อัตราการตายในขวบปีแรกร้อยละ 34 ต่อพัน โดยสาเหตุการตาย 5 อันดับแรกคือ การตายเนื่องจากการคลอด รูปวิปริตแรกเกิด โรค

ระบบทางเดินหายใจ โรคติดเชื้อแบคทีเรีย และโรกระบบทางเดินอาหาร โดยภาพรวม สภาวะโภชนาการดีขึ้น แต่ก็ยังมีการขาดสารอาหาร สัดส่วนการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ และระยะเวลาการให้นมแม่ลดลง เนื่องจากมารดาต้องรีบกลับไปทำงานเพื่อหารายได้ มาจุนเจือครอบครัว

จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้สภาพของครอบครัวไทย เปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2537 มีครอบครัวเดี่ยวร้อยละ 67 การประกอบอาชีพก็เปลี่ยนแปลงจากอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดิน ปัจจุบันที่ดินได้หลุดมือไปเหลือเพียง 1 ใน 4 ที่ยังถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรเนื่องจากมี รายได้ไม่พอเพียง มีหนี้สินมาก ทำให้ต้องละทิ้งที่นา อพยพย้าย ถิ่นออกไปเป็นลูกจ้าง โดยเฉพาะตามโรงงานอุตสาหกรรมในกรุงเทพมหานคร และเมืองใหญ่ ๆ จนปัจจุบันมีลูกจ้างเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 44 (ประชากรร้อยละ 15 มีการอพยพย้ายถิ่น) การอพยพของประชากรวัยแรงงานโดยเฉพาะแรงงานสตรี ทำให้สตรีมี บุตรไม่สามารถเลี้ยงลูกเองได้ เพราะต้องทำงาน เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อ-แม่ (เด็กร้อยละ 30-35 พ่อ-แม่แยกกันอยู่) บางคนถูกทอดทิ้งให้อยู่กับผู้สูงอายุส่งผลให้สถาบันครอบครัวแตก สลาย ชีวิตในเมืองทำให้สถาบันครอบครัวลดบทบาทลง หน้าที่การอบรมเลี้ยงดูบุตรถูก เปลี่ยนจากแม่ไปเป็นบุคคลอื่นหรือสถาบันอื่น เช่น สถานเลี้ยงดูเด็ก/โรงเรียน ประกอบ กับในปัจจุบันวัยรุ่นมีอิสระมากขึ้น ดังนั้นการมีครอบครัว/แต่งงานเร็วยังทำให้ขาดการ เตรียมความพร้อมในการที่จะเลี้ยงดูเด็ก (ร้อยละ 30-40 ไม่พร้อมที่จะมีบุตร) ส่งผลให้ เด็กจำนวนมากอยู่ในภาวะที่เสี่ยงหรืออยู่ในภาวะยากลำบาก (จากตัวเลขของกรม ประชาสงเคราะห์ ปี พ.ศ. 2540 พบว่า เด็กในวัย 0-14 ปี อยู่ในภาวะยากลำบากถึง 16.5 ล้านคน ในจำนวนนี้มีเด็กที่ถูกทอดทิ้ง 1.1 แสนคน เด็กกำพร้า 3.5 แสนคน เด็ก พิการและด้อยโอกาส 4.6 แสนคน เด็กเร่ร่อน 3.7 แสนคน เป็นต้น) นอกจากนี้ความ ก้าวหน้าของการสื่อสาร ทำให้มีข้อมูลสารสนเทศหลากหลาย ส่งผลต่อเด็กทั้งทางบวก และทางลบ เด็กถูกรอบร่ำด้วยวัฒนธรรมการบริโภค เด็กถูกละเมิดสิทธิในรูปแบบ ต่าง ๆ เด็กพบเห็นแต่ความรุนแรงก้าวร้าว ส่งผลต่อพฤติกรรมของเด็ก รวมทั้งส่งผล ต่อจริยธรรมและคุณธรรมของเด็กในอนาคต

5.1.2 สถานการณ์ด้านนโยบาย กฎหมายและแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน

แม้ว่าการพัฒนาเด็กไทย ได้มีการกำหนดแนวทางไว้อย่างชัดเจน ทั้งระดับนโยบาย แผนระดับชาติและกฎหมาย โดยนโยบายก็มีทั้งที่เป็นนโยบายของรัฐบาลในแต่ละยุคแต่ละสมัย และนโยบายที่เป็นมติคณะรัฐมนตรีก็ตาม แต่ก็พบว่านโยบายของรัฐบาลที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นเพียงเจตนารมณ์ของรัฐบาล ยังไม่ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจน ขาดเอกภาพและพลัง ได้ผลเพียงการควบคุมจำนวนประชากร ยังไม่มีการพัฒนาคุณภาพประชากร และให้ความสำคัญคือการพัฒนาครอบครัว เด็กและเยาวชนน้อย นโยบายด้านเด็กและเยาวชน ระยะเริ่มต้นเน้นการบรรเทาทุกข์ มุ่งขยายบริการให้ทั่วถึง ต่อมาจึงเน้นบทบาทของครอบครัว เพราะปัญหาเริ่มต้นจากครอบครัว ในขณะที่ปัจจุบันสนใจเด็กในภาวะยากลำบากมากขึ้น แต่ก็ยังเน้นที่การควบคุมจำนวนเด็กที่ถูกทอดทิ้ง รวมทั้งการให้การสงเคราะห์ การจัดบริการศูนย์รับเลี้ยงเด็ก เพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้แก่เด็กพิการและเด็กด้อยโอกาส แต่นโยบายและระบบสวัสดิการสังคมเพื่อจรรโลงคุณภาพเด็ก เยาวชนและครอบครัวก็ยังไม่ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจน

สำหรับแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นแผนระดับชาติที่มีการจัดทำขึ้นมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) จนถึงปัจจุบันก็มี 4 ฉบับ โดยแต่ละฉบับจะมีการกำหนดเป้าหมายหรือทิศทางในการพัฒนาเด็กไว้เหมือนกัน 5 ด้านคือ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านโภชนาการ ด้านการศึกษา ด้านสังคมจริยธรรม วัฒนธรรม-การเมือง การปกครอง และด้านการเตรียมการประกอบอาชีพ แต่ก็มีลักษณะแยกส่วนกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคม ซึ่งเป็นแผนแม่บท ทำให้ขาดความเอาใจใส่และร่วมมือจากทุกฝ่ายในสังคม ไม่สามารถผลักดันแผนไปสู่การปฏิบัติได้ เพราะแผนปฏิบัติงานของหน่วยงานต่างคนต่างทำ ขาดการประสานงานกัน มีความซ้ำซ้อน ต่างคนต่างทำ ขาดความเป็นเอกภาพ และพลังในการแก้ปัญหา ดังนั้นในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 8 จึงได้มีการจัดทำแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนให้สอดคล้องกับแผนแม่บทคือการพัฒนาที่ใช้คนเป็นศูนย์กลางโดยเฉพาะเด็ก และยังมี การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาให้สอดคล้องกับแผนแม่บท เน้นการผลักดันแผนไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ รวมทั้งการประสานแผนเพื่อลดความซ้ำซ้อนของงานและการใช้ทรัพยากร เมื่อมาประสบปัญหาวิกฤตภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน ก็เชื่อว่าแผนพัฒนาเด็กฯ จะลงไปสู่การปฏิบัติได้ยาก เพราะขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณ

นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีพันธกรณีต่ออนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ซึ่งรัฐบาลให้การรับรองและมีผลบังคับใช้มาตั้งแต่เมษายน 2535 ซึ่งอนุสัญญาดังกล่าวส่งผลให้งานด้านการคุ้มครองสิทธิเด็กก้าวหน้าไปมาก โดยเฉพาะในระยะของแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2540-2544) โดยสำนักงานส่งเสริมและประสานงานเด็กและเยาวชนแห่งชาติ (สยช.) ร่วมมือกับสำนักงานอัยการสูงสุดและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ช่วยกันผลักดัน ทั้งในแง่ของการออกกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมาย โดยเฉพาะการผลักดันกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและคุ้มครองสิทธิเด็ก เพื่อเป็นกลไกในการปกป้อง คุ้มครอง ฟื้นฟูและพัฒนาเด็กและเยาวชนให้ดีขึ้น แต่ก็ยังไม่ค่อยเป็นผล เนื่องจากยังมีการละเมิดสิทธิของเด็กในอีกหลายด้าน เช่น การใช้แรงงานเด็ก การขายลูก/การบังคับเด็กให้ค้าประเวณี การละเมิดทางเพศและการทารุณเด็ก เป็นต้น

นอกจากนี้การดำเนินงานในเรื่องเด็ก เยาวชนและครอบครัวที่ผ่านมา ยังกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพฯ และเมืองใหญ่ โดยภาครัฐดำเนินการเองเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะการพัฒนาด้านการศึกษาและสุขภาพของเด็กและเยาวชน มักละเลยศักยภาพของภาคเอกชนและภาคธุรกิจ สำหรับองค์กรเอกชนที่ดำเนินการเรื่องเด็ก เยาวชนและครอบครัวนั้นมีมากมายหลากหลาย ส่วนใหญ่เน้นการพิทักษ์สิทธิเด็ก แต่ยังคงขาดพลังและความต่อเนื่อง ทั้งองค์กรประสานงาน และองค์กรปฏิบัติ ยังรวมศูนย์อยู่กับภาครัฐ องค์กรเอกชน และองค์กรสาธารณประโยชน์ แม้ว่า จะกระจายออกจากกรุงเทพมหานครไปสู่ชนบทมากขึ้น แต่การปฏิบัติงานก็ยังมีขีดจำกัดอยู่มากทั้งในเรื่องขององค์ความรู้ บุคลากรที่มีคุณภาพและงบประมาณ ทำให้ยากต่อการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งและมีพลัง เพื่อให้การปฏิบัติการมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

5.1.3 บทบาทของครอบครัว ชุมชน และสถานอบรมเลี้ยงดูเด็ก

เนื่องจากการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และการพัฒนาเด็ก เป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน และเกี่ยวพันกับบุคคลและสถาบันหลายฝ่าย ตั้งแต่สถาบันครอบครัว ชุมชน และสถานอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาทของทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งทำหน้าที่อบรมขัดเกลาให้เด็กเติบโตขึ้นมาเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ในขณะที่เด็กในวัย 0-5 ปี ซึ่งถือว่าเป็นวัยที่วิกฤตอย่างมากในการสร้างบุคลิกภาพและพฤติกรรมของเด็กท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้สถาบันครอบครัวไทยไม่สามารถดำเนินบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กได้อย่างเต็มที่ ต้องพึ่งสถานบริการอบรมเลี้ยงดูเด็กมากขึ้น การอบรมเลี้ยงดูเด็ก และพัฒนาการของเด็ก จึงแตกต่างกันไป

ตามเศรษฐกิจ ขนาดครอบครัว เขตที่อยู่อาศัย เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม ความแออัดในที่พักอาศัย รวมทั้งการทำงานของพ่อ-แม่ และสถานภาพการหย่าร้าง ทำให้เกิดปัญหาวิกฤตของเด็กในระดับปฐมวัย ในหลายด้านทั้งทางด้านสุขภาพอนามัย สติปัญญาและพฤติกรรม

แม้ว่าในปัจจุบันครอบครัวจะมีขนาดเล็กลง พ่อแม่สามารถลงทุนกับเด็กได้มากขึ้นก็ตาม แต่สภาวะทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนไป ทำให้เกิดปัญหาหลายประการ ได้แก่ สถาบันครอบครัวขาดความมั่นคง (เช่น การเปลี่ยนแปลงมาเป็นครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวแตกแยก ครอบครัวของผู้ย้ายถิ่น ครอบครัวยากจน ทำให้เด็กขาดความอบอุ่น ถูกทอดทิ้งให้อยู่กับผู้สูงอายุ) พ่อ-แม่ขาดความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก โดยเฉพาะในชนบท การเลี้ยงดูยังมีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ ทำให้ไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างสุขนิสัยที่ดีให้แก่เด็ก รวมทั้งวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเด็ก เช่น ขาดการเลี้ยงดูกันด้วยเหตุด้วยผล มักใช้อารมณ์และวิธีบังคับ ขาดการกระตุ้นหรือเสริมศักยภาพของเด็กเน้นการอ่านสอนง่าย สอนให้เคารพผู้อาวุโส เป็นต้น นอกจากนี้การขาดการเตรียมตัวที่จะเป็นพ่อแม่ โดยเฉพาะผู้ที่แต่งงานเร็ว ทำให้ไม่มีวุฒิภาวะพอ ขาดความรอบคอบ ยังคิด ส่งผลให้ครอบครัวขาดความอบอุ่น มีการทำร้ายทารุณกันในครอบครัวรวมทั้งการทำร้ายเด็ก มีการหย่าร้างสูง มีการละเมิดสิทธิเด็กและสตรี ครอบครัวส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญในการอบรมสั่งสอน มากกว่าการให้ความรักความอบอุ่นแก่เด็ก นอกจากนี้พ่อยังมีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กน้อย มักปล่อยให้เป็นการของแม่ แต่มีบทบาทหลักในการปกป้องคุ้มครอง บังคับที่มีส่วนในการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของพ่อได้แก่อายุ อาชีพ พ่อและอาชีพแม่ พ่อที่มีอายุมาก ไม่มีอาชีพ/ว่างงาน และแม่ที่มีอาชีพรับจ้างบริการและค้าขาย พ่อจะเข้ามามีบทบาทมากกว่า การเข้ามาของพ่อมีส่วนร่วมในการดูแลลูก มีผลกระทบท่อพัฒนาการด้านสติปัญญา และภาษามากกว่าด้านอื่น (รติพร ถึงฝั่ง, 2541)

นอกจากนี้ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวปัจจุบันยังละเลยวัฒนธรรมไทย ซึ่งเน้นคุณธรรม และจริยธรรมในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งได้แก่ ความกตัญญู กตเวทิต่อพ่อ-แม่ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คุณธรรมตามหลักศาสนา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาจิตใจและสติปัญญาของเด็ก ทำให้เด็กรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล รวมทั้งธรรมะที่เกี่ยวกับความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์ สุจริต และขยันอดทน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยเสริมการเลี้ยงดูเด็กไทยให้เป็น “เด็กดีที่มีคุณธรรม” ดังนั้นการละเลยการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวัฒนธรรมไทยของครอบครัว รวมทั้งการละเลยบทบาทของ

พระสงฆ์ (ซึ่งมักสอนคุณธรรม โดยใช้ภาษาบาลี สันสกฤต ซึ่งเด็กฟังแล้วไม่เข้าใจ จึงไม่เกิดการซึมซับ) ทำให้เด็กไทยโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ไร้คุณธรรม

ในปัจจุบันครอบครัว ต้องพึ่งสถานบริการเลี้ยงดูเด็กมากขึ้น เนื่องจากการอพยพย้ายถิ่น และการออกมาทำงานนอกบ้านของสตรี ทำให้สถานบริการเลี้ยงดูเด็กมีเพิ่มมากขึ้น ทั้งในภาครัฐ และภาคเอกชน ทั้งในชนบทและเมือง แต่ก็ยังไม่เพียงพอ โดยเฉพาะการจัดบริการสำหรับเด็กด้อยโอกาส (เช่น เด็กพิการ เด็กเร่ร่อน เด็กชาวเขา เป็นต้น) นอกจากนี้ยังมีปัญหาในด้านคุณภาพของบริการ โดยเฉพาะเด็กในวัย 3-6 ปี ซึ่งควรได้รับการเตรียมความพร้อมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาอย่างต่อเนื่อง แต่ในปัจจุบัน เด็กในวัย 3-5 ปี ได้รับการเตรียมความพร้อมประมาณร้อยละ 70 ของเด็กในกลุ่มนี้ทั้งหมด เนื่องจากการศึกษาในระดับนี้ไม่ใช่การศึกษาภาคบังคับ จึงไม่ค่อยได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชนบท ซึ่งยังมีปัญหาในเรื่องของความจำกัดของงบประมาณในการจัดหาเงินเดือนให้แก่ผู้เลี้ยงเด็กตามควรแก่การครองชีพ ซึ่งส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงผู้เลี้ยงเด็กบ่อย ๆ และปริมาณของผู้เลี้ยงเด็กก็ยังไม่เพียงพอ ประกอบกับคุณภาพของผู้เลี้ยงเด็ก ในเชิงความรู้ และทักษะในการทำงานกับเด็กยังมีน้อย ขาดการมีส่วนร่วมจากผู้ปกครองและชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กก็ยังเป็นปัญหา นอกจากนี้ความจำกัดของงบประมาณยังส่งผลกระทบต่อการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การจัดหาหรือจัดทำสื่อหรือวัสดุอุปกรณ์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็ก แม้ว่าจะได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต่าง ๆ มีการศึกษาหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่าเด็กยังไม่ได้รับการเตรียมความพร้อมในทุกด้านอย่างจริงจัง ส่วนใหญ่ก็ยังมุ่งไปที่การเร่งให้เด็กอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น มากกว่าการพัฒนาด้านสติปัญญาและการฝึกทักษะ ขาดการวางรากฐานหรือการเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้ให้เด็ก ให้เด็กได้ฝึกคิดได้ฝึกกระบวนการแสวงหาความรู้ รวบรวม จัดระบบและใช้ประโยชน์ข้อมูล ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำรงชีวิตและการเรียนรู้ระยะยาว นอกจากนี้ศูนย์เลี้ยงเด็กจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะในชนบท ยังให้บริการในลักษณะที่เป็นการฝากเลี้ยงเด็กให้แก่ผู้ปกครอง โดยไม่ได้มีการจัดเตรียมความพร้อมหรือส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก

5.2 ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้

จากการสังเคราะห์องค์ความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ทั้งจากเอกสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทความประมาณ 150 ชิ้น ก็พอให้เห็นภาพของปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย และผลต่อพัฒนาการของเด็ก แต่ยังไม่ชัดเจนนัก กล่าวคือ การอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนไป ทำให้มารดามีเวลาเอาใจใส่ดูแลเลี้ยงดูบุตรน้อยลง ต้องพึ่งบุคคลอื่นหรือสถานอบรมเลี้ยงดูเด็กมากขึ้น ทำให้เด็กถูกทอดทิ้ง ขาดการกระตุ้น มีปัญหาทั้งสุขภาพกายและจิต มีปัญหาด้านพัฒนาการทั้งทางร่างกาย สติปัญญาและจริยธรรม รวมทั้งปัญหาด้านสวัสดิภาพและการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานสำหรับเด็ก โดยเฉพาะเด็กด้อยโอกาสกลุ่มต่าง ๆ งานศึกษาส่วนใหญ่เน้นปัจจัยนำเข้า (input) และกระบวนการ (process) ของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก มากกว่าที่จะสนใจผลลัพธ์ (output) หรือผลกระทบ (impact) ของวิธีการอบรมเลี้ยงดู

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาวิจัยที่จะทำให้เข้าใจสภาพกระบวนการ และพัฒนาการของเด็ก เยาวชน และครอบครัวซึ่งเป็นต้นตอของปัญหาอย่างเป็นระบบ ลุ่มลึก และให้เห็นภาพรวมเพื่อประโยชน์ในเชิงนโยบายนั้นยังไม่มี งานวิจัยและวิทยานิพนธ์เกือบทั้งหมด ยังเป็นการศึกษาเชิงปริมาณที่เน้นการสำรวจแบบตัดขวาง (crosssection) ยังขาดการวิจัยเชิงปริมาณที่ผสมผสานกับการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้เข้าใจสภาพของเด็ก เยาวชน และครอบครัว ในลักษณะที่เป็นองค์รวม รวมทั้งยังไม่ปรากฏมีการศึกษาวิจัยในลักษณะที่ลุ่มลึกกว้างขวางและต่อเนื่องในระยะยาว การศึกษาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเฉพาะพื้นที่ ยังขาดการศึกษาในระดับประเทศ เพื่อผลในเชิงนโยบายที่เป็นระบบและภาพรวมอย่างรอบด้าน รวมทั้งยังขาดงานศึกษาติดตามตัวเด็กอย่างต่อเนื่อง (cohort study) หรือการศึกษาระยะยาว (longitudinal study) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.2.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก ยังพบน้อย แต่ก็ให้ข้อสรุปที่ตรงกัน คือเด็กส่วนใหญ่มีพัฒนาการโดยรวมต่ำกว่าเกณฑ์ แต่พัฒนาการด้านร่างกายดี แข็งแรง และสุขภาพปกติ มีพัฒนาการด้านสติปัญญาที่ต่ำกว่าอายุโดยเฉพาะเด็กในชนบทที่พ่อแม่ไม่อยู่ด้วย อย่างไรก็ตามงานวิจัยด้านพัฒนาการของเด็กก็ยังมีปัญหาเกณฑ์การวัดและเครื่องมือในการวัดเพราะส่วนใหญ่ใช้เกณฑ์และเครื่องมือของตะวันตก

ส่วนการวิจัยด้านสุขภาพของเด็กมีเป็นจำนวนมาก ซึ่งมักเน้นเด็กทารก และปฐมวัยมากกว่าวัยอื่น ทำให้มองเห็นขนาดของปัญหาที่ชัดเจน เชื่อถือได้มากขึ้นกว่าในอดีต เพราะมักเอาระเบียบวิธีวิจัยทางระบาดวิทยาเข้ามาใช้มากขึ้น ทำให้สามารถมองเห็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาสุขภาพ และสามารถนำไปใช้ในการกำหนดนโยบาย วางแผนและพัฒนาระบบบริการสาธารณสุขได้ตรงเป้าหมายมากขึ้น และยังสามารถนำไปใช้ประเมินการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่ปฏิบัติได้ด้วย

ส่วนงานวิจัยด้านสุขภาพจิตของเด็กยังมีอยู่น้อย ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษา และเก็บข้อมูลจากผู้ป่วยในโรงพยาบาลและสถานบริการสุขภาพจิต จึงมักมีลักษณะเป็นเฉพาะเรื่อง และตัวอย่างมีขนาดเล็ก ขาดการศึกษาในระดับชุมชน และการศึกษาในระดับประเทศ และเน้นความผิดปกติและโรคมามากกว่าสถานภาพทางสุขภาพจิตของเด็กและเยาวชน

งานวิจัยด้านการศึกษาเกี่ยวกับเด็กมีมากมาย แต่ส่วนใหญ่เน้นการทดสอบ ทดลองกระบวนการเรียนการสอน และสำรวจเจตคติต่าง ๆ มากกว่าการประเมินสัมฤทธิ์ผลหรือผลกระทบของระบบการศึกษาที่มีต่อพัฒนาการด้านทักษะและสติปัญญา ซึ่งก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับเกณฑ์การวัดและเครื่องมือ ซึ่งยังต้องการปรับปรุง (เช่น I.Q. test) ทำให้การนำงานวิจัยมาสังเคราะห์ร่วมกันเพื่อหาข้อสรุปกระทำได้ยาก เนื่องจากมีระเบียบวิธีวิจัยที่แตกต่างกันจะมีบ้างก็เป็นการประเมินผลการเลี้ยงดูเด็กในสถานอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยหรือเด็กก่อนวัยเรียน (อายุ 0-5 ปี) ของบางหน่วยงานซึ่งได้ข้อสรุปที่ตรงกันว่า เด็กที่ได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียนในสถานอบรมเลี้ยงดูเด็ก ยังมีพัฒนาการด้านร่างกายโดยเฉพาะการพัฒนาของกล้ามเนื้อที่ต่ำกว่าเกณฑ์เล็กน้อย และที่มีปัญหามากที่สุดคือพัฒนาการด้านทักษะ สติปัญญา อารมณ์ สังคม จิตใจ การประเมินผล สัมฤทธิ์ของการลงทุนทางด้านการศึกษาต่อพัฒนาการของเด็กในแต่ละวัยยังมีน้อย งานที่มีอยู่ส่วนใหญ่เป็นเพียงการสะท้อนให้เห็นผลของการจัดการศึกษาเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น

งานวิจัยเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์และงานวิจัยทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ มีส่วนช่วยให้เข้าใจการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวไทยยิ่งขึ้น รวมทั้งเข้าใจรากฐานความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติ ต่าง ๆ ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยมากขึ้น ในปัจจุบันแม้สิ่งเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็ตาม แต่ก็ยังมีการสืบทอดฐานค่านิยมในการเลี้ยงดูเด็กหลายอย่างจากอดีตเช่น การเลี้ยงลูกในลักษณะฟอปกครองลูก (ไม่ใช่เพื่อน) และแบบระบบอุปถัมภ์ค้าชู ทำให้เด็กจำนวนมากได้รับการคุ้มครองดูแลจากครอบครัวในฐานะเป็น

สมาชิกของสังคมเป็นอย่างดี แต่พึ่งตนเองลำบาก คิดเองไม่ค่อยเป็น และมีงานศึกษามากมายที่ให้ข้อสรุปตรงกันว่าสื่อที่เข้ามาตามกระแสบริโภคนิยม มีผลต่อความคิด และพฤติกรรมของเด็ก แต่การประเมินอิทธิพลของสื่อต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ยังไม่ปรากฏรูปธรรมชัดเจนและยังมีอยู่น้อย ส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่กับเด็กในวัยเรียนมากที่สุด รองลงมาคือวัยรุ่น ส่วนเด็กเล็กก่อนวัยเรียน (0-5ปี) ยังมีการศึกษาน้อยมาก เนื่องจากความลำบากในการศึกษา นอกจากนี้งานศึกษาส่วนใหญ่ยังเน้นเด็กในกรุงเทพฯ และสื่อประเภทโทรทัศน์ สื่ออื่นเช่น วิทยุ ยังมีการศึกษาน้อยมาก ทำให้นโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับสื่อที่มีผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็กก็ยังไม่ชัดเจน

5.2.2 งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของครอบครัวกับเด็ก

งานศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวในฐานะที่เป็นรากฐานของเด็กและเยาวชนยังมีอยู่น้อย ที่มีอยู่ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการดูแล และอบรมเลี้ยงดูเด็กในลักษณะต่าง ๆ (เช่น การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย การเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย เป็นต้น) ที่มีผลต่อพัฒนาเด็กในแต่ละด้าน (ด้านร่างกาย ด้านสติปัญญา อารมณ์ ฯลฯ) และแต่ละวัย (0-1 ปี, 1-5 ปี เด็กวัยเรียน เป็นต้น) องค์ความรู้เกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ (interaction) ภายในครอบครัว หรือพ่อ-แม่ กับลูก เช่นการใช้เวลาของพ่อ-แม่ การสื่อสารภายในระหว่างพ่อ-แม่-ลูก สมาชิกในครอบครัว ค่านิยม กฎเกณฑ์ และความคาดหวังของครอบครัว การใช้เวลาว่าง/นันทนาการในครอบครัว ลักษณะโครงสร้างครอบครัว (ครอบครัวที่มีพ่อ/แม่เป็นหัวหน้าครอบครัว และครอบครัวปกติ) รวมทั้งการลงทุนในเด็กของครอบครัวที่มีผลกระทบต่อพัฒนาการ การเรียนรู้ และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี (well-being) ของเด็กนั้นแทบไม่มีเลย จะมีอยู่บ้างก็เป็นกลุ่มเด็กที่มีปัญหาแล้วมาขอรับการรักษา/แก้ไข/ปรึกษา จากสถานบริการ (เช่น เด็กเรื้อรัง เด็กติดยา เด็กที่กระทำความผิด เป็นต้น) หรือเป็นงานวิทยานิพนธ์ นักศึกษาปริญญาโท ซึ่งมีข้อจำกัดทั้งขนาดตัวอย่าง ประเด็นและพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา (เช่น ชุมชนแออัด ชนบทบางพื้นที่) นอกจากนี้งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับครอบครัว โดยเฉพาะครอบครัวที่พ่อแม่อายุน้อย ครอบครัวกลุ่มเสี่ยง (เช่นในสลัม ผู้ย้ายถิ่น ครอบครัวที่ยากจนมาก) ที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมของเด็ก (เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว รุนแรง พฤติกรรมทางเพศ ติดยา รักร่วมเพศ ฯลฯ) และสุขภาพจิตของเด็กยังมีอยู่น้อย ภาพที่ได้ยังไม่ชัดเจน และต้องการงานวิจัยเชิงรุกเพื่อค้นหาครอบครัว และเด็กกลุ่มเสี่ยง รวมทั้งงานวิจัยประเภทวิจัยและพัฒนาเพื่อการแก้ปัญหา นอกจากนี้งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาเด็กและการช่วยเหลือเด็กกลุ่มเสี่ยงก็ยังมีอยู่น้อยเช่นกัน

5.2.3 งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับระบบสนับสนุน

งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับระบบสนับสนุน ด้านนโยบาย กฎหมาย และแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน ยังมีอยู่น้อยมาก นโยบายเกี่ยวกับเด็ก โดยภาพรวมของทั้งประเทศได้มาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยกันร่างขึ้นมาจากข้อมูลของหน่วยงาน หรืองานศึกษาวิจัยที่ไม่ครอบคลุมทั้งประเด็นปัญหาและพื้นที่ที่ศึกษา รวมทั้งความสนใจของรัฐบาลในแต่ละยุคสมัย การศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายระดับชาติเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนที่แท้จริงยังไม่มี

การศึกษาวิจัยเพื่อติดตามประเมินผลนโยบาย กฎหมายและแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน รวมทั้งประเมินผลการดำเนินงาน การบังคับใช้กฎหมาย การลงทุนภาครัฐ การจัดการของภาครัฐและเอกชน และการสร้างระบบฐานข้อมูลเพื่อเป็นเครื่องบ่งชี้พัฒนาการของเด็กยังมีอยู่น้อย ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยหน่วยงานที่รับผิดชอบ ทำให้ผลการศึกษาที่ได้ไม่ครอบคลุม และขาดข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่แท้จริง นอกจากนี้ยังขาดงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบสนับสนุนที่ไม่ใช่ภาครัฐ เช่น บทบาทของชุมชน และการประเมินบทบาทขององค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กและการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงบทบาทของภาครัฐ

5.3.1.1 บทบาทภาครัฐในด้านนโยบาย

รัฐควรวางนโยบายในการบริการด้านเด็กควบคู่ไปกับการพัฒนาครอบครัวและบริการของสตรีเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์และแนวโน้มที่เป็นอยู่ปัจจุบัน ดังนี้

5.3.1.1.1 นโยบายด้านครอบครัวและประชากร (Family and Population Policy) เนื่องจากนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข มีแต่ นโยบายประชากร ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการวางแผนครอบครัวเพื่อลดอัตราการเกิด หลังจากนโยบายนี้ได้ดำเนินงานมาแล้ว 20-30 ปี ก็ได้ประสบผลสำเร็จอย่างมาก ในอนาคตน่าจะมีนโยบายที่จะส่งเสริม “คุณภาพของครอบครัวและ เด็ก” โดยมีนโยบาย

สนับสนุนครอบครัวอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ได้แก่ การส่งเสริมให้ครอบครัวมีการบริหารการกอย่างถูกวิธี ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้ที่กำลังจะสมรสแก่ครอบครัว แก่สตรีมีครรภ์ การส่งเสริม การเลี้ยงดูลูกด้วยนม การวางแผนครอบครัว การให้ความช่วยเหลือทั้งระยะสั้นและระยะยาวแก่ครอบครัวที่ยากจน การช่วยเหลือฟื้นฟูผู้พิการให้สามารถอยู่ในครอบครัวได้อย่างปกติสุข และสามารถช่วยเหลือตนเองได้ตามสมควร นอกจากนี้รัฐควรมีบทบาทในการสนับสนุนให้หน่วยงานของรัฐ องค์กรชุมชน สถาบันศาสนา และสื่อมวลชนเข้ามามีบทบาทในการป้องกัน และแก้ปัญหาเด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบากต่าง ๆ รวมทั้งนโยบายขยายโอกาสในการเตรียมความพร้อมของเด็กปฐมวัย

5.3.1.1.2 นโยบายด้านสุขภาพ (Health Policy) โดยมีนโยบายในการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมในการทำงาน และที่อยู่อาศัย สนับสนุนให้มีที่ทำงานและชุมชนที่ปลอดภัยปราศจากสิ่งเสพติด และโรคเอดส์ ส่งเสริมนิสัยการบริโภคที่มีคุณภาพ จัดให้มีการเล่นและกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนในชุมชน ให้มีการฟื้นฟูสุขภาพ การช่วยเหลือและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนพิการ มีการดูแลสุขภาพของสตรีมีครรภ์ และเด็กเล็ก ให้พ่อ-แม่หรือคนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

5.3.1.1.3 นโยบายด้านการจ้างงาน (Employment Policy) ได้แก่ การจัดหางานที่เหมาะสม การแนะแนวอาชีพ การฝึกหัดอาชีพให้เยาวชน คนพิการ และผู้สูงอายุ (ในการดูแลเด็ก) การแนะแนวอาชีพแก่สตรีมีครรภ์ สตรีที่เป็นหม้าย หย่าร้าง ขาดที่พึ่ง การให้เงินกู้ยืมเพื่อการประกอบอาชีพของพ่อ-แม่ของเด็ก เยาวชนที่ตกงาน

5.3.1.1.4 นโยบายด้านสวัสดิการสังคม (Social Welfare Policy) โดยบริการให้คำปรึกษาแก่สตรีที่หย่าร้าง แยกกันอยู่กับสามีและสตรี - เด็กที่อยู่ในภาวะยากลำบาก ให้บริการอย่างเต็มรูปแบบแก่สตรีที่ต้องดูแลครอบครัวเพียงคนเดียว (single parent family) สนับสนุนให้มีการดูแลคนพิการที่บ้านของตนเองโดยลดบริการในรูปของสถานสงเคราะห์ให้น้อยลง จัดสถานฟื้นฟูสุขภาพจิตใจแก่สตรี และเด็กที่ถูกทารุณ ปรับปรุงสถานแรกรับเด็กที่มีปัญหา รวมทั้งเร่งรัดการออกกฎหมายสงเคราะห์ และคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน เพื่อป้องกันและแก้ปัญหาเด็กที่ถูกทารุณกรรม เด็กที่ประพฤดิเรียบร้อย และขยายงานศาลเยาวชน และครอบครัวให้ทั่วถึงทุกจังหวัด เพื่อให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่มีปัญหา ให้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติ

5.3.1.1.5 นโยบายส่งเสริมการลงทุนในตัวเอง (Investment in Children) โดยเฉพาะทั้งในภาครัฐและเอกชน ไม่ว่าจะเป็นการลงทุน

ในด้านสุขภาพอนามัย โภชนาการ การขยายโอกาสในการเตรียมความพร้อมและการศึกษาโดยเฉพาะให้แก่เด็กที่อยู่ในภาวะยากลำบาก รวมทั้งเด็กที่พ่อ-แม่ตกงานเนื่องจากวิกฤตเศรษฐกิจ โดยในภาครัฐยึดหลักว่าการลงทุนเพื่อเด็ก เป็นการลงทุนเพื่ออนาคตของชุมชน สังคม ประเทศชาติและโลก โดยการลงทุนดังกล่าวต้องเป็นไปในขอบเขตที่ทำได้ (affordability) รวมทั้งต้องเป็นการลงทุนที่ต่อเนื่องให้ผลยืนยาว (sustainability) สำหรับการส่งเสริมเอกชนในการลงทุนด้านเด็กนั้นอาจใช้มาตรการส่งเสริมในด้านการให้สิ่งจูงใจ เช่น ในรูปของการลดภาษี หรือใช้มาตรการ อื่น ๆ ที่สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนใช้อยู่

5.3.1.2 บทบาทภาครัฐในการดำเนินการดำเนินงาน

5.3.1.2.1 ควรมีมาตรการเร่งด่วนเพื่อช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่อยู่ในครอบครัวที่เดือดร้อนจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ เช่น การให้เงินกู้เพื่อการประกอบอาชีพของพ่อแม่ที่ตกงาน และเงินกู้เพื่อการศึกษาของเด็ก เป็นต้น

5.3.1.2.2 รัฐบาลจะได้มีการประเมินประสิทธิภาพ/ประสิทธิผล และผลกระทบจากการลงทุนเพื่อเด็กและเยาวชนอย่างจริงจัง

5.3.1.2.3 รัฐบาลปรับปรุงและเสริมสร้างกลไกการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เข้าถึงหมู่บ้าน/ชุมชนให้มากขึ้น รวมทั้งสนับสนุนให้องค์กรชุมชน โดยเฉพาะ อบต. ได้สนใจและดำเนินการด้านการพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัวอย่างจริงจัง รวมทั้งสนับสนุนให้เกิดการจัดตั้งกองทุนสนับสนุนงานสวัสดิการเด็กและครอบครัวในชุมชนหมู่บ้าน (เช่น กองทุนสนับสนุนงานโภชนาการสำหรับเด็ก เพื่อเสริมโครงการอาหารกลางวัน/นมในโรงเรียน เป็นต้น)

5.3.1.2.4 ปรับปรุงงานพัฒนาเด็กและเยาวชน ให้มีลักษณะเป็นเชิงรุกมากขึ้น โดยสนับสนุนให้เกิดระบบการประสานงานเป็นเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยเฉพาะงานเชิงรุกที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมาย เช่นเด็กในสภาวะยากลำบากต่าง ๆ เด็กในครอบครัวเสี่ยง เป็นต้น และกลไกด้านงบประมาณที่จะไปสู่เด็กกลุ่มนี้ควรมีมากขึ้น รวมทั้งการสร้างฐานข้อมูลให้ทุกหน่วยงานสามารถค้นหาได้สะดวก

5.3.1.2.5 สนับสนุนการจัดทำสื่อและจัดบริการด้านนันทนาการเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว ซึ่งอาจจัดทำสื่อดังกล่าวในระดับกว้างและระดับภูมิภาคที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและปัญหาของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการสร้างสรรค์สื่อที่ดี มีคุณค่าต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

5.3.1.2.6 ต้องมีกลไกเสริมพลังครอบครัว ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาต่าง ๆ ให้สามารถทำหน้าที่ได้อย่างถูกต้องโดยการจัดระบบบริการให้คำปรึกษาแก่เด็กและครอบครัวอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิผล

5.3.1.2.7 สนับสนุนการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชน โดยใช้กลไกต่าง ๆ ของภาครัฐ เช่น กลไกนโยบาย กฎหมาย และภาษี รวมทั้งจัดตั้งกองทุนสนับสนุนงานขององค์กรพัฒนาเอกชน

5.3.1.2.8 เนื่องจากการที่สถาบันครอบครัว ถูกจำกัดบทบาทในการเลี้ยงดูเด็กลง ภาระการเลี้ยงดูเด็กจึงมักตกอยู่กับญาติที่อยู่ในชนบท หรือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โรงเรียน หรือแก๊งผู้ดูแลเด็ก ดังนั้นจึงควรให้มีมาตรการที่เหมาะสมในการดูแลและควบคุมคุณภาพและมาตรฐานของสถาบันที่เข้ามารับผิดชอบในการเลี้ยงดูเด็ก

5.3.1.2.9 การที่ผู้หญิงโดยเฉพาะผู้หญิงที่เป็นแม่ต้องออกทำงานนอกบ้าน และมีงานสำหรับผู้หญิงมากขึ้นด้วย สาเหตุของความจำเป็นทางเศรษฐกิจและสังคม ทางภาครัฐควรมีนโยบายที่ช่วยเหลือให้ผู้หญิงสามารถทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรและหน้าที่ช่วยครอบครัวทางเศรษฐกิจ มีวิธีการหลายวิธีการที่เป็นไปได้ เช่น สนับสนุนให้มีโอกาสทำงานในลักษณะครึ่งเวลา (part-time) มากขึ้น การผลักดันให้เกิดการบริการของศูนย์เลี้ยงเด็กอ่อนและเด็กเล็กตามสถานที่ทำงาน เช่น ศูนย์พัฒนาเด็กของสหภาพแรงงาน เป็นต้น รวมทั้งการให้การสนับสนุนด้านเงินทุนในการดำเนินงานเพื่อให้ศูนย์ฯ สามารถเลี้ยงดูเด็กให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น การสนับสนุนแบบแผนการทำงานของผู้หญิงไทยในอนาคตที่ผู้หญิงจะเข้ามีส่วนร่วมในกำลังแรงงานหลังจากจบการศึกษาและหยุดการทำงานดังกล่าวในช่วงการเลี้ยงลูก หลังจากนั้นจะสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกำลังแรงงานอีกครั้งเมื่อลูกเข้าเรียน

5.3.2 ข้อเสนอแนะในด้านการวิจัยและพัฒนา

5.3.2.1 การศึกษาวิจัยในประเด็นเชิงนโยบาย

5.3.2.1.1 ควรให้มีการศึกษาวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับเด็กและครอบครัวในลักษณะที่เป็นองค์รวม โดยเฉพาะการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ของพ่อ-แม่/ครอบครัว เช่น การใช้เวลา การสื่อสาร ค่านิยม กฎเกณฑ์ ความคาดหวัง การใช้เวลาว่าง เป็นต้น รวมทั้งสิ่งแวดล้อมในชุมชน ที่มีผลต่อพัฒนาการ การเรียนรู้และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของเด็ก

5.3.2.1.2 การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการลงทุนในเด็ก ทั้งของภาครัฐ ภาคเอกชน ครอบครัว และประเมินประสิทธิผล/ผลกระทบต่อการพัฒนาการของเด็ก

5.3.2.1.3 สนับสนุนให้เกิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการในหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับงานด้านเด็กและเยาวชน ในระดับจังหวัด เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดทำแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในระดับจังหวัด ตามสภาพปัญหาของท้องถิ่น โดยเป็นการจัดทำแผนอย่างมีส่วนร่วมของภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชุมชนท้องถิ่น

5.3.2.1.4 การศึกษาวิจัยด้านกฎหมายที่ออกมาคุ้มครองสิทธิเด็กกว่ากฎหมาย ดังกล่าวที่จะออกมานั้นขัดกับหลักกฎหมายครอบครัว และนโยบายด้านสังคมหรือไม่อย่างไร และกฎหมายดังกล่าวจะสามารถบังคับใช้ด้วยวิธีการใดให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด รวมทั้งการศึกษาวินิจฉัยที่เกี่ยวกับผลกระทบของกฎหมาย ที่เกี่ยวกับเด็กและครอบครัว เช่น กฎหมายฟื้นฟูคนพิการ (2534) เป็นต้น ว่ามีผลกระทบต่อภาครัฐ (ด้านงบประมาณ) ต่อครอบครัวและสถาบันที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ เพื่อว่าจะทำให้กฎหมายเหล่านั้นไปสู่การบังคับใช้กันอย่างจริงจัง

5.3.2.1.5 การศึกษาวิจัยในลักษณะของการติดตามกลุ่มเด็กไปในระยะยาว (Cohort study หรือ Longitudinal study) ในลักษณะที่ลุ่มลึกต่อเนื่องอย่างเป็นระบบและมีลักษณะสหสาขา (multi-discipline) เพื่อให้เข้าใจกระบวนการและพัฒนาการในแต่ละช่วงชีวิตของเด็ก เยาวชน และครอบครัว

5.3.2.2 การศึกษาวิจัยในประเด็นของการปรับปรุงดำเนินงาน

5.3.2.2.1 การวิจัยเชิงรุกเพื่อหาครอบครัวที่อยู่ในภาวะเสี่ยง อยู่ในภาวะวิกฤตในชุมชน และศึกษาถึงผลกระทบของการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวดังกล่าว ที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเบี่ยงเบนและปัญหาสุขภาพจิตของเด็ก

5.3.2.2.2 การศึกษาวิจัย เพื่อหารูปแบบการส่งเสริมสายสัมพันธ์ของเด็ก ครอบครัว และชุมชน เช่นการศึกษาวินิจฉัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่จะทำให้ชุมชน ครอบครัว ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก เช่นในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก/โรงเรียน ให้มากขึ้นรวมทั้งเร่งรัด การวิจัยประเมินผลโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและครอบครัวและชุมชน เช่นโครงการพัฒนาเด็กโดยครอบครัวและชุมชน โครงการโภชนาการเด็ก เป็นต้น เพื่อขยายผลการดำเนินงานโครงการในระยะต่อไป

5.3.2.2.3 การศึกษาวิจัยหารูปแบบของความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งองค์กรชุมชนในการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้าน

ต่าง ๆ เช่น ความร่วมมือในการนำนโยบายและแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติไปสู่การปฏิบัติ ความร่วมมือในการนำกฎหมายที่มีอยู่ไปบังคับใช้ให้เกิดผล กลไกด้านภาษี และการระดมทุนเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

5.3.2.2.4 งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการหารูปแบบ ในการแก้ปัญหา และการพัฒนาเด็กที่ด้อยโอกาส เด็กในสภาวะยากลำบากและเด็กพิการที่เป็นรูปธรรม โดยองค์กรทุนต่าง ๆ น่าจะให้ความสนใจในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเด็กในกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวโดยละเอียด เช่นเด็กพิการ ก็ต้องศึกษาให้ได้ว่าเด็กพิการเหล่านั้นอยู่ที่ไหน ลักษณะความพิการเป็นอย่างไร ตัวเด็กและครอบครัวมีความต้องการในด้านความรู้และการฟื้นฟูคนพิการเหล่านั้นอย่างไร?

5.3.2.2.5 งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงคุณภาพของสถานบริการดูแลเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งได้แก่

- ก) เร่งรัดทำวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพของสถานรับเลี้ยงเด็ก และตรวจสอบมาตรฐานของศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวันในต่างประเทศ เพื่อจะได้นำไปกำหนดเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของการจัดบริการรับเลี้ยงเด็กกลางวันสำหรับภาครัฐและเอกชน ทั้งในเขตชนบทและเขตเมือง เพื่อให้มีการปรับปรุงคุณภาพสถานบริการรับเลี้ยงเด็กให้ได้มาตรฐานอย่างจริงจัง เช่น การกำหนดความรู้ขั้นต่ำของเจ้าของหรือผู้ดำเนินการสถานรับเลี้ยงเด็ก รวมทั้งผู้ดูแลเด็ก การกำหนดการตรวจเยี่ยมสถานรับเลี้ยงเด็กอย่างสม่ำเสมอ ทั้งก่อนการขออนุมัติจัดตั้ง และก่อนการต่อไปอนุญาต เป็นต้น เพื่อให้มีระบบควบคุมตรวจสอบและส่งเสริมคุณภาพของสถานบริการเลี้ยงดูเด็ก
- ข) ศึกษาวิจัยเพื่อหาทางเลือกในการจัดบริการสถานเลี้ยงดูเด็กสำหรับพ่อแม่ที่ทำงาน ซึ่งมีรูปแบบทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ (เช่นบริการการเลี้ยงดูเด็กในที่ทำงานหรือในช่วงโรงเรียนปิดเทอม การเลี้ยงดูเด็กโดยครอบครัวที่มีมาตรฐาน) รวมทั้งการมีส่วนร่วมของพ่อ+แม่ หรือผู้ปกครองในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดบริการ
- ค) ศึกษาวิจัยเชิงทดลองเพื่อพัฒนาสถานการณ์ด้านคุณภาพของศูนย์บริการดูแลเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน การติดตามตรวจสอบคุณภาพของศูนย์ดูแลเด็กก่อนวัยเรียน โดยชุมชน

รวมทั้งการเข้ามามีส่วนร่วมของการปกครองและการคลัง ส่วนท้องถิ่น ในการสนับสนุนส่งเสริมคุณภาพของการจัด บริการศูนย์เด็กเล็ก เพื่อให้เด็กถูกเลี้ยงในสถานที่ที่มีความ อบอุ่นและเป็นกันเองเหมือนบ้าน

- ง) ศึกษาวิจัยเชิงทดลองเพื่อหารูปแบบอื่นของศูนย์บริการดูแล เลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนในชุมชน เช่นรูปแบบ “โครงการศูนย์ เด็กที่บ้าน” เพื่อให้เด็กถูกเลี้ยงในสถานที่ที่มีความอบอุ่นและ เป็นกันเองเหมือนบ้าน โดยการหาอาสาสมัครแม่บ้านที่ไม่ได้ ทำงานนอกบ้านมาร่วมโครงการ โดยให้แต่ละบ้านรับเด็ก บ้านละ 1-2 คน โดยอาสาสมัครแม่บ้านจะได้รับค่าใช้จ่าย และผู้ช่วยตามข้อตกลง โดยทางโครงการจะเป็นผู้ให้การ สนับสนุนด้านความรู้เกี่ยวกับวิธีการดำเนินงาน การรับส่ง เด็ก การดูแลความปลอดภัย การให้ความอบอุ่นและความ สะดวกสบาย และการบริหารจัดการในการรับเด็ก เป็นต้น
- จ) งานวิจัยที่ศึกษาถึง แนวโน้มที่เป็นไปได้ของการสนับสนุนผู้ หญิงที่มีลูกให้สามารถทำงานลักษณะ part-time หรือ Bi-modal หรือการให้บริการศูนย์เลี้ยงเด็กในสถานที่ทำงานของ แม่ โดยศึกษาถึงความเป็นไปได้และลักษณะของศูนย์ที่ เหมาะสมว่าควรเป็นอย่างไร รวมทั้งผลกระทบของการมี ศูนย์ฯ ต่อประสิทธิภาพของการทำงานของมารดาว่าเพิ่มขึ้น หรือลดลงอย่างไร

5.3.2.2.6 งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวกับ เด็กและของเล่นคอมพิวเตอร์ต่าง ๆ ที่มีผลต่อพัฒนาการของเด็กในระยะยาว เช่น พัฒนาการทาง ร่างกาย เพราะเด็กจะขาดการออกกำลังกาย รวมทั้งพฤติกรรมของ เด็ก ทั้งทางด้านดีด้านเสีย เพื่อนำไปใช้สนับสนุนการจัดทำสื่อสำหรับเด็กให้สอดคล้อง กับวัฒนธรรมและความเปลี่ยนแปลงของโลก เช่น การใช้สื่อในรูปแบบของการ์ตูน การ แสดงละครหุ่นมือ หนังสือภาพ เป็นต้น เพราะงานศึกษาที่เป็นอยู่มักเป็นการศึกษาใน กลุ่มเด็กที่อายุสูงกว่า 5 ปี และควรเป็นการศึกษาในระยะยาว (Longitudinal study)

5.3.3 ข้อเสนอแนะจากการประชุมระดมความคิด

จากการเสนอผลการศึกษาเพื่อชี้ให้เห็นภาพของการเลี้ยงดูเด็กไทย ที่ประชุมเห็นว่าปัญหาเด็ก เป็นปัญหาที่ต้องรีบแก้ไขอย่างเร่งด่วน และขณะเดียวกันก็ต้องหาวิธีแก้ไขไว้ด้วย ประเด็นข้อเสนอที่อภิปรายประกอบด้วย

- งานวิจัยเกี่ยวกับเด็กหลายเรื่อง (เช่น เรื่องการให้คุณค่าของเด็กในสังคมไทย) ที่เคยทำไปแล้ว น่าจะทำซ้ำอีกเพื่อให้ความต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าการศึกษาแบบ Longitudinal จะทำได้ยาก ก็ควรจะศึกษาแบบ Cross-sectional โดยทำการศึกษาแบบสว่าเสมอ
- เน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อหารูปแบบการเลี้ยงดูเด็กที่คิดว่าดีที่สุด และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ รวมทั้งการศึกษาเพื่อหาวิธีการวัดคุณภาพการเลี้ยงดูเด็ก
- ศึกษาวิจัยเด็ก ตามกลุ่มอายุ เช่น เด็กเล็ก-เด็กโต ตามฐานะเศรษฐกิจและสังคม เช่น เด็กจากครอบครัวชนชั้นกลาง หรือ เด็กในกลุ่มด้อยโอกาส และอยู่ในภาวะยากลำบาก เช่น เด็กจากครอบครัวยากจนมาก เด็กกำพร้า เนื่องจากพ่อ หรือแม่ เป็นเอดส์ เด็กที่อยู่และไม่อยู่กับพ่อ-แม่ที่อพยพย้ายถิ่น เด็กในชุมชนแออัด และ เด็กพิการ เป็นต้น ตามลักษณะที่อยู่อาศัย เช่น เขตเมือง-เขตชนบท หรือ ตามวัฒนธรรม เช่น ตามภาคที่อยู่อาศัย เป็นต้น
- ศึกษาเปรียบเทียบข้อดี และ ข้อเสีย ของการเลี้ยงดูเด็กโดยครอบครัว และสถานเลี้ยงดูเด็ก รวมทั้งสถานเลี้ยงดูเด็กของกรมประชาสงเคราะห์ เพื่อพัฒนาแนวคิดเรื่องการคืนเด็กสู่ครอบครัว
- ส่งเสริมรูปแบบการเลี้ยงดูเด็กในลักษณะที่เป็นความร่วมมือกันระหว่างสถาบันครอบครัว และสถาบันชุมชน รวมทั้งความร่วมมือระหว่าง แม่ และพ่อ โดยไม่ปล่อยให้ความรับผิดชอบตกเป็นของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะ โดยการสนับสนุนจากรัฐ ในด้านโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) เพื่อปรับปรุงการเลี้ยงดูเด็กให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยซึ่งมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น
- ศึกษาถึง ทศนคติ และ ความเชื่อ ของ พ่อ-แม่ ครอบครัว และสังคม ที่มีต่อเด็ก และการเลี้ยงดูเด็ก รวมทั้งการที่น่าจะวิเคราะห์ว่าวิธีการเลี้ยงดูเด็กในสมัยโบราณ นั้นถูกต้องและดีจริงหรือไม่? โดยทั้งนี้อาจจะเป็นการศึกษาจากวรรณกรรมพื้นบ้าน

- **ต้องการเห็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติ** ของ พ่อ-แม่ ต่อเด็กในวัยก่อนเรียน หรือช่วงอายุ 3-5 ขวบ ที่ต้องการให้เน้นการพัฒนา ด้านสติปัญญา และการเรียนรู้ แทนการพยายามให้เด็กอ่านออก เขียนได้ และคิดเลขเป็น โดยไม่ได้ให้ความใส่ใจต่อการ เตรียมความพร้อม หรือ การพัฒนา ด้านอารมณ์ จิตใจ และ สังคม ของเด็กมากนัก และควรให้พ่อ-แม่ **ตระหนักถึงความสำคัญของกระบวนการพัฒนาเด็ก มากกว่าผลลัพธ์** แต่ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากตัวชี้วัดการศึกษาของเราที่ เน้นปริมาณ มากกว่า คุณภาพ
- วิจัยเพื่อหาวิธีการที่ทำให้พ่อ-แม่ ให้ความสำคัญกับการเลี้ยงดูเด็ก เท่ากับ หรือ มากกว่า เรื่องเศรษฐกิจในครอบครัว
- ศึกษาวิธีการใช้เวลาอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะ จำนวนเวลาที่พ่อ-แม่อยู่กับลูก อาจจะไม่ใช้ประเด็นสำคัญ ถ้า พ่อ-แม่ใช้เวลาอันน้อยนิดนั้นให้ลูกอย่างมีคุณค่าและคุณภาพมากที่สุด
- การสร้างภูมิปัญญา หรือ จิตสำนึกให้ผู้ผลิตสื่อ รวมทั้ง การออกกฎหมาย และ ติดตามควบคุม การทำงานของผู้ผลิตสื่อ เนื่องจาก ความคลอนแคลน ของความสัมพันธ์ ระหว่าง พ่อ-แม่ และ ลูกส่งผลให้เด็กไทย ถูกปล่อยปละละเลย หรือใช้เวลา ส่วนมากอยู่กับ สื่อ เช่น โทรทัศน์ วีดิทัศน์ และหนังสือ ประเภทต่างๆ ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมของเด็ก
- การสนับสนุนบทบาทของผู้จัดการในระดับท้องถิ่น เช่น ระดับจังหวัด อำเภอ หรือ ตำบล ให้เป็นผู้รับผิดชอบ และตัดสินใจ เกี่ยวกับรูปแบบการเลี้ยงดูเด็ก เพื่อให้ตรงกับความต้องการ ตลอดจนวัฒนธรรม ของท้องถิ่น
- ควรมีการปรับปรุงสถานเลี้ยงดูเด็ก ทั้งในเรื่องของสถานที่ (เนื่องจากปัจจุบันสถานเลี้ยงดูเด็กมักจะมีลักษณะเป็น ดึกเดี่ยว หรือห้องเดี่ยว) และในเรื่องของวิธีการเลี้ยงดูเด็ก หลักสูตร วิธีการสอน ครู และ ผู้ดูแลเด็ก (ระดับการศึกษา และการฝึกอบรม) รวมทั้งการสนับสนุนให้มีการศึกษาถึงความต้องการต่ำสุด (Basic minimum) ในการจัดตั้งสถานเลี้ยงดูเด็ก
- ควรมีแผนให้บริการบริการเลี้ยงดูเด็ก โดยไม่คิดค่าบริการ สำหรับเด็กที่มาจาก ครอบครัวที่ยากจนมากหรือ ครอบครัวที่อยู่ในภาวะยากลำบาก
- การเพิ่มความใส่ใจกับเด็กอายุ 1-3 ขวบ เนื่องจากเด็กในช่วงอายุนี้น่าจดจำ ทั้งสถาบันครอบครัว และสถาบันชุมชน ที่จะมารองรับ เพราะสถานรับเลี้ยงเด็กจะดูแลเด็กอายุ 3 ขวบขึ้นไป และ พ่อ-แม่ ผู้ปกครองเองก็ลดความเอา

ใจใส่ เด็ก เนื่องจากภาระหน้าที่การงาน เด็กมักจะอยู่ในความดูแลของพี่ (ที่อายุยังน้อยเช่นกัน) หรือคนรับใช้ ส่งผลให้เด็กถูกปล่อยปละละเลย

- การส่งเสริมให้มารดาดูแลสุขภาพของตัวเองในขณะที่ตั้งครรภ์ เพราะสิ่งเหล่านี้ส่งผลถึงภาวะสุขภาพอนามัยของเด็ก เช่น ทารกอาจจะมีน้ำหนักแรกเกิดต่ำกว่ามาตรฐาน หรือ มีความพิการ เป็นต้น และแน่นอนย่อมเกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็ก
- ควรมีการประเมินผลโครงการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ที่รัฐบาล ที่กำลังดำเนินการอยู่มากมายในขณะนี้ เพราะมีการอภิปรายถึง ความไม่แน่ใจใน ประสิทธิภาพและความสำเร็จของโครงการเหล่านี้ รวมทั้งความซ้ำซ้อน และล่าช้าในระบบราชการไทย
- ควรมีการ พบปะ และพูดคุย กันในกลุ่มผู้ทำงานเกี่ยวกับเด็ก ทั้งจาก ภาครัฐ และเอกชน โดยให้มีการบริหารเครือข่ายที่ชัดเจน ช่วยกันสร้าง มุมมอง มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในการทำงานพัฒนาด้านเด็ก และแรงบันดาลใจ อย่างสม่ำเสมอ
- น่าจะให้มีการศึกษาสถานการณ์เรื่องเด็กในจังหวัดเพื่อจัดทำแผนพัฒนา เด็ก และเยาวชนในระดับจังหวัด ซึ่งโดยปกติแผนพัฒนาเด็กในแต่ละ จังหวัด มักจะถูกแทรกไว้เป็นประเด็นเล็กๆ ในแผนพัฒนาจังหวัด โดยแผน ดังกล่าวน่าจะเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับจังหวัดด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย, 2535. การดำเนินงานที่เกี่ยวกับเด็กก่อนวัยเรียนของกรมประชาสัมพันธ์ (เอกสารอัดสำเนา).
- กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย, 2538. เอกสารประกอบการประชุม คณะกรรมการปรับปรุงการจัดบริการรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กปฐมวัย (0-6 ปี) ครั้งที่ 1 เมื่อ 15 มิถุนายน 2538.
- กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, 2539. พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี .
- กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2540 รายงานการประเมินระดับการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ประจำปี 2539 (กองพัฒนาเด็ก), เมษายน.
- กองระบาดวิทยา, กระทรวงสาธารณสุข, 2539. สถานการณ์โรคเอดส์ในประเทศไทย ถึงวันที่ 31 ตุลาคม 2539.
- กองสังคมสงเคราะห์ สำนักสวัสดิการสังคม กทม., 2535. ผลการดำเนินกิจกรรมศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่กรุงเทพมหานครให้การสนับสนุน : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างศูนย์ ที่ตั้งอยู่ในชุมชนแออัดกับชุมชนชานเมือง.
- กาญจนา แก้วเทพ, 2539 ก. วัฒนธรรมในสังคมไทย : พิเคราะห์ด้วยวิธีการมานุษยวิธี ในจินตนาการสู่ปี 2000 : นวัตกรรมเชิงกระบวนทัศน์ด้านไทยศึกษา. ชัยวัฒน์ สภา อานันท์ บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- กาญจนา แก้วเทพ, 2539 ข. สื่อส่งวัฒนธรรม, กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.

- เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2539. คน : การเปลี่ยนแปลงช่วงชีวิตประชากรในสังคมไทย ใน
จินตนาการสู่ปี 2000 : นวัตกรรมเชิงกระบวนทัศน์ด้านไทยศึกษา. ชัยวัฒน์ สภา-
อาพันธ์ บรรณธิการ, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.).
- เกริกศักดิ์ บุญญนุพงศ์, 2530. ปัญหาในการเลี้ยงดูบุตรของสตรีที่ทำงานนอกบ้านใน
เขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ไกรสิทธิ์ ดันติศิริรินทร์ และพัทธนี วินิจจะกุล, 2525. โภชนาการและภาวะสังคม :
ปัญหาโภชนาการในประเทศไทย คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี
มหาวิทยาลัยมหิดล.
- คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาอบรมและเลี้ยงดูเด็ก (2535). ภาวะวิกฤตของชีวิตเด็ก
ไทย : ปัญหาที่ยังไม่สายเกินแก้.
- คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเยาวชน, 2520. นโยบายส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนแห่งชาติ.
- แคร์รี ริคเตอร์ และ นภาพรณี หะวานนท์, 2538. การมีส่วนร่วมเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิง
ในครอบครัวไทย : นโยบายที่มีต่อการพัฒนาประเทศและสวัสดิการไทย, กรุงเทพ
มหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เครือวัลย์ หุดานูวัตร และคณะ, 2529. พฤติกรรมการกินของชาวนบพือसान (ตอน
บน). รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง สาเหตุและปัจจัยที่มีผลต่อพฤติ-
กรรมการกินของคนไทย. 27-29 สิงหาคม. กรุงเทพฯ.
- จรรยา ปัญญาเขมากร, 2524. การศึกษาผลของการโฆษณาทางสื่อมวลชนที่มี
อิทธิพลต่อเด็ก. ปริญญาณิพนธ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จิตติมา ทิพย์โสภณ, 2523. อิทธิพลของรายการและโฆษณาทางโทรทัศน์ที่มีผลต่อ
พฤติกรรมการเรียนรู้และความประพฤติของเยาวชนในความเห็นของผู้ปกครอง
: ศึกษากรณีเฉพาะผู้ปกครองในเขตกรุงเทพมหานคร. ปริญญาณิพนธ์ มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.

- จินตนา หย่างอารี, 2539. พฤติกรรมการกินของคนไทยภาคเหนือตอนล่าง : บ้าน
โจงกลาง/วังตาบัว ตำบลโคกสลดอำเภอบางกระทุ่ม บ้านทุ่งตาเปรี้ยว ตำบล
ตาپردำ อำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก. รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติ
การ เรื่องสาเหตุและปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการกินของคนไทย. 27-29
สิงหาคม. กรุงเทพฯ.
- จุฑามาศ โกมลศิริกุล และสุภาพรณ ทรัพย์มาดี, 2535. การป้องกัน ดูแล และรักษา
โรคสำหรับเด็กอายุ 0-5 ปี. รายงานเสนอในการประชุมวิชาการประชากรศาสตร์
แห่งชาติ 2535, 19-20 พฤศจิกายน 2535.
- ฉลองภพ สุสังกร์กาญจน์ และ ยงยุทธ์ แฉล้มวงษ์, 2531. ประเด็นและปัญหาความ
ต้องการแรงงานในประเทศไทย.
- ฉวีวรรณ วรศรี, 2522. บทบาทของพี่เลี้ยงต่อการพัฒนาความสามารถด้านการช่วยเหลือ
ตนเองของเด็กวัยก่อนเข้าโรงเรียน วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว, 2535. รายงานผลการวิจัยการศึกษาสถานภาพและ
นโยบายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาส, สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- เฉลิมพล ดันสกุล และรุ่งโรจน์ พุ่มริ้ว, 2538. พฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรอายุ 0-5 ปี
ของมารดาในชุมชนแออัดกรุงเทพมหานคร โครงการพัฒนาชุมชนเขตเมือง
มหาวิทยาลัยมหิดล เอกสารวิจัยหมายเลข 2/38.
- ชูเกียรติ มณีธร และคณะ, 2529. พฤติกรรมการกินของหญิงระยะตั้งครรภ์ หญิงระยะ
ให้นมบุตรทารกและเด็กก่อนวัยเรียนในชนบท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย.
รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องสาเหตุและปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการ
กินของคนไทย. 27-29 สิงหาคม, กรุงเทพฯ.
- ณัฐเสฐ โปธิศรีทอง, 2537. บทบาทของคณะกรรมการศึกษาโรงเรียนอนุบาลประจำ
จังหวัด สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต มศว ประสานมิตร.

ดุษิต สุจิรารัตน์, 2532. ปัจจัยเสี่ยงการเกิดโรคอุจจาระร่วงในเด็กอายุ 0-5 ปี, วิทยานิพนธ์.

ทวีศักดิ์ เศวตเศรณี, 2529. การศึกษาทางมานุษยวิทยาเรื่องพฤติกรรมการเลี้ยงทารก ในกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

ทัดดาว ลออโรจน์วงศ์, 2532. ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กกลุ่มงานวิจัย กองวิจัยประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.

ทิตนา แคมมณี และคณะ, 2536. หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิต ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทิพวรรณ กิตติวิบูลย์, 2522. การอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กก่อนวัยเรียนในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

ไทยรัฐ, 11 กรกฎาคม, 2539. เปิดนาทีฆ่าอำมหิต "ไอ้พันธ์ เอ็ดสันรก"!

ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์, 2533. การเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาเด็ก : ปัจจุบันและอนาคต. รายงานในการประชุมสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 1 ด้านการพัฒนาเด็ก. 30-31 สิงหาคม 2533 ณ ดึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล.

ธรา วิริยะพานิช และคณะ, 2529. พฤติกรรมการกินของคนไทยภาคอีสาน(ตอนล่าง). รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง สาเหตุและปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการกินของไทย. 17-19 ธันวาคม. กรุงเทพฯ.

ธีระ ชัยยุทธยรรยง, 2521. พฤติกรรมเด็กกับโทรทัศน์, แน่แนว 12 (มิถุนายน-กรกฎาคม 2521) : 65-69.

นฤมล สีนสุพรรณ, 2529. ปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมของมารดาในการไปรับภูมิคุ้มกันโรคของเด็กในชนบท ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนหนึ่งในจังหวัดขอนแก่น ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

- นันทวัน สุชาติ, 2521. อิทธิพลของการดูภาพยนตร์ที่รุนแรงทางโทรทัศน์กับทัศนคติในเชิงก้าวร้าวของเด็กจากครอบครัวต่างฐานะเศรษฐกิจ และจากครอบครัวที่พ่อแม่ควบคุมการดูทีวีต่างกัน, เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง นโยบายการสื่อสารแห่งชาติ จัดโดยกรมประชาสัมพันธ์ร่วมกับยูเนสโก.
- นิตยา กัทสิทธิ์พันธ์ุ, 2535. รายงานผลการวิจัย การศึกษาสถานภาพและนโยบายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาส: เด็กเร่ร่อน, สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิตดา หงษ์วิวัฒน์, 2539. สอนลูกให้กตัญญู, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงแดด.
- นิตยา คชภักดี, ม.ป.ป. การดูแลเด็กเล็กในครอบครัว : ภาระหน้าที่ที่มีคุณค่า ในหนังสือการพัฒนาครอบครัว โดยคณะอนุกรรมการด้านครอบครัว สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- นิตยา พิริยะธรรมวงศ์, 2533. การศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะทางด้านประชากร เศรษฐกิจและสังคมระหว่างผู้หย่าร้างและผู้ไม่หย่าร้างในเขตกรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยประชากรและสังคม สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นิตยา สอนสุขน, 2536. แบบแผนการเลี้ยงดูเด็กอายุ 6-24 เดือนตามเกณฑ์สภาวะความต้องการพื้นฐานและบริการสำหรับเด็ก ของอำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บุญเยี่ยม ประกอบแสง, 2528. บทบาทของผู้ปกครองตามการรับรู้ของตนเองในการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน ในจังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บัณฑิต ธนชัยเศรษฐวุฒิ, 2539. รายงานการศึกษาโครงสร้างสหภาพแรงงานและองค์กรไตรภาคีในประเทศไทย มุมนิธิอารมณพงศ์พจน์ พิมพ์โดยมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท.

- ปฐม กลิ่นดอกไม้, 2525. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูกับวินัยทางสังคมโดยศึกษาในเด็กที่มีมารดาเลี้ยงดูและเด็กที่มีผู้อื่นเลี้ยง. วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประยงค์ ลิ้มตระกูล, 2521. การศึกษาปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีต่อภาวะทุพโภชนาการเด็กก่อนวัยเรียนในชนบท จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์การแพทย์และสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปราณี ไชว์พันธ์, 2525. การเปรียบเทียบจริยธรรมระหว่างเด็กที่เลี้ยงในครอบครัวปกติกับเด็กที่เลี้ยงในสถานสงเคราะห์เด็กกำพร้า. วิทยานิพนธ์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปิยะนุช ประจักษ์จิตต์, 2529. ทศนคติของผู้ปกครองและการอบรมเลี้ยงดูที่มีผลต่อลักษณะอารมณ์ในเด็กวัยก่อนเข้าเรียน. รายงานการวิจัยศูนย์สุขวิทยาจิตกระทรวงสาธารณสุข.
- ปิยวรรณ โกมลวิชญ์, 2536. บริการเลี้ยงเด็กในสถานประกอบการ : ความต้องการและลักษณะที่พึงปรารถนา วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สถาบันวิจัยประชากร มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ผ่องพักตร์ พรหมช่วย, 2539. ความต้องการบริการสังคมของแรงงานสตรีในอุตสาหกรรมก่อสร้าง: แหล่งก่อสร้างที่มีบริการศูนย์เลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พจนา ภิรมย์ประเมศ, 2532. การอบรมเลี้ยงดูกับพัฒนาการของเด็กก่อนวัยเรียน : ศึกษาเฉพาะกรณีสถานีนอนามัยกลาง นนทบุรี วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรทิพย์ ไตรรัตน์ชัชวาล, 2539. คุณภาพสถานรับเลี้ยงเด็กกลางวันเอกชนในกรุงเทพมหานครกับความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

- พรวนา เดียวศิริทรัพย์, 2534. การอบรมเลี้ยงดูบุตรก่อนวัยเรียนของมารดาที่ทำงาน
ในสถานีโทรทัศน์ วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พัฒนา เต็งอำนวยการ และคณะ, 2529. การศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพเด็กก่อนวัย
เรียน และการแก้ไขปัญหาวัยด้าบลหัวถนอ อ.พนัสนิคม จ.ชลบุรี โปรแกรม
เวชศาสตร์ชุมชน 2 คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพชรชมพู เทพพิพิธ, 2533. ความสัมพันธ์ระหว่างความชอบหนังสือการ์ตูน รายการ
โทรทัศน์ และเกมส์คอมพิวเตอร์ กับพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนชั้นประถม
ศึกษาปีที่ 6 กรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาครุศาสตร์
มหาบัณฑิต ภาควิชาโสดทัศนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิมลพรรณ อิศรภักดี, 2532. การเลี้ยงดูทารกในชนบทจังหวัดศรีสะเกษ : การวิเคราะห์
เชิงคุณภาพจากการสนทนากลุ่ม. วารสารประชากรและสังคม ปีที่ 1 ฉบับที่ 2
มกราคม: 187-206.
- มติชนรายวัน, 22 พฤศจิกายน, 2537. ปัญหาเด็กชนบทยุคโลกาภิวัตน์.
- มติชนรายวัน, 21 ธันวาคม, 2537. ชะดากกรรมเด็ก-เยาวชน "เหยื่ออารมณ์" ของผู้ใหญ่
สภาวะที่ไม่เปลี่ยนแปลง.
- มติชนรายวัน, 15 กุมภาพันธ์, 2538. ไอ้หนอเยาวชนไทย.
- มติชนรายวัน, 16 กุมภาพันธ์, 2538. เมื่อเด็กเป็นปัญหา.
- มติชนรายวัน, 18 พฤษภาคม, 2538. จีรัฐสร้างเกราะคุ้มครองเด็ก เนะแก้ไข "สภาพแวดล้อม"
- มติชนรายวัน, 1 ธันวาคม, 2538. "เวทีสิทธิเด็ก"...เสียงสะท้อนจากเยาวชน.
- มติชนรายวัน, 3 มกราคม, 2539. "ครูหยุด" ระบุปีหมูทอง เด็กถูกกดขี่เพศสูงที่สุด!
- มติชนรายวัน, 26 มิถุนายน, 2539. ระบุสถาบันครอบครัวตัวแปรหลักปัญหาเด็ก.
- มติชนรายวัน, 3 กันยายน, 2539. "ศูนย์เด็กก่อสร้าง" ทางแห่งความหวังของคนสร้าง
เมือง.

- มดิชนรายวัน, 6 กันยายน 2539. เผยให้ความรู้ “พ่อ-แม่” เด็กปัญญาอ่อนช่วยพัฒนาได้
ถูกวิธีแทนโทษ “เวรกรรม”.
- มดิชนรายวัน, 23 ธันวาคม, 2539. แก๊งขอตานต่างตัวบุกไทย.
- มดิชนรายวัน, 9 กรกฎาคม, 2540. พ่อแม่ยุคปัจจุบันยอมรับ “ศีลธรรม-คุณค่าความถูก
ผิดเสื่อมลง”.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2534. เอกสารการสอนชุดวิชาพัฒนาการเด็กและการ
เลี้ยงดู หน่วยที่ 8-15, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมมาธิราช.
- มัทนา พนานิรามัย, 2534. โครงสร้างของครอบครัวและสวัสดิภาพของสมาชิก.
บทความประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องครอบครัวและเยาวชนไทยใน
ปัจจุบัน. 11-13 พฤศจิกายน 2534 ณ โรงแรมเอเชีย กรุงเทพมหานคร.
- มานพ ชูนิจ, 2529. ลักษณะการเลี้ยงอาหารเด็กที่สัมพันธ์กับภาวะโภชนาการของเด็ก
วัยก่อนเรียนในครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์การแพทย์และสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ยงยุทธ ขจรผดุงกิตติ, 2528. การประเมินผลกิจกรรมโภชนาการในงานสาธารณสุข
มูลฐานในระดับครอบครัว. (เอกสารอัดสำเนา).
- ยิ่งยง เทาประเสริฐ และคณะ, 2529. พฤติกรรมการกินของคนไทยภาคเหนือตอนบน
ระยะที่ 1 (2528-2529). สถาบันวิจัยโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ยุวดี ลีลัคณาวิระ, 2536. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคัดสรร กับคุณภาพชีวิตเด็กก่อนวัย
เรียนในแรงงานย้ายถิ่น เขตอุตสาหกรรมแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต คณะสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ร่วมเย็น ทังสุขบุตร, 2531. การศึกษาการเลี้ยงดูบุตรของครอบครัวผู้ใช้แรงงานใน
สถานประกอบการอุตสาหกรรม ศึกษาเฉพาะกรณีผู้รับบริการคลินิกเคลื่อนที่
มูลนิธิสำโรงร่วมใจ โรงพยาบาลสำโรงการแพทย์ วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะ
สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- รติพร ถึงฝั่ง, 2541 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของบิดาและ พัฒนาการตามวัยของบุตรวัย 0-6 ปี วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัย มหาบัณฑิต สาขาวิจัย ประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- รัฐสภา, 2522. ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี “นโยบายเยาวชนแห่งชาติ” (พฤษภาคม)
- รัฐสภา, 2523. คำแถลงนโยบายของรัฐบาลแถลงต่อรัฐสภา. (มีนาคม)
- รัฐสภา, 2526. คำแถลงนโยบายของรัฐบาลต่อรัฐสภา. (พฤษภาคม)
- รัฐสภา, 2529. คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีแถลงต่อรัฐสภา. (สิงหาคม)
- รัฐสภา, 2531. คำแถลงนโยบายของรัฐบาลแถลงต่อรัฐสภา. (สิงหาคม)
- รัฐสภา, 2535. คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีแถลงต่อรัฐสภา. (พฤษภาคม)
- รัฐสภา, 2535. คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีแถลงต่อรัฐสภา. (มิถุนายน)
- รัฐสภา, 2537. ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี “นโยบายเยาวชนแห่งชาติ”. (พฤษภาคม)
- รัฐสภา, 2538. คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีแถลงต่อรัฐสภา. (กรกฎาคม)
- ลัดดาวัลย์ รอดมณี, 2533. การเข้าร่วมแรงงานของสตรีและคุณภาพของการเลี้ยงดู เด็กก่อนวัยเรียน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์การแพทย์ และสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วรรณวิมล ลีม่วงษ์ทอง, ร้อยเอกหญิง 2535. ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดู กับภาวะโภชนาการ : การศึกษาเฉพาะครอบครัวเด็กก่อนวัยเรียนในลูก กรรมกรก่อสร้าง เขตกรุงเทพมหานคร วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคม- ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรัตมา สุขวัฒนานันท์, 2531. การศึกษาเปรียบเทียบพื้นฐานอารมณ์ของเด็กก่อน วัยเรียนตามลักษณะปัจจัยด้านเศรษฐกิจสังคมและการเลี้ยงดู วารสารสุขศึกษา ปีที่ 11 ฉบับที่ 42 (เมษายน - มิถุนายน) 23531, หน้า 26-33.

- วัฒนา ประชุมสินธุ์ และคณะ, 2529. พฤติกรรมการกินของประชาชนในภาคใต้ของประเทศไทย. รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องสาเหตุและปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการกินของไทย. 17-19 ธันวาคม. กรุงเทพฯ.
- วันเพ็ญ บุญประกอบ, 2527. โรคเครียดในเด็ก. หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ฉบับวันที่ 26 มกราคม 2537 : 25.
- วัลลภ ดังกณานุรักษ์, 2535. เด็กที่ถูกลี้มในสังคมไทย, สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วาทีณี บุญชะลัทธิ และฟิลิป เกสต์, 2537. เอดส์กับเด็ก : การคาดประมาณสำหรับปี พ.ศ. 2543. เอกสารทางวิชาการหมายเลข 173, สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วิจิตร มโนสิทธิศักดิ์ และคณะ, 2534. ปัจจัยเสี่ยงที่มีผลต่อภาวะทุพโภชนาการของเด็กอายุ 0-4 ปี ในเขตเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด วารสารการอนามัยและสิ่งแวดล้อม ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม) 2534. หน้า 29-46.
- วีระพงษ์ ฉัตรานนท์, 2537. ความสำคัญของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่. วารสารอนามัยครอบครัว ปีที่ 20 ฉบับที่ 3.
- ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์, 2534. ก้าวใหม่ของงานพัฒนาเด็กในภาวะยากลำบาก.
- ศรีศักดิ์ ไทยอารี, บทความข้อเสนอต่อรัฐบาล นายบรรหาร ศิลปอาชา จากสภาองค์กรพัฒนา เด็กและเยาวชน, มติชนรายวัน, 3 สิงหาคม 2538.
- ศิริกุล อิศรานุรักษ์ และคณะ, 2537. แบบแผนการเลี้ยงดูเด็กตามแนวสภาวะความต้องการพื้นฐานและบริการสำหรับเด็ก (สพด.) คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สร้อยบุญ ทรายทอง, 2541. ปัจจัยที่มีผลต่อการเตรียมความพร้อมของเด็กก่อนวัยเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสังคมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2539. จุดเปลี่ยนนโยบายประชากรของประเทศไทย, กุศล สุนทรธาดา บรรณาธิการ พิมพ์โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2534. สถานภาพและนโยบายเกี่ยวกับเด็กด้อยโอกาส เอกสารสรุปการศึกษาวิจัย.
- สมจิต ปทุมานนท์ และคณะ, 2529. สาเหตุที่เด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี ไม่มารับภูมิคุ้มกันโรคตามนัดที่ศูนย์อนามัยบางเขน วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมพงษ์ แดงดาด, 2519. ความคิดเห็นของผู้ปกครองในกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับรายการโทรทัศน์ที่เหมาะสมสำหรับเด็ก, วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาครุศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาโสตทัศนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมศรี กิจชนะพานิชย์, และคณะ, 2539. บทบาทสถาบันครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก (แรกเกิดถึง 6 ปี) : บนเส้นทางอพยพจากอีสานสู่ กทม. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สยามรัฐ, 13 กุมภาพันธ์, 2536. ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง.
- สยามรัฐ, 28 ธันวาคม, 2538. เผยเหยื่อทางเพศ...เด็กยังมาอันดับหนึ่ง.
- สยามรัฐ, 30 กันยายน, 2538. แนวโน้ม “พ่อ-พระ-ครู-ตำรวจ” กดขี่ทางเพศเด็กนับวันยิ่งเพิ่มขึ้น.
- สิปปนนท์ เกตุทัต. การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์, การสัมมนาเรื่อง ทิศทางการบริการชุมชนของสถาบันอุดมศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์ สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 23 - 28 พฤษภาคม 2538.
- สิริลักษณ์ ไหลสกุล, 2537. การทำงานเชิงเศรษฐกิจของสตรีชนบทกับแบบแผนการเลี้ยงดูบุตร และภาวะสุขภาพอนามัยของบุตรก่อนวัยเรียน วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สายสุรี จุติกุล, 2533. แนวความคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาเด็กในภาวะยากลำบาก.

- สายสุรี จุติกุล, 2539. อบครัวยุทธในสองทศวรรษข้างหน้า : สะพานทอดสู่ออนาคต. ในเมืองไทยในปี 2560 : อนาคตเมืองไทยในสองทศวรรษข้างหน้า. เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ซัดเซสมิเดีย.
- สุกัญญา ตีระวนิช และนันทริกา คุ่มไฟโรจน์, 2528. อิทธิพลของสื่อต่อเด็กใน กรุงเทพมหานคร. คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกัญญา ภิญโญวิทยากุล, 2527. ความสัมพันธ์ของฤดูกาลกับการขาดโปรตีนและพลังงานในเด็กวัยก่อนเรียน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิทยาการระบาด มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุชา จันทน์เอม, 2538. จิตวิทยาเด็ก. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- สุชาดา คณิสสรมงคล, 2529. สวัสดิภาพเด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง : ศึกษารูปแบบการจัดบริการศูนย์เด็กเล็กเคลื่อนที่ในเขตก่อสร้างกรุงเทพมหานคร วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุชาติ ลีตระกูล, 2531. พัฒนาหลักสูตรสำหรับลูกกรรมกรก่อสร้างก่อนวัยเรียนในเขต กรุงเทพมหานคร วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต มศว ประสานมิตร.
- สุทธิลักษณ์ สมิตะศิริ, 2538. งานเผยแพร่สื่อสารและพฤติกรรมศาสตร์เพื่อการพัฒนาโภชนาการ. เอกสารประกอบการสอนนักศึกษาปริญญาโท สาขาประชากรและสังคม สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุนีย์ อเนกพิพัฒน์, 2526. การศึกษาการจัดบริการสังคมในสถานรับเลี้ยงเด็กกลางวันของเอกชนในกรุงเทพมหานคร วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุภาวดี ชุติชูเดช, 2524. รัชศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ชนะการประกวด และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ไม่ส่งเข้าประกวดของกรมพัฒนาชุมชน วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- สุภาวดี จันทวานิช และคณะ, 2529. ปัจจัยที่มีผลต่อภาวะโภชนาการในภาคกลาง : ศึกษาเฉพาะหญิงมีครรภ์หญิงให้นมบุตรและเด็ก 0-5 ปี. สถาบันวิจัยโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2534. การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี ดันทวิเชียร, 2530. การศึกษาปัจจัยทางสังคม-เศรษฐกิจของบิดามารดาที่มีส่วนสัมพันธ์กับการนำบุตรอายุต่ำกว่า 1 ปี มารับภูมิคุ้มกันโรคครบตามระยะเวลาที่กำหนด : การศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์อนามัยแม่และเด็ก เขต 7 ราชบุรี วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรีย์ สัตยวิศิษฎ์, 2533. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเกิดโรคอุจจาระร่วงในเด็กอายุ 0-5 ปี ในประเทศไทย : การวิเคราะห์ตัวแปรเชิงซ้อน. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, 2531. วารสารการศึกษาแห่งชาติ (มิถุนายน - กรกฎาคม).
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2535. การสังเคราะห์เชิงทฤษฎีและปฏิบัติเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อปวงชน : การจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2536. การศึกษาสภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, 2538. แผนปฏิบัติการหลักการศึกษาพื้นฐานเพื่อปวงชน.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2539. รายงานสภาพการจัดการศึกษาพื้นฐานเพื่อปวงชน โครงการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน, กุมภาพันธ์ (ร่าง).

_____, 2539. รายงานผลการสัมมนาเรื่องแนวทางการพัฒนาศูนย์อบรมก่อนเกณฑ์
ในวัด และการพัฒนาการจัดการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน, สำนักนโยบาย
และวางแผนการจัดการศึกษา.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2539. ข่าวสำนักงาน คณะกรรมการวิจัยแห่ง
ชาติ (มกราคม).

สำนักงานคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ กรมประชาสงเคราะห์, 2537.
พระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2533. รายงานการ
ประชุมปฏิบัติการ เรื่อง เด็กในภาวะยากลำบาก (ธันวาคม).

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2537 ก. รายงาน
สภาวะเด็กและเยาวชนไทย ประจำปี 2537 , โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2537 ข. อนุสัญญา
ว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child).

สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539. แผนพัฒนาคนและสังคม
ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8. (2540 - 2544).

_____, 2541. รายงานการวิจัยเรื่องค่าใช้จ่ายภาครัฐ เพื่อการจัดบริการพื้นฐานทาง
สังคมของประเทศไทย (ทำร่วมกับบริษัทกนกวัฒนา จำกัด) มิถุนายน.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2538. แผนปฏิบัติ
การหลักของปฏิญญาเพื่อเด็กไทย คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจ จัดทำแผน
ปฏิบัติการหลักของปฏิญญาเพื่อเด็ก. (มิถุนายน)

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2538. พัฒนาการ
ของกระบวนการพัฒนาเด็ก 2533 - ปัจจุบัน กองนโยบายและแผนงานเยาวชน
สยช. สำนักนายกรัฐมนตรี. (มิถุนายน)

- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2539. รายงานสภาพการจัดการศึกษาพื้นฐานเพื่อปวงชน โครงการประเมินผลการจัดการศึกษาพื้นฐานเพื่อปวงชน (ร่าง, กุมภาพันธ์).
- สำนักงานส่งเสริมเยาวชน กระทรวงศึกษาธิการ, 2516. นโยบายเยาวชนแห่งชาติ.
- องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (ยูนิเซฟ), 2539. ข้อมูลองค์การยูนิเซฟพร้อมแผนงานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง.
- อรัญญา อรุณสกุล, 2535. แนวโน้มและขีดความสามารถของนายจ้างในการจัดบริการรับเลี้ยงเด็กกลางวันในสถานประกอบการ วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรุณรุ่ง บุญชนันตพงษ์, 2535. พฤติกรรมและตัวชี้วัดความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสในเขตกรุงเทพมหานครที่นำไปสู่ความต้องการหย่าร้าง, วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยประชากรและสังคม สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อานันท์ ปันยารชุน, 2540. การลงทุนกับเด็ก เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต เรื่อง "การพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพพื้นฐานของเด็กวัยเรียน" วันที่ 10 มกราคม 2540 ณ ห้องแกรนด์บอลรูม โรงแรมรีเจนท์ กรุงเทพฯ.
- อุทุมพร จามรมาน, ดวงเดือน ศาสตรภัทร และยาใจ อินทรวิชัย, 2536. การติดตามประเมินผล โครงการศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ในรายงานการสัมมนาเรื่องแนวทางการพัฒนาศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและพัฒนาการจัดการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน 2539 จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- Archavanitkul, Kritaya and Wanna Jarusomboon, 1997. Situation Analysis on Sexual Abuse of Children in Thailand. Report submitted to UNICEF of Thailand.

- Boonchalaksi, Wathinee. 1995. Demographic transition in Thailand 1970-1995 : The Implication for Age Structure. Paper presented at Regional Workshop on Public Health and Tropical Medicine Education for Southeast Asia. 24-28 July 1995. Bangkok.
- Chamratrithirong, Aphichat et al. 1995. National Migration Survey of Thailand Bangkok Institute for Population and Social Research, Mahidol University.
- Pradipasen, M. et al. 1985. Nang Rong Dietary Survey - CBIRD Evaluation Project. IPSR Publication No.95. Bangkok : Institute for Population and Social Research, Mahidol University.
- Prasartkul, P. et. al. 2531. Community and Household Determinants of Disrrheal Disease among Children Age 0-5 in Rural Thailand : A Multilevel Analysis. Paper presented at Thai Population Association Conference 2531. 10-11 November 1988.
- Richter, K. et al. 1992. Child Care in Urban Thailand : Choice and Constraint in a Changing Society. IPSR Publication No. 163. Bangkok : Institute for Population and Social Research.
- Sirikulchayanonta, Chutima. 1991. Studies on Child Rearing Practices in Families with Working Mothers : A Comparison of Thai Urban and Rural Villages. Paper presented at Thai Population Association Conference 1991. 21-22 November 1991.
- The Annie E. Casey Foundation 1998. Child Care You Can Count on : Quality Population Today Vol. 26 No. 718 July/Auguest.
- Vong-EK, P. et al. 1994. The Effect of Information, Education and Communication on Meternal Beliefs and Breastfeeding in Urban and Rural Thailand. Unpublished report paper. Bangkok : Institution for Population and Social Research, Mahidol University.

ภาคผนวกที่ 1

หน่วยงานที่จัดบริการสำหรับเด็ก

บริการของสถานรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากมาย ทั้งภาครัฐบาล และเอกชน ซึ่งต่างมุ่งที่จะให้บริการรับเลี้ยงเด็กเพื่อพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนได้แก่

ผ. 1.1 หน่วยงานภาครัฐ

1. กระทรวงศึกษาธิการ มีส่วนราชการที่รับผิดชอบ จัดบริการสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนดังนี้

1.1 กรมการฝึกหัดครู ประกอบด้วยโรงเรียนในโครงการฝึกหัดครูชนบทและโรงเรียนสาธิตของวิทยาลัยครูที่เปิดสอนชั้นเด็กเล็ก ได้จัด *โครงการศูนย์สวัสดิการเด็กเล็กก่อนวัยเรียน* รับเลี้ยงดู ส่งเสริม กระตุ้นให้เกิดพัฒนาการและความพร้อมในด้านต่างๆ แก่บุตรข้าราชการวัย 1-3 ปี ซึ่งมีปัญหาขาดผู้ดูแลที่บ้านเมื่อบิดามารดามาปฏิบัติราชการ และโครงการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน สำหรับพ่อแม่ในชุมชนเกษตรกรรม และชุมชนแออัดเขตเมือง

1.2 กรมศาสนา ประกอบด้วยศูนย์ที่จัดชั้นเด็กเล็กขึ้นดำเนินการ ได้แก่ ศูนย์ที่วัดต่างๆ และโรงเรียนที่สอนเด็กก่อนเกณฑ์มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะให้พระได้ทำประโยชน์ให้แก่ สังคม ในด้านการเตรียมเด็ก เพื่อการวางรากฐานการศึกษาของเด็กก่อนเกณฑ์ ปลูกฝังคุณธรรม วัฒนธรรม อันดีงามให้แก่เด็ก เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับบ้านโดยอาศัยเด็กเป็นสื่อ รับเด็กชายหญิงก่อนเกณฑ์ระดับอายุ 3-6 ปี ในปัจจุบันมีอยู่ทั่วประเทศทั้งหมดจำนวน 350 แห่ง โดยอยู่ในกรุงเทพฯ มีอยู่ 6 โรงเรียน ได้แก่ วัดชนะสงคราม วัดชัยพฤกษ์มาลา วัดไตรรัตนาราม วัดบำรุงขึ้น วัดปลูกศรัทธา และวัดศิริพรหมธรรมนิบัติ

1.3 กรมการศึกษานอกโรงเรียน ที่จัดบริการแก่เด็กก่อนวัยเรียนขึ้น

1.4 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (สช.) ที่ควบคุมให้คำแนะนำและส่งเสริมการจัดบริการของโรงเรียนอนุบาลที่เอกชนเปิดดำเนินการ

1.5 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เปิดในรูปแบบโรงเรียน อนุบาลโดยให้จังหวัดต่างๆ มีโรงเรียนอนุบาลอย่างน้อยจังหวัดละ 1 โรง และจัด

ชั้นเด็กเล็กที่เรียกว่า ศูนย์ปฐมวัยหรือศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน ผนวกเข้ากับโรงเรียนประถมศึกษา

1.6 ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษาที่ให้บริการแก่เด็กก่อนวัยเรียนและเผยแพร่ความรู้ในการพัฒนาเด็ก

2. ทบวงมหาวิทยาลัย

2.1 โรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัยต่างๆ

2.2 ศูนย์โภชนาการ มหาวิทยาลัยเกษตร มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมโภชนาการของเด็กก่อนวัยเรียน

2.3 ศูนย์ปฏิบัติการสังคมสงเคราะห์คลองจั่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2.4 มหาวิทยาลัยมหิดล (โรงพยาบาลศิริราช) จัดทำ โครงการจัดตั้งสถานรับเลี้ยงเด็กแรกเกิด ถึง 2 ขวบครึ่ง รับผิดชอบราชการหรือลูกจ้างคณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล ที่เลี้ยงลูกด้วยนมมารดา เพื่อส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมมารดา เพื่อมารดาจะได้มีโอกาสให้นมลูกตามเวลาที่กำหนด

3. กระทรวงสาธารณสุข มีหน่วยงานและส่วนราชการที่รับผิดชอบจัดบริการแก่เด็กก่อนวัยเรียน ได้แก่

3.1 กรมอนามัย กองอนามัยครอบครัว จัดโครงการตรวจสุขภาพและฉีดวัคซีนแก่เด็ก โครงการอบรมแม่ตัวอย่าง อบรมผดุงครรภ์โบราณ โครงการพัฒนาเด็กและครอบครัว โครงการอบรมแม่ตัวอย่าง โครงการป้องกันการระบาดของโรคเอดส์ในแม่และเด็ก โครงการส่งเสริมสตรีเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในชุมชน ตั้งสถานรับเลี้ยงเด็กเป็นกองโภชนาการกรมอนามัย จัดในรูปแบบของศูนย์โภชนาการแก่เด็กในชนบทซึ่งส่วนใหญ่ประสบปัญหาการขาดแคลนอาหาร เผยแพร่วิธีการเลี้ยงดูอย่างถูกวิธี เผยแพร่ความรู้ทางโภชนาการแก่พ่อแม่เด็ก

3.2 กรมการแพทย์ จัดอยู่ในรูปของศูนย์สุขวิทยาจิต ให้บริการแก้ไขปัญหาทางอารมณ์ ในเด็กเล็กจะแนะนำด้านการอบรมเลี้ยงดู ให้ความรู้ด้านจิตวิทยาพัฒนาการ

4. กระทรวงมหาดไทย

4.1 กรมพัฒนาชุมชน ประกอบด้วยศูนย์พัฒนาเด็กเล็กซึ่งกระจายอยู่ในจังหวัดต่างๆ และจัดโครงการเพื่อพัฒนาเด็กนอกศูนย์เด็กเล็ก เช่น จัดหน่วยพัฒนาเด็กเล็กเคลื่อนที่และโครงการพัฒนาเด็กโดยครอบครัว

4.2 องค์การบริหารส่วนจังหวัดจัดบริการในรูปของศูนย์รับเลี้ยงเด็กกลางวัน และโปรแกรมสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน

4.3 กรุงเทพมหานคร จัดตั้งศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน หน่วยงานในความรับผิดชอบ ได้แก่

- สำนักอนามัย ดำเนินการจัดบริการอาหารกลางวันให้กับเด็กเล็กในโรงเรียน เปิดชั้นเด็กเล็กของสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานครในเขตต่างๆ เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระให้กับผู้ปกครองในท้องถิ่นและช่วยพัฒนาการเด็กโดยฝึกความพร้อมก่อนเข้าเรียน ไม่เก็บค่าเรียน แต่ผู้ปกครองช่วยบริจาคอุปกรณ์การเรียนบ้างตามสมควร

- โครงการสถานเลี้ยงเด็กโรงงานอุตสาหกรรมของงานเลี้ยงเด็ก กองส่งเสริมสุขภาพ สำนักอนามัย กรุงเทพฯ เพื่อส่งเสริมสุขภาพอนามัยแก่เด็กวัยก่อนประถมศึกษา และเพื่อสนับสนุนความพร้อมที่จะพัฒนาสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ สังคม และเสริมสร้างให้เด็กมีประสบการณ์ที่ดี

- สำนักงานสวัสดิการสังคม

- สำนักงานพัฒนาชุมชน

4.4 กรมประชาสงเคราะห์ มีส่วนราชการที่รับผิดชอบทั้งในด้านการจัดบริการ และควบคุมส่งเสริมการจัดบริการทางสังคมของกองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น ครอบคลุมภาระดังต่อไปนี้

1. บริการด้านสงเคราะห์

1.1 การสงเคราะห์เด็กภายในครอบครัว

1.2 การฝากเลี้ยงเด็กตามบ้านแบบครอบครัวอุปถัมภ์

1.3 การรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม

1.4 การรับเด็กเข้าอุปการะในสถานสงเคราะห์

1.5 การจัดหาครอบครัวทดแทน

2. บริการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กที่มีปัญหาความประพฤติ

2.1 เด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิด ถึง 18 ปี ที่มีปัญหาความประพฤติที่มีปัญหา ผู้ปกครองเด็ก ไม่สามารถดูแลความประพฤติได้

2.2 คຸ້ມครองสวัสดิภาพเด็กที่ประพตติดนไม่สมควรแกวัย เช่นขอทาน เล่นการพนัน ฯลฯ 3. บริการควบคุมและส่งเสริมสถานสงเคราะห์และสถานรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียน ซึ่งสถานรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนเอกชนอยู่ในความดูแลของ กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยร่ຸน โดยมีการจดทะเบียนขึ้นกับกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย (กรมประชาสงเคราะห์, 2535 : 1-3)

4.4.1 กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยร่ຸน โดยฝ่ายคຸ້มครองสวัสดิภาพเด็กมีหน้าที่ควบคุมส่งเสริมและให้คำแนะนำ ตลอดจนตรวจจตรากการดำเนินงานของสถานสงเคราะห์เด็กและสถานรับเลี้ยงเด็กกลางวันของเอกชนให้ดำเนินงานด้วยดีมีประสิทธิภาพ และถูกต้องตามกฎหมาย

4.4.2 กองสงเคราะห์ชาวเขา เพื่อมุ่งหมายจะพัฒนาชาวเขาร่ຸนใหม่ โดยเฉพาะอายุ 3-6 ปี ในเขตพัฒนาให้ได้รับการเลี้ยงดูอย่างถูกต้อง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เชียงราย, ดาก, ลำปาง, กาญจนบุรี

4.4.3 กองนิคมสร้างตนเอง จัดโครงการพัฒนาเด็กเล็กขึ้นในนิคมสร้างตนเอง

4.5 กองบริการชุมชน จัดโครงการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็ก

ผ. 1.2 หน่วยงานภาคเอกชน

1. มูลนิธิเด็ก มีโครงการจัดทำเพื่อเด็กวัย 0-3 ปี คือ โครงการบ้านทานตะวัน รับเลี้ยงเด็กอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 3 ปี ที่มีความผิดปกติในเรื่องการขาดสารอาหาร หรือเด็กที่น้ำหนักตัวผิดปกติมาตั้งแต่แรกเกิด ให้การเลี้ยงดูเด็กจนกระทั่งเด็กที่สุขภาพสมบูรณ์ จึงส่งคืนให้พ่อแม่ หรือสถานรับเลี้ยงเด็กต่อไป

2. มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก จัดโครงการแต่น้องผู้หิวโหย ให้ความช่วยเหลือเด็กตั้งแต่แรกเกิดในด้านการให้อาหารเสริม

3. พี่รียนุเคราะห์มูลนิธิ จัดโครงการให้ความช่วยเหลือแม่และเด็ก โดยการให้คำแนะนำแก่สตรีนอกสมรสที่ตั้งครรภ์ และขาดผู้อุปการะ มูลนิธิฯ จะให้ที่พัก ทำคลอดให้ และถ้าสตรีนั้นปฏิเสธเด็ก มูลนิธิฯ จะรับเลี้ยงเด็กไว้

4. สหทัยมูลนิธิ มีโครงการสำหรับเด็ก 4 โครงการคือ

- (1) โครงการครอบครัวอุปการะ จัดสำหรับเด็กแรกเกิดถึง 6 ปี ให้ คำปรึกษาพ่อแม่ที่มีลูกและประสบปัญหา ให้มีทางเลือก ถ้าปฏิเสธเด็กทางมูลนิธิฯ จะรับเลี้ยงไว้

- (2) โครงการเลี้ยงเด็กกลางวันให้แก่ผู้มีรายได้น้อยจัดสำหรับเด็กแรกเกิดถึง 5 ปี
- (3) โครงการสงเคราะห์คนไข้เด็กในโรงพยาบาล
- (4) โครงการส่งเสริมและพัฒนาเด็กอ่อนปากเกร็ด จัดสำหรับเด็กอายุ 2-5 ปี

5. สมาคมสงเคราะห์เด็กกำพร้าแห่งประเทศไทย ให้การเลี้ยงดู ให้การศึกษา ให้ที่พักอาศัย ตลอดจนจัดหาอาชีพให้แก่เด็กกำพร้าอายุ 2 - 10 ปี

6. มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม ช่วยเหลือให้เด็กอ่อนในสลัมได้รับการเลี้ยงดูที่ถูกต้อง และบางกรณีรับเลี้ยงดูเด็กอ่อนแทนพ่อแม่ ซึ่งต้องไปประกอบอาชีพ มีโครงการ 2 โครงการ คือ

- (1) โครงการรับเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด ตั้งแต่แรกเกิด ถึง 3 ปี
- (2) โครงการการให้ความรู้แก่มารดา เกี่ยวกับวิธีการเลี้ยงลูกที่ถูกต้อง

7. มูลนิธิสงเคราะห์เด็กของสภากาชาดไทย รับเลี้ยงดูเด็กกำพร้า และสืบหาบิดามารดาหรือญาติของเด็ก เพื่อให้เด็กได้อยู่กับครอบครัวของตน

8. มูลนิธิมิตรมวลเด็ก ช่วยเหลือเด็กกำพร้า และหาแม่บุญธรรมให้ ถ้าเป็นเด็กจากครอบครัวที่ยากจนในชุมชนแออัด มูลนิธิจะให้ความช่วยเหลือและคำแนะนำในด้านอาหารเสริมและนม

9. โสสะมูลนิธิแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ จ.สมุทรปราการ รับเลี้ยงดูเด็กที่ขาดที่พึ่งตั้งแต่แรกเกิด ให้ที่อยู่ ให้การศึกษาจนเด็กโตช่วยเหลือตนเองและประกอบอาชีพได้

10. มูลนิธิแสงสวรรค์สงเคราะห์ จ. นครสวรรค์ มีโครงการให้ความรู้แก่มารดาในการเลี้ยงดูบุตร ให้ความช่วยเหลือ คำแนะนำแก่แม่ในการเลี้ยงดูบุตร รวมทั้งอุปการะเด็กที่ขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู

11. มูลนิธิสงเคราะห์เด็กกำพร้าอนาถา นครเชียงใหม่ ให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือเด็กกำพร้า หรืออนาถาที่มีผู้มามอบให้

12. มูลนิธิเด็กกำพร้าอีสาน จ. อุบลราชธานี ให้การอบรมและเลี้ยงดูเด็กกำพร้า และเด็กที่พ่อแม่ยากจน ตั้งแต่แรกเกิดเป็นต้นไป

13. มูลนิธิภราดรบำเพ็ญเด็กกำพร้าบ้านศรีธรรมราช จ.นครศรีธรรมราช ให้การเลี้ยงดู ให้ความรัก ความอบอุ่นแก่เด็กที่ขาดผู้อุปการะ

14. โรงพยาบาลกรุงเทพคริสเตียน หน่วยฝากเลี้ยง รับเลี้ยงเด็กทั่วไป และบุตรเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาล ตั้งแต่แรกเกิดถึง 6 เดือน เพื่อแบ่งเบาภาระของบิดา มารดา

โดยเฉพาะเด็กที่มีปัญหาน้ำหนักน้อย นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานเอกชนที่ให้ความรู้ คำแนะนำ และบริการ และส่งเสริมสุขภาพอนามัยแก่เด็ก ได้แก่ สมาคมกุมารแพทย์ แห่งประเทศไทย สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย ในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นต้น

๗๒๗๒๗๒๗๒๗๒๗๒๗๒

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170

โทร. (662) 441-0201-4 ต่อ 115 (662) 441-9666

โทรสาร (662) 441-9333

E-mail: directpr@mahidol.ac.th

Homepage: URL:<http://www.mahidol.ac.th/mahidol/pr/pr.html>